لـه نـویـو زیـاتـونـو سـره

نړیوال سازمانونه

لیکوال: ډاکټر رضا موسی زاده
ژباړن: محمد نظیم سمون

۱۳۹۱لمریز

نړیوال سازمانونه

لیکوال: ډاکټر رضا موسی زاده ژباړن: محمد نظیم سمون

Designed by: Rahmanullah Baheer

International Organizations

Dr. Reza Mousazadeh
Translated by:
Mohammad Nazeem Samoon

ویښ افغان
ویښ افغان ټولنیز اصلاحي تحریک

Year 2013

د اروانباد سید مجیب احمد لمر د شهادت د اووم تلین په یاد

نړیوال سازمانونه

له نویو زیاتونو سره د اولسم چاپ ژباړه

لیکوال: ډاکټر رضا موسی زاده

ژباړن: محمد نظیم سمون

۱۳۹۱ لمریز لېږدیز

نړیوال سازمانونه

لیکوال:	ډاکټر رضا موسی زاده
ژباړن:	محمد نظیم سمون
ډیزاین او سمون:	سید عبدالله ولي زی
خپرندوی:	ویښ افغان ټولنیز اصلاحي تحریک
مالي ملاتړ:	د سیدانو کلتوري ټولنه
د چاپ نوبت:	لومړی
چاپ شمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
چاپ ځای:	ننګرهار
چاپچاري:	مومند خپرندویه ټولنه
چاپ کال:	۱۳۹۱ لمریز لېږدیز
ای ایس بی این:	

بسم الله الرحمن الرحیم

دخپرندوی یادښت

د لوی ښښتن په نامه

له معلوماتي انقلاب او د ټيکنالوژۍ له هېښوونکو پرمختګونو سره د ګلوبلايزېشن يا نړيوالتوب نوی پېر پيل شوی او د يو ويشتمې پېړۍ له پيل سره په افغانستان کې يوه بشپړه ګلوبلايز جګړه هم ونښته. د افغانستان جګړې ته له استراليا نه نيولې تر امريکې پورې او له جاپان نه نيولې تر اروپا پورې له څلورو لويو وچو (قارو) څخه څه باندې د ۴۰ هېوادونو پوځيان په مستقيم ډول ورګډ شول او له اقتصادي او سياسي لارو ښايي د نړۍ ډېر کم هېوادونه وي چې په دغه جګړه کې ښکېل نه وي. د دې تر څنګ يو شمېر نور هېوادونه بيا په پټه د خپلو استخباراتو له لارې په جګړه کې مهمه او فعاله ونډه لري. د افغانستان جګړه داسې يوه جګړه ده، چې ښايي د نړۍ په کچه داسې نړيوال سازمان نه وي پاتې چې دلته حضور ونه لري.

د افغانستان جګړه ظاهراً پر امريکا باندې د يوې نړيوالې سياسي – مذهبي شبکې (القاعده) له بريد سره پيل شوه او ملګرو ملتونو د بريد په ځواب کې امريکې او ورسره ټلوالې (ناټو) ته پر افغانستان د بريد جواز ورکړ. تر هغه وروسته د ملګرو ملتو کابو ټولې څانګې او سازمانونه په افغانستان کې ونښتل.

د شلمې پېړۍ د پای په لسيزو کې پخواني شوروي اتحاد هم د ملګرو ملتونو د منشور يوه ماده پلمه کړه او د وارسا په نامه پوځي سازمان يې هم له ځان سره ملګری کړ او پر افغانستان يې راودانګل. له هماغه وخته د افغانستان جګړه د نړيوالتوب پر لورې رهي شوه.

د وينس افغان ټولنيز اصلاحي تحريک، چې هڅه کوي د افغان غميزې بنيادي عوامل وڅېړي او له مخې يې د ژغورنې لپاره بنسټيزې لارې چارې خپلې کړي، په دې اند دی چې د نړيوالو او سيمه ييزو سازمانونو پېژندنه يوه ملي اړتيا ده. له نېکه مرغه زموږ هڅاند ملګري ښاغلي محمد نظيم سمون د (نړيوال سازمانونه) په نامه يو مشهور اثر چې اولس ځله چاپ شوی، په ډېره روانه پښتو ژباړلی دی چې موږ د پاک پروردګار له درباره ډېر اجرونه ورته غواړو. د دې اثر

لوستل نه یوازې د حقوقو د څانګې زده کوونکو ته اړین دي، بلکې هر هغه څوک چې د افغانستان د ژغورنې په اړه فکر کوي باید دا کتاب ولولي او ځان د نړیوالو او سیمه ییزو سازمانونو له ماهیت، جوړښت، قوانینو او تګلارو سره اشنا کړي. څرنګه چې د افغانستان جګړه د پردې تر شا یو ژور استخباراتي اړخ هم لري، نو زموږ هیله دا ده چې په نږدې راتلونکي کې د نړۍ او د سیمې د استخباراتي سازمانونو په اړه هم یو ګټور مالوماتي اثر خپلو هېوادوالو ته وړاندې کړو.

په پای کې موږ سیدانو له کلتوري ټولنې څخه د زړه له کومې مننه کوو، چې د دې کتاب د چاپ لګښت يې پر غاړه واخیست.

په درنښت

ویښ افغان ټولنیز اصلاحي تحریک

فرهنګي څانګه

نیولیک

سرلیک -- مـخـونـه

یادونه...ل

د ژباړن خبرې ....ن

مخکښوینه..س

سریزه ....ع

د نړیوالو سازمانونو تاریخي شالید............................۲

نړیوالې خصوصي اتحادیې ۴

نړیوالې عمومي ټولنې...۶

د نړیوالو سازمانونو پېژندنه او ځانګړتیاوې ۷

د دولتونو یوځای والی...۸

د اساسنامې لاسلیک..۸

ګډې موخې...۹

د سازمان د اداري واحدونو اړتیا ۱۰

د فعالیت دوام او غځونه......................................۱۰

د نړیوالو سازمونو حقوقي هویت...............................۱۱

د نړیوالو سازمانونو صلاحیت...................................۱۳

د تصریح شوي صلاحیت نظریه................................۱۴

د ضمني صلاحیت نظریه......................................۱۴

په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب..............................۱۲

د نړیوالو سازمانونو مزایا او مصؤنیتونه ۱۷

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو پېژندنه او تاریخي بهیر ۱۷

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو حقوقي سرچینې ۱۹

د مزایا او مصونیتونو پېژندنه ۲۰

د مصونیت ډولونه..۲۱

د نړیوالو سازمانونو د مزایاوو ډولونه...............................۲۲

سرلیک -- مخونه

له محصول او مالیاتو څخه معافیت ۲۶
له ګمرکي محصول او پلټنې څخه معافیت ۲۷
له ټولنیزې بیمې څخه معافیت ۲۷
له شخصي چوپړتیاوو څخه معافیت ۲۸
د نړیوالو سازمانونو د پرېکړه لیکونو اعتبار ۲۸
د نړیوالو سازمانونو تقنیني واک ۲۸
د ملګروملتونو د پرېکړه لیکونو ډولونه ۳۰
د نړیوالو سازمانونو ډلبندي ۳۳
دولتي سازمانونه ۳۴
نادولتي سازمانونه ۳۶
د ملګرو ملتونو د اطلاعاتو عمومي اداره ۳۹
د اقتصادي او ټولنیزې شورا د نادولتي سازمانونو کمېټه ۳۹
د نادولتي سازمانونو ارتباطي دفتر ۴۰
د نادولتي سازمانونو ارتباطي سروېس ۴۰
د ملتونو ټولنه ۴۵
د ملتونو ټولنې تاریخچه ۴۵
د ملتونو ټولنې جوړښت ۴۶
د ملتونو ټولنې ځانګې ۵۰
د ملتونو ټولنې نیمګړتیاوې ۵۳
د ملګروملتونو سازمان ۵۴
د ملګروملتونو د پیدا ېښت تاریخچه ۵۴
د متحدینو اعلامیه ۵۵
د اتلانتیک منشور ۵۵
د ملګروملتونو اعلامیه ۵۵
د مسکو کنفرانس ۵۶
د ډومبارټن اوکس او یالټا کنفرانسونه ۵۶
د سنفرانسیسکو کنفرانس ۵۷
د ملګروملتونو موخې او اصول ۵۸

سرلیک -- مخونه

د ملګروملتونو سازمان جوړښت.. ۵۹
د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب شرایط................................ ۵۹
د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب طرزالعمل................................ ۶۱
د ملګروملتونو په سازمان کې د نا غړو دولتونو وضعیت.......................... ۶۳
د ملګرو ملتونو سره د همکارۍ په موخه د ناغړو هېوادونو رابلل................ ۶۴
د کوچنیو هېوادونو(micro-state) وضعیت ۶۴
د دولتونو د استازیو پلاویو وضعیت.. ۶۵
د وتلو او اېستلو شرایط، د غړیتوب ځنډول او رایه................................ ۶۷
په ملګرو ملتونو کې اصلاحات... ۶۹
د ملګرو ملتونو اصلي څانګې.. ۷۲
د امنیت شورا ۷۲
وېټو veto.. ۸۴
عمومي اسامبله... ۹۱
نړیواله محمکه... ۱۱۰
د نړیوالې محکمې د واک محدودیتونه.. ۱۱۸
(مدعي او مدعي علیه).. ۱۱۸
د دعوا موضوع(محل)... ۱۲۰
د دولتونو رضایت.. ۱۲۱
د محکمې واک منل.. ۱۲۱
اقتصادي او ټولنیزه شورا ۱۲۲
د ملګرو ملتونو دارالانشاء.. ۱۳۰
دارلانشاء... ۱۳۳
قیمومیت شورا (Trusteeship council) ۱۳۷
د ملګرو ملتونو فرعي څانګې... ۱۴۰
د نړیوالو حقوقو کمېسیون.. ۱۴۲
د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنرۍ- UNHCR ۱۴۳
د ملګرو ملتونو د تجارت او پراختیا کنفرانس- UNCTAD....................... ۱۴۵

سرلیک -- مخونه

د نفوسو په چارو کې د ملګرو ملتونو صندوق- UNFPA ۱۴۷
د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق- UNICEF ۱۴۸
د ملګرو ملتونو پراختیايي پروګرام- UNDP ۱۴۸
د خوړو نړیوال پروګرام WFP ۱۴۹
د ملګرو ملتونو د چاپېریال ساتنې پروګرام UNEP ۱۵۰
د اقتصادي او ټولنیزې شورا فرعي څانګې ۱۵۱
سوله ساتی ماموریت: ۱۵۳
پوځي مرکزي کمېټه ۱۵۵
په ملګرو ملتونو پورې اړوند تخصصي سازمانونه ۱۵۵
د کار نړیوال سازمان ۱۲۳
د ملکي هوایي چلند نړیواله اداره I.C.A.O ۱۲۴
د خوراکي توکو او کرنې سازمان F.A.O ۱۲۲
د روغتیا نړیوال سازمانW.H.O ۱۲۷
د ملګرو ملتونو علمي او فرهنګي سازمان UNESCO ۱۲۹
د پیسو نړیوال صندوق -I.M.F ۱۷۱
د نړیوال بانک ډله – W.B.G ۱۷۵
د کرنې د پراختیا نړیوال صندوق- IFAD ۱۷۷
د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختیا سازمان- UNIDO ۱۷۸
د هوا پېژندنې نړیوال سازمان – W.M.O ۱۸۰
د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان – I.M.O ۱۸۲
د مخابراتو نړیواله ټولنه - I.T.U ۱۸۳
د پوستې نړیواله ټولنه – U.P.U ۱۸۵
د معنوي مالکیت نړیوال سازمان - WIPO ۱۸۲
د سوداګرۍ نړیوال سازمان – W.T.O ۱۸۸
د اټومي انرژۍ نړیوال سازمان - I.A.E.A ۱۹۱
سیمه ییز سازمانونه ۱۹۴
اروپایي سازمانونه ۱۹۴
د اروپا لپاره د ملګرو ملتونو اقتصادي کمېسیون ۱۹۵

سرلیک -- مخونه

د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان OECE ۱۹۵
د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان OCDE ۱۹۶
د اروپا د ازادې راکړې ورکړې ټولنه ۱۹۷
د متقابلې اقتصادي همکاریو شورا COMECON ۱۹۷
د اروپا شورا ۱۹۸
د ډبرو سکرو او پولادو اروپايي ټولنه ۲۰۰
اروپايي ټولنه ۲۰۱
د اروپايي ټولنې موخې ۲۰۳
د اروپايي ټولنې څانګې ۲۰۶
د اروپا مرکزي بانک ۲۱۰
د شمالي اتلانتیک تړون سازمان (ناټو) ۲۱۱
ختیځ لور ته د ناټو پرمختګ او د رول بدلون ۲۱۳
د ناټو نوی ستراتېژیک مفهوم ۲۱۵
اسيايي او افریقايي سازمانونه ۲۱۶
د اېکو د اقتصادي همکاریو سازمان ECO ۲۱۶
افریقايي ټولنه ۲۱۹
د شانګهای د همکارۍ سازمان ۲۲۱
د سوېلي اسيا د سیمه ییزې همکارۍ سازمان (سارک) ۲۲۲
د سویل ختیځې اسيا د ملتونو ټولنه (ASEAN) ۲۲۳
د اېشین د ازادې سوداګرۍ سیمه (افتا) ۲۲۵
د اېشین د خلاصې فضا تړون ۲۲۵
د فارس خلیج د همکارۍ شورا ۲۲۵
د ګډو ګټو خپلواک هېوادونه ۲۲۶
د ګډو ګټو خپلواکو هېوادونو ګډ امنیتي تړون ۲۲۷
د اسیا – پاسفیک د اقتصادي همکاریو سازمان ۲۲۸
امریکايي سازمانونه ۲۲۹
د امریکايي هېوادونو کنفرانس ۲۲۹
د مرکزي امریکا د هېوادونو سازمان ۲۳۰

سرلیک --- مخونه

د لاتيني امريکا د هېوادونو سازمان.. ۲۳۲

د کارابين حوزې د هېوادونو سازمان.. ۲۳۳

د شمالي امريکا د ازادې سوداګرۍ تړون (نفتا)............................ ۲۳۴

د جنوب ګډ بازار (مرکو سور).. ۲۳۵

له سيمې ها خوا سازمانونه.. ۲۳۶

ناپېيلي غورځنګ.. ۲۳۶

د اسلامي هېوادونو کنفرانس.. ۲۳۹

د G8 هېوادونو ډله.. ۲۴۰

د D8 هېوادونو ډله.. ۲۴۲

د نفتو د صادروونکو هېوادونو سازمان (اوپک) ۲۴۳

عربي ټولنه Arab league ۲۴۵

اخځونه.. ۲۴۸

مل برخې.. ۲۵۰

د ملګرو ملتونو غړي هېوادونه ۲۵۰

د ملګرو ملتونو اړوند لنډيزونه.. ۲۵۲

نړيوالې ورځې.. ۲۵۲

نړيوالې لسيزې.. ۲۵۹

یادونه

د لوی او ښوونکي څښتن په نامه

د سیدانو کلتوري ټولنه ویاړي چې د دغه شان فرهنګي کړنو د مالي ملاتړ له لارې د خپل هېواد په کلتوري، پوهنیزو او روزنیزو چارو کې برخه اخلي. د سیدانو کلتوري ټولنې دا څلورم کتاب دی چې د اروابناد سیدمجیب احمد لمر په تلین یې چاپوي، لکه څنګه چې نوموړي غوښتل د هېواد د ښوونیزو او روزنیزو چارو په ډګر کې برخه واخلي، خو نیمګړي ژوند د ده دغه هیله پوره نشوای کړی نو اوس د سیدانو کلتوري ټولنه د دغه شان کتابونو د چاپ مالي ملاتړ د هغه، د اروا د ښادولو په موخه په غاړه اخلي. دا چې اروابناد لمر څوک دی په لاندو څو کرښو کې به ورسره و پېژنئ:

د اروابناد سید مجیب احمد لمر ژوند لیک

سید مجیب احمد د سید عبدالاحمد زوی، د سید عبدالواحد لمسی، د سید نور محمد کړوسی، د سید شبر محمد کودی او د سید **لعل محمد** پردی دی، چې د **۱۳۵۹** لمریز لېږدیز کال د سلواغې د میاشتې په شپږویشتمه نېټه د جوزجان ولایت د شبرغان په ښار کې زېږېدلی دی او د **۱۳۸۴** هـ ش کال د کوچني مبارک اختر په لومړۍ ورځ چې د **۱۳۸۴** هـ ش کال د لړم له ۱۲ سره سمون لري د بلخ ولایت د خلم ولسوالۍ د کفترخانې په سیمه کې د ګاډي د اوښتلو له کبله په حق ورسېد (انالله و انا الیه راجعون).

اروابناد سیدمجیب احمد د افغاني دودونو سره سم لومړی د بغدادي قاعدې په زده کړې په کور کې پیل وکړ او په **۱۳۶۵** هـ ش کال د شبرغان ښار د ابن یمین په ښوونځي کې شامل شو، د ژوند د ناخوالو له امله یې د ښوونځي لوستل **هلته** سر ته ونه رسېدل او د زده کړو لپاره د پېښور ښار ته کډه شو، چې په پېښور کې یې د ښوونځي تر څنګ د کمپیوټر او انګرېزي ژبې زده کړو ته هم اوږه ورکړه او په پوره بریالیتوب سره یې د ښو پایلو تر لاسه کولو سره ښوونځی او د کمپیوټر مسلکي زده کړې پای ته ورسولې، چې په پای کې د کمپیوټر او انګرېزي ژبې د ښوونکي په توګه وګومارل شو. سید مجیب احمد همدا ډول د ګڼشمېر دیني کتابونو زده کړه له پلاره ترلاسه کړې ده.

سید مجیب احمد د ۲۰۰۲ م کال په پیل کې له مهاجرته بېرته هېواد ته راستون شو او په یوه غیر دولتي پولندي موسسه کې یې د کمپیوټر، اداري چارو او پلان جوړونې دنده پر غاړه واخیسته،

چې په هېواد کې د ښوونځیو جوړولو او د ښوونې او روزنې په نورو برخو کې په کار بوخت ؤ.
سید مجیب احمد د دغو دندو تر څنګ د کانکور د آزموینې د تر سره کولو وروسته د ښوونې او روزنې پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې پوهنپال هم ؤ.

د پولندي موسسې کارونه د افغانستان په ټولو ولایتونو او لرې پرتو سیمو کې تر سره کېدل او اروا ښاد سید مجیب احمد د زړه له تله د هېواد په بیارغاونه کې او د هېواد د بچیانو د خدمت لپاره ملا تړلې وه او د ښوونې او روزنې په بیارغاونه کې یې هر اړخیز زیار ګاللی دی. د کارونو د ښه سمبالښت لپاره د هېواد بېلابېلو سیمو ته تللی او د ښوونځیو لپاره یې د سیمو حالات خپله څېړل او همدا ډول یې د ښوونې او روزنې د لا ښه والي لپاره د جاپان هېواد په رسمي غوښتنه هغه هېواد ته سفر هم کړی ؤ.

د سید مجیب احمد په غوښتنه او له پلان سره سم پولندي موسسې د افغانستان په بېلابېلو سیمو کې د ښوونځیو د جوړولو تر څنګ په ښوونځیو کې د څښاک د اوبو د ستونزو د لیرې کولو لپاره د سلهاو ژورو څاګانو په جوړولو لاس پورې کړی، چې افغان ماشومان ترې برخمن شوي دي.

د یادونې وړ ګڼم، چې کله سید مجیب احمد په ۲۰۰۲م کال کې هېواد ته راستون شو، نو د افغانستان د اداري سیستم د چارواکو لخوا ورته د کمپیوټري چارو په برخه کې د لوړپوړي چارواکي په توګه وړاندیز وشو، خو سید مجیب احمد دغه دندې و نه منلې او داسې یې ویل:

«په هېواد کې د ډېرو زیاتو ناخوالو له کبله ما ونشوای کولی چې ښوونځی په خپل هېواد کې پای ته ورسوم، نو ځکه زه ټولې هلې ځلې د ښوونې او روزنې په برخه کې کوم، چې تر څو د هېواد ټول بچیان په دې وتوانېږي چې ښوونځی په خپل ټاټوبي او خپل هېواد کې پای ته ورسوي او له پوهې برخمن شي.»

درنو هېوادوالو! د سیدانو کلتوري ټولنې هڅه کړې چې د دغه کتاب د مالي ملاتړ له لارې، د تکړه ښوونکي سید مجیب احمد یادون وکړي او د هغه د هیلو یوه وړه برخه پوره کړي. ټولنه ستاسو څخه یوه هیله لري، چې د دغه کتاب په لوستلو سره ښوونکي سید مجیب احمد لمر او د نورو وفات شوؤ وګړو اروا ته دعا وکړئ!

د سیدانو کلتوري ټولنه تکړه ځوان محمد نظیم سمون او خپروندویې ټولنې ته، د دغه کتاب د چاپېدو له امله مبارکي وایي او د دوی د لا بریاوؤ او کړنو په تمه ده.

أمین

و من الله التوفیق

د ژباړن خبرې

په پښتو ژبه کې د علمي اثارو تشه یوه جدي ستونزه ده، چې ډکول یې کلونه وخت ته اړتیا لري. همدې ستونزې ته پام سره اوس د ژباړې او تألیف بهیر د تېرو څو کلونو په پرتله په نسبي ډول چټک شوی دی، خو لا هم په دې برخه کې د افغاني ټولنې د اړتیا په تناسب د غه هڅې په نشت حساب دي.

د دې کتاب د ژباړلو انګېزه هم په پښتو ژبه کې د موجوده خلا ډکول دي. د دې ترڅنګ په اوسنیو شرایطو کې د کتاب ازرښت هم دې ته اړ کړم، چې پښتو ژبې ته یې وژباړم. په دې کتاب کې ټول هغه سیمه ییز او نړیوال سازمانونه چې په معاصرو نړیوالو اړیکو کې د مهمو لوبغاړو رول لوبوي، په پوره تفصیل سره بیان شوي دي.

که څه هم ما د دې کتاب ژباړه له چاپ څخه درې کاله مخکې چې د پوهنتون په لومړي ټولګي کې وم، پیل کړې وه؛ خو د ډېرو بوختیاوو له امله دا سې وخت هم راغی، چې د ژباړې بهیر را نه پوره یو کال ځنډنی شو. بالاخره د پوهنتون د زده کړو په وروستي کال مې له ځانه سره جدي پرېکړه وکړه، چې په درېو میاشتو کې به یې حتماً پای ته رسوم، دا وخت د کتاب وروستی چاپ هم تازه بازر ته راغلی و، چې زما لپاره ښه زېری و. له بده مرغه موږ پښتانه د ژباړې او تالیف لپاره د همغږۍ او انسجام دا سې یو بنسټ نه لرو، چې دغه هڅې سره راټولې او همغږې کړي. ډېرې دا ډول پېښې شوې، چې هممهاله څو کسانو په یو نوم یو کتاب لیکلی یا ژباړلی دی.

په هر صورت، دا هم د ویاړ خبره ده چې اوس په پښتنو کې دا احساس را ژوندی شوی او هیله مې دا ده چې د پښتو ژبې د بډاینې لپاره د ژباړې او تألیف دا سې بنسټونه جوړ شي، چې نورو ژبو ته د مطالعې اړتیا ونه ولیدل شي.

که څه هم د علمي اثارو په ژباړه کې ژباړن نه شي کولی چې په کتاب کې څه کم یا زیات کړي، خو په کتاب کې ځینو نیمګړتیاوو او ستونزو دې ته اړ کړم چې له خپلو معلوماتو هم ګټه واخلم.

په پای کې له خپل ګران ملګري سید عبدالله ولي زي څخه مننه کوم، چې د کتاب د چاپ به برخه کې یې لازمې مشورې راکړې او هم یې د کتاب په تخنیکي چارو کې صادقانه هڅې کړې دي.

محمد نظیم سمون

کابل، افغانستان

۱۳۹۱ کال، مرغومی

مخکېوینه

د نړیوالې سولې او امنیت ټینګښت او د سیاسي، اقتصادي او فرهنګي همکاریو رامنځته کول د بشر اساسي اړتیاوې او پخوانۍ هیلې دي. خو د نړیوالې سولې د ټینګښت لپاره هلې ځلې له یوه داسې بنسټ پرته چې دغه موخه په کې تحقق و مومي، ناشونې وې.
په پخوانیو پېړیو کې نړیوالې اړیکې د دولتونو پر دوه یا څو اړخیزو اړیکو ولاړې وې، که څه هم په نولسمه پېړۍ کې د نړیوالو همکاریو د تنظیم او انسجام په موخه د ویانا او برلین کنګرو له لارې ډېرې هڅې وشوې، خو دغه هڅې دومره مثبتې ونه برېښېدې، بلکې یوازې د اروپا تر لوېې وچې پورې محدودې پاتې شوې.
د بشري ټولنې له پرمختګ او د دولتونو ترمنځ د هر اړخیزو همکاریو اړتیا ته په پام سره، د عادلانه اړیکو په چوکاټ کې د یوې رښتینې سولې او ثبات لپاره اړتیا لیدل کېده. په همدې اساس، له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته د نړیوالې ټولنې د ټولو غړو په ګډون یو نړیوال سازمان جوړ شو. دغه سازمان چې د دولتونو ترمنځ د نږدیوالې په موخه یې هڅې کولې، په خپل جوړښت کې د ځینو نیمګړتیاوو له امله و نه شو کړای، چې د دویم نړیوال جنګ د خونړي توپان مخه ونیسي.
خو د ملتونو ټولنې له ماتې او نیمګړتیاوو سره سره د یوه نوي نړیوال بنسټ د جوړېدا اړتیا له منځه لاړه نه شوه، بلکې دوه برابره شوه. د دویمې نړیوالې جګړې ګټونکو په دې باور چې د نړیوالې سولې او امنیت یوازېنۍ لار د یوه نوي بنسټ جوړول دي، د (ملګرو ملتونو) سازمان یې جوړ کړ. هغه بدلونونه چې د ملګرو ملتونو سازمان له تشکیل وروسته رامنځته شوي دي، د دولتونو په داخلي نظام او نړیوالو اړیکو کې یې د پام وړ بدلونونه راوستي دي.
ددې ترڅنګ چې د ملګرو ملتونو سازمان مثبتې لاسته راوړنې لرلې، خو باید یادونه وکړو چې دغه سازمان ځینې نیمګړتیاوې هم لري چې له دې جملې د یو شمېر هېوادونو پر وړاندې د امنیت شورا دوه ګونی چلن، د نړیوال نا انډوله اقتصاد په مخنیوي کې پاتې راتلل، د نړیوالو حقوقو د پلي کولو لپاره د کافي اجرایوي ضمانت نشتوالی او نور...
په هر حال، د نړیوالو سازمانونو پدیده د معاصرې نړیوالې ټولنې له مهمو شاخصونو څخه یوه ده او داسې ورځ نشته چې خلک د ډله ییزو رسنیو له لارې د هغوی له فعالیتونو خبر نه شي. ددې کتاب موخه د نړیوالو سازمانونو وروستیو لاسته راوړنو ته په پام سره، د هغوی په اړه څېړنه او تحقیق ده.

رضا موسی زاده – ۱۳۷۸

سریزه

افغانستان په وروستیو څو لسیزو کې د ځبرځواکونو د سیالیو ډګر ګرځېدلی دی، چې ټول مادي او معنوي شته یې له منځه تللي دي او نن هم د نړیوالو سیالیو او سیمه ییز شؤنیزم قرباني دی او د یو شمېر ملکونو د کلتوري تیرېو نندارتون هم ګرځېدلی دی. له دغو بدمرغیو سره د افغانستان خاوره د نړیوالو سازمانانو د فعالیت سیمه هم ګرځېدلې ده او د افغانستان پېښې د نړیوالو رسنیو د خپرونو سرټکی هم ګرځېدلی دی، چې په نننۍ نړۍ کې د بېلابېلو ښکېلاکګرو او مرستندویو سازمانانو پام یې ځان ته رااړولی دی.

په نړۍ کې نن سبا تر ۲۰۰ خپلواک ملکونه شته دي، چې د بېلابېلو سیمه ییزو او یا هم نړیوالو سازمانونو غړیتوب لري، افغانستان هم یو له هغو ملکونو دی، چې له سمه ییزو ګاونډیو او لر او بر ملکونو سره اړیکې ساتي او د یو شمېر سیمه ییزو سازمانونو او یا ټولنو غړیتوب هم لري، چې افغانستان یې له سیمه ییز بېلتونه ژغورلی دی او د دوو اړخیزو اړیکو پر بنسټ ځینې اړینې ټولنیزې چارې پر مخ بیایي او د سوداګریز ډګر یې هم تود ساتلی دی.

له بده مرغه د وروستیو څو لسیزو په ترځ کې د بهرنیو سازمانونو نامطلوبه سیالۍ هم په افغانستان کې پیاوړې شوې دي، چې افغانستان یې د استخباراتي سیالیو یو مضبوت مرکز هم ګرځولی دی، چې د افغانستان ملکي وګړي یې قرباني دي. په افغانستان کې ټول ټولنیز واحدونه د څو لسیزو جګړو په ترخ کې تر ډېر بریده له منځه تللي دي، چې او سمهال د خپلې ټولنیزې ادارې د شتون او فعال ساتلو لپاره بهرنیو ننګینو مرستو ته اړ دی، چې د افغانستان د ټولو اداري برخو اقتصادي بنسټ د بهرنیو ملکونو مرستې دي. نن سبا د افغانستان ملي امنیتي ځواکونه هم د بهرنیو دوناتورانو په مټ ساتل کېږي، نو هرومرو په دې برخه کې هم نړیوال سازمانانو خپل اړین اغېز درلودلی شي.

د پورته بادوشویو پېښو او واقعیتونو په درشل کې زما په ګمان د نړیوالو سازمانانو په اړه معلومات یوه ټولنیزه اړتیا ګڼلی شو. ما د ښاغلي سمون کتاب، چې د نړیوالو سازمانونو په اړه یې راژباړلی دی وکتلو، چې ډېر غوره او اړین معلومات پکې راټول شوي دي. دغه معلومات د افغان ولس د لوستو ځوانانو لپاره ډېر اړین دي، ځکه افغانستان په دې نړۍ کې یو له هغه ۲۰۰ خپلواکو هېوادونو څخه شمېرل کېږي، چې له ټولو سره ورته او برابر سیمه ییز او نړیوال حقوق لري، چې په اړه یې پوهېدل یو اړین ټولنیز ارزښت دی.

په کتاب سیمه ییز سازمانونه او نړیوال سازمانونه او یا ټولنې په ډېره ښه توګه سپړل شوي دي، چې د ګڼشمېر سازمانونو د کار توکي او مسؤلیتونه هم توضیح شوي دي، چې د لوستونکو په ذهني وده او د سازمانونو د اډانې په اړه د پوهېدنې په برخه کې خپل اړین اغېز پرېښودلی شي، ځکه یو سازمان د اصولو پر بنسټ فعالیت کوي او د دوو اړخونو تر منځ د تړونونو پر بنسټ دواړه اړخونه او یا څو اړخونه هغه غوښتنو ته ژمن وي، چې په تړون کې یاد شوي او د مسؤلینو لخوا لاسلیک شوي وي.

له بل اړخه په دغه کتاب کې د سازمانونو په رامنځ ته کېدلو کې د ټولنیزو هڅاندو، پوهانو او دولتونو غوره رول ته او د سازمان په جوړولو کې د بنسټلیک اړخ ته هم هر اړخیز پام شوی دی، چې د دغه کتاب په لوستلو یو څوک کولی شي د یو سازمان او یا ټولنې د تشکیلاتي چوکاټ تر څنګ د بنسټلیک په رڼا کې د یو سازمان فعالیت ځان ته انځور کړي او په یوه ټولنه کې د دندو وېش او د دندې سم تر سره کولو ته ځیر شي، چې د دغه معلوماتي کتاب دغه اړخ د ځوانانو د ټولنیز شخصیت په وده او د پوهې پر بنسټ د ټولنیزو سیستمونو په رامنځ ته کولو کې خپل اړین اړخ درلودلی شي.

د پورته یادو شویو اړینو تأثیراتو تر څنګ په دغه کتاب کې هغه معلومات د سیمه ییزو، نړیوالو او پراخبنسټو سازمانونو په اړه ځای پر ځای شوي، چې د نړیوالتوب ارزښتونو ته ښودنه کوي، ځکه له ننني ترانسپورټي، انټرنېټي او تکنالوژیکي پرمختګ سره ټوله نړۍ د یو واړه کلي بڼه غوره کړې ده، چې افغانستان هم د دغه کلي د نړیوالتوب د ځنځیر یوه وړه کړۍ ده، چې له نورو ملکونو او ټولنیزو سیستمونو سره د ګډ او هر اړخیز ژوند تابیا شي، چې وکولی شي، د نړۍ په کلي کې خپل اړین ځای غوره کړي او خپلو خلکو او نړیوالو ته د هوسا ژوند وړمې رامنځ ته کړي.

څنګه چې وینی د دغه کتاب لیکوال ډېر زیار ایستلی دی او دغه اړین معلومات یې د دغه کتاب په اډانه کې راټول کړي دي، نو زه تاسو د دغه اړین کتاب لوستلو ته رابولم، چې هم خپله پوهه د سازمانونو او نړیوالو ټولنو په اړه پراخه کړی او هم د لیکوال او ژباړن له دغه ستر زیار نه پوره ګټه پورته کړی، ځکه موږ اشرف المخلوقات یو او د بینالطرفین د تړونونو او ژمنو پر بنسټ له یو او بل سره چلند کوو، نو که شخص وي، که سازمان وي او یا دولتي سیستم، باید د تړون مقرراتو ته ژمن پاتې شي. زه سمون صاحب ته د نورو آثارو د لیکلو، ژباړو او تدوین حوصله غواړم، چې وکولی شي د دغه پوهنیزې هڅې له لارې خپل هېواد او هېوادوالو ته د خدمت وړ وګرځي.

په درنښت
ډاکټر سید نصیر احمد

لومړی برخه

د نړیوالو سازمانونو عمومي ځانګړتیاوې

لومړی څپرکی

د نړیوالو سازمانونو تاریخي شالید

ورځ تر بلې زیاتېدونکې نړیوالې اړیکې او سوداګري، د نړیوالو سازمانونو د منځته راتګ او پرمختګ لامل ګڼل کېږي. د ارتباطي مېکانیزم او نړیوالې سوداګرۍ پراختیا ته په پام سره، د یوه منظم بنسټ تأسیس ته اړتیا ولیدل شوه.

په لرغوني روم او یونان کې د قونسل په نوم یو بنسټ موجود و، چې د بهرنیو هېوادونو په سوداګریزو بندرونو کې به یې د خپلو خلکو له ګټو ساتنه کوله. خو دا چې په بهرنیو هېوادونو کې قونسل سیاسي مسؤلیت نه درلود، نو یو شمېر هېوادونو خپل استازي د سفیر په نوم بهر ته واستول.

د وخت په تېرېدو سره، دغه دوه ګوني ډیپلوماسي (کونسول- سفیر) د ایټالیا حکومت دغوښتنې له مخې د دایمي ډیپلوماتیک سفیر (Permanent diplomatic ambassador) په نوم یاده شوه او له ډیپلوماتیک پلاوي سره د سفیرانو لېږد را لېږد له همدغه وخت څخه پیل شو.

خو د وخت په تېرېدو سره د نړیوالو اړیکو پراختیا او پېچلتیا؛ د نړیوالو او سیمه ییزو ستونزو په حل کې د دایمي سفیرانو ناتواني ښکاره کړه. په ځینو برخو کې ستونزې به نه یوازې له یوه هېواد سره تړلې وې، بلکې څو هېوادونه یې په بر کې نیول. د دې ډول ستونزو د حل یوازینۍ لار څو اړخیزې خبرې وې چې باید د یوه نړیوال کنفرانس له لارې ترسره شوې وای.

په همدې اساس د بېلابېلو هېوادونو له استازو څخه د یوه ګډ نړیوال کنفرانس تشکیل، د ستونزو د سوله ییز حل یوازینۍ لار وګڼل شوه او د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې دې ډول غونډو رابللو ته د یو شمېر هېوادونو لېوالتیا مخ په ډېرېدو شوه.

په ۱۷۴۸زېږدیز کال کې د وېسټ فالیا د سولې نړیوال کنفرانس هم په همدې موخه جوړ شوی و او په نولسمه پېړۍ کې دې ته ورته ګڼ شمېر نور کنفرانسونه هم جوړ شول، چې په پایله کې هر یو د بېلابېلو تړونونو په لاسلیکولو او هوکړې پای ته ورسېدل.

له ناپېلیوني جګړو وروسته په ۱۸۱۵ زېږدیز کال کې، د اروپایي هېوادونو ترمنځ د سولې د ټینګښت په موخه د ویانا کنګرې جوړېدل هم د یادو کنفرانسونو له جملې څخه و. همدا راز له دویمې نړیوالې جګړې وروسته، په ۱۹۱۸ ز کال کې د پاریس کنفرانس جوړ شو، چې بالاخره په ۱۹۱۹ کال کې د ورسایلز پر تړون پای ته ورسېد.

لکه څنګه چې مخکې ورته اشاره وشوه، څومره چې به د خبرو اترو له لارې د یوه نړیوال کنفرانس په چوکاټ کې سوله ییز تړونونه لاسلیکېدل، هومره مثبتې پایلې یې هم لرلې، ځکه یوازې دوه اړخیزه ډیپلوماتیکو خبرو اترو د نړیوالو او سیمه ییزو ستونزو په حل کې مثبت رول نه شو لوبولی.

مثلاً، د تورې بحیرې د اوبو حقوقي مسئله چې ګڼ شمېر هېوادونه په کې شریک وو، په ۱۸۵۶ کال کې د ستونزې د حل په موخه د پاریس کنفرانس جوړ شو. دغه راز د یاد کنفرانس د پرېکړو د څارنې او ملاتړ په موخه، په ۱۸۱۷ ز کال کې د روسیې له خوا د (برلین کنګره) جوړه شوه.

د اروپایي هېوادونو ترمنځ سیاسي او سوداګریزو سیالیو ته په کتو، په ۱۸۸۴ کال د افریقا په لویه وچه کې د اروپایي هېوادونو د سیاسي او سوداګریزو فعالیتونو د لا ښه والي په موخه د برلین کنفرانسونه جوړ شول. همدا راز په ۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ کلونو کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د حقونو او مقرراتو د تدوین په موخه د (لاهای) کنفرانسونه جوړ شول.

پورتني مثالونه د هغو بېلابېلو کنفرانسونو یو څو نمونې وې، چې د نړیوالو او سیمه ییزو ستونزو د هوارۍ په موخه د یو شمېر هېوادونو په زیار او هڅو جوړ شوي وو. د ویانا کنګرې، چې د کنسرټ سیسټم په بڼه رامنځته شوې وه، د نړیوالو سازمانونو پر جوړېدا او د هغوی د فعالیتونو پر څرنګوالي ژور اغېز وشندو.

دغې کنګرې د (لومړي الکساندر) له هیلې سره سم، د فاتحو ځواکونو ترمنځ یووالی راوست. په یاد کنفرانس کې غوښتنه وشوه چې وخت پر وخت دې پرله پسې نور کنفرانسونه هم جوړ شي. خو یاد کنفرانسونه پرته له کوم ځانګړي مهالوېش څخه، د اړتیا پرمهال جوړېدل. د ۱۸۱۸ او ۱۸۲۲ کلونو ترمنځ ټولټال څلور کنګرې جوړې شوې:

- د اکس لاشاپل کنګره Aix-la-chapelle (۱۸۱۸)
- د تروپو کنګرې Tropau
- لباخ Labach (۱۸۲۰-۱۸۲۱)
- او د وېرونا کنګره Verona (۱۸۲۲)

که څه هم د راتلونکې لپاره د منظمو کنفرانسونو او کنګرو د جوړېدو بنسټ کېښودل شو، خو یو شمېر هېوادونو ټینګار کاوه چې د منظمو څو اړخیزو خبرو اترو لپاره د کنفرانسونو او غونډو دا لړۍ یوه دایمي بنسټ ته اړتیا لري.

د اروپا کنسرټ (concert of Europe) تقریباً د یوه رسمي بنسټ په توګه د مقدس اتحاد (Holly alliance) تر ړنګېدو خپل فعالیت ته دوام ورکاوه. د دویمې نړیوالې جګړې پرمهال په اروپا کې د قدرت انډول، چې د اروپا کنسرټ پر تړونونو ولاړ و، له منځه ولاړ.

د لندن کنفرانسونه (۱۹۱۲-۱۹۱۳) چې د بالکان جګړې په وروستیو کې جوړ شوي وو، د اروپا کنسرټ سیستم په چوکاټ کې وروستي کنفرانسونه ګڼل کېږي. د اروپا کنسرټ سیستم ځینې نیمګړتیاوې لرلې، چې په دې ډول دي:

۱- کله چې به د ستونزو د حل په موخه کوم کنفرانس جوړېدو، نو د کنفرانس جوړولو ویاړ او نوښت یوازې د کوربه هېواد حق ګڼل کېده. په دې اساس، نورو هېوادونو ته وړنه نه ورکول، د نړیوالو همکاریو د تحقق او د ستونزو د حل په برخه کې لانجمنه مسئله وه.

۲- په داسې حال کې چې کنفرانس به د کوربه او جوړوونکو هېوادونو په انحصار کې و، نو په کنفرانس کې د نورو هېوادونو ګډون به د کوربه هېواد له بلنې سره تړلی و. همدا راز د کنفرانس ګډونوال له مساوي حقونو څخه برخمن نه وو او مستحق هېوادونه به کنفرانس ته د نه بلنې له امله له ګډون څخه بې برخې پاتې کېدل.

۳- په کنفرانس کې به پرېکړې د رایو په یووالي ترسره کېدې او له همدې امله د یوه هېواد مخالفت به عملاً د کنفرانس په ړنګېدو تمامېده.

دا چې د اختصاصي کنفرانسونو(Ad hoc conference) سیستم و نه شوای کړای چې نړیوالو او سیمه ییزو شخړو ته د حل مناسبه لار ومومي، نو په نولسمه پېړۍ کې د یو شمېر هېوادونو په هڅو ځینې ټولنې رامنځته شوې، چې د نړیوالو اړیکو په برخه کې یې اغېزمن رول ولوباوه.

وروسته یو شمېر نورې دولتي او خصوصي ټولنې هم جوړې شوې، چې دغه ټولنې په حقیقت کې د دولتي او خصوصي ټولنو پیل او اساس ګڼل کېږي.

لومړۍ برخه

نړیوالې خصوصي اتحادیې

دغه اتحادیې د خصوصي اشخاصو او صنفي ټولنو له خوا د خپلو ګټو د دفاع او ملاتړ په موخه جوړې شوې وې. په ۱۹۴۰ زېږدیز کال کې د غلامۍ پرضد د مبارزې نړیوال کنفرانس په ترڅ کې یو کنوانسیون تصویب شو، چې یاد کنوانسیون له بشري حقونو څخه د ملاتړ په برخه کې د خصوصي ټولنو او اشخاصو لویه لاسته راوړنه وه. له ۱۸۴۰ کال څخه، تر لومړۍ نړیوالې جګړې پورې شاوخوا ۴۰۰ دایمي او خصوصي ټولنې جوړې شوې، چې هرې ټولنې او اتحادیې ځانګړې اهداف پرمخ وړل. لکه:

د سره صلیب نړیواله کمېټه، ۱۸۲۳(international committee of the red cross)

د بین المجالس ټولنه، ۱۸۸۹(inter- parliamentary union)

د نړیوالو حقونو ټولنه، ۱۸۷۳(international law association)

د ادبیاتو او هنرونو ټولنه، ۱۸۷۸ (international literary and artistic association)
او د سوداګرۍ نړیواله خونه، ۱۹۱۹ (international chamber of commerce)
بالاخره ددې ټولنو چټک پرمختګ سبب شو، چې په ۱۹۱۰ کال کې د نړیوالو اتحادیو عمومي ټولنه جوړه شوه. عمومي ټولنه د نړیوالو اتحادیو د فعالیتونو د همغږۍ او د چارو د سمون په موخه جوړه شوې وه. خصوصی اتحادیو ته په عمومي ټولنه کې د غړیتوب لپاره یو لړ شرطونه وټاکل شول، چې په دې ډول دي:
۱- د یوه دایمي ارګان شتون؛
۲- عمومي ګټې په پام کې نیول؛
۳- ټولو هېوادونو او اشخاصو ته د غړیتوب ازاد حق ورکول.
د یادونې ده، چې دغو ټولنو د تېرو کنفرانسونو برعکس، منظمې غونډې او خپل منځي همکارۍ لرلې. د دې ټولنو فعالیتونه داسې وو، چې ځیني وختونه به دولتي چارواکو، ښاریانو او ملي شخصیتونو هم په کې برخه اخیسته.
په خصوصي اتحادیو کې د دولتي چارواکو ګډون او همدا راز له دولت سره ددوی همکاري؛ یو داسې جوړښت رامنځته کړ چې د دولتونو او خصوصي اشخاصو ترمنځ د همغږۍ او مرستې پر یو واحد مرکز بدل شو:
- د علمي ټولنو نړیواله شورا (international council of scientific unions)
- د مدیترانې سمندر د علمي پلټنو نړیوال کمېسیون
international commission for the scientific exploration of the Mediterranean (sea)
- د سرشمېرنې نړیوال انستیتیوت (international statistical institute)
- د روغتونونو نړیوال فدراسیون (international hospital federation).
په ځینو برخو کې د خصوصي ټولنو لاسته راوړنې او بریاوې د دولتونو په ملاتړ او همکاریو پورې تړلې وې او دغه چاره د یوه هوکړه لیک له مخې ترسره کېده. مثلاً، د سره صلیب نړیواله کمېټه؛ چې خپل کار او فعالیت یې د ژنیو کنوانسیونونو پراساس سرته رساوه.
همدغه راز د سمندري چارو نړیوالې کمېټې هم خپل فعالیتونه په سمندر کې د خوندي ژوند کولو کنوانسیون پر اساس پرمخ وړل. په ځینو برخو کې د خصوصي ټولنو لاسته راوړنې به عملاً په هماغو برخو کې د دولتي اتحادیو د جوړېدا سبب کېدې. د بیلګې په توګه:
- د تول، کچ کولو او پیسو نړیواله کنګره
- د متریک ټولنه (Metric union (۱۸۶۷
- له کارګرو څخه د ملاتړ قانوني ټولنه Association of the legal protection of labour

- د کار نړیوال سازمان international labour organization
- د هنرونو او ادبیاتو نړیواله ټولنه
- د ادبي او هنري مالکیت نړیوال دفتر International Bureau of library and artistic property

دویمه برخه

نړیوالې عمومي ټولنې

د دولتونو ترمنځ همکاریو ته په پام سره، عمومي او دولتي ټولنو په نړیوالو مسایلو کې لږ - لږ خپل ارزښت پیدا کړ. هغه مسایل چې پخوا به د خصوصي ټولنو په چوکاټ کې مطرح کېدل، وروسته ددغو ټولنو په فعالیتونو کې شامل شول. دغه ټولنې د یو شمېر هېوادونو او دولتي سازمانونو په ګډې همکارۍ، د دوه اړخیزو او څو اړخیزو تړونونو په اساس جوړې شوې وې.

په ۱۸۱۵ کال کې د اړیکو د پراختیا او ټینګښت په موخه د وین کنګره جوړه شوه، چې ددې کنګرې د پرېکړې له مخې د راین کمېسیون (Rhine commission) رامنځته شو. د راین کمېسیون ددې ترڅنګ چې تقنیني واک درلود، له یوه قضایي ارګان څخه هم برخمن و.

د دانوب سیند اروپایي کمېسیون (European commission for Danube) هم د یاد کمېسیون په څېر له اداري او تقنیني ارګان څخه برخمن و. ددې کمېسیون مالي لګښت د دانوب سیند د حق العبور له مالیاتو څخه تامینېده. د دانوب سیند اروپایي کمېسیون غړي او کارکونکي له ډیپلوماتیک خوندیتوب څخه هم برخمن وو.

خو له ۱۹۱۹ کال وروسته د مسؤلیتونو له پراخېدو سره د کمېسیون واک تر بر دانوب پورې وغځېد، چې له دې سره یې د (دانوب نړیوال کمېسیون) نوم غوره کړ.

البته له دې وړاندې هم د ځینو سیندونو، لکه:

(اِلب – Elbe)، (ډورو- Dourou) (پو-po)او (پروټ-pruth) په اړه نړیوال کمېسیونونه جوړ شوي وو، خو دغه کمېسیونونه د راین کمېسیون برعکس، له محدود واکونو څخه برخمن وو.

د اورګاډي د لیکې غځول هم یوه ارتباطي وسیله وه، چې په نړیوالو او سیمه ییزو همکاریو کې یو مهم عامل وګڼل شو او په دې برخه کې ګڼ شمېر کنفرانسونه پر لاره واچول شول.

په ۱۸۹۰ کال کې د (اورګاډي لېږد رالېږد نړیوالې ټولنې) او دې ته ورته د یو شمېر نورو ټولنو په څېر ټول سازمانونه سره یو شول. یادې ټولنې یوه اجرایوي څانګه لرله، خو د د قانون جوړونې واک یې نه درلود. په ټولنه کې د غړو هېوادونو له لوري پرېکړې به د منظمو کنفرانسونو له لارې ترسره کېدې.

همدغه راز په ۱۸۷۴ کال کې پوستي نړیواله ټولنه (universal postal union) رامنځته شوه چې په هرو پنځه کلونو کې یو ځل د غړو هېوادونو په ګډون نړیواله کنګره رابلله. دې ټولنې یو نړیوال دایمي دفتر درلود.

په روغتیایي چارو کې په ۱۹۰۳ زېږدیز کال په پاریس کې د عامې روغتیا نړیوال دفتر پرانیستل شو، چې د اوسني نړیوال روغتیایي سازمان په څېر له پراخو واکونو څخه برخمن و.

دا راز د اقتصاد په برخه کې هم ځیني ټولنې رامنځته شوې، چې له دې جملې د چاپ نړیواله ټولنه، د شکرې نړیواله ټولنه او د کرنې نړیواله مؤسسه د یادولو دي.

پورتنۍ ټولنې او اتحادیې له تاریخي پلوه د اوسنیو نړیوالو سازمانونو د تأسیس پیلامه ګڼل کېږي، چې ښه بېلګه یې د ملتونو ټولنه ده، چې د نړۍ بېلابېلو هېوادونو په کې غړیتوب درلود، لومړنی نړیوال دولتي سازمان و چې د سترو اهدافو لپاره جوړ شوی و. دا چې دغه سازمان د شلمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې مهم رول لوبولی، په دې اړه پوره بحث به د نړیوالو سازمانونو راتلونکي ځانګړي فصل ته پرېږدو.

دویم څپرکی

د نړیوالو سازمانونو پېژندنه او ځانګړتیاوې

د نړیوالو سازمانونو پېژندنه:

نړیوال سازمانونه د غړو دولتونو هغه ټولګه ده، چې د یوه هوکړه لیک پراساس رامنځته کېږي او غړي هېوادونه خپلې ګډې موخې د ځانګړو اداري واحدونو او ارګانونو په چوکاټ کې په دوامداره توګه پرمخ وړي.

د پورتني تعریف له مخې، د نړیوالو سازمانونو ځانګړتیاوې په لاندې ډول بیانولای شو:

۱- نړیوال سازمونونه د دولتونو په یو ځای کېدو سره رامنځته کېږي.

۲- نړیوال سازمانونه د یوه بنسټلیک (اساسنامې) پراساس رامنځته کېږي.

۳- د سازمان غړي ګډې موخې لري.

۴- د سازمان فعالیت د ځانګړو اداري واحدونو په چوکاټ کې ترسره کېږي.

۵- د سازمان فعالیتونه تلپاتې (دوامداره) دي.

۱- د دولتونو یوځای والی

نړیوال سازمونونه په حقیقت کې د هغو دولتونو له یو ځای کېدو څخه، چې د سازمان اساسنامه یې لاسلیک کړې وي، جوړېږي. هر غړی هېواد په سازمان کې د خپل یو با صلاحیته استازي په واسطه له خپلو ګټو او تګلارو څخه دفاع کوي. که څه هم د نړیوالو سازمانونو بنسټګر معمولاً دولتونه دي، خو ددې ترڅنګ یو شمېر نا دولتي سازمونه هم شته چې دلته به پرې لنډه رڼا واچوو.
- د کار نړیوال سازمان د هوکړه لیک له مخې، د هېوادونو پر استازو سربېره، د کارګرانو د ټولنو استازي او کارمشران هم کولی شي چې د سازمان په غونډو او پرېکړو کې برخه واخلي.
- د تلګراف او مخابراتو نړیوال سازمان غړي د خپل دولت استازي نه دي، بلکې د مسلکي متخصصینو او کارپوهانو په توګه په دې ټولنه کې دنده لري.
- دغه راز د نړیوالې محکمې قضایان د خپل هېواد استازیتوب نه شي کولای، بلکې د بېطرفۍ اصل ته په پام سره ټول حقوقي مسایل په عادلانه توګه څېړي.
- د ځینو سازمونونو غړي د خپل هېواد استازي نه وي، بلکې د ځو ملتونو استازیتوب کوي لکه د اروپا پارلمان. دغه نوې پدیده د نړیوالو سازمانونو د وروستیو بدلونونو په لړ کې، په ځانګړې توګه د اروپایي سازمانونو د ودې او پرمختګ په بهیر کې پیدا شوه. په دې سازمانونو کې د قانون جوړونې د مجلسونو استازي د دولتونو د استازو په توګه دنده ترسره کوي.
که څه هم د مجلسونو استازي یوازې د سازمان په عمومي اسامبله کې د غړیتوب حق لري، خو په اروپایي سازمانونو کې د پارلمان د غړو زیاتوالی او د سازمانونو په چارو کې د هغوی زیاتېدونکی رول، په سازمان کې د یوه تازه بدلون نښه ده. ځکه په یو نړیوال سازمان کې د ملي مجلسونو د استازو ګډون د یو فدراسیون په څېر ده او لرې نه ده چې په راتلونکي کې هغه استازي چې مستقیماً د خلکو له خوا ټاکل کېږي، د نړیوالو سازمانونو مشري هم پر غاړه واخلي.

۲- د اساسنامې لاسلیک

لکه څنګه چې مخکې مو یادونه وکړه، د دولتونو یوځایوالی د یوه نړیوال سازمان د جوړېدا په لار کې مهم عنصر ګڼل کېږي، خو ترڅنګ یې د اساسنامې یا بنسټلیک لاسلیکول هم اړین دي. له اساسنامې پرته د دولتونو هر ډول یوځایوالی د سازمان د تأسیس سبب نه شي کېدای. د اساسنامې د نه تصویب په صورت کې د دولتونو یوځای کېدل به د هغو کنفرانسونو په څېر وي،

چې د لنډې او ټاکلې مودې او ځانګړي هدف لپاره په لاره اچول کېږي او د برخوالو د نظریاتو له تبادلې وروسته پای مومي.

د اساسنامې لاسلیک دوه ښکېنې لري:

۱- د سازمان د موجودیت اعلان

۲- حقوقي او نړیوال هویت پیدا کول.

د سازمان د موجودیت اعلان: نړیوال سازمانونه د څو اړخیزه تړونونو له مخې رامنځته کېږي. لکه (د معاهداتو حقوق) د نړیوالو سازمانونو یوه مهمه برخه تشکیلیوي. په دې اساس، د اساسنامې تصویب د نړیوالو سازمانونو د جوړېدلو لپاره لومړنۍ اړتیا ده او له تصویب پرته د اساسنامې اجرا الزامیت نه لري.

د یادونې ده، چې د اساسنامې لاسلیکولو بهیر سازمان تر سازمانه توپیر لري. د ځینو سازمانونو اساسنامه د لږو، زیاتو او یا هم د ټولو دولتونو له خوا تر لاسلیک وروسته د اجرا وړ ګرځي. خو ځیني اساسنامې د یو څو ځانګړو هېوادونو له خوا تر لاسلیک وروسته د اجرا وړ ګرځي.

د ملګرو ملتونو د منشور ۱۱۰ مادې په ۳ فقره کې راغلي: ((د ملګرو ملتونو منشور، د امنیت شورا د پنځه دایمي او غیر دایمي غړو تر لاسلیک وروسته د اجرا وړ ګرځي)).

د انرژۍ نړیوال اتومي اژانس هم ورته شرایط لري. ددغه سازمان د منشور ۲۱ ماده حکم کوي، چې د اټومي انرژۍ سازمان اساسنامه د یو څو محدودو هېوادونو یعنې د هستوي قدرتونو له خوا تر لاسلیک وروسته د اجرا وړ ده.

د یادونې ده، چې د نړیوالو سازمانونو اساسنامه له سیاسي مقتضیاتو سره مسقیمه اړیکه لري. هغه سازمانونه چې منسجم جوړښت لري، د اساسنامې پلي کېدل یې د ټولو غړو لاسلیک ته اړتیا لري. لکه اروپایي ټولنه.

حقوقي او نړیوال هویت پیدا کول: د اساسنامې لاسلیک نړیوال سازمان ته حقوقي هویت وربښي او له ځانګړو حقوقو او تکالیفو څخه یې برخمنوي. حقوقي هویت نړیوالو سازمانونو ته په خپلو چارو کې خپلواکي ورکوي او د غړو هېوادونو په وړاندې یې له هر ډول توپیر څخه خوندي کوي. نړیوال سازمانونه د خپلو کړنو او اقداماتو پر وړاندې مسؤلیت لري. همدا راز د بودیجې، توکو او کارکوونکو په برخه کې استقلال لري.

۳- ګډې موخې:

دولتونه دعامه ګټو د تأمین په خاطر، د نړیوالو سازمانونو په چوکاټ کې ګډې موخې پرمخ وړي. د سازمان موخې په حقیقت کې د هغه د فعالیت حدود او ساحه په ګوته کوي. هغه سازمانونه چې ګډې موخې لري په دوه برخو وېشل شوي:

الف- د عمومي موخې لرونکي سازمانونه
ب- د ځانګړې موخې لرونکي سازمانونه
تر ټولو مهم او ستر سازمان چې پورتنۍ دواړه موخې تعقیبوي، د ملګرو ملتونو سازمان دی. هغه سازمونونه چې ځانګړې موخې لري، د شمېر له مخې خورا ډېر دي. دا ډول سازمانونه څکه ځانګړي بللی شو، چې بېلابېلې موخې لري لکه:
پوځي: (ناټو ، وارسا ، سنټو ...)
سیاسي: (د ناپېیلو هېوادونو غورځنګ، د اسلامي هېوادونو سازمان...)
اقتصادي: (د اروپا اقتصادي ټولنه ، او ...)
فرهنګي: (یونیسکو او ...).
په هر صورت، یوازې ګډې موخې مهمې نه دي، بلکې هر سازمان مسؤلیت لري ترڅو خپلو موخو ته د عمل جامه ور واغوندي.

۴- د سازمان د اداري واحدونو اړتیا

د د دولتو پر یوځایوالي، د اساسنامې تصویب او د ګډو موخو په لرلو سربېره، یوه سازمان ته د اداري څانګو او ارګانونو شتون هم اړین دي. که یو نړیوال سازمان ټولې ځانګړتیاوې ولري، خو چې اداري او اجرائیوي څانګې ونه لري، ناشونې ده چې خپل فعالیتونه په سمه توګه ترسره کړي. د نړیوالو سازمانونو موخو ته په کتو، هر سازمان د غړو د ترکیب او رایه اچونې په برخه کې مختلفې څانګې لري.
هر سازمان، لږ تر لږه دوه اساسي څانګې (سکرتریت) او (عمومي اسامبله) باید ولري. د غړو هېوادونو د فعالیت، د اسنادو ثبت او اړونده چارو همغږي کول د سکرتریت او همدغه راز د غړو هېوادنو ترمنځ د غونډو او کنفرانسونو سمبالول د عمومي اسامبلې له دندو څخه دي.

۵- د فعالیت دوام او غځونه

د یوه سازمان دوامداره هڅې خپلو موخو ته په رسېدو کې ورسره مرسته کوي. دا چې د نړیوالو سازمانونو فعالیتونه پر نړیوالو مسایلو څرخي، نو ددې ډول مسلو حل دایمي او دوامداره فعالیتونو ته اړتیا لري. په همدې اساس، وینو چې یو شمېر سازمانونو د خپلو فعالیتونو دوام ته ځانګړې مهالوېش نه دی ټاکلی.

مثلاً، د ملګرو ملتونو نړيوال سازمان چې د نړيوالې سولې او امنيت مسؤليت پر غاړه لري، نه شي کولی چې خپل دغه هدف ته د رسېدو لپاره ځانګړې نېټه په ګوته کړي. همدا راز د روغتيا نړيوال سازمان نه شي کولی چې ټول نړيوال روغتيايي مسايل د يوې ټاکلې مودې په چوکاټ کې پېشبيني کړي.

داسې سازمانونه هم شته دي چې د فعاليت موده يې محدوده ده، دغه ډول سازمانونه هدف ته له رسېدو وروسته، خپله دنده پای ته رسوي. د مثال په ډول، د ډبرو سکرو او پولادو ټولنې د اساسنامې په ۹۷ ماده کې د ټولنې فعاليت ۵۰ کاله ټاکل شوی دی. د وارسا په تړون کې هم داسې وړاندوينه شوې وه چې هرکله په اروپا کې بشپړ امنيت ټينګ شو، تړون رنګ بلل کېږي.

درېيم څپرکی

د نړيوالو سازمونو حقوقي هويت

له دويمې نړيوالې جګړې وروسته د نړيوالو دولتي سازمونونو د حقوقي هويت په اړه جدي بحثونه روان و. يو شمېر حقوقپوهانو او سازمانونو لکه د نړيوالو اختلافونو د حل بانک، د خسارې د ورکړې کمېسيون او د دانوب سيند نړيوال کمېسيون؛ نړيوالو سازمانونو ته دحقوقي هويت پر ورکړې ټينګار کاوه. همدا راز د شخړو د حل تړون (modus Vivendi) لومړۍ مادې د ملتونو ټولنې او سويس هېواد ترمنځ داسې حکم کاوه:

((د ملتونو ټولنه له نړيوال هويت او حقوقي اهليت څخه برخمنه ده او د نړيوالو حقوقو پربنسټ، د سويس داخلي محاکم حق نه لري چې د سازمان له خوښې پرته نوموړی سازمان تر عدلي او قضايي تعقيب لاندې راولي)).

د ملګرو ملتونو منشور ۱۰۴ ماده هم ددغه سازمان د حقوقي هويت په اړه ورته حکم کوي:

((د ملګرو ملتونو سازمان په هرغړي هېواد کې له حقوقي اهليت څخه برخمن دی، ترڅو کولی شي خپلې دندې او مسؤليتونه په سمه توګه ترسره کړي)).

دا راز د منشور په ۱۰۵ ماده کې د ملګرو ملتونو د مزايا او مصونيتونو يادونه هم شوې ده. د نوموړې مادې لومړۍ فقره داسې حکم کوي:

((هر سازمان چې د کوم غړي هېواد په خاوره کې فعاليت کوي، له يو لړ امتيازونو او مصونيتونو څخه برخمن دی، څو خپلو اهدافو ته پرې ورسيږي)).

دلته پوښتنه پیدا کېږي، چې آیا نړیوال سازمان خپل حقوقي هویت د کوربه هېواد له داخلي حقوقو څخه اخلي او که له نړیوالو حقوقو؟
ددې پوښتنې ځواب د نړیوالې محکمې په هغه پرېکړه کې موندلای شو چې د ملګرو ملتونو پر کارکوونکو د وارد شوې خسارې د جبران په هکله شوې وه.
د یادې پرېکړې له مخې، نړیوالې محکمې سازمان ته د نړیوال هویت پر ورکړې ټینګار کاوه. په پرېکړه کې زیاته شوې، چې سازمان له حقوقي اهلیت څخه برخمن دی او کولی شي چې دعوا اقامه کړي. محکمې دغه راز زیاته کړې وه، چې سازمان د خپل همدې حقوقو پر اساس کولی شي د نړیوال شخصیت حق ځان ته خوندي کړي.
محکمه وړاندې زیاتوي چې له حقوقي پلوه نړیوال سازمانونه او دولتونه سره توپیر لري. ځکه د یوه دولت او نړیوال سازمان حقوق او مسؤلیتونه سره بېل دي. نړیوال سازمان د بین المللي حقوقو تابع او د دعوا اقامې حق ورته خوندي دی. هغه دلایل چې نړیواله محکمه د سازمانونو د هویت د اثبات لپاره پر هغه استناد کوي په لاندې ډول دي:
د سازمان په وړاندې د غړو مکلفیتونه، حقوقي اهلیت او مزایاوې.
د یادونې ده، چې د سازمانونو نړیوال هویت یوازې په اساسنامه کې د ټاکل شوو او صریح واکونو له مخې نه ټاکل کېږي، بلکې د نړیوالې محکمې له نظره کولی شو د نړیوالو سازمانونو په اساسنامه کې ځیني ضمني صلاحیتونه هم پیدا کړو.
د یادونې ده چې نړیوال سازمانونه معمولاً له خپلې اساسنامې څخه د پراخ تفسیر حق لري. پراخ تفسیر چې د اساسنامې له موادو څخه د ضمني استنباط زمینه برابروي، ځیني وخت د سازمان د اصولو او مقرراتو له حدودو څخه هم پورته عمل کوي. د سازمان له اهدافو څخه دا ډول تفسیر د سازمان د فعالیت لمن تر ډېره بریده پراخوي.
لکه څنګه په ۱۹۷۱ ز کال د نامیبیا د قضیې په اړه دنړیوالې محکمې په مشورتي رایه کې راغلي و، د امنیت شوار پرېکړې هم د منشور له شپږم او اوم څپرکیو سره هېڅ راز ورته والی نه لري. محکمې په دې اړه زیاته کړې وه، امنیت شورا پر خپل اصلي واکونو سربېره چې د منشور په ۲۴ ماده کې په ډاګه شوي دي، نور ځانګړي واکونه هم لري. داچې د نړیوالې سولې او امنیت ساتنې مسؤلیت د امنیت شورا پر غاړه دی، نو لازمه ده چې پراخ واکونه او امکانات ورته ورکړل شي.
د پورتنیو څرګندونو پر اساس باید یادونه وکړو چې نړیوال سازمانونه دخپلو غړو په وړاندې بشپړ استقلالیت او خپلواکي لري او د هغوی په څېر له حقوقي هویت څخه برخمن دي. په اوس وخت کې د سازمانونو ارزښتناک او اغېزمن رول ته په پام سره، دا نظر چې یوازې دولتونه حقوقي هویت لري، اوس له پامه لویدلی او هېڅ اساس نه لري بلکې نړیوال سازمانونه هم د دولتونو په څېر د بین الملل حقوقو د تابعینو په توګه پېژندل شوي دي.

د سازمانونو د حقوقي هویت اثار

۱- نړیوال هویت: د یوه نړیوال سازمان تأسیس هغه وخت شونی دی، کله چې نړیوال هویت خپل کړي.

۲- په پرېکړو کې استقلالیت: سازمانونه د تصمیم نیونې پرمهال له پوره خپلواکۍ څخه برخمن دي. همدغه راز هغه پرېکړې چې د غړو له خوا په سازمان کې نیول کېږي، مسؤلیت یې سازمان ته راجع کېږي، نه دولتونو ته.

۳- په مالي چارو کې استقلالیت: د هر حقوقي هویت په څېر نړیوال سازمانونه هم په مالي چارو کې خپلواک دي. د سازمان مالي لګښتونه د غړو هېوادونو له لوري ورکول کېږي او دا لګښتونه په هغو چارو کې لګول کېږي، چې سازمان له مخکې تشخیص کړي وي.

۴- په حقوقي چارو کې استقلالیت: سازمان د خپلو کړنو په وړاندې مسؤلیت لري، که چېرې کوم دولت یا کس ترې زیانمن شي، مسؤلیت یې سازمان ته راجع کېږي او غړي هېوادونو یې په وړاندې مسؤلیت نه لري. نو ویلای شو چې یو سازمان په خپلو حقوقي دعوو کې خپلواک دی.

۵- د سازمان تاسیسات او توکي: د نړیوالو سازمانونو تاسیسات او توکي د سازمان ملکیت ګڼل کېږي. غړي دولتونه حق نه لري چې تصرف په کې وکړي.

خلورم څپرکی

د نړیوالو سازمانونو صلاحیت

صلاحیت هغه اختیار ته وایي، چې د یوې اساسنامې له مخې سازمان ته ورکول کېږي، ترڅو د هغه په چوکاټ کې خپل فعالیتونه سرته ورسوي.

که څه هم د یوه سازمان صلاحیت د اساسنامې له مخې ټاکل کېږي، خو ددې ترڅنګ بیا هم په عملي ډګر کې د سازمان صلاحیتونه له پامه غورځول کېږي او ډېر ځله یو شمېر سازمانونه په داسې اقداماتو لاس پورې کوي چې له اساسنامې سره په ښکاره ټکر کې وي.

دلته پوښتنه پیدا کېږي، چې آیا د اساسنامې عدم صراحت د سازمان په عدم صلاحیت تعبیرېدای شي او که نه؟ او بله داچې، آیا د سازمان صلاحیت باید په صریح ډول په اساسنامه کې قید شي او

که نه؟ د اساسنامې د عدم صلاحیت په صورت کې له کومو لارو چارو کولی شو، د سازمان صلاحیت په نظر کې ونیسو ؟

دغو پوښتنو ته د ځواب موندنې لپاره دوه نظریې وړاندې شوي دي:

۱- د تصریح شوي صلاحیت نظریه- Explicit competence

ددې نظریې له مخې، نړیوال سازمانونه یوازې د ټاکلو دندو او واکونو په چوکاټ کې د فعالیت حق لري او له دې پورته صلاحیت نه دی ورکړل شوی. یا په بل عبارت، سازمان باید د خپلې اساسنامې د اصولو او مقرراتو له مخې عمل وکړي. مؤسس هېوادونه هم باید د اساسنامې په چوکاټ کې خپل فعالیتونه ترسره کړي. ددې نظریې پلویان اتریشی نامتو حقوقپوه هانس کلسن (Hans kelsan) او پروفیسو رویټر (Reuter) دي.

۲- د ضمني صلاحیت نظریه - Implicit competence

د لومړۍ نظریې برعکس، ددې نظریې پلویان په دې باور دي چې د سازمان صلاحیت او واکونه یوازې په اساسنامه کې په پیشبیني شویو مواردو پورې محدود نه دي، بلکې سازمان تر هغه بریده واک او صلاحیت لري، تر کوم ځایه چې ورته اړتیا لیدل کېږي. حتا که دغه صلاحیتونه په اساسنامه کې پېشبیني شوي هم نه وي.

د ضمني صلاحیت نظریې پلویان د نړیوالې محکمې پر هغې مشورتي پرېکړې استناد کوي، چې په ۱۹۴۹ ز کال کې د سازمان پر کارکوونکو د وارد شوې خسارې د جبران په اړه یې کړې وه. په یاده پرېکړه کې راغلي وو:

((د ملګرو ملتونو سازمان د نړیوالو سازمانونو تر ټولو غوره مثال دی او که حقوقي هویت ونه لري، د غړو هېوادونو موخې او اهداف به تأمین نه شي کړای. د نړیوالې محکمې د پرېکړې له مخې، د ملګرو ملتونو سازمان خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره له لازمو واکونو څخه برخمن دی او زیاتوي چې دغه سازمان د یو نړیوال حقوقي هویت په توګه کولی شي، د خپلو حقوقو د لاسته راوړنې په موخه په مستقیم ډول دعوا اقامه کړي. محکمه دغه راز وړاندې زیاتوي: د نړیوالو حقوقو پربنسټ، هر سازمان باید خپلو موخو ته د رسېدو لپاره لازم واکونه ولري، ولو که په منشور کې پېشبیني شوي هم نه وي)).

که څه هم د نړیوالې محکمې یاده پرېکړه یوازې د ملګرو ملتونو سازمان په اړه شوې وه، خو ځینې حقوقپوهان، لکه مېرمن بېسټاید(Bastide) او نباغلی پروفیسور شمېرس (schemers) په دې باور دي، چې د محکمې دغه پرېکړه باید د ټولو نړیوالو سازمانونو په برخه کې یو شان پلي

شي. دلته به د ملګرو ملتونو سازمان د هغو اقداماتو یو څو بېلګې را واخلو چې د ضمني صلاحیت له مخې یې کړي دي:
د نامبیا پر سر د ملګرو ملتونو او سویلي افریقا نانډرې: په ۱۹۵۰ کال نړیوالې محکمې پرېکړه وکړه چې د ملګرو ملتونو سازمان د ملتونو ټولنې د ځایناستي په توګه حق لري چې تر قیمومیت لاندې سیمو د چارو مسؤلیت پر خپله غاړه واخلي.
له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته د ملتونو ټولنې له خوا د سویلي افریقا هېواد د نامیبیا تر قیمومیت لاندې سیمې سره وتړل شو ترڅو د قیمومیت د مقرراتو پربنسټ په تدریجي ډول د خپلواکۍ ترلاسه کولو ته اماده شي. خو سویلي افریقا تر دویمې نړیوالې جګړې پورې نامیبیا ته ازادي ور نکړه. که څه هم دا د ملتونو ټولنې دنده او مسؤلیت و، چې د سرپرستۍ (قیمومیت) مقررات پلي او وڅاري، خو ټولنه لا له وړاندې رنګه شوې وه او د ملګرو ملتونو سازمان د سویلي افریقا له موافقې پرته، نامیبیا هېواد د قیمومیت نظام پورې وتړل شو. د نړیوالو سازمانونو ضمني صلاحیت کولی شو په لاندې توګه وټاکو:

۱- **اساسنامه او نور اړونده اسناد**: لکه، د سازمان او غړو هېوادونو ترمنځ په اساسنامه او د مقر په تړونونو (accord de siege) کې د پېژندل شویو مزایاوو او مصونیتونو څېړل.
۲- **د سازمان رویه او کړنې**: که یوه سازمان د خپل کار موده کې ځیني داسې کړنې ترسره کړې وي، چې په اساسنامه کې نه وي قید شوي او د چا یا کوم هېواد له خوا پرې نیوکه هم نه وي شوې، یاد اقدامات په حقیقت کې په ضمني توګه د تائید وړ ګرځېدلي دي.
۳- **د سازمان موخې**: دا چې د سازمان د اساسي دندو پلي کول د غړو هېوادونو اصلي موخه ده، نو همدې اصل ته د رسېدلو لپاره تر څه مخکې باید سازمان ته لازم صلاحیتونه ورکړل شي. په همدې اساس ویلی شو چې د یوه سازمان صلاحیت د نوموړي سازمان د اهدافو له مخې ټاکل کېږي. حتا که دغه صلاحیت په څرګند ډول په اساسنامه کې قید شوی هم نه وي.
۴- **د سازمان د فعالیتونو په چوکاټ کې د صلاحیت ټاکل**: هغه سازمانونه چې په تخصصي توګه لکه: سیاسي، کلتوري، روزنیز او روغتیایي چارو کې فعالیت کوي، کولی شي چې په خپل اړونده چارو کې د سازمان د فعالیت له مخې صلاحیت وټاکي.

پنځم څپرکی

په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب

په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب په دولتونو پورې اړه لري، خو یو شمېر سازمانونه له دې حق څخه په استثنایي او ناقصه توګه استفاده کوي.
ځیني سازمانونه لکه د ازادۍ بخښنې غورځنګونه، ښایي د غړیتوب محدود حق ولري. دغه ډول بنسټونه د یوه هوکړه لیک له مخې چې د مشارکت تړون (asociation agreement) په نوم یادېږي، د نړیوالو سازمانونو د څارونکي غړي په توګه منل کېږي.
څارونکي غړي یوازې د سازمان په غونډو کې د ګډون حق لري، د پرېکړې حق نه لري. څارونکی غړیتوب د ملګرو ملتونو په سازمان او د سازمان په فرعي ارګانونو کې منل شوې موضوع ده او یو زیات شمېر سازمانونه له همدې حق څخه په استفادې د ملګرو ملتونو سازمان سره همکاري لري.
که څه هم د نړیوالو سازمانونو اصلي غړي دولتونه دي، خو له دې سره سره په یو شمېر سازمانونو کې د غړیتوب په برخه کې ځیني محدودیتونه شته دي. یو شمېر سازمونونه د ټولو هېوادونو پرمخ خلاص دي، خو ځینو نورو بیا خپل غړیتوب محدود کړی او یوازې یو څو ځانګړي هېوادونه په کې د غړیتوب حق لري. د ملګرو ملتونو سازمان د غړیتوب له پلوه یو خلاص سازمان دی خو ناټو او اروپایي ټولنه محدود سازمانونه ګڼل کېږي.
په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب کېدای شي له کوم قید او شرط پرته وي، خو کله- کله د ځینو شرایطو ټاکل اړین او لازم ګڼل کېږي. همدا راز ځیني وخت ښایي دغه شرایط له ځانګړو تشریفاتو سره مل وي. مثلاً، په خپله د سازمان له خوا یوه ځانګړي هېواد ته د غړیتوب بلنه او یا هم د سازمان د یوه ارګان له لوري د یوه هېواد منل.
ځیني سازمانونه بیا د غړیتوب لپاره ځانګړي شرایط لري او د یوه ژمنلیک پر اساس له غړو هېوادونو ژمنه اخیستل کېږي. لکه د بشري حقونو درناوی او د ډیموکراسۍ پلي کول. همدغه راز په سازمان کې د غړیتوب لپاره د هېوادونو اقتصادي وضعیت په پام کې نیول کېږي. هغه

سازمانونه چې پېچلی جوړښت لري، شرایط يې معمولاً د غړو هېوادونو له خوا ټاکل کېږي. ددې ډول سازمانونو داخلي جوړښت او پرېکړې د غړو ترمنځ د انډول تر پام ترسره کېږي.

شپږم څپرکی

د نړیوالو سازمانونو مزایا او مصؤنیتونه

لومړۍ برخه:

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو پېژندنه او تاریخي بهیر

له تاریخي پلوه د مصونیت (خوندیتوب) مفهوم د ډېرى علماو او پوهانو د تائید وړ ګرځېدلی دی. د روم نامتو عالم سیسرون وایي، چې د سفیرانو مصونیت په وضعي او الهي دواړو حقوقو کې تضمین شوی دی. نوموړی زیاتوي، چې سفیران د سپېڅلي شخصیت لرونکي او د درناوي وړ دي، د دوست او دښمن په ګډون ټول هېوادونه باید ورته درناوی ولري.

د کار نړیوال سازمان (۱۸۱۵) او د ملتونو ټولنې تر جوړېدو پورې (۱۹۲۰)، د نړیوالو سازمانونو مزایا او مصونیتونه د سفیرانو او نورو ډیپلوماټانو لپاره د پېژندل شویو ځانګړو حقوقو په توګه مطرح وو.

د ملتونو ټولنې د میثاق اوومې مادې په څلورمه فقره کې په دې اړه راغلي وو:(د ملتونو ټولنې غړي او کارکوونکي د خپلو دندو د اجرا پرمهال له ډیپلوماتیکو مزایا او مصونیتونو څخه برخمن دي).

د کار نړیوال سازمان او د ملتونو ټولنې پورتنۍ تجربې دهغو واقعیتونو ځرګندونه کوي، چې نه شو کولی د نړیوالو سازمانونو مزایا او مصونیتونه پر ډیپلوماتیکو مزایاوو او مصونیتونو تعبیر کړو، ځکه د نړیوالو سازمانونو د چټک پرمختګ له امله ددغو مزایاوو او مصونیتونو ترمنځ توپیر لیدل کېږي.

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو مفهوم د لومړي ځل لپاره په **۱۹۴۵** میلادي کال د سنفراسیسکو په کنفرانس کې وکارول شو. د ملګرو ملتونو سازمان د مزایا او مصونیتونو په اړه د مقرراتو د تنظیم په موخه یوه مقدماتي کمېټه جوړه شوه او نوموړې کمېټې د خپل راپور په ترڅ کې یاد کنفرانس ته داسې اعلان کړه:

((د ملګرو ملتونو د مزایا او مصونیتونو د ټاکلو په اړه ګومارل شوې کمېټه په دې باور ده، چې د (ډیپلوماتیک) له اصطلاح څخه دې ډډه وشي او پرځای یې باید یوه مناسبه اصطلاح غوره شي)).
له یاد راپور وروسته د ملګرو ملتونو عمومي اسامبلې د نړیوالو حقوقو کمېسیون ته دنده وسپارله چې د ملګرو ملتونو سازمان د مزایا او مصونیتونو په اړه ځیني مقررات جوړ کړي. نوموړي کمېسیون هم د (ملګرو ملتونو د سازمان مزایا او مصونیتونو) تر نامه لاندې یو کنوانسیون چمتو کړ چې په ۱۹۴۶ ز کال د فیبروري په ۲۲ د عمومي اسامبلې له لوري تصویب شو. د یادونې ده، که څه هم دغه نړیوال سازمانونه نوي تأسیس شوي وو، خو مزایا او مصونیتونه یې د نړیوال او قانوني تدوین پړاو ته ورسېدل. دا په داسې حال کې ده چې د ډیپلوماتیکو اړیکو تاریخ دوه زره کاله پخوا ته ورګرځي.
د قونسلي او ډیپلوماتیکو اړیکو په برخه کې د ۱۹۶۱ او ۱۹۶۳ کلونو د کنوانسیونونو د تدوین تروخت پورې، د دولتونو ترمنځ ډیپلوماتیکې چارې د عرفي مقرراتو تابع وې. په هر حال، د نړیوالو سازمانونو په مزایا او مصونیتونو پورې اړونده قواعد په داسې شرایطو کې وټاکل شول چې د هېوادونو ترمنځ د ډیپلوماتیکو اړیکو په برخه کې لاهم مدون مقرارات نه و ټاکل شوي.
د ملګرو ملتونو د سازمان مزایا او مصونیتونه، د نوموړي سازمان د منشور ۱۰۴ او ۱۰۵ مادو پربنسټ وټاکل شول. د منشور ۱۰۴ مادې له مخې د ملګرو ملتونو استازي په ټولو غړو هېوادونو کې د خپلو دندو د اجرا پرمهال او مقصد ته د رسېدو په موخه له حقوقي اهلیت څخه برخمن دي)).
همدغه راز د منشور د ۱۵مادې په لومړۍ فقره کې راغلي: ((د ملګرو ملتونو سازمان په ټولو غړو هېوادونو کې له هغو مزایا او مصونیتونو چې خپلو موخو ته په رسېدو کې ورسره مرسته کوي، برخمن دی)).
دغه راز د ملګرو ملتونو استازي او کارکوونکي هر یو په مستقل ډول د ماموریت د اجرا په برخه کې له مزایا او مصونیتونو څخه برخمن دي. لکه څنګه چې مخکې ورته اشاره وشوه، د یادو دوو مواردو په برخه کې عمومي اسامبلې په ۱۹۴۶ کال د ملګرو ملتونو د مزایا او مصونیتونو کنوانسیون تصویب کړ.
له دې کنوانسیون وروسته د ملګروملتونو د نړیوالو اړیکو کمېسیون د (نړیوالو سازمانونو او دولتونو ترمنځ اړیکې) موضوع د خپل کار په اجنډا کې ونیوله. د دولتونو او نړیوالو سازمانونو ترمنځ اړیکو دوه ډوله مقرراتو ته اړتیا درلوده چې له همدې امله د کمېسیون کار هم پر دوو برخو ووېشل شو:
لومړۍ- د نړیوالو سازمانونو په وړاندې د دولتونو د استازو د مزایا او مصونیتونو ټاکل؛

دویم- د دولتونو په وړاندې د نړیوالو سازمانونو د کارکونکو او په خپله د سازمان مزایا او مصونیتونو ټاکل.
د دولتونو په وړاندې د نړیوالو سازمانونو په مزایا او مصونیتونو پورې اړوند کنوانسیون په ۱۹۷۵ ز کال کې د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې له لورې په تصویب ورسېد. په ۱۹۷۲ کال د نړیوالو حقوقو کمېسیون د نړیوالو سازمانونو او د هغوی د کارکونکو د مزایا او مصونیتونو موضوع د خپل کار په اجنډا کې شامله کړه.
کمېسیون ځیني مقررات په ۱۹۸۹ او ځیني نور یې په ۱۹۹۱ کال کې ترتیب کړل او د تائید په موخه عمومي اسامبلې ته وړاندې شول. خو یاد مقررات د درېیمې نړۍ او لوېدیځو هېوادونو ترمنځ د ځیني اختلافونو له امله په تصویب ونه رسېدل. دغو هېوادونو د یادو مقرراتو په اړه دوه ډوله مخالف نظریات لرل.
د درېیمې نړۍ هېوادونه د دولتونو په وړاندې د نړیوالو سازمانونو مزایا او مصونیتونه په عرفي قواعدو پورې تړلي ګڼي، خو دا چې په نړیوالو سازمانونو کې د لویدیځ هېوادونو نفوذ زیات دی، نو دوی د سازمانونو مزایا او مصونیتونه هغه امتیاز ګڼي چې کوربه هېواد یې باید یو سازمان ته ورکړي.

دویمه برخه:

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو حقوقي سرچینې

د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو حقوقي سرچینې په لاندې توګه دي:
۱- **نړیوال عرف**: عرفي قواعد د نړیوالو حقوقو د لومړنۍ سرچینې په توګه منل شوي دي.
۲- **د سازمان اساسنامه**: دا چې عرفي قواعد د نړیوالو سازمانونو او دولتونو ترمنځ بشپړ حقوق او مکلفیتونه نه شي په ډاګه کولای، نو د نړیوالو سازمانونو غړي د سازمان د تأسیس پرمهال په اساسنامه کې داسې قواعد پېشبیني کوي، ترڅو د هغه په چوکاټ کې خپل فعالیتونه تنظیم او پرمخ بوزي. لکه، د ملګرو ملتونو د منشور په ۱۰۵ ماده کې ذکر شوی مورد ، چې مخکې مو هم ترې یادونه وکړه.
۳- **اسناد او څو اړخیز تړونونه**: ځیني وخت د یوه نړیوال سازمان په اساسنامه کې پېشبیني شوي قواعد په کُلي ډول لیکل شوي وي چې د یو سازمان حقوق او مسؤلیتونه په سمه توګه نه شي په ډاګه کولای. په همدې اساس غړي هېوادونه د سازمان د چارو د تنظیم په موخه څو اړخیز

تړونونه لاسلیکوي. لکه د دولتونو او نړیوالو سازمانونو ترمنځ د اړیکو په برخه کې د ویانا کنوانسیون چې په ۱۹۷۵ کال کې د یو شمېر هېوادونو ترمنځ لاسلیک شو.

۴- **دوه اړخیز تړونونه او اسناد**: پر عمومي او څو اړخیزه تړونونو سربېره چې په یوازې ډول کولی شي د نړیوالو سازمانونو او د غړو ترمنځ یې اړیکې تنظیم کړي، ځیني وخت د یو نړیوال سازمان او کوربه هېواد ترمنځ هم دوه اړخیز تړونونه لاسلیک کېږي.

د دوه اړخیزه تړونونو لاسلیک د مزایا او مصونیتونو د لا صراحت او وضاحت په منظور ترسره کېږي، چې دغه چاره معمولاً د نړیوالو سازمانونو او کوربه هېوادونو ترمنځ په ګډه تنظیمېږي. دې ډول تړون ته د مقر تړون (accord de siege) وایي.

د مقر په تړون کې د سازمان حقوق او د کوربه هېواد له خوا د سازمان مصونیتونه په کې په ډاګه کېږي. که چېرې سازمان په یوه هېواد کې فعالیت ترسره کول غواړي، باید له هماغه هېواد سره جلا تړون لاسلیک کړي. مثلاً د امریکا له متحده ایالتونو سره د ملګروملتونو د مقر تړون یا له اتریش هېواد سره د اوپک سازمان تړون چې مرکز یې په همدې هېواد کې دی.

۵- **نړیواله قضایي رویه**: د نړیوالو محاکمو، په تېره بیا د ملګرو ملتونو دنړیوالې محکمې پرېکړې او حکمونه د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو له حقوقي منابع څخه ګڼل کېږي. د بېلګې په توګه، په اشغال شوي فلسطین کې د ملګرو ملتونو د سازمان یو کارکوونکی ووژل شو. قضیه نړیوالې محکمې ته وړاندې شوه او محکمې د ملګرو ملتونو د ټولو کارکونکو له حقوقو څخه دملاتړ او د هغوی د خوندیتوب په اړه یو حکم صادر کړ چې د محکمې دغه پرېکړه نړیوالو سازمانونو ته د یوې حقوقي قاعدې په توګه ومنل شوه.

۶- **ډوکتورین**: ډوکتورین د پیاړو علماو او حقوقپوهانو نظر ته ویل کېږي، چې د نړیوالو سازمانونو د مزایا او مصونیتونو له حقوقي سرچینو څخه ګڼل کېږي.

دریمه برخه:

د مزایا او مصونیتونو پېژندنه

مصونیت هغه حق ته ویل کېږي، چې د قانون له مخې یو شخص ته ورکول کېږي، ترڅو د دندې اجرا پرمهال له هر ډول جزایي ، مدني او اداري ځار څخه خوندي وي.

یا په بل عبارت، مصونیت د کوربه هېواد د قضایي ادارو په وړاندې د خوندیتوب په معنا دی او دغه راز د کوربه هېواد په وړاندې د سازمان استقلالیت او خپلواکي هم ورته ویلی شو. له دې امتیاز څخه مطلب دا دی، چې نړیوال سازمانونه باید له هر ډول تېري او عدلي او قضایي تعقیب

څخه خوندي وي. همدا راز له مزايا څخه موخه هغه ځانګړی امتياز دی، چې هرڅوک يې د استفادې حق نه لري. د مزايا مفهوم تر ډېره په کوربه هېوادونو کې د مالياتي معافيت په برخه کې کارول کېږي. د ويلفرډ جنکس په اند (w.jenks) مزايا او مصونيتونه د نړيوالو سازمانونو په چارو کې د دولتونو له لاسوهنې څخه مخنيوی کوي او هغوی ته استقلاليت بخښي.
د نړيوالو سازمانونو د مزايا او مصونيتونو په موجوديت کې هېڅ دولت حق نه لري چې د نړيوالو سازمانونو په چارو کې مداخله وکړي او يا هم د سازمان له چارواکو څخه د کوم ځانګړي کار د سرته رسولو غوښتنه وکړي.

څلورمه برخه :

د مصونيت ډولونه

د نړيوالو سازمانونو مصونيتونه په لاندې ډول وېشل شوي دي:
- قضايي مصونيت
- د نړيوالو سازمانونو او د ډيپلوماتيک پلاوي د تاسيساتو مصونيت
- د ارشيف، اسنادو او اړيکو مصونيت
- د هر ډول تېري په وړاندې مصونيت
- سياسي پناه

۱- **قضايي مصونيت**: له قضايي مصئونيت څخه موخه داده، کله چې ډيپلوماتان بهرنيو هېوادونو ته د ماموريت لپاره استول کېږي، د کوربه هېواد د نافذه قوانينو په وړاندې مسؤليت نه لري او نه پرې پلي کېږي. يا په بل عبارت، ډيپلوماتيک مصونيت کولی شو د هېوادونو د ملي حاکميت په زيان او د يوې نړيوالې قاعدې لپاره د داخلي قوانينو تعطيل وګڼو. خو له دې سره سره، ډيپلوماتيک مصونيت د يوه هېواد له کورنيو قوانينو څخه لوړ نه دی. يعنې د داخلي قوانينو منل لازمي دي، خو د اجرا وړ نه دي.
د نړيوالو سازمانونو او دولتونو ترمنځ د اړيکو په اړه د ويانا کنوانسيون په ۳۱ ماده کې د ډيپلوماتانو قضايي مصونيت په اړه داسې راغلي:
۱- ډيپلوماتيک پلاوی په کوربه هېواد کې قضايي مصونيت لري. دغه پلاوی له مدني او اداري مصونيت څخه هم برخمن دی. خو لاندني موارد ور څخه استثناء دي:
الف: ډيپلومات د غير منقوله توکو په اړه د دعوې حق نه لري. مګر دا چې دغه توکي په ډيپلوماتيک ماموريت کې د استفادې په موخه ورته په واک کې ورکړل شوي وي.

ب: د میراث په اړه دعوا. یو ډیپلومات نه شي کولی چې د وصي، موصي لهُ، امین او د وارث په توګه په کوربه هېواد کې دعوه اقامه کړي.
ج: په حرفوي او سوداګریزو فعالیتونو پورې اړونده دعوې. ډیپلوماتان نه شي کولی چې له خپل رسمي دندې بهر په کوربه هېواد کې ازاد کاروبار وکړي.
۲- د ډیپلوماتیک پلاوي د مشر او کارکوونکو په وړاندې هېڅ راز اجرایوي اقدامات نه شي کولی. خو له هغو مواردو پرته چې د لومړۍ مادې په (الف، ب او ج) فقرو کې ذکر شوي دي. په اجرایوي اقداماتو کې به د شخص خوندیتوب او استوګنځي ته پوره پاملرنه کېږي.
۳- د ډیپلوماتیک پلاوي مشر او کارکوونکي په حقوقي او قضایي پېښنو کې د شهادت پر ورکړې مجبورېدای نه شي.
۴- د ډیپلوماتیک پلاوي د مشر او کارکوونکو قضایي مصونیت یوازې په کوربه هېواد کې د اجرا وړ دی او په خپل هېواد له قضایي تعقیب څخه نه شي خوندي کېدای. د ویانا د **۱۹۷۵** کال پر کنوانسیون سربېره ، د **۱۹۴۶** کال کنوانسیون د ملګروملتونو سازمان د مزایا او مصونیتونو په اړه داسې حکم کوي:
((د ملګرو ملتونو ، ودانۍ، شتمني او توکي له هرډول قضایي ځار څخه خوندي دي. مګر داچې دغه خوندیتوب په ځینو مواردو کې په صریح ډول له منځه تللی وي. دا خوندیتوب تر دې کچې دی، چې آن د محکمې حکم هم پر نړیوالو سازمانونو د اجرا وړ نه شي ګرځېدای)).

د مصؤنیت سلبول

نړیوالو سازمانونو او ډیپلوماتیک پلاوي ته د مصونیت منل، په کوربه هېواد کې د هرډول کړنو او فعالیتونو د مشروعیت په معنا نه دی.
د مصونیت سلبولو په اړه پوښتنه رامنځته کېږي، چې که چېرې یو نړیوال سازمان په کوربه هېواد کې سرغړونه وکړي، حقوقي او حقیقي شخصیتونو ته زیان ورسوي، په دې صورت کې څه مسؤلیت لري؟
عدالت باید پلی شي، چې له عدالت څخه موخه د خسارې جبران دی چې په دې سره د نړیوالو سازمانونو مصونیت او داخلي قوانینو ترمنځ موجوده ټکر ته د هواري لاره پیدا کېږي. د دې ستونزې د حل داسې حل لار پېشبیني شوې ده چې نړیوال سازمانونه باید له خپل مصونیت څخه انصراف وکړي او دغه انصراف باید د سازمان له خوا په صریح او ځرګند ډول اعلان شي.
د ملګرو ملتونو په سازمان کې دغه مسؤلیت هغې کمېټې ته سپارل شوی، چې د کوربه هېوادونو له خوا د موضوع د څېړنې په موخه جوړېږي او کمېټه د مزایا او مصونیتونو تر څېړنې وروسته د حل مناسبه لار وړاندې کوي.

د یوه سازمان او کوربه هېواد ترمنځ د اختلاف په صورت کې، موضوع د ملګرو ملتونو عمومي اسامبلې ته وړاندې کېږي او عمومي اسامبله موضوع د پرېکړې لپاره نړیوالې محکمې ته ارجاع کوي.
له نړیوالو سازمانونو سره د ډیپلوماتیک پلاوي د مصئونیتونو د سلبولو په اړه د **۱۹۷۵** کال کنوانسیون **۳۱** ماده داسې وایي:
۱- لېږونکی دولت کولی شي چې د ډیپلوماتیک پلاوي او کارکوونکو قضایي مصئونیت او هغه اشخاص چې د **۳۶** مادې پربنسټ له مصونیت څخه برخمن دي، سلب کړي.
۲- د مصونیت سلبول باید په څرګند ډول اعلان شي.
۳- ډیپلوماتان د دعوا اقامه کولو پرمهال نه شي کولی چې له ډیپلوماتیک مصونیت څخه استفاده وکړي بلکې د دعوا پرمهال مصونیت ترې اخیستل کېږي.
۴- قضایي مصونیت مدني او اداري دعوو ته نه شاملېږي. د مدني او اداري مصونیت د سلب لپاره جلا تصمیم نیول کېږي.
۵- که لېږونکي دولت په مدني قضیه کې د خپل یوه ډیپلومات مصونیت سلب نه کړي، د موضوع د عادلانه حل موخه باید خپلې وروستۍ هڅې په کار واچوي.

۲- د نړیوالو سازمانونو او ډیپلوماتیک پلاوي د تاسیساتو مصؤنیت

د سازمان د مقر مصونیت له کوربه هېواد سره په هوکړه لیک کې تضمینېږي. مثلاً، د امریکا متحده ایالاتو او د ملګرو ملتونو ترمنځ د مقر هوکړه لیک په درېیمه ماده کې راغلي دي:
((د ملګرو ملتونو الحاقیه ودانۍ له هر ډول تېري خوندي ده او کوربه هېواد دا حق نه لري چې د سازمان د عمومي منشي له خوښې او رضایت پرته د سازمان ودانۍ ته ننوزي)).
د یادې مادې له مخې، د عمومي منشي له اجازې پرته د امریکا ایالتي، سیمه ییز او فدرال چارواکي د سازمان ودانۍ ته د ننوتو حق نه لري. کوربه هېوادونه نه یوازې دا چې د سازمان په چارو کې د لاسوهنې حق نه لري، بلکې د مقر تړون له مخې د سازمان د امنیت ساتنه هم د کوربه دولت پر غاړه ده.
په همدې اساس، د ملګرو ملتونو سازمان د متحده ایالاتو له حکومت سره د مقر تړون له مخې د سازمان د ودانۍ د امنیت چارې امریکایي چارواکو ته سپارلې دي. په هر حال، کوربه هېواد د سازمان د ودانۍ مصئونیت باید د خپل ملي حاکمیت نقض ونه ګڼي، بلکې ددې مصونیت اساسي موخه داده ترڅو سازمان وکړای شي په ازاد او خپلواک ډول خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړي. په دې اړه د **۱۹۷۵** کال د ویانا کنوانسیون په **۲۳** ماده کې راغلي:

۱- د ډیپلوماتیک پلاوي مقر او الحاقیه ودانۍ له هر ډول تېري خوندي ده او د کوربه هېواد چارواکي د ډیپلوماتیک پلاوي د مشر له اجازې پرته حق نه لري چې د سازمان ودانۍ ته ننوزي.
۲- الف: کوربه هېواد مکلف دی چې د ډیپلوماتیک پلاوي د ودانۍ د امنیت په موخه لازم تدابیر تر لاس لاندې ونیسي ترڅو په خوندي توګه خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړي.
ب: د ډیپلوماتیک پلاوي پر ودانۍ د تېري په صورت کې، کوربه هېواد مکلف دی چې د پېښې عاملین ونیسي او سزا ورکړي.
۳- د ډیپلوماتیک پلاوي ودانۍ، توکي، نقلیه وسایط او په ودانۍ کې نور موجوده شیان له هر ډول پلټنې، څارنې، توقیف او اجرایوي اقداماتو څخه خوندي دي.

۳- د ارشیف، اسنادو او اړیکو خوندیتوب

د ۱۹۴۶ کال کنوانسیون له مخې، په ملګرو ملتونو پورې اړوند اسناد او ارشیف له هر ډول تېري څخه خوندي دي. د نړیوالو حقوقو کمېسیون هم په ۱۹۹۱ ز کال کې په خپل یوه ریپوټ کې په دې اړه داسې لیکلي وو:
۱- د نړیوالو سازمانونو ارشیف او اړوند اسناد له تېري څخه خوندي دي.
۲- ارشیف هغه ځای دی چې رسمي پاڼې، مکتوبونه، کتابونه، فلمونه، غږیزې کېستې، کمپیوټري ډسکونه، دوسیې، رمزونه، کوډونه او نور اړین اسناد په کې ساتل کېږي.
همدغه راز د نړیوالو سازمانونو د ډیپلوماتیک پلاوي د خوندیتوب په هکله ، د ۱۹۷۵ کال کنوانسیون په ۲۵ ماده کې راغلي: ((د ډیپلوماتیک پلاوي ارشیف او اسناد په هر ځای او په هر وخت کې له تېري او پلټنې خوندي دي)).
دا راز په اړیکو کې د استقلالیت په اړه هم یاد کنوانسیون په خپل ۲۷ ماده کې زیاتوي:
۱- ډیپلوماتیک پلاوی د خپلې رسمي دندې د اجرا پرمهال کولی شي چې له بېلابېلو مراجعو سره په ازاده توګه اړیکې ونیسي او کوربه دولت باید د ډیپلوماتیک پلاوي د اړیکو مصونیت ته بشپړ درناوی ولري. ډیپلوماتیک پلاوی کولی شي له خپل هېواد، په بهر کې سفارتونو، قونسلګریو او نورو مراجعو سره له مختلفو ارتباطي وسایلو څخه په استفادې اړیکې ټینګې کړي.
دغه راز ډیپلوماتیک پلاوی د کوربه دولت له خوښې او اجازې پرته نه شي کولی چې لېږدوونکې راډیویي دستګاه ولګوي او استفاده ترې وکړي.
۲- د پلاوي رسمي مکتوبونه له تېري څخه خوندي دي. د رسمي مکتوبونو اصطلاح، ټولو هغو مکتوبونو ته کارول کېږي چې د ډیپلوماتیک پلاوي په ماموریت پورې اړه لري.

۳- بسته شوي او پوښل شوي توکي باید ځرګندې نښې او علامې ولري او دغه توکي یوازې د ډیپلوماټیک پلاوي د اړتیا وړ او د ډیپلوماتیک ماموموریت په موخه وي.
۴- د پلاوي توکي چې باید د رسمي ادرس، دتوکو د شمېر او نورو ځانګړنو لرونکی وي، د کوربه هېواد له ملاتړ څخه برخمن دي. د ډیپلومات توکي د هر ډول پلټنې او توقیف په وړاندې مصونیت لري.
۵- لېږونکی دولت کولی شي ځانګړي توکي خپل پلاوي ته منصوب کړي، چې په دې صورت کې به د همدې مادې **۵** بند حاکم وي، خو تاکل شوي مصئونیتونه یوازې تر هغه وخته پورې د اجرا وړ دي چې ترڅو نوموړی کس توکي خپل ځای ته ورسوي.
۶- بکس کولی شو چې د بېړۍ یا الوتکې کپتان چې د ورتګ اجازه ورته لرو، وسپارو. کپتان چې خدماتي پلاوی ورته ویل کېږي، باید د ورسپال شویو توکو رسمي پته او شمېر ورسره وي. ډیپلوماتیک پلاوی باید له وړاندې د کوربه هېواد اړونده چارواکي په جریان کې کړي وي، ترڅو خپل یو تن غړی د بېړۍ یا الوتکې کپتان ته د یادو توکو د ترلاسه کولو لپاره ور ولېږي.

۴- له تېري څخه خوندیتوب - personal inviolability

د ډیپلوماتیک پلاویو مشران او کارکوونکي له هر ډول تېري، نیونې او پلټنې څخه خوندي دي. کوربه هېواد باید له یادو کسانو سره احترامانه چلند وکړي او د هغوی د شخصیت، حیثیت او ازادي د خوندیتوب په موخه لازم اقدامات وکړي. همدغه راز کوربه هېواد باید هغه کسان چې ډیپلوماتانو ته زیان رسوي، تر عدلي او قضایي څار لاندې ونیسي.(د **۱۹۷۵** کنوانسیون **۲۸** ماده).

۵- پناه اخیستنه

د ځینو سازمانونو د مقر د تړون له مخې، سازمان حق نه لري چې مجرمینو او تورنو کسانو ته پناه ورکړي. په امریکا کې د ملګروملتونو سازمان د مقر تړون د دویمې مادې له مخې، د ملګروملتونو سازمان حق نه لري چې په خپله ودانۍ کې چا ته پناه ورکړي.
البته په دغه تړون او د **۱۹۷۵** کال په کنوانسیون کې سیاسي اشخاصو ته د پناه ورکړې په اړه څه نه دي ویل شوي، خو له دې څخه داسې استنباط کوو چې یوازې د نړیوالو سازمانونو کارکوونکي له دې حق څخه برخمن دي، ځکه چې مصونیت لري.

پنځمه برخه:

د نړيوالو سازمانونو د مزاياوو ډولونه

مزايا په حقوقي لحاظ له مصئونيت سره توپير لري. يعنې ډيپلوماتيک مصونيت هغه امتياز دی چې له ډيپلومات پرته هر څوک ترې د استفادې حق نه لري. خو يو ډيپلومات ته ددې امتياز نه ورکول او ځنډول، د هغه د دندې د اجرا خنډ نه شي ګرځېدای.
د ډيپلوماتيکو مزايا ورکړه تر ډېره د هېوادونو يو اخلاقي مسؤليت دی، يعنې که يو دولت يوه ډيپلومات ته د مزايا له ورکړې څخه انکار وکړي، کوم قانوني مسؤليت نه لري. خو ډيپلوماتيک مصونيت د نړيوالو حقوقو او قواعدو يوه مهمه برخه ده چې ټول دولتونه يې پر پلي کېدا او درناوي مکلف ګرځول شوي دي.
د يادونې ده چې يو شمېر هېوادونه د مصونيت او مزايا ورکړې ته ژمن نه دي پاتې شوي، خو له دې سره سره بيا هم په ناچارۍ ددغه اصل په منلو مجبور شوي دي.
د ۱۹۴۶ او ۱۹۷۵ د کنوانسيونونو له مخې، د نړيوالو سازمانونو مزايا په دې ډول ټاکل شوې دي:
۱- له محصول او مالياتو څخه معافيت
۲- له ګمرکي محصول او پلټنې څخه معافيت
۳- له ټولنيزې بيمې څخه معافيت
۴- له شخصي خدمتونو څخه معافيت

۱- له محصول او مالياتو څخه معافيت

د ۱۹۴۶ او ۱۹۷۵ کنوانسيونونو له مخې د ډيپلوماتيک پلاوي مشرتابه او کارکوونکي له لاندنيو موارد و څخه پرته له هر ډول ماليې او محصول څخه معاف دي:
الف: غير مستقيم ماليات، چې معمولاً توکي(اجناس) او خدمات دي.
ب: په کوربه هېواد کې پر خصوصي غير منقوله توکو لګول شوې ماليه او محصول. خو هغه توکي په کې نه شاملېږي چې ډيپلومات د خپل ماموريت په موخه له خپل هېواده ځان سره راوړي دي.
ج: پر ارث ماليات چې له کوربه هېواده لاسته راځي. (۳۴ ماده، ۴ فقره).
د: په خپله د شخص په هېواد کې د شخصي عوايدو پر سر ماليات او همدغه راز پر سوداګريزو چارو د پانګونې له درکه وضع شوې ماليه.
ه: هغه محصولات چې د ځانګړو خدماتو په مقابل کې وضع کېږي.

و: د غیر منقوله توکو په برخه کې د ثبت، ګرو او تعارفي لګښتونه. البته د ۲۴ مادې د مقرراتو له مخې.(۱۹۷۵ کال کنوانسیون ۳۳ماده، د ۱۹۴۶ کال کنوانسیون ۱۱ ماده، لومړۍ فقره).

۲- له ګمرګي محصول او پلټنې څخه معافیت

د ګمرکي مزایاوو په هکله د ملګرو ملتونو د مقرړون او د ۱۹۴۶ کال په کنوانسیون کې په دې اړه په څرګند ډول څه نه دي ویل شوي. خو د ۱۹۷۵ کال کنوانسیون ددغو مزایاوو په اړه لاندې مقررات ټاکلي دي:

۱- کوربه دولت د خپلو داخلي قوانینو له مخې، لاندني توکي باید د خپل ګمرکي محصول او مالیې څخه معاف او د لیږد اجازه ورکړي:

الف: د ډیپلوماتیک پلاوي د استفادې وړ رسمي توکي.

ب: د ډیپلوماتیک پلاوي د مشر او کارکوونکو د استفادې وړ شخصي توکي. (د ژوند اولیه توکي).

۲- د ډیپلوماتیک پلاوي د مشرتابه او کارکوونکو شخصي بکسونه له څارنې او پلټنې څخه معاف دي. خو هغه توکي چې له اړتیا پرته راوړل کېږي او د کوربه هېواد په قوانینو کې منع شوي وي، په استثنا کې راځي او له پلټنې څخه نه معاف کېږي. په داسې مواردو کې پلټنه یوازې د هغه شخص په حضور کې باید ترسره شي، چې له همدې ډول معافیت څخه برخمن وي. ((د ۱۹۷۵ کال د ویانا کنوانسیون ۳۵ ماده)).

۳- له ټولنیزې بیمې څخه معافیت

د وینا کنوانسیون د ۳۲ مادې پراساس، د ډیپلوماتیک پلاوي استازي له ټولنیزې بیمې څخه معاف دي. په یاده ماده کې راغلي:

۱- د ډیپلوماتیک پلاوي مشر او کارکوونکي ددې مادې د دریمې فقرې له مخې، د هغه خدمت له امله چې خپل هېواد ته یې ترسره کوي، په کوربه هېواد کې د ټولنیزې بیمې له ورکړې څخه معاف دي.

۲- پر ډیپلوماتانو سربېره، د سفارت یا سازمان شخصي خدمتګاران هم له دې حق څخه برخمن دي. خو په لاندې شرط:

الف: د کوربه هېواد تبعه یا اوسېدونکي نه وي.

ب: د ټولنیزې بیمې مقررات دې باید په خپل او یا هم په دریم هېواد کې پرې پلي شي.

۳- د ډیپلوماتیک پلاوي مشر او کارکوونکي باید د دویمې فقرې له مخې د سفارت خدمتګارانو په اړه د کوربه هېواد په بیمې پورې اړوند مقررات پلي او رعایت کړي.
۴- که خدمتګاران وغواړي چې د لومړۍ او دویمې فقرې پراساس د کوربه هېواد له ټولنیزې بیمې څخه استفاده وکړي، کوربه هېواد یې باید مخنیوی ونه کړي.
۵- ددې مادې مقررات به پر هغو دوه اړخیزو او څو اړخیزو تړونونو هېڅ ډول اغېز ونه کړي، کوم چې له دې وړاندې د ټولنیزې بیمې په اړه لاسلیک شوي دي او په راتلونکې کې به هم ددې ډول تړونونو په وړاندې خنډ نه شي.

۴- له شخصي چوپړتیاوو څخه معافیت

کوربه هېواد حق نه لري چې پر ډیپلوماتانو هر ډول شخصي، عمومي او پوځي خدمتونه او نورې چوپړتیاوې ترسره کړي، ډیپلوماتیک پلاوی له دې ډول چوپړتیاوو او خدمتونو څخه معاف دي.
د۱۹۷۵ کال د ویانا کنوانسیون ۳۵ ماده.

اووم څپرکی

د نړیوالو سازمانونو د پرېکړه لیکونو اعتبار

لومړۍ برخه:

د نړیوالو سازمانونو تقنیني واک

نړیوال سازمانونه چې د نړیوالو اړیکو په تنظیم کې د پام وړ رول لوبوي، د خپلو دندو د اجرا په موخه اړینو تقنیني واکونو او صلاحیتونو ته اړتیا لري. نړیوالو سازمانونو ته ددې ډول واکونو سپارل ډېرې ګټې لري چې په لاندې ډول یې څېړو:
۱- دا چې د نړیوالو حقوقو تنظیم او جوړول یوه اوږده او ستونزمنه پروسه ده، نو په دې اساس نړیوال سازمانونه د تقنیني صلاحیت پر اساس کولی شي چې دې ستونزې ته د حل لار پیدا کړي.
۲- داچې د نړیوالو سازمانونو فعالیت دوامداره دی، نو له همدې امله سازمان باید یو لړ عمومي قواعد وټاکي چې په یادو قواعدو کې د وخت غوښتنې او اړتیاوې باید په پام کې ونیول شي.

۳- که یو نړیوال سازمان له تقنیني واک څخه برخمن وي، کولی شي چې په نړیوال نظم کې اغېزمن رول ولوبوي. د نړیوالو سازمانونو پر تقنیني صلاحیت سربېره، ځیني نور مسایل چې ددې واک په هکله مطرح کېږي، دلته به پرې لنډه رڼا واچوو:

الف- که د نړیوالو حقوقي قواعدو سرچینه د دولتونو صریح او ضمني توافق وګڼو، په دې صورت کې د نړیوالو سازمانونو پرېکړې چې د رایو په اکثریت ترسره کېږي او یو شمېر غړو ته د منلو نه وي، نه شو کولی چې پر ټولو هېوادونو یې د اجرا وړ وګڼو.

ب- همدارنګه د ملګروملتونو د عمومي اسامبلې ځیني مهمې پرېکړې چې د اعلامیې (Declaration) په نوم یادېږي، باید له یاده ونه ایستل شي.

ج- که څه هم دنړیوالې محکمې ۳۸ ماده د نړیوال سازمان پرېکړه لیکونه او تصمیمونه د بین الملل حقوقو سرچینه نه ګڼي، خو بیا هم نړیواله محکمه په ځینو مواردو کې د ملګروملتونو د امنیت شورا او عمومي اسامبلې پرېکړه لیکونو ته ارزښت ورکوي.

لکه په ۱۹۴۹ کال د اپرېل په نهمه نړیوالې محکمې د کورفو تنګي د قضیې په اړه پرېکړه وکړه. همدغه راز د ۱۹۵۰ کال د مارچ په ۳ د ملګروملتونو سازمان ته د نویو غړو د غړیتوب منلو په اړه مشورتي پرېکړه وکړه.

۴- مسئله هغه وخت پېچلې کېږي کله چې د توصیه نامې (Recommendation) اصطلاح د نړیوالو سازمانونو د پرېکړو لپاره په کار وړل کېږي. دا چې دغه توصیه نامې د اصلي او فرعي ارګانونو؛ غړو او نا غړو هېوادونو له خوا ترسره کېږي، نو له یو واحد حقوقي ارزښت څخه برخمن نه دي.

یوه نا غړي دولت ته د سازمان د ټولو څانګو توصیه نامې یو ډول ارزښت نه لري، بلکې د امنیت شورا، عمومي اسامبلې او سکرتریت توصیه نامې هر یو ورته جلا ارزښت لري. ایټالوی حقوقپوه مالینټوپي (malintoppi) وړاندیز کوي او وایي، ددې لپاره چې د سکرتریت توصیه نامې له نورو توصیه نامو څخه جلا کړو، د توصیه نامې د اصطلاح پر ځای دې د لارښود (directive) اصطلاح وکارول شي.

په هر حال، هغه څه چې یادول یې اړین دي، هغه دا چې د نړیوالو سازمانونو پرېکړه لیکونه له واحد حقوقي ارزښت څخه برخمن نه دي. ددغو پرېکړه لیکونو حقوقي ارزښت او ډولونه به وروسته هر یو په جلا توګه وڅېړو.

هېره دې نه وي، چې یو شمېر پرمختللو هېوادونو د ملګروملتونو د پرېکړه لیکونو، په تېره بیا د عمومي اسامبلې د پرېکړه لیکونو پلي کولو لپاره ډېرې هلې ځلې کړې دي، خو کومه مثبته پایله یې نه ده لرلې.

د فلپین هېواد په سنفرانسیسکو کنفرانس کې وړاندیز وکړ، چې د ملګروملتونو عمومي اسامبلې مصوبې چې د رایو په اکثریت تصوییبېږي، باید د الزامي قواعدو په توګه ومنل شي، خو یو شمېر سترو قدرتونو له دغه وړاندیز سره مخالفت وکړ او بالاخره یاد وړاندیز په ۲۶ مخالفو رایو رد شو.

دغه راز په شپېتمه لسیزه کې هم ځینو مخ پر ودې هېوادونو هڅه وکړه چې د عمومي اسامبلې پرېکړه لیکونه باید الزامي شي. خو دغه وړاندیز هم د ځینو لوېدیځو او سوسیالیستي هېوادونو له لوري رد شو.

دویمه برخه:

د ملګروملتونو د پرېکړه لیکونو ډولونه

د ملګرو ملتونو د پرېکړه لیکونو له ډلبندۍ څخه موخه د پرېکړه لیکونو الزامیت نه دی، بلکې د پرېکړه لیکونو د ډولونو او حقوقي ارزښت څېړل دي. دغه موضوع به لاندې په تفصیل وڅېړو:

۱- د ملګروملتونو داخلي پرېکړه لیکونه

لومړی باید د سازمان داخلي پرېکړه لیکونه چې د سازمان له داخلي حقوقو سره تړاو لري، له نورو پرېکړه لیکونو څخه بېل کړو. کورني پرېکړه لیکونه د ملګرو ملتونو د پرېکړو لیکونو تقریباً څلور پر پنځمه برخه جوړوي. دملګروملتونو د سازمان کورني پرېکړه لیکونه د ماهیت له پلوه یوشان نه دي. ځیني کورني پرېکړه لیکونه اداري ماهیت لري، خو ځیني یې تقنیني، لکه د یوه نوي ارګان د اساسنامې په اړه پرېکړه لیک؛ خو ځیني نور بیا حقوقي ماهیت لري.

په ټوله کې د ملګرو ملتونو پرېکړه لیکونه چې اساسي موخه یې د ځانګو ترمنځ د اړیکو سمون او تنظیمول دي، الزامي بڼه لري. دغه پرېکړه لیکونه معمولاً د لاندنیو مسایلو په اړه صادرېږي:

د منشور د اولسمې مادې له مخې د سازمان د بودیجې تصوییبول، د فرعي ځانګو جوړول، ځانګو ته د غړو ټاکل، د سازمان او فرعي ځانګو ترمنځ همغږي، د دارلانشاء پر فعالیتونو او کړنو څارنه، د سرمنشي ټاکل، د عمومي اسامبلې لپاره د کورنیو دندو د اصولو ټاکل او نور.

۲- د نړیوالې سولې او امنیت په اړه پرېکړه لیکونه

د ملګرو ملتونو زیات شمېر پرېکړه لیکونه د نړیوالې سولې او امنیت په اړه دي. ددغو پرېکړه لیکونو پلي کېدا د منشور له پنځه وېشتمې مادې څخه سرچینه اخلي. د یادې مادې له مخې د ملګرو ملتونو غړي ژمنه کوي چې د امنیت شورا ټول پرېکړه لیکونه به د منشور له مخې پلي کېږي.

د پورتنۍ مادې پربنسټ هر هغه هېواد چې د ملګروملتونو په سازمان کې نوی غړیتوب ترلاسه کوي، له هر ډول دلیل پرته باید د امنیت شورا ټولې پرېکړې ومني. د امنیت شورا هم ددې امر تابع ده او خپلې ټولې پرېکړې باید د منشور د اووم څپرکي له مخې ترسره کړي او دغه پرېکړې د اجرا وړ دي.

په اوس وخت کې دا یو منل شوی اصل دی چې د تېرې کوونکو هېوادونو پر وړاندې د امنیت شورا قهري اقدامات او پرېکړې د اجرا وړ دي. یو شمېر لیکوالان لکه کنفوریټي (conforiti) دا ډول پرېکړه لیکونه عملیاتي پرېکړه لیکونه ګڼي، چې په ۱۹۵۱ او ۱۹۹۰ کلونو کې د شمالي کوریا او عراق په اړه د امنیت شورا پرېکړې هم له همدې ډول پرېکړونو څخه وو.

د نړیوالې سولې او امنیت په تړاو پرېکړه لیکونه چې له دې جملې یو د عمومي اسامبلې او نهه نور د امنیت شورا له لوري خپاره شوي دي، ډېر ارزښت لري. یاد پرېکړه لیکونه د اکسون یا د «سولې د یووالي» په نوم یادېږي، چې د ۱۹۵۰ کال په نومبر کې تصویب شول. د نوموړي پرېکړه لیک له مخې، کله چې یوه ځانګړې قضیه د امنیت شورا د دایمي غړو له لوري ویټو او بې پایلې شي، عمومي اسامبله کولی شي چې د پرېکړې د اجرا په موخه یو لړ ټولیز اقدامات ترسره کړي او ان له زور څخه کار اخلي.

۳- غیر الزامي پرېکړه لیکونه

د ملګرو ملتونو یو زیات شمېر پرېکړه لیکونه، په ځانګړې توګه د عمومي اسامبلې او اقتصادي او ټولنیزې شورا پرېکړې له اجرایوي ضمانت څخه برخمن نه دي. که څه هم دغه پرېکړه لیکونه د عمومي اسامبلې د اکثریت غړو له لوري تصویبېږي، خو بیا هم الزامیت نه لري.

که څه هم عمومي اسامبله د ملګرو ملتونو مشورتي او د خبرو اترو ارګان ګڼل کېږي او زیات شمېر پرېکړه لیکونه یې غیر الزامي دي، خو بیا هم د سازمان د بودیجې، ګډون ونډه، د اقتصادي او ټولنیزې شورا د غړو ټاکل او د څانګو په اړه پرېکړې الزامي بڼه لري.

۴- اعلامي پرېکړه لیکونه – Resolution declarative

هغه پرېکړه لیکونه چې (کسټنډا) د اعلامي پرېکړه لیکونو په نامه یاد کړي دي، په حقیقت کې هغه پرېکړه لیکونه دي چې د یو لړ اصولو لرونکي دي او معمولاً د اصولو اعلامیې (Declarartion principle) په نوم یادېږي.

ددغو پرېکړه لیکونو موخه د نویو قواعدو تر ټاکل کېدو پورې د موجوده قواعدو منل دي. همدغه راز ددې پرېکړه لیکونو هدف عرفي ته د وضعي قواعدو اړول نه دي، بلکې یوازېنۍ موخه یې د عرفي او وضعي قواعدو د محتوا روښانول دي.

سربېره پردې، اعلامي پرېکړه لیکونه کېدای شي په ځینو برخو کې د لنډمهاله مسایلو په اړه وضع شي او یاهم د نویو قواعدو د وضع کولو لپاره یوه پیلامه او اساس شي. په همدې اساس دغه اعلامیې د لنډه مهاله حقوقو بنه خپلوي چې له پخواني سیستم څخه نوي سیستم ته د تلو لار ګټل کېږي.

د بېلګې په توګه، د ۱۹۶۳ کال د ډیسمبر په څوارلسمه د فضایي حقوقو په اړه [۱۹۶۲] نمبر پرېکړه لیک، چې درج شوي سیاسي اصول یې په ۱۹۶۷ کال د جنورۍ په ۲۷ د فضایي حقوقو د تړون ترنامه لاندې منځته راغلل.

د اعلامي پرېکړه لیکونو له جملې کولی شو لاندنیو څو مثالونو ته اشاره وکړو:

-د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه (۲۱۷ نمبر پرېکړه لیک الف (۳) تصویب ۱۹۴۸ د ډیسمبر لسمه).

- د ماشوم د حقوقو اعلامیه (۱۳۸۶ نمبر پرېکړه لیک (۱۴) تصویب ۱۹۵۹ د ډیسمبر لسمه).

- مستعمره شویو هېوادونو ته د خپلواکۍ د ورکړې اعلامیه (۱۵۱۴ نمبر پرېکړه لیک – تصویب ۱۹۶۰ د ډیسمبر۱۴ مه).

- د طبیعي زېرمو د دایمي حاکمیت اعلامیه (۱۸۰۳ نمبر پرېکړه لیک – تصویب ۱۹۶۰ د ډیسمبر ۱۴ مه).

- د نړیوالو کلتوري همکاریو اعلامیه (۱۹۶۶ کال د نومبر د میاشتې ۱۴ مه د سنفرانسیسکو د عمومي کنفرانس پرېکړه لیک).

پورتنۍ اعلامیې، په ځانګړې توګه د بشر حقوقو اعلامیه له هغو اعلامیو څخه ده، چې د دولتونو ترمنځ پرې تود بحث وشو. خو یادو هېوادونو دغه اعلامیه د موضوعه حقوقو د یوې برخې په توګه چې باید مستقیماً د هغوی په داخلي قوانینو کې پلې شوې وای، ونه منله.

د اتریش هېواد پر اساسي قانون د څار کمېسیون پرېکړه ۱۹۵۰ کال د اکتوبر دولسمه، د فرانسې ملي شورا پرېکړه ۱۹۵۱ کال د اپرېل اتلسمه او د کلفورنیا د سترې محکمې پرېکړه ۱۹۵۲ کال د اپرېل اولسمه.

اتم څپرکی

د نړیوالو سازمانونو ډلبندي

د اوسنۍ نړیوالې ټولنې یوه ځانګړنه هم د نړیوالو سازمانونو ډېروالی دی. په ۱۹۹۹ کال کې شاوخوا ۱۴۰۰ دولتي او ۲۷۰۰۰ نا دولتي سازمانونه اټکل شوي وو، چې ددغه شمېر سازمانونو ډلبندي څه اسانه خبره نه ده.
ددغو نړیوالو سازمانونو له اوسنۍ ډلبندۍ څخه هېڅ یوه علمي او منل شوې ډلبندي نه ده. دغه متفاوتې ډلبندۍ تر ډېره په تقریبي ډول ترسره شوې دي، چې یو شمېر سازمانونه پکې د جغرافیوي جوړښت پر اساس وېشل شوي دي.
د همدې معیار له مخې سازمانونه پر نړیوال او سیمه ییزو سازمانونو وېشل کېږي. خو دغه معیار ښايي په ځینو برخو کې ستونزه رامنځته کړي، ځکه چې سازمانونه د هدف او ارادې پربنسټ جوړېږي.
که چېرې سازمانونه د پورتني وېش له مخې تاسیس شي، ښايي ځیني دولتونه په سازمان کې غړیتوب ته زړه ښه نه کړي. د بېلګې په توګه، که د سازمانونو پورتنی وېش په پام کې ونیسو، پوښتنه پیدا کېږي چې ایا کولی شو نړیوال بانک ته یو نړیوال سازمان ووایو؟
د ځینو پوهانو په اند، دا چې په نړیوال بانک کې د غړیتوب ترلاسه کول یو لړ اقتصادي او مالي شرایط لري، نو هغه هېوادونه چې په معیار برابر نه وي، د نړیوال بانک غړي نه شي کېدای. ځکه دغه بانک ښايي د خپل فعالیت اصلي ځانګړنه له لاسه ورکړي. نو په دې اساس ویلی شو چې نړیوال بانک په پورتنۍ ډلبندۍ کې نه راځي.
همدغه راز د سیمه ییزو سازمانونو د مفهوم په اړه هم ځیني شکونه پر ځای پاتې دي. ځکه، هر سیمه ییز سازمان ته سیمه ییز نه شو ویلی. یا په بل عبارت؛ موږ نه شو کولی چې نړیوال سازمانونه پر دوه بېلابېلو برخو (نړیوال او سیمه ییز) باندې ووېشو.
مثلاً د اوپېک سازمان چې غړي یې په یوې ځانګړې سیمې پورې اړه لري، یو سیمه ییز سازمان ورته نه شو ویلی. ځکه د یاد سازمان یو شمېر غړي د فارس خلیج، سویلي امریکا او یو شمېر نور یې د افریقا له هېوادونو څخه دي.

ځیني یوهانو بیا نړیوال سازمانونه د اهدافو پربنسټ وېشلي دي. لکه سیاسي، پوځي، کلتوري، ادبي، ورزشي او نور سازمانونه. خو دا هېڅکله یو ریښتوني وېش نه شي کېدای، ځکه نړیوال سازمانونه ځو اړخیز اهداف پرمخ بیایي، چې تر کوم ځانګړي هدف پورې نه شي محدود بدای.
دغه راز یو شمېر نورو بیا نړیوال سازمانونه د واک او صلاحیت له مخې ډلبندي کړي، چې په دې ډول دي:
تصمیم نیوونکي، اجرایوي، مشورتي او معیار ټاکونکي سازمانونه. خو دغه وېش هم له ځینو ستونزو سره مل دی. د بېلګې په توګه، موږ نه شو کولی، عمومي اسامبله یو مشورتي ارګان او امنیت شورا یو اجرایوي ارګان وګڼو. د یادو دوو ارګانونو بېلول او تفکیک به هغوی له خپل اصلي دندو او واکونو څخه لرې کړي.
په دې کتاب کې نړیوال سازمانونه د غړو د ډولونو او یا د موسیسنو د ډولونو پراساس ډلبندي شوي دي، چې دغه ډلبندي او تقسیم تر نورو هغو یو څه پراخه او دقیقه ده. ځکه چې په دې ډلبندۍ کې د نړیوالو سازمانونو پر اصلي لوبغاړو یعنې د سازمان پر بنسټګرو بحث شوی دی.
چې په همدې اساس مو نړیوال سازمانونه پر دوه ډلو ویشلي دي:
۱- دولتي سازمانونه
۲- نا دولتي سازمانونه

۱- دولتي سازمانونه

دغه سازمانونه بیا په خپل وار د جغرافیوي قلمرو پربنسټ په درې برخو ویشل کېږي:
الف- نړیوال دولتي سازمانونه
ب- سیمه ییز دولتي سازمانونه
ج- له سیمې هاخوا دولتي سازمانونه

الف- نړیوال دولتي سازمانونه: د دې سازمانونو ډېری برخه له دویمې نړیوالې جګړې وروسته رامنځته شول، چې په بېلابېلو سیاسي، اقتصادي او پوځي برخو کې فعالیتونه کوي. دا چې دغه سازمانونه له ملګرو ملتونو سره هم نږدې همکاري او اړیکې لري، نو پر دوه برخو وېشل کېږي: په ملګرو ملتونو پورې اړوند سازمانونه او له ملګرو ملتونو څخه جلا سازمانونه.
لومړی: په ملګرو ملتونو پورې اړوند نړیوال دولتي سازمانونه
د ملګرو ملتونو د سازمان له اصلي څانګو څخه جلا، یو شمېر نړیوال دولتي سازمانونه دي چې هر یو د خپل تخصص له مخې په لاندې توګه وېشل شوي دي:

۱- **نړیوال ارتباطي سازمانونه**: د هغه ډول سازمانونو له ډلې څخه دي چې موخه یې د خلکو ترمنځ د اړیکو ټینګول دي او بېلابېل فني خدمات وړاندې کوي لکه: د پوست نړیواله اتحادیه، د مخابراتو نړیواله اتحادیه، د هوايي چلن نړیوال سازمان، د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان او ...

۲- **نړیوال کلتوري او ټولنیز سازمانونه**: دا سازمانونه د وګړو له ټولنیزو حقوقو څخه د ملاتړ په برخه کې فعالیت کوي لکه: د ملګرو ملتونو د ګډوالو عالي کمېشنرۍ، د ملګرو ملتونو د خلکو صندوق، د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق، د ملګرو علمي او کلتوري سازمان یا یونیسکو، نړیوال روغتیايي سازمان او د خوړو نړیوال پروګرام.

۳- **نړیوال پولي او مالي سازمانونه**: دا ډول سازمانونه له دویمې نړیوالې جګړې وروسته د جنګ ځپلو سیمو د بیارغونې په موخه جوړ شول: د پیسو نړیوال صندوق، د نړیوال بانک ډله، د بیارغونې او پرمختګ نړیوال بانک، د پرمختګ نړیواله مؤسسه او د مالي چارو نړیواله مؤسسه.

۴- **نړیوال سوداګریز او صنعتي سازمانونه**: د ملګرو ملتونو د صنعتي پرمختګ سازمان، د کرنیز پرمختګ نړیوال صندوق، د کرنې نړیوال سازمان او دملګروملتونو د سوداګرۍ او پرمختګ نړیوال کمېسیون. د نړیوالو سوداګریزو او صنعتي سازمانونو د فعالیتونو اساسي موخه د نړیوالو اقتصادي مسایلو او د هېوادونو ترمنځ لازمه همکاري ده.

۵- **نړیوال علمي او څېړنیز سازمانونه**: د ملګروملتونو د علمي او څېړنیزې ودې نړیوال انستتیوت، د ملګروملتونو پوهنتون او د نړیوالو حقوقو کمېسیون.

دویم: له ملګرو ملتونو څخه جلا او بېل سازمانونه

له ملګرو ملتونو څخه جلا سازمانونه معمولاً په علمي او څېړنیزو، لکه: طبي، انجینیري، ښوونه - روزنه او د کرنې په برخو کې فعالیت کوي.

مثلاً د معلولینو او معیوبینو نړیواله خیریه ټولنه، د متحده ښارونو سازمان، د چاپېریال او طبیعي زېرمو د ساتنې نړیواله اتحادیه او د ادبیاتو نړیواله ټولنه.

ب- سیمه ییز دولتي سازمانونه: د ځینو نړیوالو ستونزو په حل کې د سازمانونو پاتې راتلل، یو شمېر هېوادونه د سیمه ییزو سازمانونو جوړولو ته وهڅول، ترڅو د عامه امنیت او د هېوادونو ترمنځ د سیاسي او اقتصادي همکاریو په برخه کې اغېزمن رول ولوبوي.

سیمه ییز سازمانونه په مختلفو ډولونو وېشل شوي دي. خو مهم یې په لاندې درېو برخو وېشل شوي دي:

- د اروپا او اتلانتیک سازمانونه. لکه اروپا ټولنه او ناټو.

- امریکایي سازمانونه. لکه د امریکایي هېوادونو سازمانونه او د مرکزي امریکا د هېوادونو سازمان.
- افریقایي او اسیایي سازمانونه. لکه عربي ټولنه، د افریقا د یووالي ټولنه او د اېکو سازمان.

ج- له سیمې هاخوا دولتي سازمانونه: یو شمېر سازمانونه د (نړیوال او سیمه ییز) ترمنځ د ډلبندۍ په منځنۍ کچه کې قرار لري. ځکه دغو سازمانونو ته نه نړیوال او نه هم سیمه ییز ویلی شو. یا په بل عبارت، ددغو سازمانونو غړي یوازې په یوې ځانګړې جغرافیې پورې اړه نه لري، بلکې د نړۍ له بېلابېلو سیمو څخه دي. ځکه ورته له سیمې هاخوا سازمانونه وایو.
لکه د ناپېیلو هېوادونو غورځنګ او د اسلامي هېوادونو سازمان.
دا چې په یادو سازمانونو کې د نړۍ له مختلفو لویو وچو څخه بېلابېل هېوادونه غړیتوب لري، نو په همدې اساس د (سیمه ییز) کلیمه ورته نه شو کارولی.

۲- نادولتي سازمانونه:

دغه سازمانونه چې د نړیوالو عمومي حقوقو یوه برخه او تابعین ګڼل کېږي، په دوو برخو وېشل شوي دي: نادولتي انتفاعي سازمانونه او نادولتي غیر انتفاعي سازمانونه.

الف- نا دولتي انتفاعي سازمانونه:

د نا دولتي انتفاعي سازمانونو ښه مثال ګڼ ملتیز سازمانونه دي. یاد شرکتونه د نړیوالې سوداګرۍ او نړیوالو اړیکو په برخه کې د پام وړ رول لوبوي.
د اویایمې لسیزې په نیمایي کې نږدې ۳۷ زره ګڼ ملتیزو شرکتونو فعالیت کاوه چې له دې جملې نوي سلنه یې په مخ پر ودې هېوادونو کې فعالیت کاوه او نږدې ۱۷۰ زره بهرني شرکتونه ورسره فعال وو.
دې شرکتونو چې ۲۰ سلنه یې په صنعتي، ۳۰ سلنه په خدماتي او ۳ سلنه په نورو اساسي برخو کې پانګونه کوله، د نړۍ یو پر دریمه برخه مقوم مال یې په لاس کې وو. همدغه راز د یادو شرکتونو د بهرنۍ پانګونې کچه نږدې دوه ټریلیونه (۲۰۰۰ملیارډه) ډالر اټکل شوې وه، چې له دې جملې ۳۳ سلنه یې په لوی ګڼ ملتیز شرکت پورې اړه لرله.

ب- نادولتي غیر انتفاعي سازمانونه

لومړی: د نادولتي غیر انتفاعي سازمان پېژندنه

د یوه یا څو هېوادونو له ښاریانو څخه جوړ یو نادولتي او غیر انتفاعي هویت دی، چې فعالیتونه یې د ټولنې د افرادو اړتیاوو ته د ځواب ویلو په موخه ټاکل کېږي.

خو د ملګرو ملتونو د اطلاعاتو عمومي اداري د نادولتي غیر انتفاعي سازمانونو په اړه لاندې تعریف وړاندې کړی دی:

هغه نادولتي او داوطلبه سازمان ته ویل کېږي چې په سیمه ییزه، ملي او نړیواله کچه فعالیت کوي او غړي یې د مختلفو علایقو له مخې دغه سازمان اداره کوي.

بشري مرستې، ددولت کړنو ته دخلکو پام اړول، د دولت له سیاستونو څخه څارنه او په بهرنیو سیاسي مسایلو کې ګډون ته هڅول، د سازمان له مهمو فعالیتونو څخه دي.

د نادولتي غیر انتفاعي سازمانونو رول او اغېز ته په کتو سره، په ۱۹۴۸ کال کې له ملګرو ملتونو سره ۴۵ غیر انتفاعي سازمانونو غړیتوب درلود، خو حاضر دمه له اقتصادي او ټولنیزې شورا سره نږدې ۲۷۱۹ نادولتي غیر انتفاعي سازمانونه ثبت دي.

دویم: د نادولتي غیر انتفاعي سازمانونو ځانګړتیاوې

۱- خود جوشه دي

۲- ځانګړې موخې، اساسنامه، جوړښت او تشکیلات لري.

۳- غیر انتفاعي دي او غړي یې د ځانګړو ګټو په لټه کې نه دي

۴- ناپېیلی - غیر سیاسي سازمان دی او له هېڅ سیاسي ګوند او جریان سره تړاو نه لري

۵- غړي یې رضاکاره خلک دي.

۶- د غړیتوب لپاره یوازېنی شرط دادی چې غړي به د اساسنامې له مخې په سازمان کې په داوطلبه توګه کار کوي.

۷- فعالیتونه او هڅې یې ښکاره او علني دي او په کارونو کې یې شفافیت شتون لري.

۸- د سازمان مالي سرچینه چې له عوایدو تامنیېږي، له پوره شفافیت څخه برخمنه ده.

۹- ددې سازمان موخه د ټولنې وضعیت له ښه والي سره مرسته او د هېواد ملي او عامه مصالح دي.

۱۰- له هېڅ دولتي یا کوم بل بنسټ سره تړاو نه لري.

دریم: په ملګرو ملتونو سازمان کې د یوه نادولتي غیر انتفاعي سازمان د ګډون شرایط:

د ۱۹۴۶ کال په فیبروری کې د ملګروملتونو عمومي اسامبلې ددغه سازمان له اقتصادي او ټولنیزې شورا څخه وغوښتل، چې د سیمې او نړۍ د مسایلو په اړه دې د نادولتي سازمانونو او بنسټونو له همکاریو او اطلاعاتو څخه ګټه واخیستل وشي.

له ملګروملتونو سره د نادولتي سازمانونو د همکارۍ په اړه د ملګروملتونو د منشور ۷۱ ماده داسې حکم کوي: ((اقتصادي او ټولنیزه شورا کولی شي نادولتي سازمانونو ته د سلا او مشورې په موخه، لازم تدابیر تر لاس لاندې ونیسي. دغه تدابیر ښایي د اړتیا پرمهال نړیوالې او ملي مؤسسې هم په برکې ونیسي)).

د سنفرانسیسکو له کنفرانس څخه مخکې د نړیوالو نادولتي مؤسسو او سازمانونو لپاره هیڅ ډول مدون قواعد او مقررات موجود نه وو او نه هم طبقه بندي شوي وو. په همدې اړه د ملګرو ملتونو عمومي اسامبلې د ۱۹۴۲ ز کال د فیبرورۍ په څلورمه، څلورم نمبر پرېکړه تصویب کړه او له اقتصادي او ټولنیزې شورا څخه یې وغوښتل چې د نادولتي سازمانونو او مؤسسو د ډلبندۍ لپاره یوه کاري کمېټه جوړه کړي.

یادې کمېټې نادولتي سازمانونو ته د مشورتي مقام د ورکړې په موخه ځیني معیارونه او ضوابط وټاکل چې په ۱۹۲۸کال کې د [۱۲۹۲] نمبر پرېکړه لیک (XLIV) په ترڅ کې د اقتصادي او ټولنیزې شورا له لوري په تصویب ورسېدل.

د یادونې ده، چې دغه اصول او معیارونه د شورا په نهه څلوېښتمه غونډه کې په ۱۹۹۲ کال کې د E/1996/31 پرېکړه لیک په ترڅ کې په لاندې ډول اصلاح شول:

۱- سازمان باید د هغو موضوعاتو له مخې چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا په واکونو کې شامل دي، عمل وکړي.

۲- د سازمان اهداف او فعالیتونه باید د ملګرو ملتونو د منشور مطابق ترسره شي.

۳- سازمان باید د ملګرو ملتونو له فعالیتونو څخه ملاتړ وکړي او د خپلو موخو او فعالیتونو په چوکاټ کې د عامه پوهاوي په برخه کې د ملګرو ملتونو د سازمان د اصولو او فعالیتونو درناوی وکړي.

په هغه صورت کې چې سازمان یاد شرایط پوره کړي وي، د پرېکړه لیک ۹، ۱۳ او ۲۱ مادې د سازمان د مشورتي مقام د لاسته راوړلو لپاره دوهم پړاو پرانېزي:

۱- سازمان باید د خپل صلاحیت له مخې د نمایندګۍ له ځانګړنې څخه برخمن اوسي. که دې ته ورته نور سازمانونه چې ګټې او اهداف یې سره موازي وي، له ټولنیزې او اقتصادي شورا سره د غړیتوب په موخه باید یوه ګډه کمېټه جوړه کړي.

۲- هغه سازمان چې غواړي په اقتصادي او ټولنیزه شورا کې مشورتي مقام ترلاسه کړي، سکرتریت ته باید د غړیتوب د ترلاسه کولو مدارک او دلایل وړاندې کړي او د غړیتوب د ترلاسه کولو یو شرط دادی چې سازمان لږ تر لږه باید دوه کاله فعالیت کړی وي.

۳- سازمان باید یو مرکزي اجرایوي دفتر او پر ډیموکراتیکو اصولو ولاړه اساسنامه ولري او دغه اساسنامه باید د ملګرو ملتونو عمومي منشي ته وسپاري.

همدغه راز د کنفرانسونو د جوړولو لپاره باید یوه تګلاره وټاکي.

۴- سازمان باید د خپلو غړو په استازیتوب د څرګندونو صلاحیت ولري.

۵- سازمان باید یو نړیوال جوړښت ولري. سازمان خپلو غړو ته د حساب ورکونې او ځواب ویلو په برخه کې یو مناسب طرزالعمل هم باید ولري. هغه سازمان چې د بین الدول توافق پر اساس نه

وي جوړ شوی، نادولتي سازمان بلل کېږي. د دې ډول سازمانونو غړي بنايي د دولتي مقاماتو له لوري وټاکل شي، خو په دې شرط چې د هغوی غړيتوب د سازمان د بيان آزادۍ خنډ نه شي.
۶- د سازمان مالي لګښت په لومړي سر کې بايد د غړو له خوا تأمين شي. هغه مرستې چې په داوطلبانه ډول له سازمان سره ترسره کېږي، د کچې او څرنګوالي په اړه يې بايد په پوره شفافيت د نادولتي سازمان کمېټې او اقتصادي او ټولنيزې شورا ته معلومات او راپور ورکړل شي.
که پورتني معيارونه پلي نه شي او يو نادولتي سازمان له نورو سرچينو څخه مالي مرستې ترلاسه کوي، کمېټې ته بايد د دلايلو او شواهدو په وړاندې کولو سره لازم قناعت ورکړل شي، ترڅو معلومه شي چې د يادو معيارونو او مقرراتو د نه پلي کولو اصلي لامل څه و.
که د کوم هېواد له خوا له يوه نادولتي سازمان سره مرسته کېږي، مرسته د سازمان د منشي له خوا په علني ډول کمېټې ته اعلان او د سازمان په مالي او نورو اړونده اسنادو کې بايد ثبت شي. دغه مرسته شوې پيسې بايد د سازمان په اهدافو کې ولګول شي.
څلورم: په نادولتي غير انتفاعي سازمانونو پورې اړونده ادارې
د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې له نادولتي غير انتفاعي سازمانونو سره د همغږۍ په موخه څلور بنسټونه شتون لري:
- د ملګرو ملتونو د اطلاعاتو عمومي اداره (UNDPI)
- د اقتصادي او ټولنيزې شورا د نادولتي سازمانونو کمېټه
- د نادولتي سازمانونو د ارتباطي دفتر (UNOG)
- د نادولتي سازمانونو د اړيکو سروېس (NGLS)

۱- د ملګرو ملتونو د اطلاعاتو عمومي اداره

ددې ادارې ارزښت ته په پام سره، حاضر دمه نږدې ۱۵۰۰ نادولتی غير انتفاعي سازمانونه ددغه بنسټ له خدمتونو څخه ګټه اخلي. ياده اداره د ملګرو ملتونو د اطلاعاتو د ادارې کنفرانس تنظيم او همغږي، د نړيوالو مسايلو په باب د اونيزو غونډو جوړول او د ملګرو ملتونو جاري اسنادو ته لاسرسی او د نورو اړونده مسايلو په برخه کې له نادولتي غير انتفاعي سازمانونو سره مرسته کوي.

۲- د اقتصادي او ټولنيزې شورا د نادولتي سازمانونو کمېټه

دغه بنسټ له نولس تنو کارپوهانو څخه جوړ شوی دی چې د جغرافيوي وېش پر اساس ټاکل شوي دي. د يادې کمېټې اساسي دندې:

د مشورتي مقام د ترلاسه کولو یا بدلون په اړه د وړاندیزونو څېړل، د نادولتي مشورتي مقام لرونکو سازمانونو د څلور کلني راپورونو څېړل او ارزول، د هغو دندو اجرا چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا له لوري کمېټې ته سپارل کېږي، د E/1991/31 نمبر پرېکړه لیک د مقرراتو پلي کول او همدغه راز پر مشورتي مسایلو څارنه.

۳- د نادولتي سازمانونو ارتباطي دفتر

د ارتباطي دفتر مرکز په جینوا ښار کې دی او دندې یې په دې ډول دي:

- د ملګرو ملتونو په ځانګو کې د بحث وړ مسایلو په اړه معلومات او لازمې لارښوونې.
- د نادولتي سازمانونو له ډلو سره همکاري.
- د ملګرو ملتونو سازمان سره د نادولتي سازمانونو د اړیکو په اړه معلومات ورکول او همدغه راز له نورو اړونده نمایندګیو سره د اړیکو او اطلاعاتو په برخه کې مرسته کول.
- د نادولتي سازمانونو غړو ته په غونډو کې د ګډون لپاره اجازه ورکول
- په سیمنارونو او علمي کنفرانسونو کې د ګډون لپاره غړو ته د ګډون زمینه برابرول.
- د نادولتي مشورتي مقام لرونکو سازمانونو د نوملړ جوړول او خپرول.

۴- د نادولتي سازمانونو ارتباطي سروېس

دغه اداره په نیویارک او ژنیو کې دفترونه لري او د ملګرو ملتونو او نادولتي سازمانونو ترمنځ د اطلاعاتو د شریکولو په برخه کې فعالیت کوي.

پنځم: د ملګرو ملتونو له لوري د نادولتي غیر انتفاعي سازمانونو ډلبندي

د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنیزه شورا نادولتي سازمانونو ته د مشورتي مقام د ورکړې پرمهال د هغوی د فعالیتونو حوزه څېړي او ګوري چې د ملګرو ملتونو له نورو ارګانونو سره په مرسته کې څومره اغېزمن تمامېدای شي.

په همدې اساس د ۱۹۹۲ پرېکړه لیک له مخې دغه سازمانونه په درې ډوله وېشل شوي دي: پخوانۍ لومړۍ ډله، پخوانۍ دریمه ډله او راستر ډله.

الف- د عمومي مشورتي مقام لرونکي سازمانونه (پخوانۍ لومړۍ ډله):

هغه سازمانونه چې د فعالیتونو زیاته برخه یې د ملګرو ملتونو له اقتصادي او ټولنیزې شورا سره ورته والی لري او د سازمان د اهدافو د تحقق په برخه کې اغېزمن رول لوبوي او همدغه راز په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې بشري مرستې ترسره کوي، په پخوانۍ لومړۍ ډله کې راځي.

ډېرې سازمانونه او مؤسسې، لکه د کارګرو، سوداګرو، مدیریت او کروندګرو او دې ته ورته نورې ټولنې په پخوانۍ لومړۍ ډله سازمانونو کې راځي.

دغه ډله سازمانونه چې په اوس وخت کې په اقتصادي او ټولنیزې شورا او د ملګرو ملتونو په نورو څانګو کې په لړه اندازه غړیتوب لري، له ځانګړو حقوقو او امتیازونو څخه برخمن دي. د عمومي مشورتي مقام لرونکي نادولتي سازمانونه د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنیزې شورا او د سازمان د نورو اصلي ارګانونو په غونډو کې د ګډون حق لري.

دغه راز هغه مسایل چې نادولتي سازمانونه غواړي په غونډه کې پرې بحث وشي، کولی شي چې خپل وړاندیز د شورا او نادولتي سازمانونو ګډې کمېټې ته وسپاري ترڅو د غونډې په اجنډا کې شامل شي. هغه سازمانونه چې په دې ډله کې راځي په لاندې ډول دي:

- د ښځو د حقوقو نړیواله ټولنه
- د کارګرو د خپلواکو ټولنو نړیوال کنفدراسیون (intrenational confedration of free labour union)
- د مسلمانانو نړیواله ټولنه (muslim world league)
- د مسلمانانو نړیواله کنګره (muslims congress)
- د ښځو نړیواله شورا (intrernation coucil of women)
- نړیواله پارلماني ټولنه (international parlimantary union)
- د سرې میاشتې او سره صلیب د ټولنو اتحادیه (international fedration of red cross cresent socities)

ب- د ځانګړي مشورتي مقام لرونکي سازمانونه (پخوانۍ درېیمه ډله):

د ۱۹۹۲ پرېکړه لیک له مخې، په دې ډله کې هغه مؤسسې او سازمانونه شامل دي چې محدود واکونه او مسؤلیتونه لري او یوازې په هغو مسایلو کې د نظر ورکولو او فعالیت حق لري چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا په دندو پورې اړه لري.

دغې ډلې پورې اړوند نادولتي سازمانونه کولی شي د شورا په علني غونډو کې برخه واخلي او خپلې غوښتنې د خپلو صلاحیتونو په چوکاټ کې په لیکلې او شفاهي بڼه شورا ته وړاندې کړي. هغه سازمانونه چې په دې ډله کې راځي په لاندې توګه دي:

- د بښنې نړیوال سازمان – Organization of international amnesty
- د چاپېریال ساتنې نړیواله شورا – International coucil of enviromenat law
- د حقوقپوهانو نړیوال کمېسیون- International commision of the justic
- د بشر حقوقو نړیوال فدراسیون – international fedration of humman right
- اسلامي مرستې- Islamic relief

د بشرحقونو نړیوال نادولتي سازمانونه: د ببنني نړیوال سازمان، د حقوقپوهانو نړیوال کمېسیون، د بشرحقوقو نړیوال فدراسیون، د بشرحقوقو نړیواله اتحادیه او د اسلامي مرستو ټولنه د مشورتي مقام له پلوه په ملګرو ملتونو سازمان کې ځانګړی ځای لري.

مثلاً، پورتني یاد شوي سازمانونه د ملګرو ملتونو د بشرحقونو کمېسیون او د هغه له فرعي کمېسیون سره د لړکیو له حقونو څخه د ملاتړ، له جرم او جنایت څخه د مخنیوي په برخو کې او همدغه راز د کار نړیوال سازمان او له علمي او فرهنګي سازمان یا یونیسکو سره مستقیمې اړیکې لري.

په دې ډله کې د سره صلیب نړیواله کمېټه هم راځي چې ځانګړی نړیوال موقف لري. د یادې کمېټې دنده د ژنیو له نړیوالو کنوانسیونونو، چې د جګړې د حقوقو په برخه کې ترسره شوي دي، ملاتړ او څارنه ده. نوموړې کمېټه یو ځانګړی بنسټ ګڼل کېږي؛ ځکه چې د سویس هېواد ټول وګړي په دې سازمان کې غړیتوب لري.

په دویمې ډلې پورې اړوند هغه سازمانونه چې د مشورتي مقام لرونکي دي او د بشر حقوقو د تحقق په برخه کې فعالیت کوي، نړیوالې او عمومي ګټې باید پام کې ونیسي، نه دا چې د یوې ځانګړې ډلې او ځانګړي هېواد ګټو ته کار وکړي.

ج- راستېږ ډله:

هغه سازمانونه چې له اقتصادي او ټولنیزې شورا سره په مشورتي مقام کې برخه نه لري، که شورا یا د ملګرو ملتونو عمومي منشي د نادولتي سازمانونو له کمېټې سره تر مشورې وروسته لازمه وګڼي چې نوموړي سازمانونه د ملګرو ملتونو له اړونده ارګانونو سره اغېزمنه مرسته او همکاري کولی شي، نو په دې صورت کې یاد سازمانونه په راستېږ ډله کې راځي.

همدغه راز هغه سازمانونه چې د ملګرو ملتونو له فرعي څانګو سره د مشورتي غړي مقام لري، په همدې ډله کې راځي. یاد سازمانونه د شورا یا اړونده ارګانونو د غوښتنې له مخې خپل مشورتي نظریات وړاندې کوي، چې بېلګې یې نړیوال سوسیالیستي علمي سازمان، د ښوونکو نړیوال سازمان او د سرطان ناروغۍ پرضد د مبارزې نړیواله ټولنه دي، چې د نادولتي سازمانونو په راستېږ ډله کې راځي.

شپږم: مشورتي مقام ته وړاندیز

د مشورتي مقام ترلاسه کولو ته د نادولتي سازمانونو وړاندیزونه او له ډلې څخه د وتلو موضوع، د اقتصادي او ټولنیزې شورا له کلنۍ غونډې څخه وړاندې باید د نادولتي سازمانونو د کمېټې له لوري وڅېړل شي او په اړه یې شورا ته لازمې سپارښتنې وشي.

په ټوله کې هغه مهم سازمانونه چې د ملګرو ملتونو سازمان ته ورته موخې لري، کولی شي د مشورتي مقام په موخه اقتصادي او ټولنیزې شورا ته وړاندیز وکړي.

شورا د سازمان د تګلارې تر څېړنې او ارزونې وروسته د نادولتي سازمانونو ګډې کمېټې ته خپل ګزارش وړاندې کوي او کمېټه د سازمان د وړاندیز په اړه پرېکړه کوي.
اقتصادي او ټولنیزه شورا هر کال له دغې شورا سره دنادولتي سازمانونو همکاري څېړي ترڅو معلومه کړي چې کوم سازمان په کومه برخه کې اغېزمن تمام شوی دی.
شورا تر ارزونې وروسته هغه سازمانونه چې موخې او فعالیتونه یې تر ډېره د ملګروملتونو له سازمان سره ورته دي، له درې ډلو په یوه کې یې شاملوي.
ددې برعکس، هغه سازمانونه چې فعالیتونه یې دملګروملتونو له موخو سره په لږه اندازه ورته والی لري، په ترټولو ټیټه ډله کې راځي.
دغه راز که د فعالیتونو او موخو ترمنځ یې هېڅ اړیکه موجوده نه وه، د نادولتي سازمانونو له لېست څخه به وا یستل شي.
اووم: د مشورتي مقام ځنډول او اخیستل
هغه سازمانونه چې عام او خاص مشورتي مقامونه لري او یا په راسته ډله کې راځي، هغه اصول چې د شورا له لوري د مشورتي مقام لپاره ټاکل شوي باید رعایت کړي.
دیادو سازمانونو سرمنشیان باید په هرو څلورو کلونو کې یوځل د خپلو فعالیتونو او همدا راز د هغو مرستو په اړه چې د ملګرو ملتونو له اړونده څانګو سره یې ترسره کړې دي، د نادولتي سازمانونو کمېټې ته ګزارش ورکړي.
یاده کمېټه د راپورونو او نورو لاسته ورغلو اطلاعاتو له مخې، د یادو سازمانونو فعالیتونه له ټاکلو اصولو او معیارونو سره پرتله کوي.
که چېرې سازمان په اصولو او معیارونو برابر نه و، کمېټه اقتصادي او ټولنیزې شورا ته د سازمان د مشورتي مقام د ځنډولو یا بېرته اخیستو په اړه توصیه کوي.
مشورتي مقام په لاندې حالاتو کې د نادولتي سازمانونو د کمېټې په وړاندیز او د اقتصادي او ټولنیزې شورا په تائید ځنډول کېږي او یا بېرته اخیستل کېږي:
- کله چې یو نادولتي سازمان د ملګرو ملتونو د منشور خلاف له نورو هېوادونو سره په پټو اړیکو او د مرستو په ترلاسه کولو تورن شي.
- کله چې یو سازمان له خپل نوم څخه ناوړه ګټه پورته کړي، د منشور خلاف کړنې ترسره کړي او یا د سیاسي انګېزو له مخې د ملګروملتونو د غړو پرضد په ناسمو فعالیتونو او راپورونو لاس پورې کړي.
- کله چې یو سازمان درې کاله پرلپسې له شورا، کمېسیونونو او اړوندو ارګانونو سره مثبته همکاري ونه شي کړای.

دويمه برخه

نړيوال سازمانونه

لومړی څپرکی

د ملتونو ټولنه

لومړۍ برخه: د ملتونو ټولنې تاریخچه

له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته د امریکا په ګډون یو شمېر اروپایي هېوادونو د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه خپلې لومړنۍ هڅې پیل کړې. په دې برخه کې تر ټولو مهمې هڅې په ۱۹۱۵ کال کې د امریکا متحده ایالاتو په فیلادلفیا ایالت کې سولې ته د هڅونې ټولنې (league to enforce peace) ترنامه لاندې پیل شوې. ددې مهم سیاسي خوځښت نوښتګر د امریکا پخوانی ولسمشر وېلیم هوارډ ټافټ و.

په پیل کې د امریکا ولسمشر (ووډرو وېلسن) له دغه بهیر سره د همکارۍ لېوالتیا نه لرله، خو د ۱۹۱۷ز کال په مې میاشت کې یې د سولې ټولنې ته د خپلې وینا په ترڅ کې د یادې ټولنې یو شمېر اصول ومنل. همدغه راز وېلسن د ۱۹۱۷ کال په جنورۍ کې د امریکا سنا مجلس ته د وینا پرمهال د یوه ګډ ایتلاف له جوړېدو دفاع وکړه.

یو کال وروسته ویلسن کانګرس ته په خپله دویمه وینا کې د امریکا دفاعي ستراتېژۍ په توګه خپل څوارلس ګوني اصول کانګرس ته وړاندې کړل چې وروستی اصل یې د ملتونو ټولنې په اړه و: (د هېوادونو د سیاسي خپلواکۍ د تحقق او ځمکنۍ بشپړتیا د تضمین په موخه د یوه تړون پر اساس باید د ټولو ملتونو یوه ګډه ټولنه جوړه شي).

د ویلسن څوارلس ګوني اصول د متفقینو له لوري د جګړه ییزو اهدافو په توګه ومنل شول. په همدې اساس د متفقو هېوادونو مشرانو ژمنه وکړه چې د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه باید د یو سازمان تأسیس د خپلو اهدافو په لومړیتوبونو کې ونیسي.

په همدې لړ کې بریټانیا لومړنی هېواد و، چې د ملتونو ټولنې د طرحې جوړولو په موخه یې د نړیوالو حقوقو د استاد او قاضي لارډ فیلیمور (Lord philimore) په مشرۍ د مورخینو، ډیپلوماتانو او حقوقپوهانو یوه ګډه کمېټه جوړه کړه.

امریکا هم د ملتونو ټولنې طرحه جوړه کړې وه، خو د فلیمور طرحې د امریکا پر طرحې ډېر اغېز وکړ. د امریکا طرحه د اي. ام. هاوس (E.M.House) له خوا چې د ولسمشر ویلسن مهم سلاکار و، جوړه شوې وه.

ویلسن په ۱۹۱۸ کال په ډیسمبر میاشت کې د ورسایلز سولې کنفرانس له جوړېدو یوه میاشت مخکې، پاریس ته سفر وکړ. له پاریس څخه د اروپا نورو هېوادونو ته ولاړ، چې د خلکو له تود هرکلي سره مخ شو. پاریس ته د ویلسن له سفر وروسته جنرال کریستیین سموټ چې د سویلي افریقا او سېدونکی و، د ملتونو ټولنې یوه طرحه جوړه کړه.

یاده طرحه چې له بشپړو او قناعت بښونکو توضیحاتو سره وړاندې شوې وه، د زیات شمېر هېوادونو د پام وړ وګرځېده او په ۱۹۱۹ کال د جنورۍ په اتلسمه، د سولې کنفرانس جوړ شو. په کنفرانس کې د امریکا متحده ایالاتو په هڅو د بریتانیا له خوا داسې یوه طرحه جوړه شوه، چې د ملتونو ټولنې اهداف په کې د سولې د تړونونو د نه بېلېدونکې برخې په توګه ومنل شول.

بالاخره په ۱۹۱۹ کال د اپریل په ۲۸ د وروستي میثاق مسوده د سولې په کنفرانس کې وړاندې شوه او له پخوانیو هوکړه لیکونو سره یوځای د رایو په اکثریت په تصویب ورسېده. یوه اونۍ وروسته، اریک ډرامونډ (Eric Drummond) د ملتونو ټولنې د کمېټې له خوا ددې ټولنې د لومړني سرمنشي په توګه وټاکل شو. دا چې د ټولنې میثاق د ورسایلز تړون یوه برخه وه، نو د سازمان رسمي پرانیستنه د نورو اتو میاشتو لپاره وځنډېده، تر دې چې یاد تړون په ۱۹۲۰ کال د جنورۍ په لسمه لاسلیک او د اجرا وړ وګرځېد.

دویمه برخه: د ملتونو ټولنې جوړښت

۱- غړیتوب

د ملتونو ټولنه چې د دولتونو ټولګه ګڼل کېده، په حقیقت کې د دولتونو ټولګه ورته نه شو ویلی؛ ځکه د ټولنې د (غړیتوب) مفهوم د هېواد له مفهوم سره اړخ نه لګاوه. په ځینو برخو کې د ټولنې د (غړیتوب) مفهوم د هېواد له مفهوم څخه پراخ و. د میثاق د دویمې مادې له مخې هر هېواد، سلطنت او مستعمرې چې خپلواک حکومتونه یې لرل، کولی شول چې د ملتونو ټولنې غړیتوب ترلاسه کړي.

یا په بل عبارت، د دولتونو ترڅنګ، نورو بنسټونو هم کولی شول چې د ملتونو ټولنې غړیتوب خپل کړي. د بېلګې په توګه، هندوستان چې لا خپلواک دولت نه و، د ملتونو ټولنې د غړي په توګه ومنل شو.

همدغه راز ایرلینډ چې سلطنتي نظام په کې واکمن و، د ملتونو ټولنې غړیتوب یې ترلاسه کړ. بلخوا ملتونو ټولنې به په ځینو برخو کې د نویو غړو لپاره یو لړ ځانګړې شرطونه ټاکل. مثلاً، د هنګري هېواد لپاره د غړیتوب شرط دا و، چې د هابسبورګ کورنۍ ته دې په سلطنت کې بیا ونډه

نه ورکوي. همدغه راز پر ایتوپیا هېواد شرط کېښودل شو ، چې مریتوب (غلامي) له منځه یوسي او د وسلو له سوداګرۍ لاس واخلي.

خو ځیني وخت به د هېوادونو جغرافیوي پراخوالی د غړیتوب معیار وټاکل شو او هغه هېوادونه چې له جغرافیوي پلوه کوچني وو ، په ټولنه کې ورته غړیتوب ور نه کړل شو. لکه: مناکو ، لختین شتاین او سن مارینو.

ملتونو ټولنې دوه ډوله غړي لرل: بنسټګر غړي او نوي غړي.

لومړی: بنسټګر (مؤسس) غړي

د ملتونو ټولنې بنسټګر غړي هماغه متفقین دي چې شمېر يې نږدې ۳۳ هېوادونو ته رسېدو. دغو هېوادونو د ورسایلز تړون په لاسلیکولو سره چې میثاق یې نه بېلېدونکې برخه وه، د ملتونو ټولنې بنسټ کېښود.

د بنسټ اېښودونکو هېوادونو په اړه د لاندنیو ځو ټکو یادول اړین دي:

۱- د ورسایلز تړون ټول هېوادونه د ملتونو ټولنې موسسین نه وو. لکه المان، اتریش، هنګري، بلغاریا او ترکیې یاد تړون لاسلیک کړی و ، خو د ملتونو ټولنې غړیتوب یې ونه مانه.

۲- ځیني نور هېوادونه سره له دې چې د ټولنې بنسټګر غړي وو او میثاق یې لاسلیک کړی و ، خو تصویب یې نه کړ او د ټولنې غړي نه شول. لکه د امریکا متحده ایالات.

۳- ځیني نور هېوادونه سره له دې چې نومونه یې په میثاق کې ثبت شوي وو ، خو دا چې د تړون په تصویب کې یې ځنډ وکړ، غړیتوب یې د تړون تر تصویب وروسته رسمیت پیدا کړ. لکه د ایکوادور هېواد (۱۹۳۴).

۴- په ځینو مواردو کې به د ورسایلز تړون نه تصویب، په ټولنه کې د غړیتوب لپاره شرط نه ګڼل کېده. چین د ۱۹۱۹ کال د سپتمبر په لسمه د سن جرمن تړون په لاسلیکولو سره د ټولنې د بنسټ اېښودونکو غړو په ډله کې راغی.

دویم: د نویو غړو منل

د میثاق د لومړۍ مادې په دویمه فقره کې راغلي و: ((هر هېواد ، ډومینیون او مستعمره چې خپلواک حکومتونه لري او په میثاق کې یې نوم نه دی راغلی، کولی شي چې د میثاق په منلو سره د ټولنې غړیتوب ترلاسه کړي)).

د نویو هېوادونو غړیتوب به د عمومي اسامبلې په دوه ثلثه رایو منل کېده. عمومي اسامبله د ملتونو ټولنې یوازینی با صلاحیته رکن و ، چې د نویو غړو د منلو واک یې درلود. که څه هم د امریکا ولسمشر ویلسن وړاندیز کړی و ، چې غړیتوب باید د ټولنې د اجرایوي شورا له وړاندیز

وروسته په عمومي اسامبله کې تر بحث او څېړنې لاندې ونيول شي، خو دغه وړانديز و نه منل شو.
د ټولنې له جوړېدا څخه تر **۱۹۳۹** کاله پورې شاوخوا شلو هېوادونو د ملتونو په ټولنه کې غړيتوب ترلاسه کړ چې په دې توګه د ټولنې د غړو مجموعي شمېر **۵۴** ته لوړ شو. البته په دې کې امريکا او حجاز يوازې د بنسټ ايښودونکو په توګه ګڼل کېږي. د يادونې وړ ده، چې په **۱۹۳۴** کال کې ملتونو ټولنې**۲۰** غړي لرل او دا هغه غړي وو چې ټولنې منلي وو.

۲- له ټولنې څخه وتل

دا چې د ميثاق له مخې په ټولنه کې غړيتوب د دولتونو په خوښه او اراده ترسره کېده، نو له ټولنې څخه وتل هم په ميثاق کې پېشبيني شوي وو. د ميثاق د لومړۍ مادې په دريمه فقره کې راغلي وو: ((هر غړى کولى شي چې له ټولنې څخه ووځي، په دې شرط چې له وتو دوه کاله مخکې ټولنې ته خپله پرېکړه اعلان کړي او په همدې موده کې يې خپل نړيوال مسؤليتونه او په ميثاق کې راغلي ژمنې بايد ترسره کړي وي)).
د دولتونو په خپله خوښه وتل په ټولنه کې د هغوى له نه ګډون او نه شتون سره توپير درلود. د نه ګډون لامل دا و، چې غړو هېوادونو ټولنې ته د خپل ګډون ونډې د ورکړې توان نه درلود. لکه د لاتيني امريکا د ځينو هېوادونو نه ګډون.
په ټولنه کې د دولتونو نه شتون هم د شورا يا اسامبلې له پرېکړو څخه د ناخوښۍ له امله و، همدا لامل و چې ناخوښه او معترضو دولتونو په کلنۍ غونډو کې برخه نه اخيسته. خو له ټولنې څخه وتل دقيقاً د غړيتوب منلو ته ورته عمل و. له ټولنې څخه وتل له ټولو هغو حقوقو او مزاياوو څخه تېربدل وو، چې ټولنې خپلو غړو ته ورکړي وو.
له ټولنې څخه د وتلو اصول دا و، چې دغه چاره د عمومي اسامبلې له تائيد وروسته بايد ترسره شوې واى، خو ياد اصول هېڅکله عملي نه شول او غړي هېوادونه پرته له دې چې د عمومي اسامبلې تائيد ترلاسه کړي، له ټولنې څخه په خپل سر ووتل او دا پېښه شل ځلې تکرار شوه.
د يادونې ده، چې ټولنې ته د پخوانيو غړو بيا راتګ نويو تشريفاتو ته اړتيا نه لرله، بلکې يادو غړو له وتلو وروسته د پښېيمانۍ په صورت کې کولى شول چې بېرته له ټولنې سره يوځاى شي، چې له دې جملې کاسټاريکا، هسپانيا او فرانسه د يادولو دي.
له ملتونو ټولنې څخه وتل د ټولنې له فرعي سازمانونو او ځانګو سره د همکارۍ د درولو په معنا نه و، بلکې يو شمېر هېوادونه سره له دې چې له ټولنې څخه وتلي وو خو د ملتونو ټولنې اړوند د کار نړيوال سازمان او نړيوالې محکمې سره يې خپلې همکارۍ ته دوام ورکاوه.

یو شمېر هېوادونه لکه هسپانیا، برازیل، چیلي، هنګري او وینزویلا که څه هم د ملتونو له ټولنې څخه وتلي وو، خو د کار له نړیوال سازمان سره یې خپلو همکاریو ته دوام ورکړ. خو المان، ایټالیا او کاسټاریکا له وتو سره سم له یادو سازمانونو سره خپلې همکارۍ او اړیکې پرې کړې.

په نړیواله محکمه کې د غړیتوب شرایط بل ډول وو، د اساسنامې له مخې د محکمې غړیتوب پرېښودل، قاعدتاً له محکمې څخه د غړي هېواد د وتلو په معنا نه و. خو که غړي هېواد د محکمې له غړیتوب څخه د مطلق وتو تصمیم درلود، له مخکې یې باید خپله پرېکړه اعلان کړې وای.

په پایله کې ویلی شو چې:

۱- هغه هېوادونه چې د ملتونو ټولنې له غړیتوب څخه وتلي وو، کولی شول چې د نړیوالو حقوقو او تړونونو له مخې خپلې حقوقي دعوې په نړیواله محکمه کې حل او فصل کړي.

۲- هغه هېوادونه چې له غړیتوب څخه وتلي وو، په خپلو حقوقي دعوو کې یې د نړیوالې محکمې پر مقرراتو استناد کولی شوی. مثلاً له خپل اقامه شوې دعوا تېرېدی شوی.

۳- له ټولنې څخه خارج شویو هېوادونو، په هغه صورت کې چې د دوه اړخیز هوکړه لیک له مخې په محکمه کې د دعوا پر اقامې کولو مکلف شوي و، کولی شول چې د نوي هوکړه لیک له مخې د دعوا اقامې ته یې بدلون ورکړی وای.

۳- د ملتونو له ټولنې څخه د غړو ایستل

د ملتونو ټولنې د میثاق د ۱۲ مادې په درېیمه فقره کې راغلي وو: ((له میثاق څخه سرغړونکي غړي له ټولنې څخه باید وایستل شي او د ایستلو پرېکړه باید د ټولنې د اجرایوي شورا له لوري ترسره شي)). دا ډول پېښه یوازې یو ځل تکرار شوه، چې شوروي اتحاد پر فنلینډ د یرغل له امله د ۱۹۳۹ کال د نومبر په ۳۰ له ټولنې څخه وایستل شو.

شوروي اتحاد د ایستلو په هکله دوه ټکي د یادولو وړ دي:

لومړی دا چې دغه پرېکړه د میثاق د ۱۲ مادې درېیمې فقرې خلاف د شورا له خوا نه وه ترسره شوې، بلکې قضیه د اسامبلې او شورا له غړو څخه جوړې شوې ګډې کمیټې ته وسپارل شوه. چین، فنلینډ، یونان او یوګوسلاویا هم دغه پرېکړه رد کړه.

بله دا چې دغه اقدام یوازې د شوروي په حق کې ترسره شو او د ایټالیا له خوا پر ایتوپیا د یرغل په اړه چې په ۱۹۳۵ کال کې ترسره شو، هېڅ ډول غبرګون ونه ښودل شو چې دا کړنه په خپله د ملتونو ټولنې دوه مخی او متزلزل سیاست ښه په ډاګه کولی شو.

درېيمه برخه:

د ملتونو ټولنې څانګې

د ملتونو ټولنه له درېو څانګو يا ارګانونو (اسامبله، شورا او دارلانشاء يا سکرتريت) څخه جوړه شوې وه.

۱- اسامبله

اسامبله د ټولنې مرکزي څانګه وه چې د ورسايلز تړون له غړو هېوادونو، ناپېيلو هېوادونو، خپلواکو هېوادونو، تحت الحمايه او له مستعمره هېوادونو څخه جوړه شوې وه.

هر غړي هېواد په اسامبله کې لږ ترلږه درې استازي لرل او هر غړي يوازې د يوې رايې حق درلود.

اسامبلې دوه ډوله غونډې لرلې: عادي او فوق العاده غونډې.

عادي غونډې په کال کې يوځل د يوې مياشت په موخه د هر سپټمبر مياشتې په لومړۍ يا دويمه دوشنبه جوړېدې.

فوق العاده غونډې په ځينو ځانګړو حالاتو کې جوړېدې چې په دې توګه د ملتونو ټولنې اسامبلې د خپل کار په دوران کې ټولټال پنځه ځانګړې يا فوق العاده غونډې جوړې کړې وې. د اسامبلې مرکز په ژنيو ښار کې و.

د ميثاق ددرېيمې مادې، ۴ فقرې له مخې هر غړي حق درلود چې خپل درې تنه استازي غونډې ته ور وپېژني، خو يو شمېر هېوادونو، په ځانګړې توګه سترو قدرتونو دغې قاعدې ته پاملرنه نه کوله.

يادو هېوادونو په اسامبله کې معمولاً درې استازي، درې نايب استازي او يو شمېر کارپوهان لرل. که د اسامبلې واکونه له شورا سره پرتله کړو، کولی شو په درېو برخو يې ووېشو:

۱- د شورا او اسامبلې ګډ واکونه:

الف- د نړيوالې سولې او امنيت ساتنه

ب- له نړيوالې محکمې څخه د مشورتي نظر غوښتنه

۲- همغږي واکونه: په دې برخه کې به دواړو ارګانونو يو د بل په مرسته پرېکړه کوله:

الف- د نړيوالې محکمې د قاضيانو ټاکنه

ب- د ميثاق اصلاح

ج- د شورا پراختيا

د- د منشي ټاکل

۳- ځانګړي واکونه:

الف- د نویو غړو منل
ب- شورا ته د غیر دایمي استازیو ټاکل
ج- د نړیوالو تړونونو څارنه او ارزونه
د- د ټولنې د بودیجې تصویبول

۲- شورا

د میثاق څلورمې مادې له مخې د ټولنې اجرایوي شورا د متفقو هېوادونو په ګډون د بېلابېلو هېوادونو له استازو څخه جوړېږي چې ټولټال څوارلس غړي لري . دغه استازي د عمومي اسامبلې له لوري ټاکل کېدل.
یا په بل عبارت، د ټولنې شورا د لومړۍ نړیوالې جګړې له پنځو سترو فاتحو څواکونو (انګلیستان، د امریکا متحده ایالات، فرانسه، ایټالیا او جاپان) څخه جوړه وه.
له دې جملې څلور غړي له عمومي اسامبلې څخه ټاکل کېدل، چې په دې ترتیب، شورا نهه غړي لرل. خو د شورا دغه جوړښت د بېلابېلو لاسوهنو او بدلونونو قرباني شو.
د شورا غړي په لومړي سر کې پر دوو برخو وېشل شوي وو، چې دایمي او غیر دایمي غړي وو.
دایمي غړي ستر قدرتونه وو او غیر دایمي د اسامبلې منتخب غړي وو. خو وروسته د نیمه دایمي په نوم یوه برخه نور غړي هم ورزیات شول.
دایمي غړي: په شورا کې د امریکا غړیتوب د نوموړي هېواد د کانګرس له خوا رد شو. په ۱۹۲۲ کال د المان او په ۱۹۳۹ ز کال د شوروي اتحاد په غړیتوب سره، د شورا ددایمي غړو شمېر شپږو ته لوړ شو. خو په ۱۹۳۵ کال کې لومړی جاپان او ورپسې المان له ملتونو ټولنې څخه ووتل.
دغه راز ایټالیا هم په ۱۹۳۹ کال کې له ټولنې څخه ووتله او د همدې کال په وروستیو کې شوروي هم ووت. بالاخره د ټولنې په وروستیو کلونو کې له دایمي غړو څخه یوازې انګلیستان او فرانسه پاتې شول.
غیر دایمي غړي: د عادلانه جغرافیوي وېش پر اساس په شورا کې د غیر دایمي غړو شمېر یوځه ډېر شو او په ۱۹۲۲ کال د غیر دایمي غړو شمېر له څلورو څخه شپږو ته ورسېد او په ۱۹۲۲ کال کې دغه شمېره له نهه څخه لسو ته لوړه شو. په ۱۹۳۲ ز کال کې یوولس تنو ته ورسېد. غیر دایمي غړي د درې کلونو لپاره ټاکل کېدل.
نیمه دایمي غړي: نیمه دایمي غړي ددایمي غړو برعکس، په هرو درې کلونو کې یوځل ټاکل کېدل چې په عملي ډول د شورا دایمي غړي وو.
ددې ډول غړیتوب رامنځته کول، دپولنډ او هسپانیا لپاره وو چې په شورا کې یې د المان له دایمي غړیتوب سره مخالفت کاوه.

په همدې اساس يادو هېوادونو ته په شورا کې نيمه غړيتوب ورکړل شو او له يوې مودې وروسته چين هم دا غړيتوب ترلاسه کړ. د غير دايمي غړو د شمېر د زياتوالي له امله، د شورا په جوړښت کې يو لړ بدلونونه رامنځته شول او د ټولو غړو شمېر ۱۵ ته لوړ شو. د شورا ځانګړې واکونه په لاندې توګه خلاصه کولی شو:

- د وسلو کموالی (اتمه ماده دويمه فقره)
- د نړيوالو شخړو حل او د کارې راپورونو چمتو کول (دولسمه ماده-۲ او ۱ فقره)
- د اختلافونو او شخړو سياسي حل لارې (۱۵ ماده)
- په ۱۲ ماده کې د ذکر شويو تدابيرو پلې کول
- له ټولنې څخه د سرغړونکو هېوادونو ايستل (د ۱۲ مادې وروستۍ برخه)
- د غړو او نا غړو هېوادونو ترمنځ منځګړيتوب (۱۷ ماده).
- تر قيموميت لاندې سيمو اداره او څارنه (۲۲ ماده)
- له نړيوالو دفترونو سره مرستې (۲۴ ماده)

شورا يو لړ ځانګړتياوې هم لرلې، چې له دې جملې د هېوادونو ترمنځ د برابرۍ اصل و. نورې مهمې ځانګړنې يې په لاندې ډول دي:

- د شورا ټول غړي له حقوقي برابرۍ څخه برخمن وو او د ويټو حق نه و.
- ټولو غړو ته له ټولنې څخه د وتلو زمينه برابره وه. د هېوادونو ترمنځ نابرابري کېدای شوای چې د ناخوښو هېوادونو لپاره له ټولنې څخه د وتلو انګيزه او اصلي لامل ګرځېدلی وای.
- د ميثاق پنځلسمې مادې او اتمې فقرې له مخې، شورا د هېوادونو په کورنيو چارو کې د لاسوهنې حق نه درلود.
- هغو غړو چې په شورا کې غړيتوب نه درلود، کولی شول چې د اړتيا پر اساس د شورا په غونډو کې ګډون وکړي.

۳- سکرتريت

د ميثاق د شپږمې مادې له مخې، سکرتريټ يا دارلانشاء د ملتونو ټولنې له اصلي څانګو څخه وه، چې په ژنيو کې يې موقعيت درلود.

سکرتريټ له يوه منشي، دوه نايب منشيانو او نورو اداري پرسونل څخه جوړ و. سرمنشي د ټولنې د اجرايوي شورا په وړانديز او د عمومي اسامبلې له خوا د رايو په اکثريت ټاکل کېده.

د ملتونو ټولنې لومړنی سرمنشي سرارېک ډرومونډ نومېده، چې د ميثاق د لاسليک پرمهال د غړو هېوادونو له خوا ټاکل شوی و.

ډرومونډ د ۱۹۳۲ کال تر جنورۍ پورې په خپل پوست کې پاتې شو او له ده وروسته مرستيال يې جوزف اوېنول د عمومي اسامبلې له خوا د ټولنې د سرمنشي په توګه وټاکل شو.

او ټول هم د دویمې نړیوالې جګړې پرمهال پر فرانسې د المان تر برید وروسته په ۱۹۴۰ کال کې له خپلې دندې څخه استعفا وکړه او پرځای یې سین لیسټر وټاکل شو. نوموړی د ملتونو ټولنې وروستی سرمنشي وو چې د ټولنې تر ړنګېدو پورې په خپل ځای پاتې شو.
سرمنشي له حقوقي پلوه د اسامبلې او شورا سرمنشي هم ګڼل کېده. سرمنشي د ټولنې د کارکوونکو د لرې کولو، ټاکلو، د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت او د نړیوالو تړونونو د ثبت واکونه پرغاړه لرل. د سکرتریت مقر په ژنیو ښار کې موقعیت درلود او همدغه راز د سکرتریت مالي لګښت د ټولنې د غړو له خوا ورکول کېده.

څلورمه برخه:

د ملتونو ټولنې نیمګړتیاوې

د ملتونو ټولنې هغه عمده نیمګړتیاوې چې له امله یې دغه سازمان ددویمې نړیوالې جګړې په مخنیوي کې پاتې راغی، په لاندې توګه دي:

۱- په ورسایلز تړون کې د میثاق درج کول
د ورسایلز د سولې په تړون پورې د میثاق تړل سبب شو چې د ملتونو ټولنه په لومړۍ نړیواله جګړه کې د سترو او فاتحو هېوادونو له ګټو څخه دفاع وکړي. که څه هم د ټولنې میثاق وروسته د ورسایلز له تړون څخه بېل کړای شو او د یوه جلا سند په توګه وپېژندل شو، خو په ټولنه کې د فاتحو ځواکونو نفوذ په خپل ځای پاتې شو.
۲- د رایې اچونې ډول
په ټولنه کې رای ګیري د غړو په اتفاق ترسره کېده، چې تر ډېره د دودیزو ډیپلوماتیکو کنفرانسونو بڼه یې لرله. د رایو غوښ اکثریت به د مهمو پرېکړو د نه ترسره کېدو لامل کېده، خو دغه سیسټم وروسته بدل شو او د رایو غوښ اکثریت په ساده اکثریت بدل شو.
۳- د نړیوالې سولې او امنیت په برخه کې د اسامبلې او شورا ګډ واکونه:
ځیني مسایل د شورا په انحصاري واکونو لکه، د غړو ابستل او ځیني نور یې د اسامبلې په انحصاري واکونو پورې تړلي وو، لکه د نویو غړو منل او د تړونونو بیا کتنه.
خو تر ټولو مهمه مسئله چې هغه د نړیوالې سولې او امنیت ټینګښت و، دا صلاحیت دواړو رکنونو ته سپارل شوی و. په دې برخه کې د دواړو څانګو اختیارات نامعلوم وو او میثاق د دواړو ارګانونو یا څانګو ترمنځ دې ډول مسایلو ته د رسیدګۍ لپاره، هېڅ راز لومړیتوب ته نه و قایل شوی.

۴- د شورا د دندو پراختیا
د ملتونو شورا د واکونو ساحه ډېره پراخه وه. شورا په سیاسي، اقتصادي، پوځي او هره برخه کې د پرېکړو صلاحیت درلود. خو دا کار د سترو قدرتونو ترمنځ د سیاسي اختلاف له امله د نورو اقتصادي او نظامي مسایلو لامل هم کېده.
۵- د میثاق په تعدیل او بیا کتنه کې ابهام
د میثاق **۲۶** مادې له مخې، د میثاق تعدیل او بیا کتنه د اسامبلې له خوا د رایو په اکثریت ترسره کېده. خو په یاده ماده کې دا نه وه پیشبینې شوې چې کوم مواد د تعدیل او کوم د تعدیل وړ نه دي، چې دې موضوع تر ډېره د سازمان د پرمختګ مخه نیولې وه.
۶- له سازمان څخه د وتلو شونتیا
د ملتونو له ټولنې څخه د وتلو امکان یرغلګرو هېوادونو لکه جاپان، ایټالیا او المان ته ددې لار هواره کړه چې له ګډون وندې څخه د تېښتې په موخه له ټولنې څخه په اسانۍ ووځي.
۷- د اجرایوي ضمانت نشتوالی
د شورا د پرېکړو د پلي کولو لپاره کوم اجرایوي ارګان موجود نه و، ترڅو پرېکړو ته الزامیت وروبښي. له همدې امله د شورا ډېری پرېکړې نه پلي کېدې او بې اغېزې وې.

دویم څپرکی

د ملګروملتونو سازمان

لومړۍ برخه:

د ملګروملتونو د پیدایښت تاریخچه

د ملګرو ملتونو سازمان جوړېدل د بېلابېلو نه سترې کېدونکو هڅو لاسته راوړنه ده. دغه هڅې د نړیوالې سولې او ټیکاو په موخه په بېلابېلو وختونو کې ترسره شوې دي. د متحدینو اعلامیه، د اتلانتیک منشور، د مسکو کنفرانس، د ډمبارټن اوکس او یالټا کنفرانسونه او د سنفرانسیسکو کنفرانس؛ د پورتنیو هڅو غوره بېلګې دي.

۱- د متحدینو اعلامیه:

په ۱۹۴۱ کال د جون په دولسمه په لندن ښارکې د متحده هېوادونو مشرانو د یوې ناستې په ترڅ د متحدینو په نوم اعلامیه خپره کړه. یاده اعلامیه په حقیقت کې د ملګرو ملتونو سازمان د تأسیس په برخه کې لومړنۍ هڅه ګڼل کېږي.

په یاده ناسته کې د اعلامیې لاسلیک کوونکو هېوادونو څرګنده کړه چې: (د ریښتینې او دوامداره سولې په موخه د خپلواکو هېوادونو هیلې او هڅې دا دي، ترڅو د نړۍ ټول هېوادونه د جګړې، یرغل، نا امنې، اقتصادي او ټولنیز ناورین پر وړاندې سره یو موټی شي). دې موخې ته د رسېدو لپاره، پرېکړه په دې وشوه چې ټول هېوادونه دې د جګړې او سولې پرمهال خپلو همکاریو ته دوام ورکړي.

۲- د اتلانتیک منشور:

د متحدینو له اعلامیې وروسته، په ۱۹۴۱ کال د اګست په ۱۴ د امریکا ولسمشر فرانکلین روزولټ او د انګلیستان لومړي وزیر ویسټون چرچېل ترمنځ د اتلانتیک سمندر په سیمه کې یو ګډ سند لاسلیک شو، چې د متحدینو تر اعلامیې وروسته د ملګرو ملتونو سازمان د تأسیس په برخه کې یو بل ګټور ګام و.

د یاد منشور په یوه برخه کې راغلي: ((...ترڅو چې د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه یو پراخ او دایمي نظام نه وي جوړ شوی، د هېوادونو بې وسلې کول اړین دي)). په منشور کې د (دوامداره او پراخ نظام) مفهوم د یوه نړیوال سازمان د جوړېدو زېری و. که څه هم دا مطلب په منشور کې په ښکاره ډول نه و ذکر شوی، خو موخه یې د ملګرو ملتونو سازمان جوړول و.

۳- د ملګرو ملتونو اعلامیه:

په ۱۹۴۲ کال د جنورۍ په لومړۍ، کله چې امریکا په جګړه کې ښکېله شوه، د نړدې ۲۲ متفقو هېوادونو ترمنځ په واشنګټن کې د ملګرو ملتونو ترنامه لاندې یوه اعلامیه لاسلیک شوه. په یاده اعلامیه کې متفقینو ژمنه وکړه چې خپل ټول پوځي او اقتصادي امکانات به د محور هېوادونو(جاپان، المان او ایټالیا) او د هغوی د ملاتړو پروړاندې په کار اچوي. همدغه راز په اعلامیه کې ژمنه شوې وه، چې د ۲۲ هېوادونو له ډلې هېڅ یو هېواد به په پټه او انفرادي توګه له دښمن سره سوله او خبرې نه کوي.

د ملګروملتونو له اعلاميې وروسته د نړيوالې سولې او ټيکاو په موخه د يوه سازمان د جوړېدا لپاره د يو شمېر هېوادونو ترمنځ بېلابېل هوکړه ليکونه لاسليک شول. په ۱۹۴۲ کال کې د ستالين او د پولنډ د ولسمشر سيکورسکي ترمنځ د ملګرتيا هوکړه ليک هم لاسليک شو.
په ۱۹۴۲کال د مې په ۲۲ د انګليستان او شوروي اتحاد ترمنځ د يووالي هوکړه ليکونه لاسليک شول. دغه راز په ۱۹۴۳ کال په ډيسمبر مياشت کې د امريکا د وخت د بهرنيو چارو وزير کورډېل هول د يوې راډيويي وينا په ترڅ کې د يوه نوي سازمان د جوړېدو او دې هدف ته د رسېدو مسئله مطرح کړه.
د ۱۹۴۳ کال د سپټمبر په شلمه د امريکا مشرانو جرګې په ۳۶۰ موافقو او ۲۹ مخالفو رايو د فولبرايټ ترنامه لاندې يو پرېکړه ليک تصويب کړ، چې له مخې يې له کانګرس څخه غوښتنه شوې وه، چې د يوه نوي نړيوال سازمان له جوړېدو سره موافقه وکړي. د همدې غوښتنې په لړ کې د امريکا مشرانو جرګې د سناتور کونالي طرحه ومنله.

۴- دمسکو کنفرانس:

د ملګروملتونو د سازمان د جوړېدو پر لور بل مهم ګام په ۱۹۴۳ کال د اکتوبر په ۳۰ مه په مسکو کې د امريکا د بهرنيو چارو د وزير کورډېل هول، د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو وزير (و. م مولوټف)، په شوروي اتحاد کې د چين لوی سفير فوپينګ شونګ او د انګليستان د بهرنيو چارو وزير انتوني ايډن ګډه غونډه وه.
دغو وزيرانو د خپلو هېوادونو په استازيتوب د يوې اعلاميې په ترڅ کې د سوله غوښتونکو هېوادونو د خپلواکۍ اصل ته په پام د يوه نړيوال سازمان د جوړېدو پر اړتيا او په دې سازمان کې ټولو هېوادونو ته د نړيوالې سولې او امنيت د ټينګښت په موخه د غړيتوب پر ورکړې ټينګار وکړ.
د مسکو له کنفرانس څخه يوه مياشت وروسته د ۱۹۴۳ کال د ډيسمبر په لومړۍ د انګليستان لومړي وزير ويسټون چرچېل، د امريکا ولسمشر روزولټ او د شوروي اتحاد ولسمشر ستالين، د تهران په کنفرانس کې ګډون وکړ او د نړيوالې سولې او ټيکاو په موخه يې خپل نيت څرګنده کړ.

۵- د ډومبارټن اوکس او يالټا کنفرانسونه: په ۱۹۴۴کال کې (د اګسټ له ۲۱ د سپټمبر تر ۲۸ او د همدې کال د سپټمبر له ۲۹ نه د اکتوبر تر ۷ نېټې پورې) د واشنګټن ډي سي په ويلای کې د ډومبارټن اوکس په نامه د امريکا، انګلستان او شوروي اتحاد له کارپوهانو څخه دوه ګډ کمېسيونونه جوړ شول.

په یادو کمېسیونونو کې له یو لړ خبرو اترو وروسته په دولسو څپرکیو کې یو سند چمتو شو، چې د سازمان پر اصولو، اهدافو، جوړښت، د نړیوالې سولې او امنیت پر ټینګښت او د هېوادونو ترمنځ پر اقتصادي او ټولنیزو همکاریو په کې بحث شوی و.
په دې کنفرانس کې، دنړیوالې سولې او امنیت ساتنې مسؤلیت امنیت شورا ته وسپارل شو، چې له پنځو لویو قدرتونو څخه جوړه وه. خو په یادې شورا کې د رای ګیرۍ او پرېکړو د څرنګوالي په اړه د اختلاف له امله، موضوع د یالټا کنفرانس ته وځنډېده.
د **۱۹۴۵** کال په فیبرورۍ کې د فرانکلېن روزولټ، چرچېل او ستالین په ګډون د یالټا په کنفرانس کې په امنیت شورا کې د رایې اچونې د ډول او د نورو موضوعاتو په هکله بحث وشو.
په کنفرانس کې پرېکړه وشوه چې د **۱۹۴۵** کال د اپرېل په **۲۵** دې د ملګروملتونو د کنفرانس په ګډون په سنفرانسیسکو کې یو بل کنفرانس جوړ شي، څو د سازمان منشور په هغه ډول چې د ډومبارټن اوکس په کنفرانس کې وړاندې شوی و، نهايي او تصویب شي.
په دې کنفرانس کې د چین او فرانسې له لنډمهاله حکومتونو څخه غوښتنه وشوه ترڅو د سنفرانسیسکو په کنفرانس کې له امریکا، انګلیس او شوروي سره ګډه همکاري وکړي او پرېکړه وشوه چې د یوه بلنلیک په ترڅ کې د رایې اچونې موضوع دې له فرانسې او چین سره له مخکې شریکه شي.
چین له دې اقدام څخه هرکلی وکړ او د همکارۍ لېوالتیا یې وښوده، خو فرانسې په کنفرانس کې یوازې د ګډون بلنه ومنله.
په یاد کنفرانس کې همدغه راز غوښتنه وشوه، چې د سنفرانسیسکو کنفرانس ته رابلل شوي هېوادونه د سولې ټینګښت لپاره د هڅو ترڅنګ، د **۱۹۴۵**کال د مارچ تر لومړۍ نېټې باید د جاپان او المان پر وړاندې وجنګېږي او همدغه راز د **۱۹۴۲** کال د جنورۍ تر لومړۍ نېټې دې د ملګروملتونو اعلامیه هم لاسلیک کړي. په پایله کې په امنیت شورا کې د رایې اچونې ډول او شرایط په سنفرانسیسکو کنفرانس کې ومنل شول.

۶- **د سنفرانسیسکو کنفرانس**:

د ډومبارټن اوکس او یالټا کنفرانسونو په تعقیب د سنفرانسیسکو په کنفرانس سره د ملګرو ملتونو سازمان د جوړېدا طرحه بشپړه شوه. نوموړي کنفرانس په رسمي ډول د (نړیوال سازمان په اړه د ملګروملتونو کنفرانس) نوم ځان ته غوره کړ.
د سنفرانسیسکو له کنفرانس څخه مخکې، د ډومبارټن اوکس کنفرانس طرحه د نړۍ د بېلابېلو هېوادونو له خوا تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیول شوه. د **۱۹۴۵** کال د فیبرورۍ له **۲۱** څخه د

لاتيني امريکا شلو هېوادونو په مکسيکو سيټي کې سره وليدل او د يوه پرېکړه ليک په ترڅ کې يې د ملګروملتونو د منشور په اړه خپل نظريات وړاندې کړل.
يو شمېر هېوادونو د امنيت شورا پنځه دايمي غړو ته د ځانګړي امتياز ورکړه (وېټو) د هېوادونو د حاکميت له اصل سره په ټکر او د موجوده سيمه ييزو سازمانونو د فعاليت په وړاندې يې يو ګواښ وباله. خو له دې سره-سره، په ۱۹۴۵ کال د جون په ۲۵ د ملګروملتونو منشور د رايو په اتفاق تصويب شو. دا منشور په ۱۹ څپرکيو او ۱۱۱ مادو کې تدوين شو او د لاهای نړيوالې محکمې نه بېلېدونکې برخه وګڼل شوه.
د ملګروملتونو منشور چې د جون په ۲۵ د امريکا په سنفرانسيسکو ايالت د اپرا په تالار کې د يوې عمومي غونډې په ترڅ کې تصويب شوی و، يوه ورځ وروسته، د يو لړ شانداره مراسمو په ترڅ کې د اجتماعاتو په تالار کې د (ورکو شويو سرتېرو) په ياد غونډه کې يوځل بيا د غړو هېوادونو له لوري تائيد شو.
په پای کې په ۱۹۴۵ کال د اکتوبر په ۲۴د امريکا، انګليستان، چين او فرانسې له خوا د منشور سند له ترلاسه کولو وروسته، د اجرا وړ وګرځېد.
عمومي اسامبلې په ۱۹۷۱ کال د اکتوبر په ۳۱ د يوه پرېکړه ليک په ترڅ کې د اکتوبر څلورويشتمه د (ملګروملتونو ورځ) په نامه ونوموله.

دويمه برخه:

د ملګروملتونو موخې او اصول

د منشور د لومړۍ مادې له مخې د ملګروملتونو موخې په لاندې توګه بيان شوي دي:
۱- د نړيوالې سولې او امنيت ټينګښت.
۲- د حقوقي برابرۍ او خپلواکۍ اصل له مخې د دولتونو ترمنځ د دوستانه اړيکو پراختيا.
۳- د نړۍ د ټولو ولسونو ګډو موخو ته د رسېدو او د فعاليتونو د همغږۍ په موخه د يو ګډ مرکز شتون.
پورتنيو موخو ته د رسېدو لپاره، ملګروملتونو د منشور د دويمې مادې پر اساس، لاندې اصول د خپل کار په لومړيتوبونو کې نيسي:
۱- د ملګرو ملتونو سازمان د ټولو غړو هېوادونو د خپلواکۍ او برابرۍ اصل ته په کتو سر جوړ شوی دی.
۲- ټول غړي هېوادونه بايد له ژمنې سره سم په منشور کې راغلي تعهدات په ښه نيت ترسره کړي.

۳- د غړو ترمنځ نړیوالې شخړې او اختلافونه باید په سوله ییزه توګه حل او فصل شي.
۴- غړي هېوادونه باید یو د بل پر وړاندې له هرډول زور او فشار، چې د ملګروملتونو سازمان له اهدافو سره په ټکر کې وي، ډډه وکړي.
۵- غړي هېوادونه باید په هر هغه اقدام کې چې دملګروملتونو سازمان یې د منشور له مخې ترسره کوي، په هغه کې مرسته وکړي او همدارنګه هر کله چې سازمان د یو سرغړوونکي هېواد پر وړاندې په قهري اقدام لاس پورې کوي، غړي هېوادونه باید له سرغړوونکي هېواد سره له هر راز مرستې ډډه وکړي.
۶- د ملګروملتونو سازمان هڅه کوي، هر هغه هېوادونه چې له دې سازمان سره غړیتوب نه لري او د نړیوالې سولې او امنیت په ساتنه کې ګټور تمامېدای شي، ددغه سازمان له اصولو سره سم عمل وکړي.
۷- هغه مسایل چې د هېوادونو په کورنیو چارو پورې اړه لري، د سازمان له لاسوهنې څخه خوندي دي. خو دغه مصونیت نړیوالې سولې ته د ګواښ، له اصولو څخه د سرغړونې او پر هېوادونو د تېري په صورت کې د سازمان د قهري اقداماتو مخه نه شي نیولی.
پورتنیو اصولو ته په پام له منشور څخه دوې اساسي قاعدې د پایلې په توګه اخیستی شو:
۱- سلبي قاعده: د نړیوالو اختلافونو د حل په موخه د زور او قهریه قوې له استعمال څخه د غړو هېوادونو منع کول؛
۲- ایجابي قاعده: د خپل منځي اختلافونو په اړه د سوله ییز حل لپاره د غړو دولتونو مکلفیت؛

درېیمه برخه:

د ملګروملتونو سازمان جوړښت

۱- د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب شرایط:

له تاریخي پلوه کولی شو چې دملګروملتونو سازمان پر دوو برخو ووېشو:
۱- اصلي یا بنسټګر غړي ۲- نوي غړي

۱- اصلي یا بنسټګر غړي

د ملګروملتونو سازمان اصلي او لومړني غړي نږدې **۵۱** هېوادونه دي چې د سنفرانسیسکو په کنفرانس کې یې د بنسټ ایښودونکو په توګه برخه اخیستې وه او د ملګروملتونو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده.

همدغه راز ياد هېوادونه د محور هېوادونو (المان، جاپان او ايټاليا) پر وړاندې هم جنګېدلي وو. ترکيه، مصر، عراق، ايرن او سوريه هم د ملګروملتونو د بنسټ اېښودونکو له جملې څخه وو. د ملګروملتونو د غړو په اړه د منشور په دريمه ماده کې راغلي:

((د ملګروملتونو اصلي غړي هغه هېوادونه دي چې د نړيوال سازمان د تأسيس لپاره يې په سنفرانسيسکو غونډه کې ګډون کړی و او هم د ملګروملتونو اعلاميه او منشور يې لاسليک کړي دي)).

۲- نوي غړي

د نويو غړو لپاره د منلو شرايط: د منشور څلورمې مادې له مخې، په ملګروملتونو سازمان کې د نويو غړو لپاره څلور شرطونه اړين دي:

۱- دولت والی

۲- سوله غوښتنه

۳- د منشور پرېکړو ته درناوی

۴- د منشور پلي کول

لومړی شرط: په ملګروملتونو سازمان کې د غړيتوب لومړی شرط د دولت شتون دی او دغه عنصر د دوو لاملونو له مخې د بحث وړ دی:

الف: د غړو هېوادونو د حاکميت د برابرۍ اصل (د منشور دويمې مادې، لومړی بند):

هغه هېوادونه چې پوره خپلواکي نه لري، د سازمان د هغو غړو هېوادونو په پرتله چې بشپړه خپلواکي لري، له مساوي حقونو څخه نه شي برخمن کېدای.

ب: په منشور کې د ژمنو د پلي کولو وړتيا او توانمندي (د منشور شپږمه ماده، لومړی بند):

هغه هېوادونه چې د (دولت والي) ځانګړنه او سياسي خپلواکي نه لري، په هېڅ صورت نه شي کولی د هغو ژمنو، چې منشور د هغه په رعايت مکلف ګرځولي، خپل مسؤليت ترسره کړي. لکه له نورو هېوادونو سره اقتصادي او سياسي همکاري او د ملګروملتونو په چوکاټ کې د نړيوالې سولې د ټينګښت په موخه د وسلوالو ځواکونو استول.

استثناء: د ملګروملتونو په سازمان کې دا استثناء د اوکراين او سپينې روسيې (بلاروس) د غړيتوب په اړه وه.

که څه هم د پخواني شوروي اتحاد د ۱۹۴۴ کال اصلاح شوي اساسي قانون خپلو ټولو جمهوريتونو ته له بهرنيو هېوادونو سره د سياسي او ډيپلوماتيکو اړيکو د ټينګولو اجازه ورکړې وه، خو دا کار د ملګروملتونو د منشور خلاف عمل و.

د یادو دوو جمهوریتونو غړیتوب په حقیقت کې هغه پربکړه وه، چې د یالټا په کنفرانس کې د روزولټ په خوښه ترسره شوه، یعنې شوروي اتحاد ته د ملګروملتونو په سازمان کې د یوې پرځای د درېو رایو حق ورکړل شو.

دویم شرط: دا شرط د هغو هېوادونو لپاره دی، چې غواړي په ملګروملتونو سازمان کې نوی غړیتوب ترلاسه کړي. په دې معنا چې متقاضي (د غړیتوب غوښتونکی دولت) باید پر نورو هېوادونو د یرغل انګیزه او هوډ ونه لري او له بهرنیو هېوادونو سره خپلې اړیکې د سولې غوښتنې پرېنسټ عیارې کړي. د یادونې ده چې د سولې غوښتنې شرط پخوا د هغو هېوادونو لپاره په کار وړل کېده، چې د محور هېوادونو (المان، جاپان او ایټالیا) پر وړاندې په جګړه بوخت وو.

درېیم شرط: د منشور د ژمنو عملي کول د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب اساسي شرط ګڼل کېږي، ځکه د سازمان د حقوقو او مکلفیتونو منل د منشور د مفاداتو په منلو پورې تړاو لري.

څلورم شرط: په ملګروملتونو سازمان کې د نویو غړو لپاره څلورم او وروستی شرط د دولت په وړتیا او د منشور د ژمنو پر پلې کولو راڅرخي، چې دغه موضوع عمومي اسامبلې او امنیت شورا ته سپارل شوې ده او دلته به یې په تفصیل سره و څېړو.

۲- د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب طرزالعمل

په ملګروملتونو سازمان کې غړیتوب، د امنیت شورا په توصیې او د عمومي اسامبلې له تائید وروسته منل کېږي. (د منشور څلورمه ماده، دویمه فقره).

په دې توګه عمومي اسامبله د نوي غړیتوب وړاندیز په دوه ثلثه رایو تائیدوي. د ملګروملتونو په سازمان کې د غړیتوب منلو طرزالعمل د ملتونو ټولنې په پرتله یو څه پېچلی دی.

په ملتونو ټولنه کې د نویو غړو منل د عمومي اسامبلې انحصاري واک و، په داسې حال کې چې په ملګروملتونو سازمان کې بیا امنیت شورا د ویټو له حق څخه برخمنه ده.

د یادونې ده، چې د منشور په څلورمه ماده کې د توصیې (Recommendation) د کلیمې معنا دمنشور له (۱۱،۱۰، ۱۴، ۳۶، ۳۷ او ۳۸ مو) مادو سره توپیر لري. یعنې دلته (توصیه) یوه ساده رایه او مشورتي نظر چې حقوقي ارزښت ولري، نه ده. بلکې دغه کلمه دلته د پرېکړې (Decision) په معنا په کار وړل شوې ده.

په امنیت شورا کې د نوي غړیتوب د موضوع د څېړلو په موخه د رایې غوڅ اکثریت ته اړتیا ده او دا کار سبب کېږي، چې د امنیت شورا دایمي غړي عملاً د ویټو له حق څخه برخمن اوسي. تر ۱۹۵۵ کال پورې شوروي اتحاد ۴۷ ځلې د هغو شپاړسو هېوادونو په وړاندې ویټو وکاروله، چې

غوښتل يې د ملګروملتونو په سازمان کې نوی غړيتوب ترلاسه کړي. شوروي اتحاد دا کار په ملګرو ملتونو سازمان کې د سوسياليستي بلاک هېوادونو د غړيتوب نه منلو په غبرګون کې ترسره کاوه.

په داسې حال کې چې لويديځو هېوادونو په دقت سره د هر نوي غړيتوب د وړانديز پر څېړلو ټينګار کاوه، پخواني شوروي اتحاد په پرلپسې توګه د ملګروملتونو په سازمان کې د نوي غړيتوب وړانديزونه ردول.

دغو ناندريو کابو درې کاله دوام وکړ او سازمان يې له يوې اوږدې کشالې سره مخامخ کړی و. د ۱۹۵۵ کال په ډيسمبر کې دوو نړيوالو پېښو يعنې د ستالين مړينې او د ژنيو سرمشريزې غونډې، په ختيځ او لويديځ سياسي بلاکونو پورې اړوند ۱۲ هېوادونو ته په سازمان کې د نوي غړيتوب شرايط برابر کړل.

بالاخره د دغو شپاړسو هېوادونو د غړيتوب موضوع د امنيت شورا تر تصويب وروسته عمومي اسامبلې ته د تائيد په موخه وړاندې شوه او عمومي اسامبلې هم له جاپان او مغولستان پرته، د يادو هېوادونو غړيتوب د رايو په اکثريت ومانه.

پورتنی حقوقي مسئله چې د منشور د ۴ مادې ۲ فقرې له امله رامنځته شوې وه، عمومي اسامبلې دوه ځله د تفسير په موخه نړيوالې محکمې ته وړاندې کړه:

۱- د محکمې په لومړۍ مشورتي پرېکړه کې چې د ۱۹۴۸ کال د مې په ۲۸ ترسره شوه، راغلي و: د ملګروملتونو سازمان هېڅ غړی نه شي کولی سازمان ته د هغو هېوادونو غړيتوب وړانديز وکړي، چې د غړيتوب له طرزالعمل او شريطو سره برابر نه وي. دا پرېکړه په حقيقت کې په ضمني توګه پخواني شوروي اتحاد ته متوجې وه او د دغه هېواد کړنې يې محکومولې.

۲- د ۱۹۵۰ کال د مارچ په درېيمه، د محکمې په دويمه رايه کې راغلي وو:

عمومي اسامبله نه شي کولای، د يوه هېواد غړيتوب ومني، مګر دا چې امنيت شورا ورسره له مخکې توافق کړی وي.

هغه مهمه مسئله چې له غړيتوب څخه وروسته مطرح کېږي، د دولتونو ټوليزه او انفرادي پېژندنه ده. د عمومي اسامبلې له خوا د هېواد غړيتوب منل د ټوليزې پېژندنې لړ ترلړه دوه پر درېيمه برخه جوړوي. خو ايا انفرادي پېژندنه هم په دې کې راتلای شي؟

يا په بل عبارت، ايا د يوه نوي هېواد له ټوليزې پېژندنې سره همهماله، انفرادي پېژندنه هم بايد ترسره شي او که نه؟

دا مسئله د فلسطين په اړه په جدي توګه مطرح شوه. که څه هم اسرائيل له جوړېدو سره سم د ملګروملتونو غړی شو او د عمومي اسامبلې لخوا هم وپېژندل شو، خو عربي هېوادونو د نوموړي هېواد په رسميت پېژندلو څخه ډډه وکړه.

د اسلامي هېوادونو دغه دریځ له نړیوالو اصولو او مقرراتو سره په ټکر کې نه و ځکه په ۱۹۵۰ کال کې د سازمان د سکرتریت په دې اړه یوه اعلامیه خپره کړه چې انفرادي پېژندنه په کې شرط نه وه ګڼل شوې. یو شمېر لیکوالانو لکه رایټ (Q.wright) د نویو غړو انفرادي پېژندنه د ټولو دولتونو خپلواک حق ګڼي.

۳- د ملګروملتونو په سازمان کې د نا غړو دولتونو وضعیت

د ملګروملتونو منشور د هغو هېوادونو لپاره ځانګړي مقررات په پام کې نیولي دي، چې د سازمان غړي نه دي:

لومړی: د ناغړو هېوادونو له خوا د منشور منل: د منشور ۲ مادې ۲ فقرې له مخې، هغه هېوادونه چې د ملګرو ملتونو غړیتوب نه لري، د سازمان منشور ته په درناوي کولی شي چې د نړیوالې سولې او امنیت په برخه کې له ملګرو ملتونو سره همکاري وکړي.

دوهم: د ناغړو هېوادونو ترمنځ د نړیوالو شخړو هواری: د منشور ۲۲ مادې له مخې، هغه مسایل چې په امنیت شورا کې تر بحث لاندې وي او د ملګرو ملتونو یو نا غړی دولت په مسئله کې ځان ښکېل وګڼي، امنیت شورا به نوموړي دولت ته په قضیه کې د ګډون بلنه ورکړي، خو د رایې حق نه لري او امنیت شورا مکلفه ده چې یادو هېوادونو ته وړ او مناسب شرایط برابر کړي.

پورتني مقررات د ناغړو دولتونو له حقونو او مواضعو څخه د ملاتړ په موخه ټاکل شوي دي. په همدې اساس، ملګري ملتونه به د هېڅ هېواد په حق کې ناسم قضاوت و نه کړي.

همدغه راز د امنیت شورا داخلي کړنلارې له مخې، شورا کولی شي ناغړي هېوادونه د اختلاف او شخړې په صورت کې د توضیحاتو په موخه شورا ته را وغواړي.

د نړیوالې قضایي رویې پربنسټ، د ملګروملتونو سازمان حقوقي شخصیت پر ناغړو دولتونو هم منل کېږي او سازمان کولی شي پر هغوی دعوا اقامه کړي. (د نړیوالې محکمې مشورتي پرېکړه،۱۱، اپرېل، ۱۹۴۹).

دغه راز د عمومي اسامبلې پرېکړې هم د ټولو هېوادونو (غړو او ناغړو) په وړاندې د اجرا وړ دي. (د نامیبیا د قضیې په اړه د نړیوالې محکمې پرېکړه، ۲۱، جون، ۱۹۷۱).

بل ځای د منشور د ۳۵ مادې درېیمه فقره هم ورته حکم کوي: (هغه هېوادونه چې د ملګروملتونو غړي نه دي، منشور ته په بشپړ درناوي کولی شي د خپلو حقوقي مسایلو د حل په موخه د امنیت شورا او عمومي اسامبلې پام ځان ته راواړوي).

همدغه راز د منشور په ۵۰ ماده کې هم ورته خبره شوې ده: (کله چې د امنیت شورا له لوري د یوه هېواد پر وړاندې قهري او احتیاطي تدابیر نیول کېږي او دغه تدابیر د یوه بل هېواد د اقتصادي

زيان لامل شي، زيانمن هېواد کولی شي چې د يادې ستونزې په اړه امنيت شورا سره خبرې وکړي).

۴- له ملګرو ملتونو سره د همکارۍ په موخه د ناغړو هېوادونو رابلل

د ملګرو ملتونو له سازمان سره د ناغړو هېوادونو همکاري په فرعي سازمانونو؛ په ځانګړې توګه په سيمه ييزو اقتصادي کمېسيونونو کې د پام وړ ده او ددې همکاريو مخينه بايد د بروس (Bruce) په راپور کې چې په ۱۹۳۹ کال کې د ملتونو ټولنې د ځانګړې کمېټې په مرسته چمتو شوی و، ولټوو.
په ياد راپور کې د غړو او ناغړو دولتونو ترمنځ د مساوي حقونو پربنسټ د اقتصادي او ټولنيزې همکارۍ لپاره د يوې مرکزي دايمي کمېټې د جوړېدو وړانديز شوی و.
ناغړي دولتونه او سمهال په ملګرو ملتونو کې خپل څارونکي استازي لري.
لکه سويس له ۱۹۲۲ کال څخه تر ۲۰۰۲ زېږديز کاله پورې په ملګرو ملتونو کې څارونکي غړي لرل.
واتيکان له يو دايمي پلاوي سره، ۱۹۲۷.
سره له دې چې سويس تر ۲۰۰۲ کال پورې د ملګرو ملتونو رسمي غړی نه و، خو د ملګرو ملتونو سازمان په دغه هېواد کې يو دايمي مقر پرانيستی و.
نا غړي دولتونه کولی شي چې په خپله خوښه د ملګروملتونو سازمان په ځينو ارګانونو، لکه د ملګروملتونو پراختيايي پروګرام او د ملګرو ملتونو د پراختيا او سوداګرۍ په کنفرانس کې برخه واخلي. سازمان په خپلو کنفرانسونو کې ناغړو هېوادونو ته د ګډون بلنه هم ورکوي.

۵- د کوچنيو هېوادونو(micro-state) وضعيت

په نړيوالو سازمانونو کې له جغرافيوي پلوه د کوچنيو هېوادونو غړيتوب، يوه ستونزمنه مسئله ګڼل کېږي، ځکه يو شمېر هېوادونه ډېر کوچنی جغرافيوي مساحت او لږ شمېر نفوس لري.
لکه د باربادوس هېواد د۴۳۰ کيلومتره مربع پراخوالي سره په ۱۹۲۲ کال کې په ملګرو ملتونو کې د غړيتوب پرمهال ۲۵۰ زره وګړي لرل.
دغه راز مالديف هېواد د ۳۰۰ کيلومتره مربع پراخوالي سره په ۱۹۲۵ کال کې په ملګرو ملتونو کې د غړيتوب پرمهال ۱۱۰ زره وګړي لرل.
خو په ملتونو ټولنه کې وضعيت بل ډول و، په ياد سازمان کې ميکرو يا کوچنيو هېوادونو ته د غړيتوب حق نه ورکول کېده.

که څه هم په سازمانونو کې د دولتونو د غړیتوب لپاره د نفوس او جغرافیې کوم ټاکلي او ځانګړي حدود نشته، خو له دې سره سره بیا هم په دې اړه د ملګرو ملتونو او ملتونو ټولنې ترمنځ ډېر توپیر و.

د ملګرو ملتونو سازمان، جغرافیوي پراخوالی او نفوس شرط نه ګڼي، بلکې دولتوالی او حاکمیت د یوه هېواد د غړیتوب د مهمو عناصرو په توګه پېژني.

په همدې اساس، د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۶۴ او ۱۹۷۳ کلونو ترمنځ نږدې ۲۲ نوي غړي ومنل. له دې جملې یوازې اته هېوادونو له یو میلیون څخه ډېر وګړي لرل او پاتې نور له دې څخه په ټیټه کچه کې وو.

په هرحال، امریکا په ۱۹۶۹ کال کې د ملګروملتونو سازمان ته وړاندیز وکړ، چې له کوچنیو هېوادونو څخه دې په عمومي اسامبلې کې د رایې حق واخیستل شي او په بدل کې دې ورته مالي ونډه معاف کړل شي.

دغه راز انګلیستان هم ورته وړاندیز وکړ، چې کوچني هېوادونه په سازمان کې د غړیتوب اخیستو په بدل کې باید په خپل خوښه د رایې کارونې له حق څخه تېر شي.

۶- د دولتونو د استازیو پلاویو وضعیت

د منشور په مقدمه کې راغلي، چې دولتونو د خپل ولس د استازیتوب په موخه د ملګرو ملتونو سازمان جوړ کړی دی او همدغه دولتونه دي چې خپل منتخب استازي سازمان ته لېږي؛ ځکه ولس په مستقیم ډول په سازمان کې برخه نه شي اخیستی.

هر غړی هېواد د ملګرو ملتونو په سازمان کې یو دایمي پلاوی لري. د منشور له څلورمې مادې پرته چې د نویو غړو شرایط په کې ذکر شوي دي، د استازي پلاوي په اړه کوم ځانګړي مقررات نه دي ټاکل شوي، خو د امنیت شورا، عمومي اسامبلې او اقتصادي او ټولنیزې شورا داخلي کړنلارې په دې برخه کې څرګند مقررات لري.

د یادو ارګانونو د کړنلارې پراساس که چېرې د یوه دولت د پلاوي اعتبار په اړه اختلاف رامنځته کېږي، پلاوی کولی شي تر وروستۍ پرېکړې پورې خپل کار ته دوام ورکړي.

د چین او هنګري د پلاویو وضعیت هغه موارد وو، چې په ملګرو ملتونو سازمان کې یې د استازي پلاوي د اعتبار پر سر ناندرۍ پورته شوې.

که څه هم چین د ملګرو ملتونو سازمان اصلي غړی او د سنفرانسیسکو کنفرانس بنسټګر و، خو د کمونیستي نظام په منځته راتګ سره د دغه هېواد غړیتوب په سازمان کې یو څه لانجمن شو.

په ۱۹۴۹ کال کې د مایوتسه تونګ په مشرۍ د یو کمونیستي انقلاب په ترڅ کې د چین ولسي ډیموکراټیک جمهوریت رامنځته شو او د چین جمهوري حکومت د چانکایچک په مشرۍ د فرموس(formose) په نامه کوچنۍ ټاپو ته ولېږل شو.
په پیګنګ کې کمونیستي نظام واکمن و او د فرموس په ټاپو کې د پخواني حکومت مشرانو (taipeh) ځان ته خپلواک حکومت جوړ کړ. که څه هم دغه رهبران له سیاسي صحنې څخه څنګ ته شوي وو، خو بیا هم دوی خپل ځانونه د چیني ولس مشروع استازي بلل. په همدې موخه د ملګرو ملتونو په سازمان کې د چین استازی پلاوی چې په ۱۹۴۵ کال کې د پخواني حکومت له خوا لېږدل شوی و، په خپل ځای پاتې شو.
په ۱۹۵۰ کال کې په ملګرو ملتونو سازمان کې د چین د استازیتوب مسئله په جدي توګه مطرح شوه، خو یولس کاله یعنې تر ۱۹۷۱ کال پورې دا مسئله د عمومي اسامبلې د کار په اجنډا کې شامله نه شوه. په ۱۹۷۱ کال کې دوه مسلې، (په ملګرو ملتونو کې د چین استازیتوب) او (په ملګرو ملتونو کې د چین ولسي جمهوریت د حقونو خوندیتوب) د عمومي اسامبلې کاري اجنډاوې وې.
پخواني شوروي اتحاد په ۱۹۴۹ کال په ملګرو ملتونو سازمان کې د چین کمونستي نظام د استازیتوب مسئله د سازمان په بېلابېلو ارګانونو کې مطرح کړه، خو دغو ارګانونو د خپلې داخلي کړنلارې له مخې د شوروي وړاندیز رد کړ.
د ملګرو ملتونو ټول ارګانونه، لکه عمومي اسامبله د منشور د ۲۱ مادې، امنیت شورا د منشور ۳۰ مادې او اقتصادي- ټولنیزه شورا د منشور د ۷۲ مادې له مخې کولی شي، چې خپلې داخلي کړنلارې په خپله تدوین او جوړې کړي. د یادو کړنلارو د پرېکړو له مخې، د سازمان د اصلي ارګانونو پرېکړې باید په درې ثلثه رایو ترسره شي.
دغه راز په ۱۹۵۰ کال د ډیسمبر په ۱۴ د عمومي اسامبلې له خوا د ۳۹۲ نمبر پرېکړې لیک په ترڅ کې د چین د استازیتوب پر مسلې سربېره، د رایو ترلاسه کولو پر اکثریت چې دوه پر درېیمه برخه وه، هم ټینګار وشو.
په ملګرو ملتونو سازمان کې په ۲۰ لسیزه کې چې د غړیتوب لپاره د رایو ساده اکثریت په پام کې نیول شوی و، ډېرې هېوادونو وکړای شول چې د سازمان غړیتوب خپل کړي. خو چین د منشور ۱۸ مادې او ۲ فقرې پربنسټ، نه شوای کولی چې د رایو په ساده اکثریت د ملګرو ملتونو غړیتوب ترلاسه کړي.
د یادې مادې له مخې، مهم مسایل باید په دوه ثلثه رایو تصویب شي. امریکا چې هغه مهال په ملګرو ملتونو کې د چین کمونستي نظام د غړیتوب سخته مخالفه وه، په۱۹۵۰ کال کې پر عمومي اسامبلې یو نوی پرېکړه لیک تصویب کړ.

په پربکړه لیک کې راغلي وو: (د منشور اتلسمې مادې له مخې د چین په استازیتوب کې د بدلون په اړه ټول وړاندیزونه، یوه مهمه او جدي مسئله ګڼل کېږي).
په ۱۹۷۰ کال کې د چین کمونیستي نظام د غړیتوب په اړه رای ګیري وشوه خو بریالی نه شو.
د ۱۹۷۱ کال په جولای کې د البانیا او یو شمېر نورو هېوادونو په وړاندیز دا مسئله یو ځل بیا عمومي اسامبلې ته وړاندې شوه، خو د امریکا د پرلپسې مخالفت له امله موضوع یو ځل بیا رد شوه او د چین له ملي جمهوري دولت (تایوان) څخه یې غوښتنه وکړه چې په عمومي اسامبلې کې خپل غړیتوب ته دوام ورکړي.
بالاخره، د ۱۹۷۱ کال د اکتوبر په ۲۵ نېټه ، له ۲۱ کلونو انتظار وروسته د امریکا له مخالفتونو سره- سره د چین کمونیست دولت په ۷۲ موافقو، ۳۵ مخالفو او ۱۷ ممتنع رایو وکولای شول چې د ملګرو ملتونو غړیتوب ترلاسه کړي.

۷- د وتلو او اېستلو شرایط، د غړیتوب ځنډول او رایه

الف- د ملګرو ملتونو سازمان څخه وتل

د ملګرو متلونو له سازمان څخه د غړو هېوادونو د وتلو د مخنیوي په برخه کې کوم ځانګړي مقررات نه دي پېشبیني کړي، خو د اېستلو لپاره یې په منشور کې ځیني مقررات ټاکلي دي.
د ملګرو ملتونو د منشور د تدوین او تنظیم پرمهال یو شمېر هېوادونو په منشور کې غړو هېوادونو ته د وتلو له حق سره مخالفت کاوه.
د سنفرانسیسکو د لومړي کمېسیون مشر هانري رولن (H.Rolin) په دې باور و، چې د دولتونو خاص او استثنایي حالت باید په پام کې ونیول شي او له سازمان څخه د غړو د وتلو په برخه کې باید خنډ رامنځته نه شي.
د نوموړي په اند، د دوه دلایلو له امله باید د دولتونو د خروج یا وتلو مخه ونه نیول شي:
۱- د دولتونو د حاکمیت اراده
۲- په ځانګړو حالاتو کې کېدای شي وتل یوازې له سازمان سره د مخالفت وسیله وي.
د ملګرو ملتونو سازمان له جوړېدا راهیسې تر اوسه یو ځل دا ډول پېښه رامنځته شوې ده، چې په ۱۹۶۴ کال کې له دغه سازمان څخه د اندونیزیا وتل و. نوموړي هېواد په همدې نېټه رسماً اعلان کړه، چې د ۱۹۶۵ کال د مارچ له لومړۍ نېټې څخه وروسته د سازمان له غړیتوب څخه وځي.
د اندونیزیا د وتلو لامل په سازمان کې د مالیزیا د غړیتوب له امله و چې له نوموړي هېواد سره یې یو لړ سیاسي او جغرافیوي اختلافات درلودل.

په هر حال، په ۱۹۶۶ کال د مارچ په یوولسمه د یوې نظامي کودتا له لارې د اندونیزیا ولسمشر سوکارنو له واک څخه ګوښه کړای شو او دې هېواد یو ځل بیا په ۱۹۶۶ کال کې ملګرو ملتونو سازمان سره خپله همکاري له سره پیل کړه.
که څه هم له سازمان څخه وتل تر یو ځل ډېر تکرار نه شول، خو له فرعي مؤسسو او سازمانونو څخه وتل په ځلونو تکرار شوي دي.
که د یوه هېواد بهرنی سیاست د یو فرعي سازمان له فعالیتونو سره په ټکر کې وي، یاد هېواد کولی شي په خپله خوښه له سازمان څخه ووځي.
د سویلي افریقا هېواد په ۱۹۵۳ کال کې د یونیسکو او د روغتیا نړیوالو سازمانونو له غړیتوب څخه ووت.
همدا راز په ۱۹۵۰ کال کې د روغتیا له نړیوال سازمان څخه د بلغارستان، رومانیا، چکسلواکیا، هنګري او پولنډ هېوادونو وتل هغه موارد وو، چې نورو دولتونو هم په ورته اقدام لاس پورې کړ او له فرعي سازمانونو څخه د بېلابېلو لاملونه له امله ووتل.
ب- د غړو اېستل
د منشور د ۶ مادې له مخې، که د ملګرو ملتونو سازمان هر غړی د منشور له پرېکړو څخه سرغړونه وکړي، د امنیت شورا او عمومي اسامبلې له خوا به د سازمان له غړیتوب څخه واېستل شي.
له نړیوالو دولتي سازمانونو څخه د اېستلو پېښه یوازې یو ځل په ۱۹۳۹ کال کې ترسره شوه. هغه مهال پخواني شوروي اتحاد پر فنلینډ د پوځي یرغل له امله د ملتونو له ټولنې څخه واېستل شو.
د ملګرو ملتونو د سازمان له جوړېدا راهیسې تر اوسه هېڅ هېواد له دې سازمان څخه نه دی اېستل شوی او نه هم د اېستل شوي هېواد د بیاځلي غړیتوب لپاره په منشور کې کوم مقررات پېشبیني شوي دي.
ج- د غړیتوب ځنډول
د منشور ۵۰ مادې له مخې، کله چې امنیت شورا د یوه غړي هېواد پر وړاندې په قهري اقدام لاس پورې کړي، د شورا په وړاندیز به د عمومي اسامبلې له لورې د نوموړي هېواد ځیني حقوق او امتیازات وځنډول شي. د یادونې ده، چې دا حقوق او امتیازات بنایي د امنیت شورا له خوا بېرته ورکړل شي.
په یاده ماده کې هغه حقوق او مزایا چې ځنډول کېږي، نه دي په ډاګه شوي، خو داسې انګېرل کېږي چې له ځنډ څخه موخه د رایې ورکولو حق، د ټاکلو حق او د سازمان د ټولو ارګانونو په غونډو کې د نه ګډون حق دی.

لکه په ۱۹۷۴ کال کې د عمومي اسامبلې په عمومي غونډه کې د اسيايي او افريقايي هېوادونو ډلې د غوښتنې پر اساس، سويلي افريقا د عمومي اسامبلې په غونډه کې له ګډون څخه محرومه شوه.

د- د رايې حق

د منشور ۱۹ مادې له مخې، د ملګرو ملتونو هر هغه غړى چې د مالي ونډې په ورکړه کې له دوه کلونو ډېر ځنډ وکړي، په عمومي اسامبلې کې د رايې ورکولو حق نه لري، خو که چېرې عمومي اسامبله دا جوته کړي چې د ونډې نه ورکول د مالي بې وسۍ له امله دى، په دې صورت کې غړى هېواد کولى شي د رايو له حق څخه ګټه واخلي.

کانګو ته د ملګرو ملتونو له خوا د سوله ساتو ځواکونو لېږل د شوروي او فرانسې له مخالفت سره مخ شو او دا يې يو غير قانوني عمل وباله. يادو هېوادونو ددې کړنې په غبرګون کې سازمان ته د مالي ونډې له ورکړې څخه ډډه وکړه او ادعا يې کوله چې د منشور د ۱۷ مادې او ۲ فقرې له مخې، د دوى لپاره هېڅ کوم قانوني مکلفيت نشته.

د يادې مادې دويمه فقره داسې حکم کوي: (د سازمان لګښت د عمومي اسامبلې له لوري د ټاکل شوې ونډې له مخې، د غړو هېوادونو پر غاړه ده). عمومي اسامبلې ددې قضيې د حل په موخه له نړيوالې محکمې څخه د مشورتي نظر غوښتنه وکړه او محکمې په ۱۹۶۲ کال د جولاى په شلمه نېټه په دې اړه خپله پرېکړه اعلان کړه.

په پرېکړه کې راغلي و، چې پوځي عمليات د نړيوالې سولې او امنيت د ساتنې په منظور ترسره کېږي او دغه مسئله د ملګرو ملتونو سازمان له واکونو څخه ده او همدا راز د دې عملياتو لګښت کېداى شي د ټول سازمان د بوديجې يوه برخه وګڼل شي او ټول غړي هېوادونه د لګښت پر ورکړې مکلف دي.

د ۱۹۶۴ کال په عمومي غونډه کې امريکا د منشور د ۱۹ مادې پربنسټ عمومي اسامبلې ته وړانديز وکړ، چې د مالي ونډې د نه ورکولو له امله دې په ملګرو ملتونو سازمان کې د شوروي او فرانسې د رايې حق وځنډول شي، خو دا چې دا مسئله د نړيوالو ستونزو د زېږېدو لامل کېده، په ۱۹۶۵ کال امريکا له خپلې پرېکړې واوښته او فرانسې سره له دې چې په کانګو يې پوځي عمليات غيرقانوني ګڼلي وو، په ۱۹۷۲ کال کې خپله ځنډېدلې مالي ونډه سازمان ته ورکړه.

۸- په ملګرو ملتونو کې اصلاحات

په نړيواله کچه بدلونونو ته په پام سره، پر نړيوالې ټولنې د حاکمو قواعدو اصلاح او بياکتنې ته اړتيا ليدل کېږي. د ملګرو ملتونو منشور هم د نورو نړيوالو تړونونو په څېر اصلاح ته اړتيا لري. د

هېوادونو ترمنځ د قدرت په موازنه کې بدلون او د هېوادونو د شمېر زیاتوالی سبب شوي چې د سازمان په مقرراتو کې یو لړ اصلاحات او بدلونونه رامنځته شي.
په ملګرو ملتونو کې د اصلاحاتو بهیر په دوه لنډو جملو کې په دې ډول بیانولی شو:
۱- د سازمان له تأسیس څخه تر زریزې اعلامیې پورې (۲۰۰۰ میلادي کال)
۲- په ۲۰۰۰ میلادي کال کې له زریزې اعلامیې وروسته د اصلاحاتو نوی بهیر

۱- د ملګرو ملتونو له تاسیس څخه تر ۲۰۰۰ میلادي کال پورې:
د ملګرو ملتونو سازمان په جوړښت کې د اصلاح لپاره هڅې په لومړي ځل په **۱۹۴۷** کال کې د امریکا د سنا مجلس د مالي چارو کمېټې له طرحې وروسته پیل شوې او هغه عمده اصلاحات چې په دې وخت کې ترسره شول دلته به یې په لنډه ډول بیان کړو:
- د امنیت شورا د غیر دایمي غړو شمېر له **۶** څخه ۱۰ ته لوړول: په **۱۹۲۳** کال کې د عمومي اسامبلې له خوا د یوه پرېکړه لیک په ترڅ کې د امنیت شورا د غیردایمي غړو په شمېر کې زیاتوالی راغی، چې دغه کار د سازمان په جوړښت کې د بدلون لامل شو. په **۱۹۴۵** کال کې د سازمان د ټولو غړو شمېر **۵۱** هېوادونه وو، خو په **۱۹۲۳**کال کې دغه شمېر **۱۱۴** ته لوړ شو.
- د امنیت شورا د رای ګیری په نصاب کې بدلون: د عمومي اسامبلې د **۱۹۲۳** کال پرېکړه لیک له مخې د امنیت شورا د رایو اکثریت له **۷** څخه ۱۰ ته لوړ شو.
- د جغرافیوي وېش له مخې د امنیت شورا په غیر دایمي غړیتوب کې بدلون: تر **۱۹۲۵** کال پورې د امنیت شورا د غیر دایمي غړو لپاره جغرافیوي وېش په دې ډول وو:
۱- د لاتیني امریکا هېوادونه (۲ غړي)
۲- ختیځه اروپا (۱ غړی)
۳- لویدیځه اروپا (۱ غړی)
۴- منځنی ختیځ (۱ غړی)
۵- د ګډو ګټو هېوادونه (۱ غړی)
خو د **۱۹۲۳** کال پرېکړه لیک له مخې، په **۱۹۲۵** کال کې د جغرافیوي وېش پر اساس د امنیت شورا په غیر دایمي غړیتوب کې په لاندې توګه بدلون راغی:
اسیاسي – افریقایي هېوادونه (**۵** غړي)
د لاتیني امریکا هېوادونه (۲ غړي)
د ختیځې اروپا هېوادونه (۱ غړی)
د لویدیځې اروپا هېوادونه (۱ غړی)
نور هېوادونه (۱ غړی)

- د یو کلنۍ دورې لپاره د امنیت شورا غړیتوب ترلاسه کولو شونتیا: که څه هم د منشور ۲۳ مادې په امنیت شورا کې د غیردایمي غړیتوب موده دوه کاله ټاکلې ده، خو له شپېتمې میلادي لسیزې وروسته هغو دولتونو ته د یوه کال لپاره په امنیت شورا کې د غړیتوب زمینه برابره شوه، چې د عمومي اسامبلې له خوا یې مساوي رایې ترلاسه کړې وي.
- د اقتصادي او ټولنیزې شورا د غړو زیاتوالی: د ۱۹۶۳ کال پرېکړه لیک له مخې د اقتصادي او ټولنیزې شورا غړي له ۱۸ څخه ۲۷ او له ۲۷ څخه ۵۴ ته لوړ شول.
- د (XXVI) ۲۸۴۷ نمبر پرېکړه لیک له مخې د منشور ۶۱ مه ماده اصلاح شوه، چې پر اساس به یې د اقتصادي او ټولنیزې شورا غړي د جغرافیوي وېش له مخې ټاکل کېدل.
- د غړو هېوادونو په مالي ونډه کې بدلون: تر ۱۹۵۵ کال پورې امریکا ۳۹ سلنه، انګلستان ۱۱ سلنه او پخواني شوروي اتحاد ۶ سلنه د ملګرو ملتونو بودیجه پرې کوله، چې د بودیجې ټولټال ۶۰ سلنه برخه یې جوړوله او پاتې ۴۰ سلنه د نورو غړو له خوا ورکول کېده.
خو د سازمان د غړو زیاتوالي ته په پام سره چې ۱۱۸ ته رسېدلي وو، عمومي اسامبلې په ۱۹۵۵ زېږدیز کال کې د غړو هېوادونو د مالي ونډې په کچه کې بدلون راوست چې حد اکثر ۳ سلنه او حد اقل ۴ سلنه وټاکل شوه. د درېیم ځل لپاره په ۱۹۷۷ کال کې د غړو په مالي ونډه کې بدلون راغی. خو د وروستي ځل لپاره په ۲۰۰۰ میلادي کال کې حد اکثر ۲۵ سلنه او حد اقل ۲۲ سلنه وټاکل شوه.

۲- په ۲۰۰۰ میلادي کال کې د زریزې اعلامیې له مخې د نویو اصلاحاتو بهیر

عمومي اسامبلې د ۲۰۰۰ ز کال په سپتمبر کې د ۱۴۷ غړو هېوادونو په ګډون د یوې غونډې په ترڅ کې د زریزې اعلامیې (millenuim declaration) په نوم یوه ګډه اعلامیه خپره کړه، چې په ملګرو ملتونو کې د نویو اصلاحاتو پیلامه ګڼل کېږي.
دغه اقدامات د پخواني عمومي منشي کوفي عنان له خوا په ۱۹۹۷ کال کې پیل شوي وو. نوموړي په ملګرو ملتونو کې د لازمو اصلاحاتو په موخه یو ۱۲ کسیز پلاوی وګوماره.
پلاوي د ((ننګونې، ګواښونه او بدلونونه؛ سوله ییزه نړۍ: زموږ ګډ مسؤلیت)) تر نامه لاندې په ۲۰۰۴ کال کې خپل راپور خپور کړ.
کوفي عنان هم د یاد راپور پربنسټ د ((امنیت، ازادۍ او بشري حقونو د لا تحقق په موخه هڅې)) په نوم په ۲۰۰۵ کال کې خپل راپور د نظر او ارزونې په موخه د عمومي اسامبلې غونډې ته وړاندې کړ.
عمومي اسامبلې هم د درې ورځنۍ سرمشریزې غونډې په پای کې د ملګرو ملتونو د اصلاحاتو په اړه یو پرېکړه لیک خپور کړ.

۱- د بشر حقوقو د شورا جوړول
۲- د سولې کمېسیون جوړول
۳- د بشریت پر وړاندې د جنایت د مخنیوي طرحه، ټولوژنه او جنګي جنایت.
خو په دې ناسته کې غړي په دې بریالي نه شول چې په سازمان کې اړین او لازم اصلاحات راولي. دغه اصلاحات په امنیت شورا کې اړین وو.

څلورمه برخه:

د ملګرو ملتونو اصلي څانګې

د ملګرو ملتونو اصلي ارګانونه په لاندې ډول دي:
۱-امنیت شورا
۲- عمومي اسامبله
۳- اقتصادي او ټولنیزه شورا
۴- نړیواله محکمه
۵-دارالانشاء
۶- د قیمومیت شورا.

لومړۍ څانګه: امنیت شورا

د منشور ۲۴ مادې له مخې امنیت شورا د ملګرو ملتونو له اصلي څانګو څخه ګڼل کېږي او د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت دنده پر غاړه لري. د یادونې ده، چې امنیت شورا ته ددې ډول مسؤلیت سپارل، د سترو قدرتونو له خوا چې ددویمې نړیوالې جګړې پرمهال یې د یوه نړیوال سازمان د جوړېدو هیله لرله، د ډومبارټن اوکس کنفرانس په طرحه کې وړاندیز شوی و.
د ملګرو ملتونو سازمان د تأسیس پرمهال د سازمان په چوکاټ کې د یوه دایمي اجرایوي ارګان د جوړولو پېشبیني وشوه، ترڅو وکړای شي نړیوالې سولې او امنیت ته د ورپېښو ګواښونو پرمهال پر یوه بېړني اقدام لاس پورې کړي او د منشور په اووم څپرکي کې پېشبیني شوی اجباري مکانیزم پلی کړي.
۱- دامنیت شورا جوړښت
امنیت شورا د پخوانۍ ملتونو ټولنې شورا ته ورته له یو څو محدودو هېوادونو څخه جوړه شوې د ملګرو ملتونو اصلي څانګه ده.

د امنیت شورا غړي پر دوو برخو وېشل شوي دي، چې دايمي او غیر دایمي غړي نومېږي.
د ملتونو ټولنې برعکس، د ملګرو ملتونو امنیت شورا نیمه دایمي غړي له یوې دورې زیات نه شي کولی، چې د امنیت شورا غړیتوب ته ځان ونوموي.
د منشور ۲۳ مادې له مخې امنیت شورا له پنځلس غړو څخه جوړه شوې ده.
چین، فرانسه، روسیه، انګلستان او د امریکا متحده ایالات د شورا دایمي غړي دي، چې یاد پنځه غړي په امنیت شورا کې ددایمي غړیتوب پر ځانګړي امتیازات سربېره، د (ویټو) له ځانګړي امتیاز څخه هم برخمن دي.
پروفیسور جېس آپ(Jessup) د امنیت شورا پنځو دایمي غړو ته ددې ډول امتیازونو د ورکړې موضوع څېړلې او وايي، چې دا امتیاز دیادو هېوادونو ترمنځ له نورو غړو سره د قدرت پرسر د اختلاف له امله دی. یا په بل عبارت؛ داچې د نړیوالې سولې او امنیت ساتنې مسؤلیت په لومړي سرکې ددغو پنځو دایمي غړو پر غاړه دی، په دې اړه تصمیم او ددې مسؤلیت د ترسره کولو څرنګوالی هم باید ددوی پر غاړه وي.
که څه هم په ۱۹۴۵ کال کې د لویو قدرتونو په توګه امنیت شورا ته د پنځو دایمي غړو ټاکل د یوه انکار نه منونکي حقیقیت په توګه ومنل شو، خو د شلمې پېړۍ په وروستیو کې نه شو کولی ووایو، چې دغه پنځه غړي اوس هم د نړیوال زبرځواک په توګه پاتې او یا پاتې به شي.
دا چې د امنیت شورا د پنځو دایمي غړو ټاکل په نړیواله کچه د قدرت انډول ته کتو یو سیاسي انتخاب و، په اوسنیو شرایطو کې د قدرت بدلون او د نویو نړیوالو قدرتونو رامنځته کېدو ته په کتو سره، د امنیت شورا پر اوسني جوړښت باید له سره غور وشي.
له همدې امله د ملګرو ملتونو په سازمان کې یو شمېر هېوادونه په جدي ډول د امنیت شورا د غړو د ډېرېدو غوښتونکي دي. د المان، جاپان، برازیل او هند په څېر یو شمېر نور مخ پر ودې هېوادونه په امنیت شورا کې د نوي دایمي غړیتوب مستحق ګڼل کېږي.
که څه هم د امنیت شورا پر جوړښت بیا کتنه نه ده شوې، خو د غیر دایمي غړو د جوړښت په اړه ځیني اصلاحات رامنځته شوي دي. په ۱۹۴۵ کال کې د شورا دایمي غړي پنځه هېوادونه او غیر دایمي غړي چې د عمومي اسامبلې له خوا د دوو کلونو لپاره انتخابېدل، شپږ وو.
د یادونې ده، چې د امنیت شورا لومړني جوړښت په ۱۹۲۳ کال کې د عمومي اسامبلې د یوه اصلاحي پرېکړه لیک له مخې بدلون وموند او دغه اصلاح په ۱۹۵۲ کال د اجرا وړ وګرځېده. یاده اصلاحیه بې له دې چې د شورا د دایمي غړو په جوړښت کې بدلون رامنځته کړي، د غیر دایمي غړو شمېر یې له شپږو څخه لسو ته لوړ کړ. په همدې اساس، د امنیت شورا ټول غړي له ۱۱ څخه ۱۵ ته زیات شول، چې له دې جملې ۵ دایمي او ۱۰ غیر دایمي غړي دي.

دا بدلون د ملګرو ملتونو د غړو شمېرته په کتو، چې له ۱۹۲۳ کال څخه تر ۱۹۷۳ کاله پورې له ۱۱۲ هېوادونو څخه ۱۳۵ دولتونو ته زيات شوي وو، ترسره شو. د منشور د ۲۳ مادې پربنسټ، عمومي اسامبله بايد په امنيت شورا کې د غير دايمي غړو د ټاکلو پرمهال لاندې معيارونه په پام کې ونيسي:

۱- د نړيوالې سولې او امنيت او د سازمان د نورو موخو په تحقق کې مرسته؛

۲- د جغرافيې له مخې په شورا کې د څوکيو عادلانه وېش؛

د غير دايمي غړو ټاکل د عمومي اسامبلې د رايو په اکثريت (دوه ثلثه) ترسره کېږي، خو د رايو دا اکثريت په اسانۍ نه شي ترلاسه کېداى. ځيني هېوادونو لکه پولنډ د راى ګيرۍ په ۵۱ دوره (۱۹۶۳)، يوګوسلاويا په شپږدېرشمه دوره (۱۹۵۵) او يونان په نولسمه دوره (۱۹۵۱) کې د امنيت شورا غير دايمي غړيتوب ترلاسه کړ.

د امنيت شورا څوکۍ ته نوماندو هېوادونو کولی شول چې له خپل نوماندۍ څخه تېر شي. لکه کاناډا په ۱۹۴۶ کال، هند په ۱۹۴۷ کال او لبنان په ۱۹۵۰ کال کې امنيت شورا ته له خپل نوماندۍ څخه تېر شول. همدغه راز د مساوي رايو په صورت کې به پچه اچونه ترسره کېده. دغه راز د امنيت شورا غير دايمي غړو په توګه په يو وخت ددوه هېوادونو ټاکل هم شونې وو.

د يادونې ده، چې په يو وخت د دوه نوماندانو ټاکل، د منشور ۲۳ مادې د دويمې فقرې خلاف عمل دی، ځکه د يادې مادې له مخې د امنيت شورا هر غير دايمي غړی د دوو کلونو لپاره ټاکل کېږي، خو وروسته دا مسئله بيا د عمومي اسامبلې له خوا تصويب شوه او په منشور کې اصلاح راغله او د هېوادونو د غړيتوب موده يو کال وټاکل شوه. له ۱۹۵۵ کال څخه تر ۱۹۶۳ کال پورې پنځه ځلي د همهاله انتخاب پېښه رامنځته شوه:

يوګوسلاويا- فلپين(۱۹۵۵، ډيسمبر ۲۰)

پولنډ- ترکيه(۱۹۵۹ ډيسمبر ۱)

ليبيا- ايرلينډ(۱۹۶۰، ډيسمبر ۲۰)

رومانيا- فلپين(۱۹۶۱ ، ډيسمبر ۱)

چکسلواکيا- ماليزيا (۱۹۶۳، اکتوبر ۳۰).

لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، د امنيت شورا د غير دايمي غړو په ټاکلو کې د عمومي اسامبلې يو معيار د جغرافيې پر اساس د څوکيو عادلانه وېش دی، خو عمومي اسامبلې ددغه وېش لپاره عملاً سياسي يا حقوقي وېش په پام کې نيولی دی.

د ګډو ګټو (commonwealth) هېوادونه له ۱۹۶۴، ۱۹۶۵ او ۱۹۷۲ کلونو پرته، نور په پرلپسې توګه د امنيت شورا غير دايمي غړي پاتې شوي دي. په همدې اساس، د لاتيني امريکا، عربي او افريقايي هېوادونه به معمولاً د امنيت شورا غير دايمي غړي وو.

د پروفیسور ویرالي (virally) په وینا، عمومي اسامبلې په امنیت شورا کې د غیر دایمي غړو د ټاکلو لپاره د فزیکي جغرافیې پرځای سیاسي جغرافیه د معیار په توګه ټاکلې ده. دې قاعدې ته په کتو چې د (غیر دایمي غړو ټاکل باید عادلانه وي) پورتنۍ کړنه هېڅ راز معقولیت او توجیه نه لري. تر ۱۹۶۵ کاله پورې د جغرافیې و بش پربنسټ د امنیت په شورا کې د غیر دایمي غړو ټاکل په لاندې ډول و:

- د لاتیني امریکا دولتونه (۲ غړي)
- لویدیځه اروپا (۱غړی)
- ختیځه اروپا (۱غړی)
- منځنی ختیځ (۱غړی)
- د ګډو ګټو هېوادونه (۱غړی)

پورتنۍ ډلبندي یا وېش څو مسایل په ډاګه کوي: لومړی داچې، د لاتیني امریکا هېوادونو ته د دوه څوکیو ځانګړي کول، هغه مهال چې ملګرو ملتونو له شپېتو څخه زیات غړي نه لرل او د شلو په شاو خوا کې غړي یې د لاتیني امریکا هېوادونه وو، کومه نیوکه پرې نه وه. خو وروسته سازمان ته د افریقایي او اسیایي هېوادونو په راتلو سره، په لومړي وېش کې بدلون رامنځته شو او د لاتیني امریکا د هېوادونو لپاره وروستنی وېش د منلو وړ نه وو.

پر دې سربېره، د (ختیځې اروپا هېوادونه) تر نامه لاندې دا عنوان سم نه و. ځیني وخت د ختیځې اروپا نوم کمونیستي هېوادونو ته کارول کېده او کله به ورڅخه هغه هېوادونه مقصد وو چې له ختیځ کمونیستي بلاک سره تړلي نه وو، بلکې یوازې په ختیځه اروپا کې یې موقعیت درلود. لکه یوګوسلاویا.

همدغه راز په ختیځه اروپا کې لویدیځ پلوو هېوادونو هم موقعیت درلود، لکه یونان او ترکیه.

دویمه مسئله دا چې یو شمېر هېوادونه به کله د منځني ختیځ او کله به هم د ختیځې اروپا په نوم، د امنیت شورا غړیتوب ته ټاکل کېدل، لکه ترکیه.

د منشور د ۲۳ مادې تعدیل چې له مخې یې د امنیت شورا په غیر دایمي غړو کې زیاتوالی راغی او همدغه راز په ۱۹۶۳ کال د عمومي اسامبلې د ۱۹۹۱ نمبر پرېکړه لیک له مخې، د جغرافیوي وېش له مخې د امنیت شورا غیر دایمي غړیو ټاکل په لاندې ډول بدلون وموند:

- اسیایي- افریقایي دولتونه (۵ غړي)
- د لاتیني امریکا دولتونه (۲ غړي)
- د ختیځې اروپا دولتونه (۱ غړی)
- د لویدیځې اروپا دولتونه (۱ غړی)
- د پاسفیک سیمې او نور دولتونه لکه کاناډا، نوی زیلانډ او... (۱ غړی)

د امنيت شورا پر دايمي او غير دايمي غړو سربېره، د منشور د ۳۱ مادې له مخې، د ملګرو ملتونو هر غړی چې په امنيت شورا کې غړيتوب نه لري، کولی شي د شورا په غونډو کې د ناظر په توګه ګډون وکړي.

همدا راز د منشور د ۳۲ مادې له مخې، د ملګرو ملتونو هغه غړي چې په امنيت شورا کې غړيتوب نه لري او يا هر هغه هېواد چې د ملګرو ملتونو غړيتوب نه لري، کولی شي د امنيت شورا په غونډو کې برخه واخلي او امنيت شورا مکلفه ده چې نا غړو هېوادونو ته په شورا کې د ګډون په موخه عادلانه او وړ شرايط په پام کې ونيسي.

۲- په امنيت شورا کې د رايې اچونې ډول

په ۱۹۴۴ کال د يالټا په کنفرانس کې امريکا وړانديز وکړ، چې د منشور ۲۷ مه ماده بايد په امنيت شورا کې د رايې اچونې ډول ته ځانګړې شي.

د ملتونو ټولنې په امنيت شورا کې پرېکړې به د رايو په اتفاق ترسره کېدې، خو د ملګرو ملتونو په امنيت شورا کې برعکس، د رايو په اکثريت ترسره کېږي. اکثريت رايې په ټولو پرېکړو کې معيار او شرط نه دي.

د سازمان داخلي مسايلو لکه، د داخلي کړنلارې په اړه د رايو څرنګوالی نظر نورو مسايلو ته توپير لري. په ۱۹۶۲ کال کې د منشور د ۲۷ مې مادې ۲ مې فقرې د اصلاح له مخې، د سازمان د داخلي کړنلارو د تعديل او اصلاح لپاره د نهو مثبتو رايو اکثريت شرط ټاکل شوی دی.

دلته د رايې ورکوونکي د غړيتوب ډول (دايمي او غير دايمي) په پام کې نه دی نيول شوی، بلکې د رايو دغه اکثريت د شمېر له مخې دی.

د يادونې ده چې د کړنلارې په تعديل کې د امنيت شورا د دايمي غړو منفي رايه کوم اغېز نه شي لرلی او په دې اړه پرېکړه په ۹ مثبتو رايو ترسره کېږي.

د ملګرو ملتونو منشور، د سازمان په داخلي کړنلارې پورې اړوند مسايل نه دي مشخص کړي او په دې برخه کې ګونګ پاتې دي، خو د امنيت شورا د رويې پربنسټ کولی شو چې لاندې موارد د سازمان د داخلي کړنلارې يوه برخه وګڼو:

د شورا په غونډو پورې اړوند مسايل، د غونډې اجنډا ټاکل، د شورا د مشر ټاکل، په شورا کې د سازمان د غړو ګډون، يوه هېواد او يا يوه شخص ته د شورا په کارونو کې د ګډون بلنه او نور مسايل.

د سنفرانسيسکو په کنفرانس کې يوه تفسيري لايحه وړاندې شوه چې د امنيت شورا دايمي غړو له خوا د تائيد وړ وګرځېده. په ياده لايحه کې راغلي وو، چې د امنيت شورا د غونډو په اجنډا کې

د هرې مسئلې شاملول، د داخلي کړنلارې یوه برخه ګڼل کېږي. په همدې اساس، د امنیت شورا هېڅ دایمي غړی نه شي کولی چې له ویټو څخه په استفادې اجنډا رد کړي.
له اجنډا پرته د نورو مسایلو په اړه پرېکړې د رایو په کیفي اکثریت یعنې له ویټو پرته په نهو مثبتو رایو ترسره کېږي. په دې ډول مسایلو کې که د شورا له پنځلسو غړو څخه څوارلس یې مثبتې رایې او یو دایمي غړی منفي رایه یا ویټو وکاروي، مسئله ویټو او رد ګڼل کېږي.
هغه مسایل چې د رایو کیفي اکثریت ته اړتیا لري په لاندې توګه دي:
- د اختلافونو سوله ییز حل؛
- تنبیهي اقدامات؛
- د غړو اېستل او د غړیتوب ځنډول ؛
- له عمومي اسامبلې سره د امنیت شورا همکاري او د سرمنشي ټاکنه.
د منشور په ۲۷ ماده کې درج شوی اصل دوې استثناوې لري:
لومړی، د منشور د شپږم څپرکي له مخې هغه هېوادونه چې د اختلاف په طرف کې واقع وي (nemo judex in re sua)، په غونډه کې د تصمیم یا رایې اچونې حق نه لري.
دویمه استثناء د امنیت شورا د هغو اقداماتو په اړه ده، چې د سیمه ییزو شخړو د حل په منظور ترسره کېږي.
د منشور د ۲۵ مې مادې دویمې فقرې له مخې، د ملګرو ملتونو غړي کولی شي چې امنیت شورا ته تر مراجعې مخکې، خپلې سیمه ییزې ستونزې د هوکړه لیکونو او د سیمه ییزو سازمانونو په مرسته حل او فصل کړي.

۳- د یوه دایمي غړي د امتناع حقوقي اثار

په رای ګیری کې د یوه غړي امتناع ویټو نه ګڼل کېږي او مصوبه یا پرېکړه د نورو مصوبو په څېر الزامیت او حقوقي اثار لري. دا پېښه په لومړي ځل د امنیت شورا په نهه دېرشمه غونډه کې د شوروي اتحاد له لوري د هسپانیا د قضیې په اړه رامنځته شوه. شوروي اتحاد د هسپانیا په قضیه کې ممتنع رایه وکاروله او څرګنده یې کړه چې له امتناع څخه یې موخه ویټو نه ده، چې دغه رویه د ډېری هېوادونو د تائید وړ وګرځېده.
یونان ته د ورلېږل شوي کمېسیون په اړه مهمې توصیه نامې(۱۹۴۶)، د ارام سمندرګي پر ټاپوګانو د امریکا د ستراتېژیک قیمومیت تائید (۱۹۴۶)، نړیوالې محکمې ته د کورفو تنګي د قضیې ارجاع کول (۱۹۴۷) او په ملګرو ملتونو کې د اسرائیلو غړیتوب (۱۹۴۹)، ټول هغه مسایل وو چې د امنیت شورا د ځینو دایمي غړو له امتناع سره مخ شول.
د ممتنع رایې په اړه په ۱۹۷۱ کال کې نړیوالې محکمې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه:

په امنیت شورا کې د ممتنع رایو په اړه پورتني غبرګونونه دا په ډاګه کوي چې د امنیت شورا د یوه دایمي غړي ممتنع رایه د شورا پر پرېکړو هېڅ راز اغېز نه شي لرلی.
د امنیت شورا داخلي کړنلاره د ملګرو ملتونو د غړو له خوا د تائید وړ ګرځېدلې.
په همدې اساس، که پورتنی عرف د منشور ۲۷ مې مادې له ۳ فقرې سره په ټکر کې رانه شي، نو تر یوه بریده به د ویټو کارولو په وړاندې د یوه عملي تفسیر بڼه خپله کړي.

۴- د امنیت شورا دندې او واکونه

د منشور ۲۴، ۲۵ او ۲۶ مې مادې د امنیت شورا دندې بیان کړې دي. د یادو مادو له مخې د نړیوالې سولې او امنیت د ساتنې مسؤلیت امنیت شورا ته سپارل شوی دی. د سازمان غړو پر دې سلا کړې، چې امنیت شورا د خپلې وسپارل شوې دندې د اجرا واک لري.
ددې ترڅنګ، امنیت شورا مکلفه ده چې د سازمان د اهدافو او اصولو په چوکاټ کې خپل فعالیتونه ترسره کړي. یا په بل عبارت، د امنیت شورا دندې او پرېکړې تر منشور پورې محدودې دي او له دې د باندې فعالیتونو واک نه لري.
د منشور د ۲۵ مې مادې له مخې، د سازمان غړي په دې موافقه کوي چې د منشور د پرېکړو پربنسټ به د امنیت شورا ټولې پرېکړې مني.
له پورتنۍ مادې څخه څرګندېږي، چې د غړو موافقه یوازې د شورا پرېکړو ته شاملېږي او توصیه نامې (Recommendations) په کې نه راځي.
امنیت شورا د خپلې اصلي دندې په اجرا (دنړیوالې سولې او امنیت ساتنه) کې له دوه لارو عمل کوي:
- د نړیوالو شخړو د هوارې په موخه سوله ییزه مداخله. (د منشور شپږم څپرکی).
- قهري مداخله او یا اجباري تدابیر. (د منشور اووم څپرکی).

الف- د اختلافونو سوله ییز حل:

د نړیوالو شخړو او اختلافونو د حل په موخه، د ملګرو ملتونو د منشور په شپږم څپرکي کې یو لړ مقررات پېشبیني شوي دي او دغه څپرکی شپږ مادې لري. (۳۳ – ۳۸).
د یادو مقرراتو پربنسټ، ټولې هغه شخړې چې نړیوالې سولې او ثبات ته ګواښ پېښوي، امنیت شورا ته په کې د مداخلې واک ورکړل شوی دی. امنیت شورا دې ډول مسلو ته له سوله ییز حل لارې رسیدګي کوي.
د ملګرو ملتونو امنیت شورا نړیوالې سولې ته د وړپېښو ګواښونو، د سولې نقضولو او د پوځي یرغل په صورت کې، د دعوا دواړو لورو ته د سوله ییز حل لارې چارې توصیه کوي او ددې کار لپاره د شپږم څپرکي پر مقرراتو عمل کوي.

د منشور ۳۳ مه ماده، د ستونزې په هوارې کې تر ډېره دودیزو (عرفي) روښونو ته اشاره کوي او ښکېلې غاړې په خپلو کې خبرو اترو ته هڅوي او په خپل منځ کې د روغې جوړې عرفي لارې چارې په لاندې ډول په ګوته کوي:

۱- خبرې (Negotiation)

۲- منځګړیتوب (Mediation)

۳- جوړجاړی (conciliation)

۴- داوري (Arbitrage)

۵- قضايي رسيدګي (judicial settlement)

الف: د نړیوالو شخړو د حل صلاحيت لرونکي مراجع: له پورتنیو دودیزو روښونو پرته، لاندني مقامات او مراجع کولی شي چې په نړیوالو شخړو او اختلافونو پورې اړوند مسایل امنیت شورا ته ارجاع یا وړاندې کړي:

د سازمان غړي هېوادونه: د منشور ۳۵ مې مادې له مخې د ملګرو ملتونو ټول غړي کولی شي، چې د هر ډول نړیوالو شخړو په اړه عمومي اسامبلې یا امنیت شورا ته خبر ورکړي.

د سازمان ناغړي هېوادونه: هر هغه هېواد چې د ملګرو ملتونو غړی نه دی، په شخړه کې د ښکېلتیا په صورت کې کولی شي، امنیت شورا ته مراجعه وکړي، خو مشروط پر دې چې د منشور مقررات ته درناوی ولري. (د منشور د ۳۵ مې مادې ۲ فقره).

عمومي اسامبله: عمومي اسامبله نړیوالې سولې او امنیت ته د ګواښ په صورت کې کولی شي، امنیت شورا ته خبر ورکړي. (د ۱۱ مې مادې ۳ فقره).

د یادونې ده، که امنیت شورا د یوې شخړې یا اختلاف د حل په موخه عملاً په دنده بوخت وي، عمومي اسامبله د امنیت شورا له لارښونې پرته نه شي کولی چې د شخړې په اړه اقدام وکړي.(۱۲ مه ماده، ۱ فقره).

په همدې اساس ویلی شو چې عمومي اسامبله په دې ډول مسایلو کې یو ډول ثانوي واک لري.

عمومي منشـــي: د ملګرو ملتونو عمومي منشي کولی شي، د هرې هغې موضوع په اړه چې نړیوالې سولې او امنیت ته ګواښ پېښوي، امنیت شورا ته خبر ورکړي.(۹۹ مه ماده).

امنیت شورا ته د یادو مراجعو له خوا د یوې نړیوالې امنیتي مسئلې تر وړاندې کولو وروسته، شورا د خپل کار په اجنډا کې د موضوع په شاملولو غور کوي او اجنډا باید د رایو په اکثریت (۹ رایو) تصویب شي. یعنې له پورتني شرط پرته، هره مسئله په خپل سر د امنیت شورا د کار په اجنډا کې نه شي راتلای.

د یادونې ده، چې دغه پرېکړه د واک له مسئلې سره کوم تړاو نه لري او امنیت شورا ښايي د خپل کار په اجنډا کې د مسئلې تر خبرلو وروسته، دې پایلې ته ورسیږي چې ارجاع شوې موضوع

نړيواله مسئله نه ده او دا چې د منشور ۷ مې مادې، دويمې فقرې د هېوادونو داخلي مسايل د امنيت شورا واک نه ګڼي، نو شورا ته په دې ډول مسايلو کې د مداخلې حق نه دی ورکړل شوی. خو بيا هم امنيت شورا اختيار لري چې کومه موضوع د خپل کار په اجنډا کې شامله او کومه شامله نه کړي.

د دولتونو ترمنځ د نړيوالو امنيتي مسايلو د حل په موخه، امنيت شورا مسؤليت لري چې د دعوا ښکېلو غاړو ته په مذاکراتو کې يوازې د ګډون حق ورکړي. همدغه راز شورا کولی شي، چې په مسئله کې نورو ذينفع هېوادونو ته هم د ګډون اجازه ورکړي.

امنيت شورا کولی شي چې د يادو مسايلو د څېړلو په موخه يوه لنډه مهاله کمېټه جوړه کړي.

ب: د منشور له مخې شخړو ته د حل لاره: امنيت شورا د منشور د شپږم څپرکي له مخې کولی شي په لاندې توګه نړيوالو ستونزو ته رسيدګي وکړي:

۱- د منشور د ۳۳ مې مادې، دويمې فقرې له مخې امنيت شورا صلاحيت لري، د دعوا له ښکېلو غاړو(مدعي او مدعي عليه) څخه وغواړي چې خپل اختلاف د عرفي تعاملاتو (خبرې، منځګړيتوب، جوړجاړی ...) په مرسته حل کړي، چې په دې صورت کې د انتخاب حق د دعوا دواړو غاړو ته ورکول کېږي.

۲- د منشور د ۳۶ مې مادې لومړۍ فقرې له مخې امنيت شورا کولی شي چې د دعوا په هر پړاو کې مناسبه کړنچاره توصيه کړي. په دې صورت کې د موضوع د حل ډول د دعوا دواړو غاړو ته وړانديز کېږي. د کورفو تنګي په قضيه کې، امنيت شورا د دعوا دواړو لورو ته توصيه وکړه، چې موضوع نړيوالې محکمې ته وړاندې کړي.

۳- هغه جدي اختلافات چې ښايي د طرفينو حقوق اغېزمن کړي، امنيت شورا کولی شي د حل مناسبه لاره پېشنهاد کړي ترڅو اختلاف ته د پای ټکی کېښودل شي. په دې ډول مواردو کې امنيت شورا د نيمه قضايي مرجع يا ارګان رول لوبوي او دا طريقه يوازې هغه وخت د استفادې وړ ده، کله چې يوه مسئله نړيوالې سولې او امنيت ته ګواښ رامنځته کړي.

۴- امنيت شورا کولی شي د اختلافونو د حل په موخه يوه لنډ مهاله کمېټه جوړه کړي. لکه په ۱۹۴۷ کال کې په اندونيزيا کې د سولې کمېټه او د هند او پاکستان ترمنځ د کشمير د مسئلې په اړه د يوې منځګړې کمېټې جوړول د يادولو دي.

همدغه راز امنيت شورا کولی شي ځينې مسئلې د حل په موخه د سازمان نورو اصلي ارګانونو ته وړاندې کړي. لکه عمومي اسامبلې ته د فلسطين د مسئلې ارجاع کول.

لکه څنګه چې ليدل کېږي، د منشور د شپږم څپرکي (د اختلافونو سوله ييز حل) له مخې د امنيت شورا واکونه معمولاً پر (توصيې) ولاړ دي.

د دعوا د طرفینو له خوا د (توصیه نامې) منل لازمي نه دي، بلکې دمنشور د **۲۵** مې مادې پربنسټ یوازې د شورا پرېکړې الزامي بڼه لري.
مثلاً، هغه توصیه نامه چې امنیت شورا د کورفو تنګي په قضیه کې نړیوالې محکمې ته صادره کړې وه، د یادې توصیه نامې د اجرا لپاره د طرفینو له لوري کومه ژمنه نه وه موجوده.
د منشور د اوم څپرکي له مخې د امنیت شورا پرېکړې یوازې د سوله ساتنې، د سولې نقض او د پوځي یرغل په برخه کې الزامي بڼه لري.
ب- جبري او تنبیهي اقدامات:
دا چې د نړیوالې سولې د ټینګښت مسؤلیت د امنیت شورا پرغاړه دی، نو پر اجباري اقدام لاس پورې کول باید د سولې د ټینګښت لپاره تر ټولو غوره لار وګڼو.
د ملګرو ملتونو موخې د منشور د اووم څپرکي د مقرراتو (له **۳۹** مې نه تر **۵۱** مې مادې) په اجرا کې صورت مومي. هغه پرېکړې چې امنیت شورا یې په دې برخه کې نیسي، پر ټولو غړو هېوادونو لازمي دي.
د منشور د **۳۹** مې مادې له مخې، امنیت شورا د سولې پر وړاندې هرډول ګواښ تر غور لاندې نیسي او د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه د منشور **۴۱** او **۴۲** مو مادو له مخې لازم اقدامات ترسره کوي.
امنیت شورا سولې ته د ګواښ یا د پوځي یرغل په صورت کې د منشور د اووم څپرکي له مخې له قهري او تنبیهي روشونو څخه کار اخلي.
د یادونې ده، چې د نړیوالې سولې او امنیت په برخه کې د امنیت شورا کړنې د منشور **۳۹** مې مادې سره ورته والی نه لري.
شورا یوازې د رودزیا قضیې پر وړاندې **۲۳۲** (۱۹۶۶) او **۲۵۳** نمبر پرېکړه لیکونو(۱۹۶۸) ته اشاره کړې ده.
د (سولې ته ګواښ او د سولې نقض او یرغل) د مفاهیمو په اړه دوه ټکي د یادولو وړ دي:
لومړی دا چې د منشور په **۳۹** مه ماده کې د (سولې) له کلیمې څخه اصلي موخه نه ده په ډاګه شوې، که چېرې له دې څخه موخه (نړیواله سوله) وي، نو هغه کوم موارد دي چې موږ یې د سولې پر وړاندې ګواښ او نقض ګڼو؟
ایا امنیت شورا کولی شي د هغه کورني اختلاف په اړه چې د نړیوالې سولې پر وړاندې ګواښ نه ګڼل کېږي، پر پوځي اقدام لاس پورې کړي او که نه؟
د یوه داخلي اختلاف یا شخړې پر وړاندې پوځي اقدام به د منشور خلاف عمل وي.

د کوریا او اندونیزیا د داخلي مسایلو په اړه همدا موضوع تر بحث لاندې ونیول شوه او پرېکړه وشوه، چې امنیت شورا د هېڅ ډول مداخلي حق نه لري، ځکه په دې ډول مسایلو کې هر ډول اقدام د یادو هېوادونو په کورنیو چارو کې د ښکاره لاسوهنې په معنا ده.

کانګو د خپل داخلي بحران د حل په موخه د ملګرو ملتونو له سازمان څخه د مداخلې غوښتنه کړې وه او امنیت شورا هم د منشور د ۴۰ مادې پر اساس د تاوتریخوالي او بحران د مخنیوي په موخه اقدام وکړ او سیمې ته یې سوله ساتي ځواکونه ولېږل. خو بیا هم د ملګرو ملتونو عمومي منشي د دولتونو په کورنیو چارو کې د نه لاسوهنې اصل ته په پام سره له نړیوالو سوله ساتو ځواکونو وغوښتل چې په جګړې کې له هېڅ ښکېلې غاړې څخه ملاتړ ونه کړي او یوازې د خلکو د سر- مال ساتنې او سولې د ټینګښت په موخه خپل ماموریت په ښه توګه سرته ورسوي.

بلهدا چې په همدې ۳۹ مه ماده کې د (سولې پر وړاندې ګواښ، د سولې نقض او د یرغل) مفاهیم هم څرګند تعریف نه لري.

باید وویل شي، چې ددغو مفاهیمو نه تعریفول یو قصدي عمل و او د سنفرانسیسکو په کنفرانس کې ددې مسئلې په اړه پرېکړه په قصدي ډول امنیت شورا ته وسپارل شوه.

په یاد کنفرانس کې د (سولې پر وړاندې ګواښ، نقض او پوځي یرغل) د مفاهیمو د بررسۍ پرمهال، د یرغل کلیمې د تعریف ډله ددغه مفهوم په تعریف بریالۍ نه شوه.

یو شمېر هېوادونو له دې کار سره خپل مخالفت څرګند کړ او ویل یې، ناشونې ده ترڅو داسې یو نوملړ جوړ شي چې په هغه کې ټول تجاوز کارانه کړنې په ګوته شوې وي.

د همدې ناندریو په لړ کې په ۱۹۵۰ کال کې، په تېره بیا د کوریا د جګړې پرمهال، د یرغل تعریف ته اړتیا ولیدل شوه.

عمومي اسامبلې په ۱۹۵۰ کال دغه موضوع د خپل کار په اجنډا کې ونیوله او په دې اړه تر اوږدو بحثونو وروسته بالاخره په ۱۹۷۴ کال کې د یرغل مفهوم د تعریف په اړه یو پرېکړه لیک تصویب شو.

په نوي تعریف کې هم چې د غړو هېوادونو له خوا د اجماع (consensus) په ډول تصویب شو، د پخوا په څېر د هغو کړنو بشپړ نوملړ چې یرغل بلل کېږي، نه دی په ډاګه شوی.

یرغل کلیمې ته د حقوقي تعریف موندنې پرځای، غوره داده چې (یرغل) باید د موثقو مادي اطلاعاتو د ترلاسه کولو په پایله کې تشخیص کړل شي.

امنیت شورا هم د خپلو کمېسیونونو د راپور تر اورېدو وروسته د پرېکړه لیک پر صادرېدو اقدام کوي. دغې شورا د کوریا د قضیې په اړه د (UNCOK) کمېسیون او د لبنان د قضیې په اړه د (UNOGIL) کمېسیون د راپورونو تر اورېدو وروسته خپل پرېکړه لیکونه صادر کړل.

د منشور د اووم څپرکي له مخې، امنیت شورا کولی شي په دوه ډوله قهري یا تنبیهي اقداماتو لاس پورې کړي:

۱-: د منشور۴۱ مې مادې له مخې امنیت شورا باید داسې اقدامات ترلاس لاندې ونیسي چې زور په کې ونه کارول شي.

په دې ډول اقدام کې امنیت شورا کولی شي چې د ملګرو ملتونو له غړو څخه غوښتنه وکړي، ترڅو له سرغړونکو هېوادونو سره سیاسي او اقتصادي اړیکې پرې کړي.

۲-: د ۴۲ مې مادې له مخې داسې اقدامات باید ترسره شي، چې زور په کې کارول شوی وي.

که چېرې امنیت شورا په ۴۱ مه ماده کې پېشبیني شوي اقدامات کافي ونه ګڼي، د نړیوالې سولې او ټیکاو په موخه کولی شي چې له هوايي، ځمکني او سمندري پوځي ځواک څخه کار واخلي او دغه پوځي اقدام ښایي د پوځي مانور، محاصرې او یا پوځي عملیاتو په بڼه وي.

مخکې له دې چې امنیت شورا پر پوځي او تنبیهي اقداماتو غور وکړي، د منشور ۳۹ مې مادې له مخې شورا باید دا په ډاګه کړي چې ایا نړیوال امنیت او سوله ګواښل شوې او یا پر کوم هېواد پوځي یرغل شوی دی او که نه؟

که چېرې له پورتنیو مواردو څخه یو مورد نقض شوی وي، شورا به د رایو په غوڅ اکثریت ۱۵/۹ تصمیم ونیسي.

له داخلي مسایلو پرته په امنیت شورا کې د نورو مهمو مسایلو په اړه د رایو غوڅ اکثریت ددې لامل شوی چې د دایمي غړو او د هغوی د متحدینو پر وړاندې هر ډول قهري او تنبیهي اقدام ناشونی شي.

دا په حقیقت کې د ویټو نتیجه ده چې د نړۍ ستر قدرتونه یې له هرډول جبري اقداماتو څخه خوندي کړي دي.

د ملګرو ملتونو سازمان له تأسیس وروسته، پر نړیوالو اړیکو حاکم دوه قطبي نظام سبب شو چې د منشور ۴۱ او ۴۲ مې مادې په سمه توګه پلي نه شي، ځکه د لویدیځ او ختیځ بلاک دوه سرسخت سیالان (امریکا او شوروي) په امنیت شورا کې د ویټو له حق څخه برخمن وو او هغه پرېکړې چې د دوی د متحدینو خلاف وې، ویټو کېدې.

د ۱۹۴۷ او ۱۹۶۰ کلونو ترمنځ د اندونیزیا او کانګو د بحران پرمهال امنیت شورا ونه شوای کړای چې د منشور اووم څپرکي له مخې لازم اقدامات ترسره کړي.

په ۱۹۵۰ کال کې د کوریا په قضیه کې د شوروي اتحاد د نه ګډون له امله، امنیت شورا بریالۍ شوه چې ځیني اقدامات او تدابیر تر لاس لاندې ونیسي.

۵- ویټو veto

د ملتونو ټولنې له تجربو څخه په استفادې چې د نړیوال امنیت په ټینګښت کې پاتې راغله، د ملګرو ملتونو سازمان د تأسیس پرمهال غړو هېوادونو د نړیوالې سولې د تضمین په موخه هوکړه وکړه، چې د امنیت شورا دایمي غړو ته باید د ممتازې رایې حق (ویټو) ورکړل شي.

ددې امتیاز وړاندیز د امریکا پخواني ولسمشر روزولټ له لوري د یالټا په کنفرانس کې وشو، چې د انګلستان او شوروي اتحاد په ګډون د یو شمېر هېوادونو د مشرانو له خوا ومنل شو. په همدې اساس، د امنیت شورا دایمي غړي په شورا کې د یوې اساسي نړیوالې مسئلې په اړه د اختلاف په صورت کې له ویټو څخه استفاده کوي.

د منشور د **۲۵** مې مادې له مخې د امنیت شورا پرېکړې د ملګرو ملتونو پر ټولو غړو د اجرا وړ دي او د شورا پرېکړې پر ځان لازمي بولي.

د ملتونو ټولنې په میثاق کې دې ته ورته څه نه و پېشبیني شوي. د میثاق په شپاړسمه ماده کې راغلي وو: ((که د ملتونو ټولنې کوم غړی پر بل یوځي برید وکړي، لکه د ټولنې پر ټولو غړو چې برید شوی وي. په دې صورت کې د ټولنې غړي تر ټولو لومړی باید له تېري کوونکي هېواد سره خپلې سوداګریزې او اقتصادي اړیکې پرې کړي)).

خو د اجرایوي ضمانت نه شتون او سازشونه سبب شول چې دغه مقررات نیمګړې او اجرا نه شي. د ملتونو په ټولنه کې د تنبیهي مقرراتو وضع کول، د سزاګانو ټاکل او د سرغړونکو پر وړاندې اقدام د اسامبلې مسؤلیت و او شورا ددې ډول مسایلو واک نه درلود.

له همدې امله د ټولنې اسامبلې ونه شو کړای چې د نړیوالو شخړو مخه ونیسي او بالاخره کوچنۍ شخړې په لویو بحرانونو واوښتلې او ورانوونکو جګړو ټوله نړۍ په سر واخیسته. بالاخره د دویمې نړیوالې جګړې په جریان کې متفقین دې هوکړې ته ورسېدل چې د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه باید له څو محدودو نړیوالو قدرتونو څخه یو سازمان رامنځته کړي.

په همدې لړ کې د **۱۹۴۳** کال د اکتوبر په **۳۰** د مسکو په اعلامیه کې د ګډ امنیتي سیستم پر جوړېدا ټینګار وشو او دغه سیستم د **۱۹۴۴** کال په سپټمبر کې د ډومبارټن اوکس په کنفرانس کې تصویب او د ملګرو ملتونو په منشور کې ګډ نړیوال امنیتي سیستم پېشبیني شو.

په دې سیستم کې تر ټولو عمده مسئله د امنیت په شورا کې د تصمیم نیونې ډول دی. په شورا کې د تصمیم نیونې مسئله د دایمي غړو د (ویټو) پر حق راڅرخي.

(ویټو) په امنیت شورا کې د پرېکړه لیک د تصویب پرمهال د هر دایمي غړي منفي رایې ته ویل کېږي. منفي رایه یوازې د نړیوالو مسایلو په اړه کارول کېږي، نه د سازمان د داخلي مسایلو په اړه.

د یوې مسئلې په اړه د امنیت شورا د یوه دایمي غړي او د عمومي اسامبلې منفي رایو ته غبرګه ویټو(Double veto) ورته ویل کېږي.

د امنیت شورا د دایمي غړو له خوا د ویټو له حق څخه په غیر عادلانه توګه استفاده کېږي چې د وخت او نړیوالو شرایطو عوامل ددې حق په کارولو کې اغېز لرلی.

هغه پرېکړې چې د امنیت شورا د جوړېدا له پیل څخه تر ۲۰۰۸ کال پورې وېټو شوي دي، په لاندې ډول دي:

روسیې ۱۲۳ ځلي، امریکا ۸۱ ځلي، انګلیستان ۳۲ ځلي، فرانسې ۱۸ ځلي او چین ۶ ځلي.

شوروي د ۱۹۴۶ او ۱۹۶۲ کلونو ترمنځ ۱۰۰ ځلي او له ۱۹۶۲ کال نه تر ۱۹۸۹ کاله پورې ۱۲ ځلي له دې حق څخه استفاده کړې ده.

دا چې شوروي د ملګرو ملتونو سازمان ته د غرب پلوو هېوادونو له راتګ څخه اندېښنه لرله، نو له همدې امله تر ۱۹۶۲ کال پورې په ملګرو ملتونو کې د لویدیځ بلاک هېوادونو د غړیتوب د مخنیوي په موخه یې ۵۰ ځلي ویټو کارولې ده.

انګلستان او فرانسې معمولاً ددې لپاره چې یو ماهوي پرېکړه لیک د شورا له خوا په تصویب ونه رسېږي، له ویټو څخه استفاده کړې ده.

امریکا اته ځلې د فلسطین، درې ځلې پرلبنان د اسرائیلو د یرغل (۱۹۸۲)، یو ځل د اسرائیلو له خوا د لبنان د سویلي سیمې د اشغال او یو ځل د اسرائیلو د بریدونو د محکومولو په تړاو د ویټو له حق څخه استفاده کړې ده.

همدغه راز د امریکا متحده ایالتو د مرکزي امریکا د مسایلو په باب په لاندې مواردو کې له وېټو څخه کار اخیستی دی:

په ۱۹۸۲ کال کې د هاندوراس پر وړاندې پوځي عملیات، په ۱۹۸۳ کال کې پر ګراناډا پوځي یرغل او په ۱۹۸۴ کال کې د نیکاراګوا پر سرحدي سیمو د ماینونو کرل.

یو شمېر هېوادونه د وېټو له حق څخه ددفاع په موخه بېلابېل دلایل وړاندې کوي، خو ځیني نور بیا ددې امتیاز پر وړاندې مخالفت کوي او په دې اړه خپل دلایل لري، چې دلته به یې په تفصیل سره وڅېړو.

الف: د وېټو پلویان

د ویټو له حق څخه ددفاع پلویان په لاندنیو دلایلو استناد کوي:

۱- د وېټو حق یو قانوني امتیاز دی چې په ۱۹۴۵ کال کې د ملګرو ملتونو د بنسټ ایښودونکو غړو او وروسته د نویو غړو له خوا د امنیت شورا پنځه دایمي غړو ته ورکړل شو. د ملګرو ملتونو غړو د منشور تر تصویب وروسته د شورا د پرېکړو الزامیت منلی دی.

۲- دا چې د پنځو سترو قدرتونو ګټې او نظریات سره جلا دي، طبیعي ده چې نور هېوادونه به ددغو پاشلو نظریاتو او ګټو تابع وي. په همدې اساس، کله چې دامنیت شورا دایمي غړي د یوې مسئلې پرسر توافق ته ورسېږي، د یوه نړیوال لیدلوري او سیاسي حل استازیتوب کوي.
۳- د ویټو حق د عمومي اسامبلې په وړاندې د توازن یو عامل ګڼل کېږي. په عمومي اسامبلې کې ډېر کوچني هېوادونه لکه (کومور) او (سېشل) د چین او امریکا په څېر لویو هېوادونو سره په رایه کې برابر حق لري، خو په امنیت شورا کې د رایې ډول د قدرت پراساس ټاکل شوی دی.
۴- ویټو د امنیت شورا د دندې په اجرا کې د نړیوالې سولې او منیت ساتنې په برخه کې یو مهم عامل نه شي کېدای. ځکه که ویټو نه وای، دغو پنځو نړیوالو قدرتونو به خپلو موخو ته د رسېدا لپاره له نورو لارو چارو کار اخیست.
- وېټو په امنیت شورا کې ددایمي غړو ترمنځ د شخړې او اختلاف مخه نیسي.
- که چېرې د وېټو حق موجود نه وای، ممکن د ملتونو ټولنې په څېر، ځیني قدرتونه له سازمان څخه وتلي وای.

ب: د وېټو مخالفین
هغه کسان چې د وېټو له حق سره مخالفت کوي داسې دلایل وړاندې کوي:
۱- د وېټوحق د منشور ددویمې مادې او لومړۍ فقرې له مخې د غړو هېوادونو د حاکمیت د برابرۍ له اصل سره په ټکر کې دی.
۲- د امنیت شورا دایمي غړو ته د وېټو حق ورکړه، د شورا له خوا د دوی پر وړاندې هر ډول اقدام ناشونی کوي. که چېرې د امنیت شورا د یوه دایمي غړي له خوا سوله نقض یا تجاوز کارانه اقدام ترسره شي، متجاوز هېواد کولی شي چې له وېټو څخه په استفادې د ځان پر وړاندې د امنیت شورا د هرډول اقدام یا پرېکړې مخه ونیسي.
د بېلګې په توګه کولی شو لاندې پېښو ته اشاره وکړو:
الف- په **۱۹۵۶** کال کې د هنګري په قضیه کې شوروي اتحاد مداخله وکړه او د وخت حکومت په نسکورولو سره یې په ښکاره ددغه هېواد خپلواکي ترپښو لاندې کړه.
ملګرو ملتونو دپېښې د څېړنې په موخه یوه ځانګړې کمېټه جوړه کړه، خو هنګري ته د ورتګ اجازه ور نه کړل شوه.
دغه راز امنیت شورا غوښتل چې د شوروي ددې اقدام پروړاندې یو پرېکړه لیک صادر کړي خو نوموړي هېواد وېټو کړ او قضیه همداسې پاتې شوه.
ب- پر افغانستان د شوروي د پوځي یرغل د غندنې په اړه امنیت شورا د یوه پرېکړې مسوده وړاندې کړه، خو شوروي دغه پرېکړه لیک وېټو او رد کړ.

ج- په ۱۹۸۳ کال کې امریکا پر ګراناډا پوځي یرغل وکړ. امنیت شورا د امریکا ددې اقدام پر وړاندې یو پرېکړه لیک چمتو کړ، خو د نوموړي هېواد له خوا وېټو شو.
۳- د شورا ددایمي غړو ګټو ته په کتو په شورا کې ډېرې پرېکړې له ځنډ یا رکود سره مخ کېږي. دلته به له یو څو بېلګو یادونه وکړو:
الف- په ۱۹۷۴ کال کې انګلیستان، امریکا او فرانسې د ملګرو ملتونو سازمان څخه د سوېلي افریقا د اېستلو پرېکړه لیک وېټو کړ.
ب- په ۱۹۸۲ کال کې د امریکا متحده ایالاتو پر لبنان د اسرائیلو دیرغل په اړه درې پرېکړه لیکونه وېټو کړل.
ج- او په ۱۹۸۲ کال کې امریکا او انګلستان د فالکلن ټاپو د بحران په اړه پرېکړه لیک وېټو کړ.

۲- د امنیت شورا کړنلاره (کاري طرزالعمل)

د امنیت شورا مؤقت طرزالعمل د غونډو رابلل، اجنډا، ریاست او نور اړونده مسایل دي چې په لنډ ډول به ورته اشاره وکړو:

الف- د شورا غونډې

د شورا غونډې پر دوو برخو: نوبتي او غیر نوبتي وېشل شوې دي.
نوبتي غونډې د منشور د ۲۸ مې مادې ۲ فقرې او مؤقتې غونډې د داخلي کړنلارې د ۴ مادې پربنسټ په کال کې دوه ځلې دایرېږي.
دغه راز غیر نوبتي غونډې د اړتیا پرمهال دایرېږي. د غونډو ترمنځ واټن لږ تر لږه باید څوارلس ورځې وي، خو دغه قاعده تر ډېره د شورا له خوا نه ده رعایت شوې. مثلاً، امنیت شورا په ۱۹۵۹ کال کې یوازې نهه غونډې وکړې چې دا د ملګرو ملتونو په تاریخ کې ترټولو کم شمېر غونډې بلل کېږي.
د امنیت شورا غونډې د عمومي اسامبلې په توصیه، د شورا د هر غړي او یا د عمومي منشي د غوښتنې پراساس جوړیږي.
که د منشور د ۳۵ مې او ۱۱ مې مادو پراساس کوم اختلاف یا شخړې د امنیت شورا پام ځان ته ور واړاوه، د شورا رئیس کولی شي چې غونډه دایره کړي.

ب- دکار اجنډا

د ملګرو ملتونو عمومي منشي د بېلابېلو هېوادونو او د اصلي څانګو عرایض او په امنیت شورا پورې اړوند نور مسایل شورا ته د بحث لپاره وړاندې کوي.
امنیت شورا د هرې غونډې لنډ مهاله اجنډا د عمومي منشي له خوا تنظیم او وروسته شورا ته د تصویب لپاره وړاندې کېږي.

د کار اجنډا باید له غونډې لږ تر لږه درې ورځې مخکې د عمومي منشي له خوا امنیت شورا ته اعلان شي. خو په بیړنیو حالاتو کې د غونډې له جوړېدا سره هممهاله اعلانېږي. شورا د غونډې تر پیل وړاندې باید خپله اجنډا تصویب کړي. که په غونډه کې پر ټاکل شوې اجنډا غور ونه شي، موضوع به راتلونکې غونډې ته وځنډول شي. مګر دا چې شورا بل ډول تصمیم ونیسي.

ج- د شورا مشري

د امنیت شورا مشري د انګلیسي الفبا تورو په ترتیب په نوبتي ډول د هر دایمي غړي هېواد پر غاړه وي. د امنیت شورا د ریاست دوره یوه میاشت ټاکل شوې ده.

که د امنیت شورا مشر په شورا کې د یوې مسئلې څېړل چې دده په هېواد پورې اړه ولري، د دندې د ښه اجرا او حسن نیت پر اساس کولی شي د شورا له مشرۍ څخه تېر شي چې په دې صورت کې د شورا څوکۍ باید د انګلیسي د الفبا تورو له مخې بل هېواد ته وسپارل شي.

د- د شورا دچارو اداره

د شورا مشر د غونډې اجنډا اعلانوي او هر غړي ته د بحث او نظر وړاندې کولو لپاره په نوبت سره بلنه ورکوي. شورا کولی شي د اړتیا پرمهال د یوې ځانګړې موضوع د څېړلو په موخه کمېسیون، کمېټه یا یو مخبر وټاکي. د شورا مشر کولی شي چې مخبر ته د لومړیتوب حق ورکړي.

کله چې د یادو مراجعو له خوا طرحه وړاندې شي، د شورا مشر باید له ځنډ پرته خپل حکم صادر کړي.

که حکم تر نیوکې لاندې راشي، نو د شورا مشر باید په امنیت شورا کې خپل قضاوت د بیړني تصمیم نیونې لپاره وړاندې کړي. د شورا د مشر حکم ترهغه چې نقض شوی نه وي، معتبر ګڼل کېږي.

وړاندیز شوي پرېکړه لیکونه، اصلاحیې او د ماهوي طرحو وړاندیزونه (substantive motions) باید په لیکلې بڼه استازو ته ورکړل شي.

اصلي وړاندیزونو (principa motions) او د پرېکړه لیکونو طرحو ته لومړیتوب ورکول کېږي. لاندې وړاندیزونه چې په ترتیب سره ذکر شوي دي، په غونډه کې به پر ټولو اصلي وړاندیزونو او د پرېکړه لیکونو پر طرحو لومړیتوب ولري:

۱- د غونډې ځنډول

۲- د غونډې مؤقتي رخصتي

۳- بلې ټاکل شوې ورځ او ساعت ته د غونډې ځنډول

۴- یوې ټاکلې نېټې ته د خبرو ځنډول

۵- اصلاحیې پېژندنه

د وړانديز شوې طرحې او پرېکړه ليک په اړه تر راى ګيرۍ مخکې، د لغوه کېدو امکان يې شته دی. د ملګرو ملتونو هر غړی د امنيت شورا په غونډو کې برخه نه شي اخيستی. که امنيت شورا په يوه غونډه کې د يوه غړي ګډون لازمي او ګټور وګڼي او يا هم د منشور د ۳۵ مې مادې او لومړۍ فقرې له مخې يوې مسئلې ته د امنيت شورا پام ور واړوي، کولی شي چې نوموړي هېواد ته د شورا په غونډه کې يوازې د ګډون اجازه ورکړي.

که د منشور د پورتنۍ مادې او يا ۳۲ مې مادې له مخې د ملګرو ملتونو يوه غړي ته په امنيت شورا کې د ګډون اجازه ورکړل شي، دغه غړی کولی شي چې شورا ته د پرېکړه ليک يوه طرحه وړاندې کړي.

طرحه به د امنيت شورا د يوه غړي له غوښتنې وروسته شورا ته د راى اخيستنې په موخه وړاندې شي.

هـ- د شورا ښکاره غونډې

د امنيت شورا غونډې څرګندې (علني) دي، مګر دا چې بل ډول تصميم ونيول شي. البته د شورا له لوري عمومي اسامبلې ته د عمومي منشي د ټاکنې په اړه توصيه بايد په سري غونډه کې ترسره شي.

د شورا د علني غونډې رسمي سوابق او همدارنګه نور اړونده اسناد بايد له څنډ پرته په رسمي ژبو خپاره شي.

سرمنشي بايد د شورا د پټې غونډې په اړه يوه خبرپاڼه خپره کړي. د ملګرو ملتونو هغه غړي چې د شورا په سري غونډو کې برخه اخلي، له غونډې وروسته کولی شي چې د سوابقو د ترلاسه کولو لپاره عمومي دفتر ته مراجعه وکړي.

امنيت شورا کولی شي د ملګرو ملتونو هغو غړو ته چې جواز لري، يادو سوابقو او اسنادو ته د لاسرسي اجازه ورکړي.

عمومي منشي هر کال بايد د محرمو دوسيو او اسنادو يو لېست چمتو او امنيت شورا ته يې وړاندې کړي. امنيت شورا د اسنادو له ترلاسه کولو وروسته پرېکړه کوي چې له دې جملې کوم اسناد بايد ښکاره او کوم يې پټ يا محرم وساتل شي.

و- په امنيت شورا کې اصلاحات

د ملګرو ملتونو سازمان له تأسيس څخه راهيسې په امنيت شورا کې د څوکيو د عادلانه وېش موضوع مطرح ده او له هماغه پيله يو شمېر هېوادونو امريکا، روس، چين، فرانسې او انګلستان ته د وېټو حق له ورکړې سره مخالفت کاوه.

خو په دې اړه رسمي وړانديز په ۱۹۵۷ کال کې د لاتيني امريکا د ۱۷ هېوادونو له خوا د عمومي اسامبلې يولسمې او دولسمې عمومي غونډې اجنډا ته وړاندې شو.

همدغه راز په **۱۹۵۲** کال کې د ناپېیلو هېوادونو غورځنګ او په **۱۹۶۳** کال کې د افریقا د خپلواکې شورا کنفرانس له خوا هم د اصلاح وړاندیزونه وشول.
خو د سازمان د غړو زیاتوالي ته په کتو په سازمان کې د اصلاح غوښتنې بهیر ګړندی شو او بالاخره په **۱۹۶۳** کال کې د [۱۸/۱۹۹۱] نمبر پرېکړه لیک له مخې د عمومي اسامبلې له لوري په امنیت شورا کې د غیر دایمي غړو شمېر له **۶** څخه **۱۰** ته زیات شو.
د نړیوالو بدلونونو په لړ کې په امنیت شورا کې د اصلاحاتو مسئله له سره مطرح شوه او له **۱۹۷۹** کال راهیسې د عمومي اسامبلې د کلنۍ غونډې د بحث موضوع ده.
په سومالیا کې د ملګرو ملتونو د ماموریت د پاتې راتلو له امله، د ناپېیلو غورځنګ سازمان په خپله لسمه سرمشریزه غونډه کې چې په **۱۹۹۲** کال په جاکارتا کې ترسره شوه، په امنیت شورا کې د اصلاحاتو غوښتنه وکړه.
بالاخره عمومي اسامبلې په **۱۹۹۳** کال کې د یوه پرېکړه لیک په ترڅ کې یوې کمېټې ته دنده وسپارله ترڅو په امنیت شورا کې د نویو غړو د زیاتېدو مسئله وڅېړي.
دغې کاري کمېټې یوه لسیزه فعالیت وکړ خو نه یوازې دا چې په امنیت شورا کې د غړو د زیاتوالي په اړه د ملګرو ملتونو غړي په خپل منځ کې سره توافق ته ونه رسېدل، بلکې ترمنځ یې جدي اختلافونه هم رامنځته شول.
په ملګرو ملتونو، په ځانګړې توګه د امنیت شورا په جوړښت کې د نویو اصلاحاتو بله لړۍ په **۲۰۰۳** کال کې د ملګرو ملتونو د پخواني عمومي منشي کوفي عنان له خوا پیل شوه.
نوموړي د بدلونونو په موخه یو شپاړس کسیز پلاوی وګوماره او پلاوي له څېړنې وروسته په **۲۰۰۴** کال د ډیسمبر په **۲** مه خپل راپور عمومي منشي ته وړاندې کړ.
له راپور وروسته عمومي منشي د (امنیت، پرمختګ او بشري حقونو د لا تحقق په موخه) تر نامه لاندې په **۲۰۰۵** کال د مارچ په **۲۱** مه یوه اعلامیه خپره کړه، چې د امنیت شورا په جوړښت کې د بدلونونو په موخه د دوو اصلاحي موډلونو (الف موډل- ب موډل) وړاندیز په کې شوی و.
خو دغه موډلونه تر اوسه نه دي منل شوي او اوس هم د عمومي اسامبلې په هره غونډه کې د دولتونو له خوا مطرح کېږي.
د کوفي عنان وړاندیز شوي موډلونه په دې ډول دي:
- **الف موډل**: په دې موډل کې دنړۍ له بېلابېلو لویو وچو څخه بې له وېټو**۶** دایمي غړي او **۱۳** غیردایمي وړاندیز شوي دي.
د الف موډل پر اساس **۲** دایمي څوکۍ افریقا، دوه اسیا، **۱** څوکۍ اروپا او **۱** څوکۍ د امریکا لویې وچې ته ځانګړې شوې دي. همدا راز د غیردایمي غړیتوب لپاره **۴** څوکۍ افریقا، **۳** څوکۍ اسیا، **۳** څوکۍ اسیا او پاسفیک او **۲** څوکۍ اروپا او **۴** څوکۍ امریکا ته ځانګړې شوې دي.

د دې موډل له مخې غیر دایمي غړي یوازې د یوې دورې لپاره د دوو کلونو په مخه ټاکل کېږي.
- **ب موډل**: د دې موډل له مخې د امنیت شورا او سني **۱۵** غړي **۲۴** ته زیات شوي دي. په دغه موډل کې دایمي غړي نه دي پېشبیني شوي، خو ۸ غړي پرته له ټاکلې دورې څخه د څلورو کلونو لپاره پېشنهاد شوي دي. پر دې سربېره دوه غړي پرته له ټاکلې دورې څخه د دوو کلونو لپاره پېشنهاد شوي دي. هغه غړي چې د تجدید وړ نه دي او د څلورو کلونو لپاره ټاکل کېږي، په دې ډول دي: اسیا، افریقا، اروپا او امریکا هر یو دوه دوه غړي. همدغه راز ۴ غیر دایمي څوکۍ افریقا، ۳ اسیا، ۱اروپا او ۳ امریکا ته ځانګړې شوې دي.

دویمه څانګه: عمومي اسامبله

۱- د عمومي اسامبلې د غړو جوړښت

عمومي اسامبله د ملګرو ملتونو له غړو څخه جوړ مهم مشورتي ارګان دی. د ملګرو ملتونو هر غړی دولت کولی شي چې په اسامبله کې پنځه تنه استازي ولري او هر هېواد یوازې د یوې رایې حق لري.
عمومي اسامبله د یو نړیوال مجلس په توګه د نړیوالې ټولنې د غړو د نظریاتو او بحثونو ځای دی. که څه هم عمومي اسامبله د ملګرو ملتونو یو نړیوال ارګان ګڼل کېږي، خو تر یوې مودې سازمان ته د نوي غړیتوب له منلو ډډه وکړه. هغه دوه عمده دلایل چې په ملګرو ملتونو سازمان کې یې د یو شمېر هېوادونو د غړیتوب مخنیوی کاوه په دې ډول دي:
- د دوو نړیوالو زبرځواکونو(امریکا او شوروي) سیالۍ؛
- له جغرافیوي پلوه د یو شمېر هېوادونو کوچنیوالی.
تر **۱۹۵۵** کال پورې د یادو دوو زبرځواکونو سیاسي رقابت د دې لامل شو چې سازمان ته د نویو هېوادونو پرمخ د غړیتوب دروازې وتړل شي.
خو وروسته یو زیات شمېر لویو او کوچنیو هېوادونو د ملګرو ملتونو سازمان ته د غړیتوب لار پیدا کړه چې له دې سره د عمومي اسامبلې د نړیوال توب ماهیت څرګند شو. خو بیاهم ځیني هېوادونه د ځینو دلایلو له مخې له غړیتوب څخه پاتې شول. لکه ختیځ- لویدیځ المان او سویلي او شمالي کوریا.
بالاخره دغو هېوادونوهم په ۱۹۷۳ او ۱۹۹۱ کلونو کې په رسمي ډول د ملګرو ملتونو غړیتوب ترلاسه کړ. دغه راز سویس هم په ۲۰۰۲ کال کې د ملګرو ملتونو غړی شو.

د نوي غړیتوب په ترلاسه کولو کې یو بل خنډ له جغرافیوي پلوه د یو شمېر هېوادونو د کوچنیوالي مسئله وه.
تر اویایمې لسیزې پورې امریکا او یو شمېر نورو لویدیځو هېوادونو په ملګرو ملتونو سازمان کې د کوچنیو هېوادونو (Micro-state) له غړیتوب سره مخالفت کاوه او دلیل یې دا و چې کوچني هېوادونه نه شي کولی د منشور د پرېکړو مطابق خپلې ژمنې سرته ورسوي.
په همدې اساس، په ۱۹۶۷ کال کې د ملګرو ملتونو عمومي منشي (اوتانټ) هم څرګنده کړه چې کوچني هېوادونه د منشور د پرېکړو د پلي کولو وړتیا نه لري. د استعمار ځوړتیا او د نویو هېوادونو په رامنځته کېدو سره، د کوچنیو هېوادونو په اړه دا ډول نظریات بدل شول او د اویایمې لسیزې په لومړیو کې کوچني هېوادونه وتوانېدل چې د ملګرو ملتونو غړیتوب ترلاسه کړي او له دې سره د عمومي اسامبلې نړیوال توب تحقق پیدا کړ.

۲- رایه
د منشور د ۱۸ مې مادې له مخې د عمومي اسامبلې هر غړی د یوې رایې حق لري او د رایې اچونې طریقه د موضوع په ارزښت پورې اړه لري.
په عمومي اسامبلې کې د بحث وړ مسایل کولی شو په لاندې ډول وویشو:
۱- مهم مسایل ۲- بېلابېل مسایل
عمومي اسامبله د مهمو مسایلو په اړه په دوه ثلثه رایو تصمیم نیسي او مهم مسایل په لاندې ډول دي:
- د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په اړه توصیه کول
- د امنیت شوار د غیردایمي غړو ټاکل
- د اقتصادي او ټولینزې شورا د غړو ټاکل
- د منشور ۸۲ مې مادې له مخې د قیمومیت شورا د غړو ټاکل
- د ملګرو ملتونو په سازمان کې د نویو غړو منل
- د غړو د مزایاوو او حقونو ځنډول او د غړو ایستل
- د قیمومیت په نظام پورې د اړونده مسایلو راجع کول
- او په بودیجې پورې اړونده مسایل
د یادونې ده، که څه هم عمومي اسامبله کولی شي چې د رایو په ساده اکثریت نور مسایل په د مهمو مسایلو په نوملړ کې شامل کړي، خو تر دې مهاله یې د مهمو مسایلو په نوملړ کې نور مسایل نه دي شامل کړي او یوازې پورتني مسایل تر بحث او څېړنې لاندې نیسي.

په همدې اساس عمومي اسامبلې په ۱۹۵۰ کال کې د سوېلي افریقا مسئله نړیوالې محکمې ته وړاندې کړه او خپل دغه اقدام یې یو غیر مهم تصمیم وګاڼه.
د عمومي اسامبلې ترسره شوې پرېکړې او تصمیمونه د (مصوبې)، (پرېکړه لیک) او (اعلامیې) په نومونو یادیږي.
په عمومي اسامبلې کې د رایې اچونې په اړه اعلان له نورو هغو سره توپیر لري.
ځیني وخت د یوې موضوع په اړه د رایې اچونې اعلان د ټولو غړو د خوښې (ګډ تصمیم) پر اساس صورت نیسي چې په دې ډول حالت کې د عمومي اسامبلې غړي له ګډ تصمیم څخه هرکلی کوي او دا ډول تصمیم د ټولپوښتنې اړتیا هم له منځه وړي.
خو ځیني وخت بیا له یوې موضوع سره د توافق په صورت کې غړي په علني ډول خپل یو لاس پورته کوي.
دغه راز ډېری وختونه مستقیمه رایه هم کارول کېږي چې په دې ډول رایه اچونه کې د هر هېواد د استازي نوم اخیستل کېږي او راځي خپله رایه وړاندې کوي.
همدا راز پټه رایه اچونه هم هغه طریقه ده چې معمولاً په ټاکنو کې ترې استفاده کېږي.
د پټې رایې اچونې ښکاره بېلګه د عمومي اسامبلې نولسمه عمومي غونډې ده، چې په یاده غونډه کې تصمیمونه او پرېکړه لیکونه له رای ګیرۍ پرته د رایو په اتفاق ترسره شول.
د رای ګیرۍ دغه ډول تر ډېره اغېزمن دی، ځکه چې د غړو ترمنځ د نادریو او شخړو مخه نیسي.
د یادونې ده چې په عمومي اسامبله کې د ټولو غړو رایې سره برابرې دي او د اسامبلې ټول غړي (لوی، کوچني، ځواکمن او کمزوري) هېوادونه د رایې اچونې له برابرو حقونو څخه برخمن دي.
په یوه سازمان کې د رایې د برابرۍ اصل د یوې مسئلې د اغېزمن حل تر ټولو غوره لار ګڼل کېږي.
خو دا چې د ځانګړو موضوعاتو په اړه پرېکړې په انفرادي ډول نه شي ترسره کېدای، نو د رای ګیرۍ په جریان کې په عمومي اسامبله کې بېلابېلې ډلې جوړېږي. لکه د لاتیني امریکا د هېوادونو ډله، د اسیایي او افریقایي هېوادونو ډله او د لویدیځو هېوادونو ډله.
په اسامبله کې دغه ډلبازۍ ددې سبب کېږي چې یو شمېر محدود هېوادونه له یوه ځانګړې بلاک سره په یوځای کېدو تر یوه بریده خپل سیاسي نفوذ پراخ کړي، داسې چې د هغه له حقیقي قدرت سره په تناسب کې نه وي.
له همدې امله د امریکا متحده ایالات، عمومي اسامبله د اکثریت دیکتاتورۍ د مرکز په نامه یادوي، ځکه د درېیمې نړۍ هېوادونه په ګډه د یوې ځانګړې ډلې په جوړلو له خپل نفوذ څخه په استفادې د ځینو مسایلو په اړه په خپله ګټه پرېکړه کوي.

۳- د عمومي اسامبلې دندې او واکونه

عمومي اسامبله چې د ټولو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې ده، د يوه نړيوال ليدلوري څرګندونه کوي.

د عمومي اسامبلې ټول غړي د منشور د ۱۰ مې او ۱۷ مې مادو پربنسټ له پراخو واکونو څخه برخمن دي.

هغو بېلابېلو مسايلو ته په پام سره چې د عمومي اسامبلې په غونډو کې تربحث لاندې نيول کېږي، کولی شو ووايو چې دغه ارګان د نړيوالو پر عمومي افکارو باندې د پام وړ اغېز لري.

د عمومي اسامبلې له دې ځانګړنو سره نه شو کولی چې دې ارګان ته يو نړيوال پارلمان ووايو او يا هم د هېوادونو له داخلي پارلمانونو سره يې پرتله کړو، ځکه عمومي اسامبله داسې قوانين نه تصويبوي چې الزامي وي خو پرېکړه ليکونه يې توصيوي بڼه لري.

د منشور لسمې مادې عمومي اسامبلې ته پراخ واکونه ورکړي دي. د يادې مادې له مخې (عمومي اسامبله کولی شي د منشور په چوکاټ کې هره مسئله د خپلو واکونو له مخې تر بحث او غور لاندې ونيسي او همدارنګه د منشور په ۱۲ مه ماده کې له راغلي حالت پرته، عمومي اسامبلې کولی شي د ملګرو ملتونو غړو يا امنيت شورا ته د ځينو مسايلو په اړه توصيه وکړي).

همدا راز د منشور په ۱۱ مه ماده کې راغلي دي:

((عمومي اسامبله کولی شي چې د نړيوالې سولې او امنيت په موخه د ګډې همکارۍ اصول لکه د بې وسلې کولو او د وسلو د تنظيم اصول تر بحث او څېړنې لاندې ونيسي او دغه راز کولی شي چې د يادو اصولو په اړه د سازمان غړو او يا هم امنيت شورا ته توصيه وکړي. همدغه راز د مهمو مسايلو په اړه پرېکړه به د عمومي اسامبلې له خوا تر بحث وروسته امنيت شورا ته وړاندې شي)).

په ټوله کې کولی شو چې د عمومي اسامبلې واکونه پر انحصاري او غير انحصاري واکونو ووېشو.

الف: د عمومي اسامبلې انحصاري واکونه

عمومي اسامبله په لاندې برخو کې انحصاري واک لري او د سازمان نورې څانګې حق نه لري چې د اسامبلې په چارو کې لاسوهنه وکړي.

- د فرعي څانګو جوړول؛
- د نړيوالو حقوقو تدريجي پراختيا او تدوين؛
- نا خپلواکه سيمې؛
- او د ملګرو ملتونو داخلي مسايل.

۱- **د فرعي څانګو جوړول**: عمومي اسامبله کولی شي چې فرعي څانګې جوړې کړي. د فرعي څانګو له جملې د ملګرو ملتونو اختصاصي صندوق دی، چې موخه یې له مخ پر ودې هېوادونو سره د پانګونې په برخه کې مالي مرسته ده.
خو وروسته دغه صندوق بیا (د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام) په نوم ونومول شو. فرعي څانګې به وروسته هر یو په جلا - جلا توګه وڅېړو.
۲- **د بین المللي حقوقو تدریجي پراختیا او تدوین**: د منشور د ۱۳ مې مادې له مخې، عمومي اسامبله د نړیوالو حقوقو د پراختیا او تدوین په موخه لازمې هڅې کوي.
په همدې اساس، عمومي اسامبلې په ۱۹۴۷ کال کې د نړیوالو حقوقو(international law commission) په نامه یو کمېسیون جوړ کړ.
یاد کمېسیون د نړۍ له څلور دېرش تکړه حقوقپوهانو څخه جوړ شوی دی او د اسامبلې له خوا د پنځو کلونو لپاره ټاکل کېږي.
دا کمېسیون په کال کې یو ځل غونډه کوي او غړي یې په کمېسیون کې د خپل دولت استازیتوب نه شي کولی بلکې د هغوی ټاکل د علمي صلاحیت او تخصص پر اساس کېږي.
د کمېسیون عمده مسؤلیتونه د نړیوالو حقوقو پراختیا او د قانوني طرحو چمتو کول دي. البته ځینې وختونه د عمومي اسامبلې او اقتصادي او ټولنیزې شورا له لوري هم نوموړي کمېسیون ته ځینې طرحې وړاندې کېږي.
وروسته له دې چې کمېسیون قانوني طرحه چمتو کړي، عمومي اسامبله د یوه کنوانسیون د لاسلیک په موخه یو نړیوال کنفرانس جوړوي.
هغه نړیوال کنوانسیونونه چې ملګرو ملتونو تر دې دمه لاسلیک کړي دي:
۱- د سمندرونو او ترڅارنې لاندې سیمو په اړه کنوانسیون، ژنیو (۱۹۵۸)
۲- د سواحلو په اړه کنوانسیون، ژنیو (۱۹۵۸)
۳- د ازادو اوبو په اړه کنوانسیون، ژنیو (۱۹۵۸)
۴- په ازادو سمندرګیو کې د کبانو ښکار او د ژوندیو موجوداتو د ساتنې په اړه کنوانسیون، ژنیو -(۱۹۵۸).
۵- په ډیپلوماتیکو اړیکو پورې اړوند کنوانسیون، ویانا -(۱۹۶۱)
۶- په قونسولي اړیکو پورې اړوند کنوانسیون، ویانا -(۱۹۶۳)
۷- د معاهداتو په حقوقو پورې اړوند کنوانسیون، ویانا -(۱۹۶۹)
۳- **ناخپلواکه سیمې**:
عمومي اسامبله تر قیمومیت (سرپرستۍ) لاندې سیمو په اړه یو لړ پراخ واکونه لري.

د قيموميت او څارنې په اړه د هوکړه ليکونو تصويب او د تر قيموميت لاندې هېوادونو ته د خپلواکۍ په اړه پرېکړه، د عمومي اسامبلې له انحصاري واکونو څخه ګڼل کېږي.
عمومي اسامبلې ناخپلواکه سيمو ته د ازادۍ په ترلاسه کولو کې ډېرې هلې ځلې کړې دي. اسامبلې په ۱۹۶۰ کال کې هغه سيمې چې د يو شمېر هېوادونو له خوا مستعمره او اشغال شوې وې، د خپلواکۍ په اړه يې يوه اعلاميه خپره کړه او د دې اعلاميې د څار او پلي کېدا په موخه يې يوه کمېټه هم جوړه کړه.

۴- د ملګرو ملتونو کورني مسايل:

د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکل، د اقتصادي او ټولنيزې شورا، د نورو تخصصي غړو ټاکل او د بوديجې تنظيم د عمومي اسامبلې له انحصاري واکونو څخه ګڼل کېږي.
دا چې د سازمان د بوديجې تصويب تر ټولو مهمه مسئله ده، لاندې به يې په تفصيل سره وڅېړو.
- د بوديجې تنظيم او چمتوکول: د ملګرو ملتونو د بوديجې د تنظيم په اړه د منشور اولسمه ماده داسې وايي:
الف- عمومي اسامبله د ملګرو ملتونو د سازمان د بوديجې د تصويب او څېړلو واک لري.
ب- عمومي اسامبله مسؤليت لري چې د سازمان د مالي لګښت د تأمين په موخه له غړو هېوادونو څخه ټاکلې ونډه راټوله کړي.
ج- عمومي اسامبله ټول هغه مالي او بوديجوي مسايل چې د **۵۷** مې مادې له مخې د سازمان تخصصي ارګانونو ته منظورېږي، تصويب او څېړي.
له پورتنۍ مادې څخه داسې ښکاري چې د ملګرو ملتونو د بوديجې تنظيم او تصويب او پر غړو دولتونو د مالي ونډې وېشل، د عمومي اسامبلې له انحصاري واکونو څخه شمېرل کېږي.
د عمومي اسامبلې له لوري د بوديجې تر تصويب وروسته پر ټولو غړو د اجرا وړ ده.
د ملګرو ملتونو سازمان د بوديجې په اړه د لا ډېرو معلوماتو لپاره لاندې درې ټکي د يادولو وړ دي:
۱- د ملګرو ملتونو د سازمان د مالي لګښت ورکړه؛
۲- د ملګرو ملتونو د بوديجې د تصويب او تنظيم پړاوونه؛
۳- د غړو هېوادونو له لوري د سازمان مالي ونډه.
۱- د ملګرو ملتونو مالي لګښت: د ملګرو ملتونو د سازمان مالي لګښت په درې برخو وېشل شوی دی:
●عادي بوديجه: عادي بوديجه په هرو دوو کلونو کې يوځل د عمومي اسامبلې له لوري تصويبېږي. د بوديجې پېشنهاد لومړی د عمومي منشي له خوا کېږي، وروسته بيا د څېړلو په موخه د اداري او بوديجوي چارو مشورتي کمېټې ته وړاندې کېږي.

همدارنګه پر پېشنهادي بوديجې بیا کتنه او بېلابېلو څانګو ته د بوديجې تخصیص، د پروګرامونو او همغږۍ ۳۴ کسیزې کمېټې (committee for programs and coordination) له لوري ترسره کېږي.
د ۲۰۰۹ - ۲۰۰۸ کلونو ځانګړې شوې بوديجه چې په ترتیب سره په ۲۰۰۷ کال د ډیسمبر په ۲۱ په مقدماتي پړاو کې تصویب شوه، نږدې ۴،۱۷ ملیارده امریکایي ډالره اټکل شوې وه.
● نا اټکل شوې او غیر عادي بوديجه (unforeseen and Extraordinary Expenses)
د ملګرو ملتونو نا اټکل شوې او فوق العاده بوديجه په هرو دوو کلونو کې په عمومي بوديجه کې پېشبیني کېږي.
عمومي منشي واک لري چې د ملګرو ملتونو د مالي او بوديجوي چارو له مشورتي کمېټې سره په سلا او همغږۍ د نړیوالو بیړنیو مسایلو په موخه نږدې دوه میلیونه کلنۍ بوديجه چمتو کړي.
که چېرې د ځانګړې یا غیر عادي بوديجې لپاره تر دوو میلیونه ډالره زیاتو پیسو ته اړتیا ولیدل شي، عمومي اسامبله باید په دې اړه بیړنۍ غونډه را وغواړي او پرېکړه وکړي.
مثلاً، په ۱۹۸۸ کال کې د ایران او عراق ترمنځ له اوربند وروسته، ملګرو ملتونو د دواړو هېوادونو ترمنځ پر ګډه پوله نړیوال سوله ساتي ځواکونه ځای پرځای کړل او ددغه ماموریت د مالي لګښت لپاره عمومي اسامبلې بیړنۍ غونډه وکړه او اړه شوه، ترڅو د شپږو میاشتو لپاره نا اټکل شوې بوديجه چې نږدې ۷۵،۲۰۰،۰۰۰ امریکایي ډالرو ته رسېده، په تصویب ورسوي.
● د معاشونو له مالیاتو څخه لاسته راغلې بوديجه (working capital fund)
په ۱۹۴۸ کال کې د معاشونو د مالیاتو صندوق په جوړېدو سره، د هر کال لپاره د څلوېښت میلیونه ډالرو معادل بوديجه ورته اټکل شوه.
په ۱۹۸۵ کال کې دا مبلغ ۱۰۰ میلیونه ډالرو ته لوړ شو چې د یو شمېر هېوادونو له نیوکو سره مخ شو.
ددې صندوق پیسې چې د غړو دولتونو له خوا تأمینېږي، په سازمان کې د بوديجې کسر په جبرانولو کې مرسته کوي.
په بوديجه کې د کسر لامل د غړو له خوا په خپل وخت د مالي ونډې (سهم) نه ورکول دي. پر دې سربېره ملګري ملتونه (د سازمان د ګډ ځانګړي صندوق) په نوم د پیسو یو بل صندوق هم لري چې په ۱۹۷۰ کال کې د غړو هېوادونو د داوطلبانه مرستو پر اساس جوړ شو. ددې صندوق د جوړېدو موخه د مالي بحران پرمهال له سازمان سره مالي مرسته کول دي.
د یادونې ده چې د پیسو له یادو دوو صندوقونو څخه یوه هم د ۱۹۸۵ کال د بوديجې کسر جبران نه شوای کړای او نه هم د سازمان مالي ستونزو په حل کې یې مرسته کړې ده.

دا راز په **۱۹۸۵** کال کې د غړو هېوادونو په ځانګړې توګه د امریکا له خوا د کلنۍ مالي ونډې نه ورکول، د سازمان په بودیجه کې لوی کسر رامنځته کړ چې له دې سره په صندوق کې هم څه پاتې نه شول.
خو بالاخره د سازمان ستونزه حل نه شوه، ځکه چې د معاشونو له مالیاتو څخه لاسته راغلې پیسې د ځانګړو حالاتو او په بودیجه کې د کوچني کسر لپاره اټکل شوې وې، نه د لوی بودیجوي کسر لپاره، چې په ملګرو ملتونو کې د لوی مالي بحران سبب وګرځېد.

د ملګرو ملتونو د بودیجې د تنظیم څرنګوالی او د تصویب پړاوونه

● د بودیجې د تنظیمولو څرنګوالی: د ملګرو ملتونو بودیجه د عمومي اسامبلې په مختلفو کمېټو کې تر یو لړ بحث او څېړنې وروسته چمتو کېږي او دا کمېټې عبارت دي له:
۱- پنځمه کمېټه یا د ملګرو ملتونو د مالي او اداري چارو کمېټه
۲- د مالي او ادراي چارو مشورتي کمېټه
۳- د پالیسۍ او همغږۍ کمېټه
۴- د مالي ونډې کمېټه
۱- پنځمه کمېټه: پنځه کمېټه د عمومي اسامبلې یوه مهمه کمېټه ده، چې د سازمان ټول اداري او مالي مسایل لکه: بودیجه، د پرسونل استخدام، د هېوادونو په ونډو کې بدلون، مالي چمتو والی او د تخصصي سازمانونو بودیجوي مسایل تر مطالعې او څېړنې لاندې نیسي.
د کمېټې پرېکړې د رایو په ساده اکثریت ترسره کېږي او وروسته خپلې پرېکړې عمومي اسامبلې ته وړاندې کوي. کمېټه معمولاً د عمومي اسامبلې د عادي غونډو پرمهال خپلې غونډې دایروي، خو د اړتیا او د بیړنۍ بودیجې د تصویب پرمهال کولی شي له عمومي اسامبلې سره په یو وخت بیړنۍ غونډه دایره کړي.
دا چې مالي کمېټه پر مالي چارو د څارنې مسؤلیت لري، نو د عمومي اسامبلې د نورو کمېټو په منځ کې ځانګړی ځای لري.
د عمومي اسامبلې په هره کمېټه کې چې د مالي مسایلو په اړه پرېکړې کېږي، ترڅو چې د مالي کمېټې تائید ترلاسه نه کړي، په اسامبلې کې به تصویب نه شي.
هغه عمده مسایل چې هر کال د پنځمې کمېټې تر څار لاندې پرې بحث کېږي:
- د ملګرو ملتونو د دوه کلنې بودیجې تصویب او څېړل
- د مالي راپورونو او د تخصصي سازمانونو د مالي چارو څېړل
- د سازمان د فعالیتونو د همغږۍ او پراختیا په موخه د پروګرامونو او طرحو څېړل
- د سازمان پر دوه کلنې جاري بودیجې بیاکتنه او څېړل

- د سازمان بیړنی مالي وضعیت
- د ملګرو ملتونو د څارنې د ګډ مرکز د راپورونو څېړل
- د ملګرو ملتونو د غړو لپاره د مالي ونډو ټاکل
- د سازمان د استخدام چارې
- د کنفرانسونو د کمېټې د راپورونو څېړل
- د ملګرو ملتونو او د هغه د تخصصي سازمانونو د کارکوونکو مصؤنیتونو او مزایاو پورې اړونده مسایلو ته رسیدګي
- د ملګرو ملتونو د کارکوونکو په اړه د سازمان ګډ سهم او په دې اړه د استخدام د نړیوال کمېسیون د راپورونو څېړل
- د تقاعد د چارو څېړل
- د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې د نړیوالو سوله ساتو ځواکونو د مالي چارو څېړل
- د ملګرو ملتونو د مالي بحران څېړل.
۲- د مالي او بودیجوي چارو مشورتي کمېټه: دا کمېټه په ۱۹۴۶ کال کې جوړه شوه چې د سازمان ۱۲ غړي په کې برخه لري.
نوموړې کمېټه د عمومي اسامبلې د کاري طرزالعمل ۱۵۵ او ۱۵۷ مو مادو پر اساس فعالیت کوي او دنده یې د سازمان د مالي او اداري چارو مطالعه او له پنځمې کمېټې سره مرسته کول دي.
هغه مهم موضوعات چې په دې کمېټه کې تر بحث لاندې نیول کېږي: د سازمان د کلنۍ بودیجې په اړه د عمومي منشي د راپور څېړل؛ د تخصصي سازمانونو د بودیجې څېړل او د هغوی مالي چارو په اړه لازم وړاندیزونه او د ملګرو ملتونو د مالي مسؤل د راپورونو څېړل.
۳- د پالیسۍ جوړونې او همغږۍ کمېټه: دا کمېټه په لومړي سر کې په اقتصادي او ټولنیزې شورا پورې تړلې وه، خو وروسته په ۱۹۷۶ کال کې د عمومي اسامبلې د یوې فرعي څانګې په توګه ومنل شوه. د دې کمېټې مهمې دندې:
د سازمان د منځ مهاله پروګرامونو څېړل؛ د پروګرامونو د لومړیتوبونو پېژندل؛ د سکرتریت د کارونو په اړه توصیه؛ د تخصصي سازمانونو دبرنامو بررسي او د عمومي اسامبلې له پنځمې کمیټې سره همکاري.
یاده کمېټه اوسمهال ۳۴ غړي لري چې ۹ له افریقا، ۷ له اسیا، ۷ له لاتیني امریکا، ۴ له ختیځې اروپا او ۷ غړي یې له لویدیځې امریکا ټاکل کېږي.
د پالیسۍ جوړونې او همغږۍ کمېټې د کړنلارې له مخې، دغه کمېټه په کال کې شپږ اونۍ د پالیسۍ جوړونې او څلور اونۍ د بودیجې د څېړلو په موخه غونډې کوي.

۴- د ونډو کمېټه: د مالي ونډې د ورکړې کمېټه په ۱۹۴۶ کال کې رامنځته شوې ده او د عمومي اسامبلې له مهمو څانګو څخه ګڼل کېږي.

ددې کمېټې مهمې دندې: پر غړو هېوادونو د سازمان د بودیجې د مالي ونډې وېشنه، د هغو غړو په اړه پرېکړه نیول چې ونډه یې ځنډولې وي او د فرعي سازمانونو د غړو د ونډې په اړه مشورتي توصیې.

نوموړې کمېټه اتلس غړي لري چې د جغرافیوي وېش پربنسټ او دتجربې له مخې د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.

د یادونې وړ ده چې د غړو په ټاکنه کې پر جغرافیوي معیار سربېره، یاده کمېټه څو کاله په پرلپسې ډول د امریکا او شوروي په ولکه کې وه.

کمېټه هر کال د خپلو فعالیتونو، د غړو د ونډې، د ونډې لپاره د معیارونو ټاکل او د سازمان د بودیجې د مناسب وېش په هکله عمومي اسامبلې ته راپور وړاندې کوي.

کمېټه دغه راز په هرو دوو کلونو کې یوځل د سازمان بودیجه د درې کلونو لپاره د یو لړ معیارونو له مخې پر غړو هېوادونو باندې تقسیموي او خپل ګزارش پنځمې کمېټې ته وړاندې کوي. دغه معیارونه د هېوادونو اقتصادي ځواک، نفوس او د هېوادونو د سړي سر عاید له مخې ټاکل شوې دي.

- دبودیجې د تصویب پړاوونه: د ملګرو ملتونو د سازمان بودیجه له ۱۹۷۴ کال راهیسې په هرو دوو کلونو کې یوځل د عمومي منشي له خوا د عمومي اسامبلې کلنۍ غونډې ته د تصویب په موخه وړاندې کېږي.

د اسامبلې پنځمې کمېټې ته د بودیجې تر وړاندې کولو مخکې د مالي او اداري چارو مشورتي کمېټه او د پالیسۍ او همغږۍ کمېټه، دبودیجې په باب د عمومي منشي راپور په غور او دقت تر بحث او څېړنې لاندې نیسي او وروسته بیا د عمومي منشي له خوا اسامبلې ته وړاندې کېږي.

عمومي اسامبلې دا راپورونه د نهایي کولو او ارزولو په موخه پنځمې کمېټې ته لېږي. نوموړې کمېټه مسؤلیت لري چې د عمومي اسامبلې د درې میاشتنۍ عادي غونډې په جریان کې راپورونه وڅېړي او خپله وروستۍ پرېکړه عمومي اسامبلې ته وړاندې کړي.

د ملګرو ملتونو د سازمان د بودیجې د تمویل طریقه

د عمومي اسامبلې د کړنلارې د ۱۲۰ مې مادې له مخې، د سازمان د مالي ونډې کمېټه په هرو دوو کلونو کې یوځل د سازمان مالي لګښت پر غړو دولتونو تقسیموي.

دغه راز نوموړې کمېټه کولی شي چې د اسامبلې د کړنلارې ۲۰ مادې له مخې، د ملګرو ملتونو د ناغړو دولتونو مالي ونډه وټاکي.

هر دولت خپله ونډه باید د عمومي منشي تر اعلان وروسته د دېرش ورځو په لړ کې او یا د میلادي کال له پیل سره سم چې د ملګرو ملتونو مالي کال هم ګڼل کېږي، تحویل کړي.
که د ځینو هېوادونو مالي کال د سازمان له مالي کال سره په ټکر کې و او نه شي کولی چې پر وخت خپلې ونډې سازمان ته تحویل کړي، د بودیجې د کسر په صورت کې سازمان کولی شي چې د معاشونو د مالیاتو له پولي صندوق او یا له احتیاطي صندوق څخه خپله مالي اړتیا پوره کړي.
د دولتونو ترمنځ د سازمان د بودیجې وېش پر ځانګړو معیارونو ولاړ دی، چې مهم او اصلي هغه یې د پیسو د ورکړې ظرفیت(Real capacity to pay) په نوم یادیږي.
همدغه راز دوه نور معیارونه هم په پام کې نیول شوي دي چې د (سړي سر کلنی او ملي عاید) څخه عبارت دي او په امریکایي ډالرو محاسبه کېږي.
په یادو دوو معیارونو کې د هغوی منځنی کچه (حد اوسط) محاسبه کېږي.
د بېلګې په توګه، د ۱۹۸۹او۱۹۹۱ کلونو د ونډې ټاکلو لپاره منځنی حد لس کاله ۱۹۷۸-۱۹۸۷ د مالي ونډې د ټاکلو لپاره د هېوادونو د سرسړي کلنی عاید په پام کې نیول شوی دی. د هېوادونو د اقتصادي ځواک د معیار پر اساس، تر ټولو زیاته ونډه امریکا ورکوي.
په ۱۹۴۶ کال کې د ملګرو ملتونو له (۱۹،۳۹۰،۰۰۰) امریکایي ډالره بودیجې څخه ۳۹ سلنه امریکا، ۱۱ سلنه انګلیستان، ۶ سلنه شوروي او پاتې نوره برخه یې ۵۲ غړو تمویل کړې وه.
تر ۱۹۵۵ کال پورې د ملګرو ملتونو د بودیجې کابو نیمه برخه امریکا، انګلیستان او شوروي اتحاد تامینوله. خو په همدې کال کې سازمان ته د نویو غړو په زیاتېدو چې ۱۱۸ ته ورسېدل، عمومي اسامبلې پرېکړه وکړه چې غړو هېوادونو ته باید د مالي ونډې د ورکړې لپاره حداکثر او حداقل معیار وټاکي، چې حداکثر د بودیجې دېرش سلنه او حداقل یې څلور سلنه وټاکل شو.
په ۱۹۷۰ کال کې په ملګرو ملتونو کې د ونډو د معیارونو د ټاکلو موضوع مطرح شوه او پرېکړه وشوه چې پر پخواني معیار سربېره باید نوي معیارونه لکه نفوس، تورم، د هېوادونو اقتصادي بحران، په بهرنیو اسعارو دداخلي اسعارو د تبادلې اړتیا او نور په پام کې ونیول شي. په همدې لړ کې عمومي اسامبلې په ۱۹۷۳ کال کې تصمیم ونیوه چې باید ترټولو لوړه ونډه ۲۵سلنه او ټیټه یې ۰،۰۲ برخه وټاکل شي.
خو په ۱۹۷۷ کال کې د حداقل ونډې په اړه ځیني اصلاحات رامنځته شول او دا کچه ۰،۰۱ته راکمه شوه او د حداکثر په کچې کې کوم بدلون را نه غی. خو په ۱۹۹۷ کال کې یو ځل بیا د حداقل کچه را کمه شوه او د عمومي اسامبلې د ۲۱۵/۲۵ پرېکړه پر اساس، دغه کچه ۰،۰۰۱وټاکل شوه.
خو په ۲۰۰۰ کال کې په حد اکثر کچه کې یو ځل بدلون راغی او ۲۲ سلنه وټاکل شوه چې د امریکا ونډه هم همدومره ده.

ب- د عمومي اسامبلې غیر انحصاري واکونه

د عمومي اسامبلې غیر انحصاري عمده واکونه: د نړیوالې سولې او امنیت ساتنه، د نړیوالې محکمې د قاضیانو ټاکل، د عمومي منشي ټاکل، د نویو غړو منل - ایستل، د غړیتوب ځنډول او د منشور اصلاح.

۱- د نړیوالې سولې او امنیت ساتنه: د عمومي اسامبلې تر ټولو عمده غیر انحصاري واک چې په حقیقت کې د امنیت شورا له واک سره تداخل لري، د نړیوالې سولې او امنیت ساتنه ده. د اسامبلې واکونه په لاندې ډول خلاصه کولی شو:

۱- د منشور لسمه ماده: ((عمومي اسامبله کولی شي د منشور له مخې هره مسئله که هغه په هر ارګان پورې اړه ولري، تربحث لاندې ونیسي او په ۱۲ مه ماده کې له راغلي حالت پرته عمومي اسامبله همدغه راز کولی شي چې د ملګرو ملتونو غړو یا امنیت شورا ته د ځینو مسایلو په اړه توصیه وکړي)).

عمومي اسامبله د منشور د لسمې او یوولسمې مادې له مخې کولی شي چې د خپرو شویو توصیو او پرېکړه لیکونو په واسطه د نړیوالو پر عمومي افکارو د نفوذ یو عامل شي.

له بل پلوه که چېرې کومه مسئله په امنیت شورا کې د یوه دایمي غړي له لوري وېټو شي او شورا له ناندریو سره مخ کړي، عمومي اسامبله کولی شي چې د مسئلې د حل په موخه اقدام وکړي او د اړتیا په صورت کې ښایي پرېکړه لیک هم تصویب کړي.

۲- عمومي اسامبله د لومړۍ کمېټې له لارې سیاسي او امنیتي مسایل څېړي.

۳- عمومي اسامبله د ملګرو ملتونو پر ټولو فعالیتونو د څارنې په ترڅ کې هر کال د امنیت شورا او عمومي منشي د کار راپور څېړي او په اړه یې لازمې توصیې کوي.

۴- عمومي اسامبله د امنیت شورا د غیر دایمي غړو په ټاکنه کې مهم رول لوبوي. د امنیت شورا ۲ پر ۳ برخه غړي د عمومي اسامبلې له لوري ټاکل کېږي.

عمومي اسامبله د پراخو واکونو د لرلو ترڅنګ، د نړیوالې سولې او امنیت ساتنې دویمه درجه مسؤلیت هم پر غاړه لري.

د عمل په ډګر کې امینت شورا په دې برخه کې لومړنی رول ترسره کوي. یو شمېر هېوادونو د نړیوالې سولې او امنیت د ساتنې په برخه کې د عمومي اسامبلې د رول د برجسته کولو په موخه ځیني اقدامات ترسره کړي دي، چې په لاندې ډول دي:

۱- د لنډ مهالي کمېټې جوړول - interim committee

د سړې جګړې پرمهال د امریکا او شوروي ترمنځ اړیکې ترینګړې شوې او د ملګرو ملتونو په سازمان کې د هرې مسئلې په اړه د دواړو هېوادونو هوکړه یو ناممکن کار ګرځېدلی وو.
له ویټو څخه د شوروي پرلپسې استفادې د امنیت شورا فعالیتونه په ټپه درولي وو، خو امریکا په عمومي اسامبله کې د ډېرې هېوادونو ملاتړ له ځانه سره درلود.
ددې لپاره چې د نړیوالې سولې او امنیت په تړاو د ځینو مهمو پرېکړو واک له امنیت شورا څخه عمومي اسامبلې ته ولېږل شي، وړاندیز وشو ترڅو د منشور د ۲۲ مې مادې له مخې یوه لنډمهاله کمېټه جوړه شي.
د یادې کمېټې د جوړېدو موخه د هغه وضعیت کابو کول وو، چې په عمومي اسامبله کې یې د مهمو پرېکړو مخه نیولې وه.
لنډمهاله کمېټه د عمومي اسامبلې له ټولو غړو څخه جوړه شوې وه او د هر غړي هېواد یوه استازي په کمېټه کې برخه لرله.
د کمېټې واک تر یوه بریده خپله له عمومي اسامبلې څخه محدود و. ددې ترڅنګ، یادې کمېټې واک درلود چې عمومي اسامبلې ته د وړاندیز شویو مسایلو د حل په موخه اقدام وکړي او دا راز د اړتیا پر مهال د بیړنیو غونډو د جوړولو صلاحیت یې هم درلود.
د یادونې وړ ده چې شوروي اتحاد د لنډ مهالي کمېټې له جوړېدو سره مخالفت څرګند کړ او دا کار یې د منشور د ۲۰ مې مادې خلاف عمل وباله.
دغه کمېټه تر ړنګېدو وروسته په ۱۹۴۹ کال کې یوځل بیا جوړه شوه، خو له دې وروسته بیا نه ده جوړه شوې او عمومي اسامبله تر دې مهاله په دې توانېدلې چې د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه ټول مسایل د خپلې کلنۍ عمومي او بیړنیو غونډو له لارې وڅېړي او په اړه یې اړونده ارګانونو ته لازمې توصیې وکړي.

۲- د سولې لپاره د یووالي پرېکړه لیک

د سولې په موخه د یووالی ترنامه لاندې پرېکړه لیک چې د ۱۹۵۰ کال د نومبر په ۳ د عمومي اسامبلې له خوا تصویب شو، د نړیوالې سولې او ټیکاو په برخه کې د عمومي اسامبلې لپاره یوه لویه لاسته راوړنه وه.
دغه پرېکړه لیک د کوریا د جګړې او په ملګرو ملتونو کې د چین د خلکو جمهوریت د غړیتوب منلو په اړه د شوروي اتحاد د اعتراض په غبرګون کې خپور شوی و.
امریکا د ملګرو ملتونو سوله ساتي ځواکونه د سوېلې کوریا د ملاتړ په موخه د شمالي کوریا پر وړاندې جګړې ته ولېږل.

شوروي ددې اقدام د مخنيوي لپاره امنيت شورا ته مراجعه وکړه، خو امريکا په عمومي اسامبلې کې د سولې لپاره د يووالي ترنامه لاندې د پرېکړه ليک مسئله مطرح کړه.
په ياد پرېکړه ليک کې راغلي وو: ((که امنيت شورا د سولې د ناقضينو او متجاوزينو پرواړاندې اقدام ونه شو کړای، عمومي اسامبله به د يوې بيړنۍ غونډې په ترڅ کې بحراني سيمې ته د وسلوالو ځواکونو د لېږلو پرېکړه وکړي)). دا پرېکړه ليک د شوروي د تمې خلاف په تصويب ورسېد.

۳- د ګډو اقداماتو کمېټه (collective measures committee)

دا کمېټه څوارلس غړي لري او دنده يې د عمومي اسامبلې د توصيې پربنسټ د ملګرو ملتونو د ټولو غړو د فعاليتونو همغږي کول دي.
د سولې په اړه مسايل لکه: نړيوالې سولې ته د ګواښ او پوځي يرغل په صورت کې عمومي اسامبله د ۲۴ ساعتونو په ترڅ کې د امنيت شورا په توصيه بېړنۍ غونډه جوړوي. دا رويه د انګليستان او فرانسې له مخالفت وروسته له هغه وخت راهيسې دود شوه، کله چې په ۱۹۵۶ د اکتوبر په ۳۱ د سويز کانال د شخړې په اړه امريکا د مصر پر وړاندې د پوځي عملياتو د درولو پرېکړه ليک تصويب کړ.
همدغه راز له دې پېښې څلور ورځې وروسته د همدې کال په نومبر کې پخواني شوروي اتحاد په امنيت شورا کې د هنګري مسئله ويټو کړه. خو د د ټوليزو اقداماتو د کمېټې له لوري مسئله د بررسۍ لپاره عمومي اسامبلې ته ارجاع شوه.

۴- د عمومي اسامبلې بيړنۍ ځانګړې کمېټې

د (سولې او يووالي ترنامه لاندې پرېکړه ليک) د عمومي اسامبلې د بيړنيو کمېټو د رامنځته کېدو اساس نه شي کېدای، بلکې دا ډول کمېټې په اصل کې د امنيت شورا د ځينو غړو په هڅو جوړې شوې دي.
که د امنيت شورا يو غړی تشخيص کړي چې د يوې وېټو شوې مسئلې په اړه د غړو ترمنځ اختلاف د شورا کار له خنډ او ځنډ سره مخ کوي، کولی شي چې په دې ډول اقدام لاس پورې کړي.
د ملګرو ملتونو عمومي اسامبلې تر ۱۹۹۱ کاله پورې نهه بيړنۍ غونډې کړي دي چې پنځه يې د پورتنۍ يادې مسئلې په اړه او څلور نورې يې د سولې لپاره د يووالي پرېکړې پراساس دايرې کړې دي.

۲- د نړيوالې محکمې د قاضيانو ټاکل: د نړيوالې محکمې لپاره قاضيان ددغې محکمې د اساسنامې د ۴ او ۱۴ مو مادو پربنسټ د امنيت شورا او عمومي اسامبلې له خوا په ګډه ټاکل کېږي.
۳- د عمومي منشي ټاکل: د منشور د ۹۷ مادې له مخې د ملګرو ملتونو منشي د امنيت شورا په توصيه د عمومي اسامبلې له خوا ټاکل کېږي.
۴- د نويو غړو منل: د منشور د څلورمې مادې دويمې فقرې له مخې، د ملګرو ملتونو په سازمان کې د نوي غړيتوب منل د امنيت شورا په وړانديز او د عمومي اسامبلې په تائيد ترسره کېږي.
۵- ايستل: د ملګرو ملتونو د منشور شپږمې مادې له مخې که د امنيت شورا هر غړي په منشور کې له راغليو اصولو څخه سرغړونه وکړه، د شورا په توصيه او د اسامبلې په تائيد به د ملګرو ملتونو له سازمان څخه وايستل شي.
۶- د غړيتوب ځنډول: د منشور د ۵ مادې له مخې که چېرې امنيت شورا د کوم غړي دولت پر وړاندې اقدام وکړي، امنيت شورا کولی شي عمومي اسامبلې ته توصيه وکړي ترڅو نوموړی هېواد له امتيازونو او مصؤنيتونو څخه محروم کړي.
دغه امتيازات او مصؤنيتونه کېدای شي د امنيت شورا له لوري بېرته ورکړل شي. د ملګرو ملتونو په سازمان کې تر اوسه د غړيتوب ځنډولو او ايستلو پېښه نه ده رامنځته شوې، خو د يوشمېر هېوادونو باورليکونه بېرته ورکړل شوي دي.
لکه په ۱۹۷۴ کال د سيپټمبر په دېرشمه د عمومي اسامبلې د ۳۲۰۷ نمبر پرېکړه ليک(XXX) له مخې د سوېلي افريقا باور ليک مسترد شو.
۷- د منشور اصلاح: د منشور د ۱۰۹ مې مادې له مخې، د منشور تعديل او بياکتنه د ملګرو ملتونو د ټولو غړو په ګډون د يو عمومي کنفرانس له لارې د عمومي اسامبلې په درې ثلثه رايو او د امنيت شورا په نهو مثبتو رايو صورت مومي.
په دې کنفرانس کې هر غړی ديوې رايې حق لري.

۵- د عمومي اسامبلې اړونده کمېټې

د عمومي اسامبلې اصلي کمېټې په دې ډول دي:

- لومړۍ کمېټه: د سياسي اوامنيتي چارو کمېټه؛
- دويمه کمېټه: داقتصادي او مالي چارو کمېټه
- دريېمه کمېټه: د ټولنيزو، بشري او کلتوري چارو کمېټه
- څلورمه کمېټه: د ناخپلواکه سيمو او قيموميت کمېټه

- پنځمه کمېټه: اداري او بودیجوي کمېټه
- شپږمه کمېټه: د حقوقي چارو کمېټه
- اومه کمېټه: د سیاسي چارو کمېټه.

عمومي اسامبله په پورتنیو کمېټو سربېره دوه تشریفاتي کمېټې او دوه دایمي کمېټې هم لري. تشریفاتي کمېټې له عمومي کمېټې او د باور لیکونو کمېټو څخه عبارت دي او همدغه راز دایمي کمېټې عبارت دي له: اداري او بودیجوي کمېټه او د غړیتوب د ونډو (حق العضویت) کمېټه.

هغه موضوعات چې د عمومي اسامبلې په غونډه کې مطرح کېږي، عمومي کمېټه دغه موضوعات د غور او څېړنې په موخه اړوندو کمېټو ته، چې د عمومي اسامبلې اوه ګوني اصلي کمېټې دي، وړاندې کوي.

اصلي کمېټې د غړو هېوادونو له استازو څخه جوړې شوې دي چې خبرې او مذاکرات په کې ترسره کېږي. عمومي اسامبله یوازې د غونډې په پای کې د اصلي کمېټو د راپورونو په اړه د رای ګیرۍ لپاره له سره غونډه دایروي.

د یادونې وړ ده چې په عمومي اسامبله کې پر یوې موضوع بیا کتنه او خبرې ډېر لږ ترسره کېږي. پر یادو کمېټو سربېره، عمومي اسامبله کولی شي چې د خپلې دندې د اجرا پرمهال د منشور د ۲۲ مې مادې پربنسټ د اړتیا پرمهال فرعي څانګې جوړې کړي.

۲- د عمومي اسامبلې کاري طرزالعمل

الف- غونډې

عمومي اسامبله درې ډوله غونډې لري: عادي غونډې، ځانګړې غونډې او بیړنۍ غونډې.

۱- عادي غونډې: عادي غونډې هر کال د سپټمبر میاشتې په دریمه اونۍ د سه شنبې په ورځ دایرېږي او د عمومي کمېټې د توصیې پراساس د غونډې د پای نېټه هم په همدې ورځ ټاکل کېږي. د عمومي اسامبلې مقر یا ځای د امریکا په نیویارک ښار کې موقعیت لري.

عمومي اسامبله کولی شي چې د تېرې غونډې د پرېکړې او یا د اکثریت غړو د غوښتنې پراساس له اصلي مقر څخه پرته په بل ځای کې غونډه دایره کړي.

دغه راز د ملګرو ملتونو هر غړی کولی شي چې د کلنۍ غونډې تر پیله درې میاشتې وړاندې له سازمان څخه غوښتنه وکړي چې له اصلي مقر (نیویارک) څخه پرته په بل ځای کې غونډه جوړه کړي.

عمومي منشي دغه وړاندیز د ملګرو ملتونو ټولو غړو ته رسوي او یوه میاشت وخت لري څو په دې اړه غور وکړي.

له یوې میاشتې وروسته که چېرې د غړیو اکثریت برخه له دې وړاندیز سره همغاړې (موافق) وو، نو غونډه به په هماغه ترتیب ترسره شي.
عمومي منشي باید د کلنۍ عمومي غونډې له پرانېستې درې میاشتې مخکې ټول غړي خبر کړي. عمومي اسامبله کولی شي چې غونډه تر یوې معلومې نېټې پورې وځنډوي.
۲- ځانګړې غونډې: ځانګړې غونډې د امنیت شورا یا د سازمان د غړو په غوښتنه جوړېږي.
د عمومي اسامبلې د داخلي کړنلارې د ۸ مې مادې له مخې، ځانګړې غونډه د امنیت شورا او د ملګرو ملتونو د سازمان د غړو په وړاندیز د اسامبلې د داخلي کړنلارې له ۹ مې مادې سره سم باید د پنځلس ورځو په ترځ کې جوړه شي.
۳- بیړنۍ غونډې: د (v) A ۳۷۷ نمبر پرېکړه لیک پراساس عمومي منشي باید د امنیت شورا، د اکثریت غړو او یا د یوه غړي له وړاندیز سره سم د ۲۴ ساعتونو په موده کې بیړنۍ غونډه راوغواړي.
هغه ځانګړې غونډې چې د امنیت شورا په غوښتنه او یا هغه غونډې چې د سازمان اکثریت غړو په غوښتنه دایرېږي، عمومي منشي باید د غونډې تر پیل لږترلږه څلوېښت ورځې مخکې د ملګرو ملتونو ټولو غړو ته د موضوع په اړه خبر ورکړي.
که چېرې د ۸ مې مادې پربنسټ بیړنۍ غونډه رابلل کېږي، عمومي منشي باید د غونډې تر پرانیستې ۱۲ ساعته وړاندې ټول غړي خبر کړي او د منشور د ۵۷ مې مادې د ۲ مې فقرې له مخې د ملګرو ملتونو ټولو اصلي او فرعي څانګو ته باید د غونډې د دایرېدو په اړه اطلاعیه واستول شي.

ب- د غونډې اجنډا

د عادي غونډو اجنډا: د عادي غونډې اجنډا باید د عمومي منشي له خوا تنظیم او د غونډې تر پیل لږ تر لږه دوه میاشتې مخکې د ملګرو ملتونو ټولو غړو ته ولېږل شي. د عادي غونډو اجنډا به داسې وي:
- د سازمان د فعالیتونو په اړه د عمومي منشي راپور
- د اصلي او فرعي څانګو راپورونه
- ټول هغه موضوعات چې په تېره غونډه کې یاداشت شوې وي
- د غړو له خوا د بحث په موخه وړاندې شوي موضوعات
- د تېر او راتلونکي کال د بودیجې په تړاو موضوعات.
- ټول هغه موضوعات چې د عمومي منشي په باور اړین وي

- د منشور د ۳۵ مې مادې او دویمې فقرې له مخې د هغو دولتونو په وړاندیزونو غور کول چې د ملګرو ملتونو غړیتوب نه لري.
د ملګرو ملتونو عمومي منشي او غړي کولی شي چې د غونډې له پیله دوه میاشتې وړاندې خپل موضوعات د غونډې اجنډا ته وسپاري.
اجنډا ته ورسپارل شوي موضوعات باید له غونډې څخه شل ورځې مخکې له ټولو غړو سره شریک شي، ترڅو په وروستي لېست کې ځای پرځای شي.
هغه مهم او عاجل مسایل چې له یوې میاشتې په لږه موده کې د عادي غونډې له پیل یا د غونډې په جریان کې په اجنډا کې د شاملولو په موخه وړاندې کېږي، د عمومي اسامبلې د اکثریت غړو له تصویب وروسته به په اجنډا کې شامل شي.
بې له اړونده کمېټې، د اجنډا له سپارلو اووه ورځې وروسته هېڅوک نه شي کولی چې په اجنډا کې قید شوي موضوعات تر بیاکتنې او غور لاندې ونیسي. مګر دا چې عمومي اسامبله په دوه ثلثه رایو بل ډول تصمیم ونیسي.
د ځانګړې غونډې اجنډا: د ځانګړې غونډې اجنډا د غونډې تر جوړېدو څوارلس ورځې مخکې باید د ملګرو ملتونو ټولو غړو ته ولېږل شي.
که چېرې ځانګړې غونډه د اکثریت غړو په غوښتنه یا د یوه غړي په غوښتنه راوبلل شي، اجنډا باید د غونډې له پیل څخه شل ورځې مخکې ټولو ته واستول شي.
د ځانګړې غونډې په اجنډا کې باید یوازې هغه موضوعات شامل وي، کوم چې پخوا مشخص شوي وي.
البته د سازمان هر غړی او عمومي منشي کولی شي چې د ځانګړې غونډې تر پرانېستو څلور ورځې مخکې په اجنډا کې د موضوع د شاملولو لپاره وړاندیز وکړي، څو موضوع ژر تر ژره د اجنډا په لېست کې شامله او ټولو غړو ته اعلان شي.
اجنډا باید د حاضرو غړو له خوا دوه پر درېیمې برخې د رایو تصویب شي. په اجنډا کې د هېڅ راز تعدیل او تبدیل وړاندیز نه منل کېږي، مګر دا چې له غونډې څخه درې میاشتې مخکې وړاندیز شوی وي.

ج- استازی پلاوی

د ملګرو ملتونو هر غړی هېواد کولی شي چې ۵ تنه استازي، ۵ تنه نایبان، یو شمېر سلاکاران او متخصصین د یو ګډ پلاوي په ترکیب کې د ملګرو ملتونو سازمان ته ولېږي. نایب استازي ته چې د پلاوي د رئیس له خوا کومه دنده ورسپارل کېږي، باید د یوه استازي په توګه یې پرمخ یوسي.

د- د باور لیکونو کمېټه

د باور لیکونو کمېټه چې په ترکیب کې نه غړي لري، د غونډې له پرانیستو سره په یو وخت کې جوړیږي.

د کمېټې غړي د اسامبلې د مشر په وړاندیز او د غړو په تائید ټاکل کېږي. نوموړې کمېټه د ملګرو ملتونو د ټولو استازو غړو باورلیکونه څېړي او په اړه یې اړونده ادارې ته راپور وړاندې کوي.

که د هر استازي د غړیتوب په اړه د چا له خوا څه اعتراض موجود وو، تر هغې چې د باور لیکونو کمېټې خپل راپور نه وي بشپړ کړی او عمومي اسامبلې ته یې نه وي وړاندې کړی، نوموړی استازی کولی شي چې د نورو په څېر په عادي ډول په غونډو کې ګډون وکړي.

د غونډې رئیس او مرستیال

د عمومي اسامبلې د هرې نوې غونډې په پیل کې ترڅو چې نوی رئیس ټاکل کېږي، پخوانی یعنې د تېرې دورې رئیس به د غونډې مشري کوي.

عمومي اسامبله له غړو څخه یو تن د رئیس او ۲۱ تنه به د مرستیالانو(نایبانو) په توګه ټاکي.

د اووه ګونو اصلي کمېټو رئیسان هم له همدغو نایبانو څخه ټاکل کېږي. هغه څوک چې عمومي کمېټې ته د مشر په توګه ټاکل کېږي، باید د کمېټې د چارو د پرمخ بیولو وړتیا ولري.

که چېرې رئیس په غونډه کې حاضر نه و له خپلو نایبانو څخه به یو تن د غونډې مشر وټاکي.

مرستیال یا نایب به د رئیس په څېر واک ولري او که چېرې رئیس د خپلې دندې له اجرا څخه عاجز و، د پاتې مودې لپاره به نوی رئیس وټاکل شي.

د عمومي اسامبلې د مشر دندې او واکونه دادي: د غونډې د پیل او پای اعلانول، د غونډې نظم ساتل او د غونډې پر اجنډا څارنه، د خبرو لپاره د نوبت تنظیمول، د پرېکړو او تصمیمونو اعلانول او رئیس همدغه راز باید د انظباطي تدبیرونو په اړه تصمیم ونیسي او پر غونډې پوره څارنه ولري.

رئیس د خپلې دندې د اجرا پرمهال د عمومي اسامبلې تابع دی. رئیس او د هغه نایبان چې د ریاست کفیل ګڼل کېږي، د رایې ورکولو حق نه لري او کولی شي د ځان پر ځای له پلاوي څخه یو تن استازی وټاکي.

و- د اسامبلې ژبې

عمومي اسامبله او فرعي کمېټې پنځه رسمي ژبې لري: عربي، انګلیسي، فرانسوي، چینایي، روسي او هسپانوي.

په عمومي اسامبله کې له دغو شپږو ژبو که پر هرې یوې څوک خبري کوي، هماغه ګړی باید په شفاهي ډول پنځه نورو هغو ته وژباړل شي.

دغه راز هر استازی کولی شي چې د اسامبلې له رسمي ژبو پرته پر نورو ژبو هم وینا وکړي چې په دې صورت کې نوموړی استازی باید دژباړې اسانتیا برابره کړي چې دده وینا او خبرې په ژوندۍ بڼه د اسامبلې له شپږو رسمي ژبو څخه یوې ته یې وژباړي.
هغه وینا چې په نورو غیر رسمي ژبو د ملګرو ملتونو د سکرتریت د ژباړونکو له خوا وړاندې کېږي، د وینا متن له مخکې باید ژباړل شوی وي.
د عمومي اسامبلې د غونډو په لړ کې د (ملګرو ملتونو ورځپاڼه) د اسامبلې په رسمي ژبو چاپیږي. همدغه راز ټول پرېکړه لیکونه او اسناد هم په همدغو رسمي ژبو خپرېږي.
د یادونې وړده چې د ملګرو ملتونو په نور رسمي ژبو باندې د اسنادو د خپرولو لګښت د سازمان پر غاړه دی، مګر په عربي ژبه د خپاره شویو اسنادو لګښت به عربي هېوادونه په خپله ورکوي.

درېیمه څانګه: نړیواله محکمه

۱- تاریخچه:

ددې نړیوال قضایي ارګان بنسټ په ۱۹۰۷ کال کې د لاهای سولې په دویم کنفرانس کې کېښودل شو او د کنفرانس برخوالو په لومړي سر کې د دوو قضایي ارګانونو د جوړېدو وړاندیز کړی و: د جنګي غنیمتونو محکمه (prize court) او د داورۍ محکمه (Arbital court of justice).
که څه هم دا دوې محکمې جوړې نه شوې، خو د کنفرانس برخوالو ته یې د یوه قضایي ارګان د جوړولو احساس ورکړ چې په پایله کې همدا احساس د نړیوالې محکمې د تأسیس سبب شو.
ددې ترڅنګ، د (الیهو روټ) وړاندیز چې د نړیوالې محکمې د جوړېدو لپاره یې کړی و، هم د یادولو وړ دی.
نوموړې په خپله طرحه کې وړاندیز کړی و، چې د نړۍ ټول حقوقپوهان باید په دې محکمه کې غړیتوب ولري.
که څه هم دا طرحه د ځینو هېوادونو له خوا تائید شوه، خو د محکمې د قاضیانو د ټاکلو پرسر اختلاف راپورته شو او هر دولت غوښتل چې په محکمې کې خپل استازي ولري.
دا چې محکمې کوچنی جوړښت او تشکیل درلود او د ټولو هېوادونو غوښتنې نه شوای پوره کېدای، نو د نړیوالې محکمې د تأسیس دغه طرحه همداسې پاتې شوه.
نړیوالو قضایي پېښنو ته په کتو، د ملتونو ټولنې له جوړېدو مخکې هم یو شمېر محاکم موجود وو لکه په ۱۹۰۷ کال کې د مرکزي امریکا محکمه.
دا چې یادې محکمې ونه کړای شوه چې د خلکو باور ترلاسه کړي، په ۱۹۱۷ کال کې د غړو هېوادونو (کاستاریکا، ګواتیمالا، هاندوراس، نیکاراګوا او السلوادور) له خوا ړنګه شوه.

۲- د نړيوالې محکمې پيدايښت

د يو نړيوال قضايي ارګان د جوړېدو اړتيا ته په پام د ملتونو ټولنې بنسټګر غړي د نړيوالې محکمې د تأسيس په هڅه کې شول.

يادو هېوادونو خپله غوښتنه د ميثاق په څلورمه ماده کې داسې بيان کړې وه:

((د ټولنې شورا ته دنده سپارل کېږي چې د يوې نړيوالې دايمي محکمې طرحه تنظيم او د ټولنې غړو ته يې وسپاري. محکمه به د ټولو هغو نړيوالو شخړو او مسايلو د څېړلو او رسيدګۍ واک ولري چې دوی ته ارجاع يا وړاندې کېږي. دغه راز که چېرې د عمومي اسامبلې او شورا له خوا د مشورتي نظر څرګندولو په موخه کومه قضيه محکمې ته ارجاع شي، محکمه بايد خپله بشپړه بېطرفي وساتي)).

د همدې مادې پر اساس، ملتونو ټولنې پرېکړه وکړه چې د حقوقپوهانو يوه کمېټه جوړه کړي ترڅو د محکمې لپاره اساسنامه ترتيب کړي.

کمېټې د اساسنامې لپاره يوه مقدماتي طرحه چمتو کړه چې د عمومي اسامبلې او شورا له يو لړ اصلاحاتو وروسته په ۱۹۲۰ کال کې په تصويب ورسېده.

د محکمې اساسنامه د ملتونو ټولنې د اکثريت غړو له لاسليک او تائيد وروسته د اجرا وړ وګرځېده او نړيوالې محکمې د ۱۹۲۲ کال د فيبرورۍ په مياشت کې رسماً په خپل کار پيل وکړ. په ۱۹۲۹ کال کې په اساسنامه کې ځيني اصلاحات رامنځته شول او په ۱۹۳۶ کال کې نوې اساسنامه د اجرا وړ وګرځېده.

د نړيوالې محکمې د اساسنامې له مخې، محکمې ۱۵ قاضيان لرل چې يوولس يې اصلي او څلور يې مؤقتي وو او د عمومي اسامبلې او شورا د رايو په اکثريت به د ۹ کلونو لپاره ټاکل کېدل.

ددې محکمې مقر د لاهای د سولې په ماڼۍ کې و.

محکمې په کال کې يوځل عادي غونډه دايروله او د اړتيا پر مهال ځانګړې او بيړنۍ غونډې يې هم دايرولای شوې. محکمې دغه راز يو رسمي دفتر هم درلود چې په راس کې يې يو رئيس او مرستيال و او دنده يې د اداري چارو پرمخ وړل وو.

يادې محکمې دوه ډوله، ترافعي او تفسيري صلاحيتونه درلودل چې د لومړي صلاحيت پر اساس به يې حکم او ددويم صلاحيت پر اساس به يې مشورتي رايه صادروله.

د محکمې يوه ځانګړنه، له ملتونو ټولنې څخه د هغې حقوقي خپلواکي وه او له همدې امله له امريکا او شوروي څخه پرته، نورو ټولو هېوادونو اساسنامه رعايتوله او د محکمې واکونو ته يې درناوی درلود.

د دويمې نړيوالې جګړې پرمهال نړيواله محکمه له هاګ څخه ژنيو ته ولېږدول شوه، ځکه المان اعلان کړی و چې د قاضيانو هېڅ ډول مصؤنيت نه شي تضمينولی.

د دويمې نړيوالې جګړې په لړ کې کله چې متحدينو د يو نړيوال سازمان د جوړېدو وړانديز وکړ، ورسره د يو نړيوال قضايي ارګان جوړول يې هم د خپل کار په لومړيتوبونو کې شامل کړ.
د همدې موضوع په تړاو د ډومبارټن اوکس په کنفرانس کې بحث وشو چې ايا د ملتونو ټولنې نړيواله محکمې په خپل ځای پرېښودل شي او که پر ځای يې نوې محکمې جوړې شي.
دا مسئله د ملګرو ملتونو د حقوقپوهانو کمېټې ته وسپارل شوه، څو په دې اړه بحث او څېړنه وکړي.
يادې کمېټې د ۱۹۴۵ کال د اپرېل له ۹ تر ۲۰ پورې په واشنګټن کې د يوې غونډې په ترڅ کې پرېکړه وکړه، چې د ځينو دلايلو پر اساس د نوې محکمې جوړول اړين دي:
لومړی، ددې لپاره چې له پخواني حالت څخه مخينوی وشي چې له مخې يې ځينو هېوادونو لکه امريکا او شوروي په پخوانۍ محکمه کې له غړيتوب څخه ډډه کوله او همدغه راز ددې لپاره چې غړي دولتونه د هغوی له خوښې پرته د محکمې غړي اوسي، نوې محکمه بايد تأسيس شي.
بله داچې نوې محکمه له پخوانۍ محکمې سره پوره ورته والی ولري او د پخوانيو قضيو څېړلو ته به دوام ورکړي.
په همدې اساس د پخوانۍ محکمې اساسنامه پر خپل ځای پاتې شوه او اعلان وشو، هغه تړونونه چې د ملتونو ټولنې په وخت کې تړل شوي وو، ټول د اعتبار او اجرا وړ دي.
د سنفرانسيسکو په کنفرانس کې د ملګرو ملتونو د منشور د لاسليک ترڅنګ د نړيوالې محکمې اساسنامه هم د منشور ضميمه وګرځول شوه او د کنفرانس د برخوالو له لوري د تائيد وړ وګرځېده او د منشور د ۹۳ مادې له مخې د نړيوالې محکمې اساسنامه د ملګرو ملتونو پر ټولو غړو منل شوې ده.
د نوي محکمې له پرانېستو سره پخوانۍ محکمه رنګه اعلان شوه او د محکمې قاضيانو د ۱۹۴۵ کال په اکتوبر کې له خپلې دندې استعفا وکړه او په ۱۹۴۶ کال د اپريل په مياشت کې د ملتونو ټولنې عمومي اسامبلې هم د خپل او د محکمې د کار د پای اعلان وکړ او ټول اسناد يې نوې محکمې ته تحويل کړل.
نوې محکمه د قاضيانو تر ټاکلو وروسته د ۱۹۴۶ کال په جنورۍ کې د عمومي اسامبلې له خوا په لندن ښار کې پرانېستل شوه او د همدې کال په اپريل مياشت کې رسماً په لاهای کې په کار پيل وکړ.
د ملګرو ملتونو د نړيوالې محکمې اساسنامه د ملتونو ټولنې له نړيوالې محکمې سره ورته والی لري او د ملګرو ملتونو نړيوالې محکمې په خپله لومړۍ غونډه کې دغه اساسنامه ومنله. خو په ۱۹۷۲ کال کې د قضايي چارو د لاسمون او اسانتيا په موخه په نوموړې اساسنامه کې يولړ بدلونونه رامنځته شول او په ۱۹۷۸ کال د جولای په لومړۍ نېټه د اجرا وړ وګرځېده.

۳- د ملتونو ټولنې دمحکمې او د ملګرو ملتونو د محکمې پرتلنه

د ملتونو ټولنې او د ملګرو ملتونو سازمان د محاکمو ترمنځ ګډ او اختلافي ټکي په لاندې ډول دي:

الف- ګډ ټکي:

۱- دواړه محکمې له نړیوالو جګړو وروسته د نړیوالو شخړو او اختلافونو د سوله ییز حل په منظور جوړې شوې دي.

۲- د دواړو محکمو د کار ماهیت قضایي چارې دي.

۳- د دواړو محکمو دندې د دولتونو ترمنځ د اختلافونو حل او فصل او د حقوقي قضیو تفسیر دی.

۴- د محکمې دروازې یوازې د دولتونو پرمخ خلاصې دي او د صلاحیت سرچینه یې هم د اختلاف اړخونه دي.

۵- یوازې نړیوالو سازمانونو ته مشورتي رایه ورکوي او دولتونه ددې ډول رایې حق نه لري.

۶- یوازې د دولتونو حقوقي قضیې څېړي او یوازې د حقوقي قضیو په اړه مشورتي رایه ورکولی شي.

۷- دواړه محکمې د هغوی له واک سره د اختلاف په صورت کې، پرېکنده تصمیم نیسي.

ب- د اختلاف ټکي

۱- نړیواله محکمه د ملګرو ملتونو د اصلي څانګو له جملې څخه ده او د دې محکمې اساسنامه د منشور ضمیمه او نه بېلېدونکې برخه ده.

خو د ملتونو ټولنې نړیواله محکمه د ټولنې جلا ارګان و او اساسنامه یې هم له میثاق څخه جلا وه چې د عمومي اسامبلې د یو پرېکړه لیک له مخې تصویب شوې وه.

۲- د ملګرو ملتونو غړي په عین حال کې د نړیوالې محکمې غړي هم دي، خو د ملتونو ټولنې په محکمه کې به غړي هېوادونه د محکمې غړي نه ګڼل کېدل.

۳- د ملتونو ټولنې په محکمه کې د غړیتوب دروازې یوازې ددې ټولنې د غړو او هغو دولتونو پرمخ خلاصې وې چې د میثاق په ضمیمه کې یې نومونه راغلي وو، خو د ملګرو ملتونو په نړیواله محکمه کې ټولو غړو ته دا حق ورکړل شوی دی.

۴- د ملتونو ټولنې نړیوالې محکمې ته یوازې ددې ټولنې عمومي اسامبلې او شورا د مشورتي رایې د غوښتنې وړاندیز کولی شوای، خو د ملګرو ملتونو نړیوالې محکمې ته پر عمومي اسامبلې او امنیت شورا سربېره، اصلي او فرعي ارګانونه هم کولی شي چې د یوې قضیې په اړه مشورتي رایه وغواړي.

۵- د ملتونو ټولنې د محکمې د پرېکړو پلي کول د محکوم علیه دولت په خوښه او یا د محکوم لهُ دولت په ځواک او قدرت پورې تړلي وو، خو که د ملګرو ملتونو د نړیوالې محکمې له حکمونو څخه کوم هېواد سرغړونه وکړي، امنیت شورا یې په اړه اقدام کوي.
دا چې دملګرو ملتونو د نړیوالې محکمې احکام د داخلي محاکمو له حکمونو سره توپیر لري، نو د دولتونو داخلي حاکمیت ته په پام ستونزمنه ده چې اغېزمن مقررات وضع شي او ځیني وختونه کېدای شي د امنیت شورا یو دایمي غړی محکوم علیه واقع شي چې دا کار وضعیت لاپسې پېچلی کوي.
لکه د نیکاراګوا له هېواد سره د امریکا دعوا، چې امریکا په کې محکومه شوې وه.
۶- پخوانۍ محکمې ۱۱ اصلي قاضیان او ۴ غیر دایمي قاضیان لرل. خو اوسنۍ محکمه له ۱۵ اصلي قاضیانو څخه جوړه شوې ده.
۷- د پخوانۍ محکمې په اساسنامه کې تعدیل نه و پېشبیني شوی، خو د اوسنۍ نړیوالې محکمې په اساسنامه کې د منشور د ۶۹ او ۷۰ مو مادو پربنسټ تعدیل یا اصلاح شوې ده.

۴- د نړیوالې محکمې تاسیس

نړیواله محکمه د ملګرو ملتونو سازمان اصلي څانګه ده، چې اساسنامه یې د منشور نه بېلېدونکې برخه ګڼل کېږي. ددې محکمې اساسنامه د ۱۹۴۵ کال د جون په ۲۶ د سنفرانسیسکو په کنفرانس کې د ملګرو ملتونو ۵۱ غړو هېوادونو له خوا لاسلیک شوه او قاضیان یې هم د ۱۹۴۶کال د فیبرورۍ په ۵ د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې په لومړنۍ عمومي غونډه کې وټاکل شول او همدغه کال د اپریل په ۱۸ یې رسماً په کار پیل وکړ.

الف- تشکیلات او جوړښت:

نړیواله محکمه د اساسنامې له دویمې مادې څخه تر دوه دېرشمې او همدارنګه د داخلي طرزالعمل د ۳۲ او ۳۷ مو مادو له مخې اداره کېږي.
د نړیوالې محکمې د ۲ او ۳ مو مادو له مخې نړیواله محکمه په خپل ترکیب کې پنځلس قاضیان لري. دغه قاضیان له نژادي او قومي تبعیض پرته، د پوهې او مسلک پر بنسټ د امنیت شورا او عمومي اسامبلې له لوري ټاکل کېږي.
د نړیوالې محکمې قاضیان د خپل هېواد استازي نه ګڼل کېږي او نه هم کولی شي چې له خپل موقف څخه په استفادې د خپل هېواد په ګټه فعالیتونه ترسره کړي او یا هم د خپل دولت غوښتنې ومني.
په همدې اساس د ملګرو ملتونو سازمان په قضایي چارو کې د قاضیانو د استقلال په موخه یو لړ مصؤنیتونه وضع کړي دي.

قاضیان عزل کېدای نه شي او نه هم حق لري چې د دندې د اجرا پرمهال بله دنده پرمخ بوزي.
قاضیان له ټاکل کېدو وروسته او د دندې تر پیل مخکې باید لوړه وکړي چې د محکمې د اساسنامې پراساس خپله ورسپارل شوې دنده په بشپړې بې طرفۍ او صداقت سرته رسوي.
قاضیان د نهو کلونو لپاره ټاکل کېږي او د وخت تر پوره کېدو وروسته د دویم ځل لپاره هم اتخابېدای شي.
د محکمې غړي د امنیت شورا او عمومي اسامبلې له لوري د رایو په غوڅ اکثریت په مستقل ډول ټاکل کېږي او د اساسنامې د ۸ او ۱۰ مو مادو پربنسټ د قاضیانو په ټاکنه کې د امنیت شورا د دایمي او غیر دایمي غړو رایه یو شان ده او د ویټو مسئله نه مطرح کېږي.
دغه راز د اساسنامې د ۱۲ مې مادې له مخې قاضیان باید د خپلې دندې د تصدۍ پرمهال په سیاسي او دولتي چارو بوخت نه شي.
دا راز د اساسنامې په ۱۷ مه ماده کې راغلي چې دنړیوالې محکمې هېڅ غړی نه شي کولی چې د دعوا په صورت کې د یو طرف استازیتوب یا وکالت وکړي او نه هم په ملي یا بین المللي محاکمو کې د غړیتوب حق لري.
د اساسنامې د ۳۵ مې مادې د ۳ مې فقرې له مخې په قضایي جلسه کې لږ تر لږه باید نه تنه قاضیان حضور ولري.
د نړیوالې محکمې د قاضیانو په ټاکنه کې دوه ټکي ډېر مهم دي چې د دې محکمې په اساسنامه کې هم ورته اشاره شوې ده:
لومړی، د نړیوالې محکمې د قاضیانو د ټاکلو لپاره د امنیت شورا د دایمي او غیر دایمي غړو په رایه کې کوم توپیر نه شته.
که چېرې امنیت شورا او عمومي اسامبلې له یوه څخه زیاتو کسانو ته رایه ورکړه، نو د عمر پر اساس به له هغوی څخه تر ټولو محسن شخص ټاکل کېږي.
په همدې اساس د امنیت شورا دایمي غړي د ویټو حق نه لري. د محکمې د اساسنامې د ۱۰ مې مادې پربنسټ هېڅ هېواد نه شي کولی چې په نړیواله محکمه کې تر یوه زیات غړي ولري.
دویم، د قاضیانو په ټاکنه کې دې ټکي ته باید ډېره پاملرنه وشي، هغه اشخاص چې د نړیوالې محکمې غړیتوب ته ټاکل کېږي، نه یوازې دا چې په شرایطو برابر وي بلکې د نړۍ له ټولو حقوقي او قضایي سیستمونو سره بلدتیا او اشنایي ولري او د ټولو استازیتوب وکړای شي.
پورتني اصل ته په پام، چې قاضیان باید د نړۍ د ټولو بشري تمدنونو او حقوقي نظامونو استازیتوب وکړای شي، ددې ترڅنګ دولتونه نه شي کولی چې په خپله خوښه محکمې ته قاضیان پېشنهاد کړي، بلکې دغه کار په دوو پړاوونو کې صورت مومي:

لومړی پړاو: په دغه پړاو کې د ملي ډلو له خوا نوماند قاضیان معرفي کېږي او یاد قاضیان د داورۍ محکمې غړي دي.
دغه قاضیان له ملي مراجعو لکه داخلي قضایي ادارو او د حقوقو پوهنځیو سره تر مشورې وروسته معرفي کېږي.
هره ملي ډله حق لري چې څلورتنه استازي معرفي کړي چې له دې جملې یوازې دوه تنه یې باید عمومي منشي ته ور وپېژندل شي.
منشي د نوماندو قاضیانو یو لېست چمتو کوي او د تائید لپاره یې عمومي اسامبلې او امنیت شورا ته لېږي.
دویم پړاو: دویم پړاو د عمومي اسامبلې او امنیت شورا له لوري د قاضیانو ټاکل دي.
دغه طریقه چې پخوا د ملتونو په ټولنه کې هم ترې استفاده کېده، تر نورو هغو مناسبه او ښه طریقه ده، ځکه چې د ټولو لویو او کوچنیو هېوادونو نظریات په پام کې نیول کېږي.
د یادونې ده چې د نړیوالې محکمې قاضیان د ملګرو ملتونو کارکوونکي ګڼل کېږي او حقوق او مزایا یې د ملګرو ملتونو له عادي بودیجې څخه ورکول کېږي.
همدغه راز قاضیان د خپلې دندې د اجرا پرمهال له ډیپلوماتیکو مزایا او مصؤنیتونو څخه برخمن دي او همدا راز هېڅوک نه شي کولی چې د محکمې کوم غړی له دندې عزل او یا ګوښه کړي، مګر دا چې غړي د رایو په اتفاق بل ډول تصمیم ونیسي.

ب- اختصاصي قاضي څخه استفاده

اختصاصي قاضي ته په دوو حالاتو کې اړتیا ده:
۱- که چېرې د نړیوالې محکمې یو قاضي د دعوا له طرفینو څخه د یوه هېواد وګړی وي، د دعوا مقابل لوری کولی شي چې له خپل هېواد یا له بهر څخه یو قاضي چې په شرایطو برابر وي، نړیوالې محکمې ته معرفي کړي، چې دې ته اختصاصي قاضي(judge ad hoc) وايي.
۲- که چېرې قاضي د طرفینو په خوښه نه وي، په دې صورت کې کولی شي چې د پورتنۍ طریقې له مخې بل قاضي انتخاب کړي.
د یادونې ده چې اختصاصي قاضي د خاصې دعوا او لنډې مودې لپاره ټاکل کېږي او د دعوا له حل وروسته دنده یې پای ته رسېږي.
د اختصاصي قاضي په اړه د نړۍ حقوقپوهان بېلابېل نظریات لري. یو شمېر حقوقپوهان له دې کار سره مخالف دي او د خپل مخالفت لپاره دوه دلایل وړاندې کوي:
لومړی دا چې قاضي باید د قانون، عدل او انصاف اصل ته پوره پاملرنه وکړي، ځکه اختصاصي قاضیانو د خپلو هېوادونو د قضیو د څېړلو پر مهال تل په خپلې ګټې له پورتنیو اصولو څخه سرغړونه کړې ده.

بله دا چې دغه کار له (هېڅوک باید د خپلې دعوا قاضي ونه اوسي) حقوقي قاعدې سره په ټکر کې ده. خو د اختصاصي قاضي پلویان بیا لاندې پنځه دلایل وړاندې کوي:
۱- هغه قاضیان چې د خپل هېواد ارجاع شوې قضیه څېړي، دا په حقیقت کې هغه اصل دی چې له پخوا راهیسې د داورۍ په ټولو محکمو کې منل شوی دی.
۲- که څه هم اختصاصي قاضیان تر ډېره تمایل لري چې قضیه د خپل هېواد په ګټه فیصله کړي، خو محکمې ته د هغوی د نظریاتو اوریدل مهم دي او له پرېکړو سره مرسته کوي.
۳- اختصاصي قاضیان له ټاکل کېدو وروسته د یوه ناپېیلي پلاوي په توګه خپله دنده سرته رسوي او د خپل هېواد استازیتوب نه شي کولی. نو له همدې امله باید له قضاوت څخه محروم نه شي.
پر دې سربېره ډېر ځله داسې شوي چې اختصاصي قاضیانو د خپلو دولتونو د ګټو خلاف قضاوت کړی دی. د ایران، انګلیستان او چین ترمنځ په دعوا کې لارد مک نایر(lord mc nair) همداسې وکړل.
دغه راز د دوسیې تر بشپړېدو وروسته یوازېنۍ لار چې له محکمې سره د قضیې په هواري کې مرسته کوي، هغه د اختصاصي قاضي دلایل او څرګندونې دي.
۴- د اختصاصي قاضیانو ګډون هغه وخت زیانمن ثابتېدای شي، کله چې ولیدل شي چې په محکمه کې د اختصاصي قاضي ګډون او نظر یوه مهمه پرېکړه اغېزمنولای شي.
دا موضوع نورو قاضیانو ته شاملېږي.
۵- اړینه نه ده چې اختصاصي قاضي دې د دعوا له طرفینو څخه باید د یوه دولت وګړی وي. اختصاصي قاضیان ډېری وخت له بې پرې هېوادونو څخه ټاکل کېږي.
د نړیوالې محکمې اساسنامه ملي قاضیانو ته حق ورکوي چې قضیه وڅېړي او په قضایي غونډه کې برخه واخلي. اساسنامه دا راز د طرفینو د دلیلونو انډول ته په پام سره اختصاصي قاضي ته جواز ورکوي.
اختصاصي قاضیان چې د محکمې رسمي غړیتوب نه لري، له محکمې سره هېڅ راز امتیاز او حقوق نه لري او په محکمې کې ورځنۍ ګډون په هغوی پورې اړه لري.

۵- د نړیوالې محکمې واکونه

نړیواله محکمه هغه وخت قضیې ته د رسیدګۍ صلاحیت لري، کله چې د دعوا دواړه خواوې محکمې ته مراجعه وکړي. ځکه د نړیوالو شخړو په اړه قضاوت او پرېکړه، د دولتونو له رضایت پرته نه شي ترسره کېدای او د دولتونو ترمنځ د شخړو په حل او فصل کې د هغوی رضایت او توافق اصلي شرط ګڼل کېږي.

پر دغه واک سربېره چې د (قضايي يا ترافعي واک) په نامه يادېږي، د اساسنامې د ۱۲ مې مادې له مخې نړيواله محکمه همدارنګه کولی شي چې نړيوالو سازمانونو او مؤسسو ته هم حقوقي او قضايي مشورې ورکړي. په همدې اساس کولی شو چې د محکمې واکونه پر دوو برخو: ترافعي او مشورتي واکونو باندې ووېشو.

ترافعي واک: لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، په نړيواله محکمه کې د دعوا اقامه کولو په اړه د هېوادونو رضايت شرط دی. يا په بل عبارت، محکمه مخکې له دې چې د قضيې پر څېړلو پيل وکړي، د دعوا دواړه لوري بايد په دې سلا شوي وي چې قضيه په محکمه کې وڅېړل شي او له دې پرته د قضيو څېړل امکان نه لري.

د اساسنامې د ۳۶ مې مادې لومړۍ فقره، د نړيوالې محکمې د صلاحيت په اړه داسې حکم کوي: ((د نړيوالې محکمې په صلاحيت کې د دولتونو په شمول په ټولو هغو دعوو غور شامل دی چې د ملګرو ملتونو په منشور، تړونونو او يا په هوکړه ليکونو کې پېشبيني شوي وي)).

په داسې حال کې چې محکمه د دعوا طرفينو، موضوع، د طرفينو موجوديت او د طرفينو د رضايت په برخه کې ځيني محدوديتونه لري، خو د اساسنامې ۳۶ مه ماده بې له دې چې ځيني محدوديتونه په نظر کې ونيسي، د محکمې صلاحيتونه يې اعلان کړي دي. دغه محدوديتونه به په لاندې توګه وڅېړو.

د نړيوالې محکمې د واک محدوديتونه

۱- (مدعي او مدعي عليه)

په نړيواله محکمه کې د دعوا اړخونه معمولاً دولتونه وي، خو ځيني وخت کېدای شي چې نړيوال سازمانونه او اشخاص هم په نړيواله محکمه کې مدعي او مدعي عليه په توګه واقع شي.

الف- دولتونه:

د محکمې د اساسنامې د ۳۴ مې مادې له مخې، يوازې دولتونه کولی شي محکمې ته مراجعه وکړي. خو دلته پوښتنه پيداکېږي چې کوم دولتونه په محکمه کې دعوا اقامه کولی شي؟ دغه دولتونه کولی شو په درې برخو ووېشو:

۱- د ملګرو ملتونو غړي دولتونه:

د ملګرو ملتونو د منشور د ۹۳ مې مادې په لومړۍ فقره کې راغلي: ((د ملګرو ملتونو ټول غړي مکلف دي، چې د نړيوالې محکمې اساسنامه ومني)).

همدغه راز د يادې مادې دويمه فقره حکم کوي:

((ددې اساسنامې لاسليکوونکي دولتونه د اړتيا پرمهال محکمې ته د مراجعې حق لري)).

۲- د ملګرو ملتونو ناغړي دولتونه چې د محکمې اساسنامه يې منلې ده:
د منشور د ۹۲ مې مادې د ۲ مې فقرې له مخې، هغه دولتونه چې د ملګرو ملتونو غړيتوب نه لري کولی شي د هغو شرايطو پر اساس چې د عمومي اسامبلې او امنيت شورا له خوا ټاکل کېږي، د نړيوالې محکمې اساسنامه ومني.
سويس په لومړي ځل په ۱۹۴۶ کال کې د ملګرو ملتونو له سکرټريټ څخه د يوه استعلام په ترڅ کې د ناغړو هېوادونو لپاره په نړيواله محکمه کې د غړيتوب د شرايطو په اړه وړانديز وکړ.
په همدې اړه عمومي اسامبلې د امنيت شورا په توصيه د ۱۹۴۶ کال د ډيسمبر په ۱۱ د (۱) ۹۱ نمبر پرېکړه په صادرولو په نړيواله محکمه کې د غړيتوب شرايط داسې وټاکل:
- د اساسنامې منل
- د منشور د ۹۴ مادې د پرېکړو منل
- په محکمه کې د غړيتوب ونډه
که څه هم سويس د ملګرو ملتونو په سازمان کې غړيتوب نه لري، خو په ۱۹۴۸ کال د جولای په ۲۸ يې د ملګرو ملتونو د نړيوالې محکمې غړيتوب ترلاسه کړ.
۳- هغه دولتونه چې نه په ملګرو ملتونو کې غړيتوب لري او نه هم په نړيواله محکمه کې:
دغه دولتونه هغه وخت کولی شي محکمې ته مراجعه وکړي چې د امنيت شورا له خوا ټاکل شويو شرايطو ته غاړه کېږدي.
دغه شرايط چې د امنيت شورا د ۹ نمبر پرېکړه ليک له مخې په ۱۹۴۶ کال د اکتوبر پر پنځمه وټاکل، په دې توګه دي:
۱- هغه هېوادونه چې په ملګرو ملتونو سازمان او په نړيواله محکمه کې غړيتوب نه لري، د قضيې له څېړلو مخکې د يوې اعلاميې له مخې بايد د محکمې واکونه ومني او پرېکړو ته يې غاړه کېږدي.
۲- ياده اعلاميه کېدای شي چې عمومي يا خصوصي وي. په خصوصي اعلاميه کې د اعلاميې صادرونکی هېواد يوازې په يو څو محدودو قضيو کې د محکمې صلاحيت مني، په داسې حال کې چې په عمومي اعلاميه کې په ټولو قضيو کې د محکمې ټول صلاحيتونه منل کېږي.
۳- د اعلاميې اصلي کاپي د محکمې په ارشيف کې ساتل کېږي او د محکمې د ادارې له خوا يوه- يوه کاپي د محکمې ټولو اصلي او فرعي غړو او عمومي منشي ته استول کېږي.
۴- امنيت شورا ددې اعلاميې د الغا يا اصلاح حق چې ښايي د يوې بلې اعلاميې په واسطه محکمې ته ولېږل شي، ځان ته خوندي ګڼي.
۵- ټول هغه مسايل او پرېکړې چې ددغې اعلاميې پر اساس ترسره کېږي، د محکمې تابع دي.

ب- اشخاص:

د نړیوالې محکمې د اساسنامې له ۳۴ مې مادې څخه داسې مفهوم اخلو چې محکمې ته ارجاع شوې قضیه هېڅکله په اشخاصو او افرادو پورې اړه نه لري، بلکې دوی یوازې دومره کولی شي چې د خپل متبوع دولت سیاسي ملاتړ ترلاسه کړي او غوښتنه ور څخه وکړي چې په محکمه کې دده پر قضیې پوره غور وشي او وڅېړل شي. په دې صورت کې په حقوقي قضیو کې ښکېل افراد حق لري چې ځان ته مدافع وکیل او حقوقي سلاکاران وټاکي او خپله دعوا پرمخ بوځي.

ج- نړیوال سازمانونه:

که څه هم د نړیوالې محکمې د اساسنامې ۳۴ مه ماده په څرګنده دا حکم کوي چې محکمه یوازې د دولتونو ترمنځ د حقوقي قضیو د څېړلو صلاحیت لري، خو د همدې مادې ۲ او ۳ فقرې د محکمې او نړیوالو سازمانونو ترمنځ همکارۍ ته اشاره کړې ده. یعنې نړیوال سازمانونه کولی شي چې له نړیوالې محکمې څخه یوازې مشورتي رایه و غواړي.

۲- د دعوا موضوع(محل)

دا چې نړیواله محکمه یو حقوقي بنسټ دی، نو له هرډول مشروع اقدام څخه وړاندې باید له حقوقي پلوه د دعوا شتون او خپل صلاحیت تثبیت کړي.

نړیواله محکمه یوازې حقوقي مسایلو ته رسیدګي کوي، سیاسي او جنایي قضیې ددې محکمې په واک کې نه شاملېږي.

د نړیوالې محکمې د اساسنامې د ۳۶ مې مادې او ۲ مې فقرې له مخې، لاندې موضوعات د ملګرو ملتونو د نړیوالې محکمې په صلاحیت کې شامل دي:

الف- د نړیوالو تړونونو تفسیر

ب- په نړیوالو حقوقو پورې اړوند مسایل

ج- له نړیوالو تعهدونو څخه سرغړونه

د- نړیواله محکمه له نړیوال تعهد څخه د سرغړونې په صورت کې باید د غرامت کچه او ډول تعین کړي.

پوښتنه پیداکیږي چې ایا نړیواله محکمه صلاحیت لري، هغه قضیه وڅېړي چې په عین وخت کې حقوقي او سیاسي دوه اړخونه ولري؟

نړیواله محکمه په دې اړه د حقوقي مسایلو یو پراخ تعریف وړاندې کوي او لیکي: هغه مسایل چې په یو وخت کې حقوقي او سیاسي اړخونه ولري، محکمه یوازې د قضیې حقوقي اړخ څېړي.

لکه نیکاراګوا چې د امریکا پر وړاندې نړیوالې محکمې ته شکایت وکړ. خو امریکا استدلال کاوه، چې د نیکاراګوا قضیه سیاسي اړخ لري او دغه مسئله باید په امنیت شورا او یا د امریکایي هېوادونو په سازمان کې مطرح شي او د ملګرو ملتونو نړیواله محکمه په هېڅ صورت د دې ډول قضیو د څېړلو اصلي مرجع نه شي کېدای. خو نړیوالې محکمې د امریکا دې استدلال ته په ځواب کې داسې څرګنده کړه:

((دا چې نړیواله محکمه د ملګرو ملتونو د سیستم یوه برخه ده، نو په دې باور ده چې په امنیت شورا کې د قضیې څېړل په عین وخت کې په محکمه کې هم ترسره کېدای شي. د امنیت شورا دندې سیاسي او د محکمې دندې حقوقي ماهیت لري. نو په همدې اساس دواړه د یو او بل د دندو بشپړونکي ارګانونه دي او دواړه کولی شي چې په جلا - جلا ډول موضوع بررسي او وڅېړي)).

۳- د دولتونو رضایت

محکمه یوازې د مدعي او مدعي علیه د رضایت په صورت کې کولی شي چې حقوقي قضیو ته رسیدګي وکړي. د دعوا له طرفینو څخه هېڅ یو نه شي کولی چې په یوازې توګه محکمې ته د دعوا اقامه کولو لپاره مراجعه وکړي. دا کار هغه وخت شونی دی، کله چې طرفین د قضیې له څېړلو مخکې او یا وروسته د محکمې صلاحیت ومني.

۴- د محکمې واک منل

لکه څنګه چې مخکې مو یادونه وکړه چې (a) دولت نه شي کولی د (b) دولت له رضایت څخه پرته په محکمې کې دعوا اقامه کړي، نو په همدې اساس محکمه نه شي کولی چې قضیه وڅېړي. د دولتونو له لوري محکمې ته د قضیې د څېړلو د رضایت اعلانول، په دوه ډوله صورت نیسي:

- د محکمې د واک منلو په موخه د ځانګړي هوکړه لیک لاسلیکول: ځانګړي هوکړه لیکونه د دولتونه ترمنځ د اختلاف تر پیدا کېدو وروسته لاسلیک کېږي.

په هوکړه لیک کې دواړه لوري ژمنه کوي چې د موجوده اختلاف یا شخړې د هوارې په موخه به نړیوالې محکمې ته مراجعه کوي، چې دې طریقې ته د (محکمې د صلاحیتونو اختیاري منل) وایي. دولتونه د ځانګړو هوکړه لیکونو تر لاسلیکولو وروسته د محکمې دارالانشاء ته خبر ورکوي.

- د اجباري واک منل: په دې ډول حالت کې دولتونه د اختلاف تر رامنځته کېدو وړاندې د محکمې واک ته غاړه ږدي او دولتونه ژمنه کوي چې که په راتلونکې کې د دوی ترمنځ کوم

اختلاف رامنځته کېږي، نو د څېړلو لپاره به یې نړیوالې محکمې ته مراجعه کوي او پرېکړې به یې مني.
د محکمې اجباري واک منل کېدای شي په لاندې دوو طریقو ترسره شي:
۱- د نړیوالو هوکړه لیکونو له مخې د محکمې اجباري واک منل: د محکمې د اساسنامې د ۳۶ مې مادې پربنسټ، محکمه د ټولو هغو قضیو چې طرفین ورته مراجعه کوي او یا د ملګرو ملتونو د منشور او نورو تړونونو او هوکړه لیکونو پر اساس منل شوي وي، د څېړلو واک لري.
ډېری نړیوال هوکړه لیکونه د محکمې د اجباري واک منلو په برخه کې لاسلیکېږي او ددغو هوکړه لیکونو له مخې دولتونه ژمنه کوي چې د اختلاف د رامنځته کېدو په صورت کې به نړیوالې محکمې ته مراجعه کوي.
قضیه د مدعي له لوري باید د یوه لیک په ترڅ کې محکمې ته وړاندې شي او مدعي علیه مکلف دی چې محکمې ته حاضر شي.
محکمې ته د مدعي علیه حاضرېدل الزامي دي، ځکه د هوکړه لیک له مخې دواړه هېوادونه مکلف دي چې د اختلاف د رامنځته کېدو پرمهال د محکمې پرېکړو او واکونو ته غاړې کېږدي.
عریضه یا لیک په حقیقت کې یو اړخیز سند دی چې د اختلاف موضوع او د دعوا طرفین په کې بیان شوي دي.
پر دوو اړخیزه او څو اړخیزه هوکړه لیکونو سربېره، نور هوکړه لیکونه هم شته چې نړیوالې محکمې ته د حقوقي قضیو د څېړلو واک ورکوي.
په دې اړه یو ښه مثال د ډله ییزې وژنې د مخنیوي کنوانسیون دی او د یاد کنوانسیون په نهمه ماده کې داسې راغلي دي:
((د غړو له خوا د سرغړونې، د کنوانسیون د نه پلي کولو، ابهام او د اختلاف په صورت کې طرفین کولی شي چې د قضیې د څېړلو په موخه نړیوالې محکمې ته مراجعه وکړي)).
دغه راز د نړیوالې محکمې د اساسنامې په ۳۷ مه ماده کې راغلي: په هر هغه هوکړه لیک یا کنوانسیون کې چې د غړو ترمنځ د قضایي پېښو د څېړلو مرجع په کې نړیواله محکمه ښودل شوي وي، قضیه همدغې محکمې ته باید وړاندې شي.
په همدې اساس، نړیواله محکمه د ټولو هغو قضیو د څېړلو صلاحیت لري چې د دعوا لورو پرې له مخکې توافق کړی وي.
۲- د یو اړخیزه اعلامیو له مخې د محکمې د واک منل
د نړیوالې محکمې د اساسنامې د ۳۶ مې مادې د ۲ مې فقرې له مخې، د دې اساسنامې لاسلیکوونکي دولتونه کولی شي چې د محکمې اجباري صلاحیتونه د یو اړخیزې اعلامیې په ترڅ کې په لاندې مواردو کې ومني:

- د معاهدې تفسير
- په نړيوالو حقوقو پورې اړونده مسايل
- له نړيوالو ژمنو څخه سرغړونه
- نړيواله محکمه له ژمنې څخه د سرغړونې په صورت کې بايد د غرامت کچه او ډول وټاکي.
د يادونې وړ ده چې ددغه ډول اعلاميو خپرول اختياري دي. يعنې دولتونه ددغو اعلاميو په خپرولو او نه خپرولو کې خپلواک دي او کولی شي هر مهال او هره شېبه چې لازمه وګڼي دا ډول اعلاميې خپرې کړي او يا يې بېرته واخلي.
دولتونه همدغه راز کولی شي چې په يادو اعلاميو کې اصلاحات راولي او يا د موجوده اعلاميې پرځای بله اعلاميه خپره کړي.
د ملګرو ملتونو عمومي منشي ته د اعلاميې له سپارلو وروسته دولتونه ژمنه کوي چې ددې اعلاميې له مخې به د اختلاف پرمهال د ملګرو ملتونو نړيوالې محکمې ته مراجعه کوي.
د يادونې ده چې دغه اعلاميې ځيني وخت کېدای شي په مشروط او يا بې له شرطه خپرې شي. د اعلاميې شرطونه دا دي:
- د اعلاميې د اعتبار موده
- د متقابلې معاملې شرط: دا شرط تر ډېره د محکمې د اجباري صلاحيت منلو پورې اړونده اعلاميه کې ټاکل کېږي او دغه شرط دوې پايلې لرلی شي:
لومړی دا چې هر هېواد حق لري په محکمه کې يوازې هغه وخت دعوا اقامه کړي چې پر مقابل لوري هم د اقامې وړ وي او دويم دا چې محکمه به هم د خپل واک يا نه واک له تشخيص څخه وروسته پر قضيې کار وکړي.
- د داخلي محاکمو د صلاحيت شرايط: يو شمېر هېوادونه په خپلو ډېری اعلاميو کې په داخلي محاکمو پورې اړونده دعوې د نړيوالې محکمې له واکونو څخه بېلوي.
ددې ډول شرطونو اصلي سرچينه د ملتونو ټولنې د ميثاق د ۱۵ مې مادې په ۸ مه فقره او د ملګرو ملتونو د منشور د ۲ مې مادې ۷ مې فقرې ته ورګرځي.
د يادونې ده چې ځيني حقوقپوهان د يادشوي وروسته شرط له ټاکلو سره مخالفت کوي.
- د شخړو د سوله ييز حل طريقې: يو شمېر هېوادونو په خپلو اعلاميو کې ځيني شرايط ټاکلي او ددغو شرايطو له مخې که چېرې د يوې قضيې د څېړلو لپاره پر نورو طريقو هوکړه شوې وي، نو د محکمې له اجباري واک څخه به خارج وي.
د څو اړخيزه هوکړه ليکونو شرايط: دا ډول شرط په لومړي ځل په ۱۹۴۶ کال کې د امريکا له لوري په يوه اعلاميه کې وټاکل شو.

د څو اړخیزه هوکړه لیکونو له امله رامنځته شویو اختلافونو ته په محکمه کې هغه وخت رسیدګي کېدای شي، چې د هوکړه لیک ټولې خواوې توافق وکړي.
امریکا په نیکاراګوا کې د خپلو پوځي عملیاتو په اړه د محکمې یاد شرایط تر پښنو لاندې کړل. د امریکا حکومت استدلال کاوه چې نیکاراګوا یوازې د تړون د څلور غړو دولتونو رضایت له ځان سره لري او محکمه په هغه صورت کې قضیې ته رسیدګي کولی شي چې د تړون ټول غړي په محکمه کې حضور ولري.
محکمې د خپلې اساسنامې د **۵۹** مې مادې له مخې امریکا ته ددې ادعا په اړه په ځواب کې داسې وویل: ((د محکمې د صلاحیت تثبیت د دعوا په طرفینو پورې اړه لري او هر هغه هېواد چې ګومان کوي د محکمې پرېکړې دده په زیان وي، کولی شي د قضیې د څېړلو پرمهال محکمې ته حاضر شي او یا هم په جلا ډول خپل غوښتنلیک محکمې ته وړاندې کړي. له دې پرته نور داسې کومه قانوني توجیې نشته چې له مخې یې درېیم طرف هم محکمې ته حاضر شي))
- د نه پېژندګلوۍ شرایط: ځینو هېوادونو په خپلو اعلامیو کې د نه پېژندنې شرط ځای پرځای کړی دی.
اسرائیلو د **۱۹۵۰** کال په اعلامیه کې په ډاګه کړې چې هغه هېوادونه چې دغه هېواد په رسمیت نه پېژني، د اختلاف په صورت کې محکمه نه شي کولی چې په قضیه کې مداخله وکړي.
- د جګړې شرایط: دغه شرط چې له لومړۍ نړیوالې جګړې وورسته دود شو، د جګړې په اړه اختلافونه د محکمې واک نه ګڼي.
- د ګډو ګټو هېوادونو ترمنځ د اختلاف په اړه شرایط: انګلیستان په **۱۹۳۰** کال کې د یوې اعلامیې له مخې د ګډو ګټو هېوادونو ترمنځ د اختلاف د حل مرجع نړیوالې محکمه نه ده ټاکلې.
- ځانګړی شرط: کله کله په ځینو اعلامیو کې داسې اختلافات رامنځته کېږي چې د هماغه هېواد په ځانګړو شرایطو پورې اړه لري، چې دغه ډول شرایط هم د نړیوالې محکمې له صلاحیتونو څخه بهر دي. لکه د مصر له لوري د **۱۹۲۲** کال اعلامیه چې د سویز کانال ټول مسایل یې د محکمې له واکونو څخه بېل کړي وو.
په ځینو اعلامیو کې د محکمې واکونه چې د اعلامیې له صادرولو وروسته کوم اختلاف رامنځته کېږي، محدود شوي دي.
ب- د محکمې مشورتي واک: د نړیوالې محکمې مشورتي واک هغه حقوقي او قضایي پرېکړې ته وایي، چې د نړیوالو سازمانونو حقوقي قضیو ته د رسیدګۍ په اړه یې کوي.
د نړیوالې محکمې دغه مشورتي واک د هغو اصولو او قواعدو سرچینه ده، چې د انګلو ساکسونو په هېوادونو کې دود دي.

په ۱۹۲۰ کال کې په امريکا او انګليستان کې د ځينو نړيوالو حقوقي مسايلو په باب د نړيوالې محکمې په اساسنامه کې د مشورتي واک پېشبيني وشوه.
د اساسنامې **۶۵** مې مادې له مخې، د ملګرو ملتونو ټولې اصلي او فرعي څانګې کولی شي، خپلو حقوقي قضيو ته د حل په موخه له نړيوالې محکمې څخه مشورتي رايه وغواړي.
هغه ارګانونه چې د مشورتي رايې د غوښتنې حق لري، نومونه يې د ملګرو ملتونو په منشور کې راغلي دي.
هغه سازمانونه او ارګانونه چې په منشور کې يې نوم نشته، کولی شي د عمومي اسامبلې په مرسته له نړيوالې محکمې څخه د خپلو حقوقي مسايلو په اړه مشورتي رايه وغواړي.
عمومي اسامبله او امنيت شورا هم کولی شي له نړيوالې محکمې څخه مشورتي نظر واخلي او همدغه راز د منشور له مخې د قيموميت شورا او اقتصادي او ټولنيزې شورا ته هم دغه حق ورکړل شوی دی.
همدا راز يو شمېر نورو فرعي سازمانونو هم د هغو هوکړه ليکونو له مخې چې له ملګرو ملتونو سره يې کړي دي، دا حق ترلاسه کړی دی. د ملګرو ملتونو منشور ټول حقوقي مسايل د محکمې د مشورتي نظر وړ ګڼلي دي. لکه دغه مسايل:
تشکيلات، دندې او د سازمان کړنلاره، د سازمانونو خپل منځي اختلافونه، د سازمان د غړو او ناغړو هېوادونو ترمنځ اختلافونه، د سازمانونو د اساسنامې او په نړيوالو حقوقو پورې د اړونده تړونونو تفسير.
د يادونې ده، چې د نړيوالې محکمې مشورتي واک له يوې مهمې مسئلې سره مخ دی.
د ملتونو ټولنې نړيوالې محکمې او د ملګرو ملتونو نړيوالې محکمې هغو پوښتنو ته قانع کوونکی ځواب نه دی ويلی، چې د دولتونو ترمنځ په حقوقي قضيو کې يې د پام وړ اغېز درلود.
له حقوقي پلوه د نړيوالې محکمې مشورتي رايه الزامي نه ده، مګر دا چې په نړيوالو تړونونو او يا په ځينو ځانګړو مسايلو کې الزامي وپېژندل شي.
مثلاً، د ملګرو ملتونو سازمان د مصؤنيتونو او همدارنګه د سازمان او دولتونو ترمنځ د اختلاف په اړه د محکمې رايه الزامي او قطعي ده.
له دې سره سره چې د نړيوالې محکمې مشورتي رايه الزاميت نه لري، خو په ځينو برخو کې، په تېره بيا د سازمانونو او دولتونو ترمنځ د اختلافونو په حل کې اغېزمنه تمامه شوې ده.
مثلاً، ملګرو ملتونو په **۱۹۵۶** کال کې کانګو ته نړيوال سوله ساتې ځواکونه واستول او محکمې د **۱۹۶۲** کال د جولای په شلمه ددغه ماموريت په اړه مشورتي رايه ورکړه، چې د پوځي ماموريت لګښت د ملګرو ملتونو د بوديجې يوه برخه ده او ټول غړي اړ دي چې سازمان ته خپلې ونډې ورکړي.

فرانسې او پخواني شوروي اتحاد پر خپل دغه دريځ ټينګار کاوه چې د پوځي ماموريت لګښت د ملګرو ملتونو د عادي بوديجې له لګښتونو څخه جلا دی او د خپلې ونډې له ورکړې څخه يې انکار وکړ. خو نړيوالې محکمې مشورتي رايه ورکړه او دا مسئله يې په ډاګه کړه چې دغه لګښتونه د ملګرو ملتونو له عادي بوديجې څخه شمېرل کېږي او غړي دولتونه بايد خپله ونډه سازمان ته ورکړي.

څلورمه څانګه: اقتصادي او ټولنيزه شورا

۱- د غړو جوړښت:

اقتصادي او ټولنيزه شورا اوسمهال **۵۴** غړي لري او د ملګرو ملتونو له اصلي ارګانونو څخه ګڼل کېږي.

د شورا غړي د عمومي اسامبلې له لوري ټاکل کېږي او هر کال اتلس نوي غړي د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.

د شورا هر غړی کولی شي، خپل يو استازی شورا ته معرفي کړي، هغه غړي چې د غړيتوب موده يې پوره شوې وي، دويم ځل هم کولی شي په شورا کې غړيتوب واخلي.

د منشور د **۶۱** مې مادې د تعديل له مخې چې د عمومي اسامبلې د 2847 (XXVI) نمبر پرېکړه ليک پر اساس ترسره شو، د اقتصادي او ټولنيزې شورا غړي د جغرافيوي، اقتصادي، ټولنيز او کلتوري معيارونو له مخې بايد وټاکل شي.

په پرېکړه ليک کې همدغه راز راغلي، چې د شورا غړي بايد له لاندې پنځو ډلو څخه وټاکل شي: د افريقايي هېوادونو ډله، د اسيايي هېوادونو ډله، لاتينه امريکا او د لوېديځې او ختيځې اروپا هېوادونه.

پر دې سربېره، د امنيت شورا پنځه دايمي غړي هم د اقتصادي او ټولنيزې شورا د غړو په توګه ټاکل کېږي. په شورا کې رايه د برابرۍ په اصل ولاړه ده او هر غړی د يوې رايې حق لري.

۲- د تصميم نيونې طريقه

اقتصادي او ټولنيزه شورا هر کال دوې عادي غونډې دايروي او د هرې غونډې لپاره جلا اجنډا ټاکل کېږي.

د کار اجنډا په عمومي غونډو کې تر بحث لاندې نيول کېږي او د بررسۍ په موخه اجلاسي کمېټو (sessional committes) ته استول کېږي.

هغه موضوعات چې په کمېټو کې تر بحث لاندې نیول کېږي لکه د بحثونو لنډیز، د پرېکړه لیکونو طرحه او توصیه شوي پرېکړه لیکونه عمومي غونډې ته وړاندې کېږي او په اړه يې وروستی تصمیم نیول کېږي.
هر غړی د یوې رایې حق لري او د شورا پرېکړې (که څه هم د غیر الزامي ماهیت لرونکي دي) د حاضرو غړو په ساده اکثریت ترسره کېږي.
د شورا پرېکړې د لاندنیو اسنادو د تصویب لامل ګرځي:
الف) د عمومي غونډې اسناد چې (سریال نمبر/کال/E) په نښه ښودل کېږي او د کار د اجنډا بشپړ توضیحات پکې شامل وي.
د مطرح شوې موضوع په اړه مکتوب صادرول او همدارنګه د بحث وړ موضوعاتو په اړه د اجلاسي کمېټې رپوټ.
ب) د اجلاسي کمېټو اسناد چې د(E/year/c.1/,c.2/-,) په ځانګړنو ښودل کېږي. په دې کې اطلاعاتي پاڼې او مدارک، پېشنهادي طرحې، اداري سندونه او د کومېټو د غونډو ډولونه شامل دي.
ج) اختصاصي عمومي غونډې چې په دې (E/year/SR) ځانګړنو باندې ښودل کېږي او دا یوازې د غونډې د ګډونوالو لپاره د لنډ وخت لپاره وي.
د) هر پرېکړه لیک چې د عمومي اسامبلې لپاره چمتو کېږي، د کال په پای کې د لومړي نمبر رسمي اسنادو د ضمیمې په توګه بیا یوځل له سره صادرېږي.
د رسمي اسنادو په ضمیمو کې معمولاً د فرعي ارګانونو کلني رپوټونه، ځانګړي رپوټونه، پرېکړه لیکونه او تصمیمونه شامل دي.

۳- د اقتصادي او ټولنیزې شورا دندې او واکونه

اقتصادي او ټولنیزه شورا د ملګرو ملتونو د اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو اصلي رکن ګڼل کېږي. دغه شورا د منشور د نهم او لسم څپرکي د مقرراتو پر اساس د عمومي اسامبلې تر څارنې لاندې فعالیت کوي.
د سنفرانسیسکو په کنفراس کې دریېمې کمېټې ته دنده سپارل شوې وه چې په منشور کې په اقتصادي او ټولنیزو همکاریو پورې اړوند مقررات تنظیم او تدوین کړي.
کمېټې د منشور دویمې مادې له مخې اعلان وکړ، چې د منشور په راتلونکي نهم او لسم څپرکیو کې د ملګرو ملتونو سازمان حق نه لري، چې د هېوادونو په کورنیو چارو کې لاسوهنه وکړي.
په دې اساس د اقتصادي او ټولنیزې شورا پرېکړې او تصمیمونه الزامیت نه لري، بلکې یوازې د توصیې بڼه لري.

وړاندې له دې چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا دندې او واکونه وڅېړو، باید یادونه وکړو چې ددغې شورا د کار ساحه ډېره پراخه ده، خو محدود اختیارات او واکونه لري.
بله دا چې ددغې شورا عمده فعالیتونه د فرعي سازمانونو له خوا ترسره کېږي، نو ویلی شو، هغه فعالیتونه چې دغه شورا یې ترسره کوي، تر ډېره په هغو برخو متمرکز دي چې په تخصصي سازمانونو پورې اړه نه لري او دا کار سبب شوی چې اقتصادي او ټولنیزه شورا تقریباً په یوه تکمیلي ارګان بدله کړي.
د منشور د ۶۲ مې مادې پربنسټ د شورا دندې او واکونه په لاندې توګه دي:
الف- د مطالعاتو او څېړنو ترسره کول:
د منشور د ۶۲ مې مادې د لومړۍ فقرې له مخې، د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنیزه شورا کولی شي په اقتصادي، کلتوري، علمي او روغتیايي برخو کې مطالعات ترسره او په اړه یې عمومي اسامبلې او د ملګرو ملتونو تخصصي سازمانونو ته توصیه وکړي.
ددغه ډول مطالعاتو او څېړنو غوښتنه باید له عمومي منشي، سیمه ییز اقتصادي کمېسیونونو، ځانګړې کمېټو، کارپوهانو او تخصصي سازمانونو ته واستول شي.
ب- د توصیه نامې صادرول:
د منشور د ۶۲ مې مادې او دویمې فقرې له مخې، اقتصادي او ټولنیزه شورا کولی شي، د بشر حقونو او اساسي ازادیو د هڅونې او درناوي په موخه د ملګرو ملتونو ټولو غړو ته توصیه وکړي.
د یادې مادې په رڼا کې درې ټکي د یادولو دي:
لومړی دا چې شورا کولی شي د ګڼو موضوعاتو لکه بشر حقوق او اساسي ازادیو په اړه موضع ګیري وکړي او دویم دا چې شورا یوازې د توصیې نامې د صادرولو حق لري.
د شورا پرېکړې الزامیت نه لري او په همدې اساس شورا په خپل پرېکړه لیکونو کې دا ډول جملې(...څخه هیله کېږي) کاروي.
توصیه نامې کېدای شي ټولو ته مخاطبې وې او دا په خپله د دې مانا ورکوي چې شورا د مخاطبینو په برخه کې هېڅ راز محدودیت نه لري. لکه شورا حق لري چې عمومي اسامبلې، دولتونو او تخصصي سازمانونو ته توصیه نامه صادره کړي.
ج- د کنوانسیونونو لپاره د طرحې چمتو کول:
اقتصادي او ټولنیزه شورا د خپل صلاحیت له مخې کولی شي عمومي اسامبلې ته د کنوانسیونونو طرحې چمتو او وړاندې کړي.
د کنوانسیونونو ډېری طرحې په مستقیم ډول د اقتصادي او ټولنیزې شورا له خوا چمتو کېږي او وروسته د تصویب لپاره عمومي اسامبلې ته لېږل کېږي. لکه، د ډله ییزې وژنې د مخنیوي کنوانسیون.

خو د یو شمېر نورو کنوانسیونونو طرحې بیا ځانګړو نړیوالو کنفرانسونو ته ارجاع کېږي. لکه د کډوالو په اړه د کنوانسیون طرحه چې په ۱۹۵۴ کال کې د ملګرو ملتونو ځانګړي کنفرانس ته وړاندې شوه.

د- د نړیوالو کنفرانسونو جوړول:

د نړیوالو کنوانسیونونو د طرحو په چمتو کولو سربېره، اقتصادي او ټولنیزه شورا همدغه راز واک لري چې ځینې نړیوال کنفرانسونه دایر کړي.

هېره دې نه وي چې یاد کنفرانسونه، بین الدولي کنفرانسونه نه دي، بلکې کېدای شي سیمه ییز، نادولتي او یا هم تخصصي کنفرانسونه اوسي. لکه له منابعو څخه د ګټې اخیستنې او ساتنې په اړه د ملګرو ملتونو علمي کنفرانس چې په ۱۹۴۹ کال کې جوړ شوی و.

بله دا چې کېدای شي دغه کنفرانسونه د ګڼو موضوعاتو لکه: روغتیا، سوداګري، مهاجرت او د حمل او نقل په اړه دایر شي.

هـ - له فرعي سازمانونو سره مرسته او همغږي:

د ملګرو ملتونو د فرعي سازمانونو ترمنځ د همغږۍ رامنځته کول، د اقتصادي او ټولنیزې شورا له مهمو دندو څخه دي.

د فرعي سازمانونو او د اقتصادي او ټولنیزې شورا ترمنځ د اړیکو ټینګول د یوه هوکړه لیک له مخې ترسره کېږي.

د منشور د ۳۲ مې مادې له مخې، د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنیزه شورا کولی شي له هرې فرعي مؤسسې سره چې د منشور په ۵۷ مه ماده کې ترې یادونه شوې ده، هوکړه لیک لاسلیک کړي او هغه شرایط هم باید په ډاګه کړي چې له مخې یې نوموړې مؤسسې له ملګرو ملتونو سره تړل کېږي او دا ډول هوکړه لیکونه باید د عمومي اسامبلې له لوري تصویب شي.

د ملګرو ملتونو سازمان د اقتصادي او ټولنیزې شورا په واسطه تر اوسه شپاړسو فرعي سازمانونو سره د همکارۍ تړونونه لاسلیک کړي دي. چې په دې ډول دي:

۱- د مخابراتو نړیواله ټولنه (**I.T.U**)
۲- د پوست نړیواله ټولنه(**U.P.U**)
۳- د کار نړیوال سازمان(**I.L.O**)
۴- د خوراکي توکیو او کرنې نړیوال سازمان(**FAO**)
۵- د پیسو نړیوال صندوق(**I.M.F**)
۶- د رغونې او پرمختګ نړیوال بانک (**I.B.R.D**)
۷- نړیواله مالي ټولنه(**I.F.C**)
۸- د ملګرو ملتونو علمي او کلتوري سازمان(**UNESCO**)

۹- د ملکي هوايي چلند نړیوال سازمان (**ICAO**)
۱۰- د روغتیا نړیوال سازمان (**WHO**)
۱۱- د هوا پېژندنې نړیوال سازمان (**WMO**)
۱۲- د بحري چلند نړیواله ټولنه (**IMO**)
۱۳- د ملګرو ملتونو د صنعتي ودې سازمان (**UNIDO**)

باید یادونه وکړو، چې د اټومي انرژۍ نړیوال اژانس ته یو تخصصي سازمان نه شو ویلی. ځکه د هغه هوکړه لیک له مخې چې په ۱۹۵۷ کال د نومبر په ۱۴ ددغه اژانس او ملګرو ملتونو ترمنځ لاسلیک شو، دغه هوکړه لیک د نورو فرعي سازمانونو د هوکړه لیکونو په منځ کې یو مثال دی.
دا چې ددغه سازمان اصلي موخه د نړیوالې سولې او امنیت او د سوله ییز اټومي پروګرام پرمختګ دی، نو په خپلو چارو کې ډېره خپلواکي ورکړل شوې ده.
د دغه سازمان ډېرې اړیکې له عمومي اسامبلې او د امنیت له شورا سره دي، له اقتصادي او ټولنیزې شورا سره ډېرې اړیکې نه لري.

پنځمه څانګه: د ملګرو ملتونو دارالانشاء

د منشور د ۷ مې مادې له مخې دارلانشاء (سکرتریت) د ملګرو ملتونو له اصلي څانګو څخه ده.
دغه راز د منشور د ۹۷ مې مادې له مخې، دارلانشاء له یوه عمومي منشي، مرستیالانو او کارکوونکو څخه جوړه شوې ده.
دا چې د دارلانشاء فعالیت تر ډېره په خپله منشي پورې اړه لري، نو لومړی باید منشي، ورپسې دارلانشاء او بیا د هغه نړیوال هویت تربحث او څېړنې لاندې ونیسو.

۱- د ملګرو ملتونو عمومي منشي

منشي د ملګرو ملتونو تر ټولو لوړ مقام دی، چې د دارلانشاء مشري پر غاړه لري.
د سنفرانسیسکو د کنفرانس له جوړېدا مخکې یو شمېر هېوادونو وړاندیز کړی و، چې د سازمان د اداري چارو د سمبالښت لپاره عمومي منشي او د اجرائیوي چارو لپاره باید اجرایوي رئیس وټاکل شي. خو دا طرحه ونه منل شوه او دواړه دندې عمومي منشي ته وسپارل شوې.
الف- د عمومي منشي د ټاکنې بهیر: لومړی امنیت شورا په خپله یوه ځانګړې ناسته کې د ملګرو ملتونو د عمومي منشي د ټاکلو په اړه بحث او خبرې اترې کوي او وروسته د یوه پرېکړه لیک له مخې عمومي اسامبلې ته په شرایطو وړ نوماندان ور پېژني.
عمومي اسامبله په خصوصي مذاکراتو کې موضوع څېړي او وروسته په یوه عمومي غونډه کې د سري رایو په واسطه خپل پرېکنده نظر اعلانوي.

که څه هم په منشور کې د عمومي منشي د دندې موده په ډاګه شوې نه ده، خو عمومي اسامبلې په ۱۹۴۶ کال کې د ملګرو ملتونو د عمومي منشي د کار موده ۵ کاله وټاکله.
په لومړي سر کې د عمومي منشي په ټاکنه کې ځیني حقوقي ستونزې رامنځته شوې وې.
لومړۍ ستونزه په ۱۹۵۰ کال کې د ملګرو ملتونو د لومړني عمومي منشي(ټریګولي) د کار په وروستیو وختونو کې رامنځته شوې وه. په همدغه کال امنیت شورا اعلان وکړ چې هېڅ غړی حق نه لري چې د عمومي منشي د دندې په اړه په فردي توګه اسامبلې ته توصیه وکړي.
د امنیت شورا له دې پرېکړې وروسته عمومي اسامبلې د شوروي اتحاد له مخالفتونو سره- سره د عمومي منشي د ټاکلو موضوع د خپل کار په اجنډا کې شامله کړه او د [(V) ۴۹۲] نمبر پرېکړه لیک له مخې پرېکړه وشوه چې ښاغلی«Tryge lie» دې د نورو درې کلونو لپاره په خپل ځای پاتې شي.
دې ته ورته بله پېښه د ښاغلي هامرشولډ له مړینې وروسته رامنځته شوه، چې د هغه له مړینې وروسته ښاغلی «اوټانټ» د پاتې دورې لپاره د عمومي اسامبلې له لوري د منشي په توګه وټاکل شو او نوی منشي د امنیت شورا له توصیې وروسته د دواړو ارګانونو له خوا تائید شو.
د ملګرو ملتونو د سازمان له جوړېدو څخه تر اوسه دغه کسان د ملګرو ملتونو د عمومي سرمنشیانو په توګه ټاکل شوي دي:
۱- ټریګویلي (Trygve Lie) د ۱۹۴۶ کال له فیبرورۍ څخه د ۱۹۵۳ کال تر اپرېل میاشتې پورې. له دې وړاندې د ناروې د بهرنیو چارو وزیر و.
۲- ډېګ هامرشولډ (Dag hammershold)- ۱۹۵۳، اپرېل تر ۱۹۶۱، سیپټمبر. له دې وړاندې د سویډن د بهرنیو چارو وزارت کارکوونکی و.
۳-او ټانټ (U.thant)- سیپټمبر، ۱۹۶۱- جنوري، ۱۹۷۲. په ملګرو ملتونو کې د برما هېواد د پلاوي مشر.
۴-کورټ والډهایم (kurt waldheim)- جنوري، ۱۹۷۲- جنوري، ۱۹۸۲. د اتریش هېواد اوسېدونکی و.
۵-جانویر پرز ډو کویار (janvier perez De cueller) جنوري، ۱۹۸۲-۱۹۹۲. د پیرو هېواد اوسیدونکی و.
۶- پطروس غالي (Boutros- ghali)- جنوري، ۱۹۹۲- ډیسمبر، ۱۹۹۶. د مصر هېواد اوسېدونکی و.
۷- کوفي عنان(kufi annan) جنوري، ۱۹۹۶- ۲۰۰۷. د ګانا افریقا هېواد اوسېدونکی و.
۸- بانکي مون(Ban ki- moon) د ۲۰۰۷ کال د جنورۍ له لومړۍ څخه تر دې دمه. نوموړی د سوېلي کوریا اوسېدونکی دی.

ب- د عمومي منشي دندې او واکونه: د عمومي منشي دندې او واکونه د منشور په ۹۷ او ۱۰۱ مې مادو کې په ډاګه شوي او د هغه اغېزمن رول او فعاليت په لاندنيو عواملو پورې اړه لري:
- د عمومي منشي شخصيت او وړتيا ؛
- سياسي بصيرت او پوهه؛
- له منشور څخه پراخ تفسير.
پورتنيو عواملو ته پام سره د ملګرو ملتونو د منشيانو کړنې له يو بل سره توپير لري.
د بېلګې په توګه؛ د دوه قطبي نظام له ړنګېدو وروسته په نړيوالو شرايطو کې «پرز دو کويار» فعال او هڅاند کرکټر، نوموړی نسبتاً يو بريالی منشي ثابت کړ.
د عمومي منشي دندې په دوو برخو وېشل شوي دي: ۱- اداري دندې ۲- اجرايوي دندې
اداري دندې: عمومي منشي د ملګرو ملتونو تر ټولو لوړ مقام دی، چې عمده اداري دندې يې په لاندې توګه دي:
- د ملګرو ملتونو سازمان د غونډو تنظيمول؛
- د کنفرانسونو د طرزالعمل او روش په اړه وړانديز ؛
- د طرحه شويو اسنادو د چمتوکولو په اړه فني او حقوقي مشوره؛
- د سکرټريټ له چارو سره د فرعي سازمانونو همغږي کول؛
- د سازمان د کلنۍ بوديجې تنظيمول؛
- د نړيوالو تړونونو ثبتول او خپرول
- عمومي اسامبلې ته د ملګرو ملتونو د فعاليتونو په اړه د کلني راپور وړاندې کول.
اجرايوي دندې: د عمومي منشي اجرايوي دندې سياسي بڼه لري او کولی شي په نړيوال سياست کې مهم رول ولوبوي.
شوروي اتحاد په ۱۹۶۱ کال کې وړانديز وکړ، چې د عمومي منشي په مقام کې يو درې کسيز پلاوی بايد ور زيات شي. شوروي څکه دا وړانديز کړی و، چې ياد هېواد د هغه وخت عمومي منشي (ډاګ هامر شولډ) له سياسي کړنو څخه ناخوښه و. دا چې په ياد وړانديز کې د شوروي اتحاد له خوا د عمومي منشي د رول د محدودولو غوښتنه شوې وه او د عمومي منشي واک يې يوازې اداري چارو ته محدود کړی و، نو د عمومي اسامبلې له لوري رد شو.
د عمومي منشي مهمې اجرايوي دندې دا دي:
- د نړيوالې سولې او امنيت په اړه د امنيت شورا پام اړول؛
- نوښت رامنځته کول، يعنې د نړيوالې سولې او امنيت د ټينګښت په برخه کې د موجوده خلا ډکول. د بېلګې په توګه، په ۱۹۵۷ کال کې کله چې هامر شولډ د ملګرو ملتونو منشي وټاکل شو ،

اعلان يې وکړ چې دی به د ملګرو ملتونو د منشور او پر دوديزې ډيپلوماسۍ ولاړ سسيستم کې د هرډول تشې ډکولو لپاره اړين اقدامات وکړي.
- غوره هڅې (good offices) او د دولتونو ترمنځ منځګړيتوب: د غوره هڅې او منځګړيتوب ښه بېلګه په ۱۹۷۰ کې د عراق او ايران په جګړه کې د ملګرو ملتونو د وخت سرمنشي پرز ډوکوير منځګړيتوب و.
- نيابتي واکونه: عمومي اسامبلې د **۱۹۵۸** کال د اګسټ په ۲۱ مه، په خپله دريېمه بېړنۍ غونډه کې له عمومي منشي څخه وغوښتل څو د لبنان او اردن هېوادونو په اړه د منشور د موخو او اصولو د ساتنې په موخه عملي تدابير تر لاس لاندې ونيسي.
- د ملګرو ملتونو د سازمان په استازيتوب د تړونونو لاسليکول: عمومي منشي واک لري چې د ملګرو ملتونو سازمان په استازيتوب ځيني هوکړه ليکونه لاسليک کړي. لکه د ملګرو ملتونو د سازمان او د امريکا متحده ايالتونو ترمنځ د ځای يا مقر هوکړه ليک، چې له مخې دغه سازمان د امريکا په نيويارک ښار کې خپل فعاليتونه پرمخ وړي. همدغه راز په سازمان کې د ګومارل کېدو يا استخدام هوکړه ليکونه. په دې ډول هوکړه ليکونو کې عمومي منشي د ملګرو ملتونو د باصلاحيته استازي په توګه عمل کوي.
- په قضايي ارګانونو کې د سازمان حقوقي دعوو څارل.

۲- دارلانشاء

الف- د دارلانشاء يا سکرتريټ نړيواله پېژندنه: د دارلانشاء په اړه د منشور په ۱۰۰ مه ماده کې راغلي: د ملګرو ملتونو سرمنشي او کارکوونکي، د خپلې دندې د اجرا پرمهال حق نه لري چې د کوم دولت يا بهرني مقام امر او دستور ته غاړه کېږدي.
د ملګرو ملتونو ټول غړي ژمنه کوي چې ددغه سازمان د سرمنشي او کارکوونکو دندو او مسؤليتونو ته درناوی کوي او د دندې د اجرا پرمهال دې پر هغوی د هر ډول فشار څخه ډډه وکړي.
د اداري مقرراتو له مخې، د سکرتريت کارکوونکي له يو شمېر محدوديتونو سره مخ دي. د سکرتريت کارکونکي نه شي کولی چې په عين وخت کې بله دنده ولري او همدغه راز له بهرنيو سرچينو څخه پيسې نه شي ترلاسه کولی؛ د رسمي ځرګندونو حق نه لري؛ د چا له خوا ډالۍ يا بخشش نه شي اخيستی او دغه راز(له رايې ورکولو پرته) سياسي فعاليتونه هم نه شي کولای.
په **۱۹۵۲** کال کې د امريکا متحده ايالتونو د ملګرو ملتونو د سکرتريت شل تنه کار کوونکي د امريکا پر ضد په يوې پټې توطيې باندې تورن کړل.
د وخت عمومي منشي ټريګولي د يادو کسانو دندې وځنډولې او د حقوقپوهانو يوه کمېسيون ته يې دنده وسپارله څو د انضباطي تدابيرو په اړه نظر وړاندې کړي.

یاد کمېسیون استدلال کاوه چې دغه کسان له اداري مقرراتو څخه د سرغړونې په تور باید له دندې ګوښه کړل شي.
تورنو کسانو د ملګرو ملتونو له ادراي محکمې څخه د موضوع د څېړلو غوښتنه وکړه. محکمې د کمېسیون د نظر خلاف اعلان وکړ چې د کارکونکو بې مقدمې خارجول د انظباطي تدابیرو خلاف عمل دی او جواز نه لري.
بالاخره عمومي منشي اړ شو ترڅو یاد کسان یا بېرته خپلو دندو ته ولېږي او یا دې د خسارې په ورکړې له دندو ګوښه کړي، چې په پایله کې دویمه لاره یې غوره کړه.
دغه موضوع پروفیسور (باوټ) په څلورو کرښو کې څېړلې ده:
۱- په نړیواله او ملي کچه د وفادارۍ ترمنځ تعارض شتون نه لري. د تعارض د شتون په صورت کې کولی شو، دغه موضوع د شغل بدلون او یا په ځانګړو شرایطو کې له دندې څخه د شړلو په واسطه حل کړو.
اعتصابونه د اداري او سازمان د مقرراتو په وړاندې سرغړونه نه شو ګڼلی، ځکه ګڼ شمېر سازمانونو لکه د کار نړیوال سازمان، یونیسکو، د اروپا اقتصادي ټولنې، ناټو او خپله د ملګرو ملتونو سازمان خپلو کارکوونکو ته د اعتصاب حق ورکړی دی.
۲- دا د سرمنشي دنده ده څو ځان ډاډه کړي چې د ملګرو ملتونو د یوه کارکونکي په وړاندې د لګېدلو تورنو په اړه کافي دلایل شته دي او که نه.
همدغه راز سرمنشي باید په پام کې ولري چې له شهادت څخه د تورن شخص انکار، له سازمان څخه د نوموړي د ایستلو کافي دلیل نه شي کېدای.
۳- دولتونه اړ دي د هغو شکمنو کسانو په اړه چې غواړي په سازمان کې دنده واخلي، له وړاندې باید سازمان ته خبر ورکړي.
۴- ټول کارکونکي که هغه د کوربه هېواد تبعه وي او که د بل غړي هېواد، د ټولو ژمنې او تعهدات یو شان دي.
ب- د سکرتریت د استخدام مقررات
د ملګرو ملتونو سازمان ۱۵۳۰۸ کارکوونکي، په منشور کې د راغلو استخدامي او اداري مقرراتو تابع دي.
د منشور د ۱۰۱ مې مادې د لومړۍ فقرې له مخې، د ملګرو ملتونو کارکوونکي د عمومي اسامبلې له مقرراتو سره سم د سرمنشي له لوري ټاکل کېږي.
اداري مقررات د عمومي اسامبلې له لوري ټاکل کېږي او د سازمان استخدامي لارښوونې په کتابچو کې خپرېږي.

البته د سازمان اداري لارښوونې د دې لپاره چې تغیر منونکي دي، په کتابچه کې نه خپرېږي، خو که د اداري قواعدو په چوکاټ کې وضع شوي وي، پر ټولو کارکوونکي باندې لازمي دي.
په دې اړه د سازمان د اداري مقرراتو د ۱۲ مې مادې لومړۍ فقره داسې وايي: ((عمومي اسامبله واک لري دغه حاضر مقررات پرته له دې چې د کارکونکو حقوقو ته زیان ورسیږي، اصلاح یا تعدیل کړي)).
د سازمان اداري محکمې د کارکوونکو مکتسبه حقوق په ډاګه کړي دي. د سازمان استخدامي تړونونه، هم قانوني عنصر ګڼل کېږي او هم قراردادي.
د تړونونو قانوني عنصر شخصي بڼه نه لري او د سازمان سکرتریت تر اغېز لاندې راولي او د اداري مقرراتو د بدلون په صورت کې، دغه عناصر هم بدلون مومي او د مکتسبه حقوقو برخه نه ګڼل کېږي، خو قراردادي عناصر شخصي بڼه لري.
لکه د تړون ماهیت، رتبه، حقوق، امتیازات او نور. دغه قراردادي عناصر د مکتسبه حقوقو یوه برخه ده او د دواړو له لورو له هوکړې او رضایت پرته بدلون په کې نه شي راتلای.
په سکرتریت کې د استخدام د شرایطو په اړه د منشور د ۱۰۱ مې مادې دریمه فقره داسې وايي: ((د کارکوونکو استخدام او د هغوی د خدمت په اړه هغه څه چې باید په پام کې ونیول شي، کاري وړتیا او صداقت دی. د کارکوونکو په استخدام کې د جغرافیوي انډول معیار ته هم باید لازمه پاملرنه وشي)).
د پورتنۍ مادې له مخې په سکرتریت کې د کارکوونکو د ګومارنې په اړه دوه مهم اصول په پام کې نیول شوي دي:
۱- د کاري وړتیا اصل
۲- د جغرافیوي انډول اصل
پورتني دوه اصول په اسانۍ سره د پلي کېدو وړ نه دي. د لومړي اصل په اړه باید وویل شي، هغه کسان چې له بېلابېلو هېوادونو څخه په سازمان کې دندې لري، له یوه ډول معیاري زده کړو څخه برخمن نه دي، چې دا یوه ستونزمنه مسئله ده.
د بېلګې په توګه، په امریکا، اروپا، اسیا او یا په افریقا کې عمومي او لوړې زده کړې، یو له بله سره توپیر لري. نو په دې اساس، ستونزمنه ده چې د لومړي اصل پربنسټ له ټولې نړۍ څخه دا ډول افراد غوره کړای شي.
د دویم اصل په اړه باید ووایو، چې د غړو هېوادونو له خوا د ګډون ونډې (حق العضویت) کچه د دې لامل شوې، چې د جغرافیوي انډول اصل ته چنداني پاملرنه نه کېږي.
مثلاً له افغانستان او توګو هېوادونو څخه دوه یا درې تنه او له امریکا څخه ۳۲۷ نه تر ۴۳۲ تنو پورې د دغو هېوادونو له ګډون ونډې سره ورته والی لري.

د وخت پر اساس د استخدامي تړونونو وېش
د ملګرو ملتونو د سکرتریت استخدامي تړونونه په لاندې ډول وېشل شوي دي:
- دایمي انتصاب
- لنډ مهاله انتصاب
- مرتب انتصاب

۱- دایمي انتصاب: ددې ډول انتصاب له مخې، یو کارکوونکی په سازمان کې په دې شرط خپلې دندې ته دوام ورکولی شي، چې هر پنځه کاله وروسته د نوموړي د کاري وړتیا او ظرفیتونه ارزونه وشي.
که کارکونکی د استخدام د مقرراتو او منشور له شرایطو سره برابر نه و، له دندې څخه یې د ګوښه کېدو پرېکړه کېږي.
د یادونې ده، چې د انتصاب له پای ته رسېدو سره، د ځانګړي مشورتي پلاوي له خوا یو رپوټ باید له مخکې چمتو شوی وي.

۲- لنډ مهاله انتصاب: لنډ مهاله انتصاب په لاندې درې ډوله وېشل کېږي:
الف- ټاکلی انتصاب: لکه څنګه چې له نوم څخه یې څرګنده ده، ددغه ډول انتصاب موده ټاکلې او مشخصه ده، چې له پنځو کلونو څخه لږه ده.
دغه ډول انتصاب معمولاً د هغو کسانو لپاره دی، چې د دولتي خدمت دوره یې پای ته رسېدلې وي. د ټاکلي انتصاب د پای رسېدو شرایط، د دایمي انتصاب له شرایطو سره ورته والی لري.
ب- نا ټاکلی انتصاب: دا ډول انتصاب چې ټاکلی او مشخص وخت نه لري، د هغو کارکوونکو لپاره په پام کې نیول شوی، چې د سیمه ییز ماموریت لپاره ګومارل کېږي.
د سازمان د کارکونکو د مقرراتو د ۹ مې مادې له مخې، که ددغو کارکوونکو ګوښه کول د سازمان په ګټه وي، سرمنشي واک لري چې د لرې کولو په اړه یې اقدام وکړي، خو د سازمان اداري محکمه ګوري، که په داسې حالاتو کې د عمومي منشي پرېکړه ناسمه وه، پرېکړه بېرته اخېستل کېږي.
ج- ازمایښتی انتصاب: دغه ډول انتصاب معمولاً د دوو کلونو لپاره ترسره کېږي. خو دایمي انتصاب ته د تبدیلۍ شونتیا یې هم شته ده.
ددې انتصاب د پای ته رسېدو شرایط، د دایمي او لنډ مهاله انتصابونو له شرایطو سره ورته والی لري.

۳- مرتب انتصاب: دا ډول انتصاب د سازمان د سیمه ییز پرسونل په برخه کې، چې مخکې یې ازمایښتی تړون په خپله خوښه پای ته رسولی وي، ترسره کېږي.
د پای ته رسېدو شرایط یې له لنډمهاله او ناټاکلي انتصابونو سره ورته دي.

د استخدامي تړونونو وېش؛ د پوست (دندې) د ډول له مخې:
د پوست (دندې) د ډول له مخې د ملګرو ملتونو کارکوونکي په درې برخو وېشل شوي دي:
۱- لوړ پوړي اجرایوي مدیران او چارواکي
۲- مسلکي کارکوونکي
۳- د عمومي خدمتونو پرسونل.
لوړ پوړي اجرایوي مدیران او چارواکي: دغه ډله کارکونکي د سازمان د پالیسي جوړونکو یوه برخه ګڼل کېږي، چې د سرمنشي او د سرمنشي د مرستیالانو تر مستقیمې څارنې لاندې کار کوي.
مسلکي کارکوونکي: دغه ډله کارکوونکي چې د دارلانشاء اصلي برخه جوړوي، د وظیفوي ردیفونو له p1 څخه نیولې تر p2 پورې دندې اجرا کوي.
د عمومي خدمتونو پرسونل: د عمومي خدمتونو پرسونل، هغه ډله سیمه ییز کارکوونکي دي چې له G1 څخه تر G5 پوستونو کې کار کوي.

شپږمه څانګه: قیمومیت شورا (Trusteeship council)

۱- تاریخچه:

قیمومیت شورا د ملګرو ملتونو شپږمه اصلي څانګه ده چې تر قیمومیت لاندې ځمکو د څارنې مسؤلیت پر غاړه لري.
له دې مخکې هم دې ته ورته د ملتونو ټولنې په چوکاټ کې د سرپرستۍ نظام (Mandate) په نوم یو ارګان موجود و.
د ملتونو ټولنې د سرپرستۍ نظام له مخې د عثماني امپراتورۍ او المان تر ولکې لاندې سیمې د فاتحو هېوادونو له خوا اداره کېدې. د دغه نظام له مخې سرپرست دولتونه د ځمکې د اداره کولو د څرنګوالي په برخه کې د ملتونو ټولنې په وړاندې مسؤلیت درلود. تر سرپرستۍ لاندې سیمې د پرمختګ او ودې پربنسټ په درېو برخو وېشل شوې دي:
الف: لومړۍ هغه ډله سیمې وې، چې له لنډې مودې سرپرستۍ وروسته، د خپلواکۍ او استقلال لپاره چمتو شوې وې. لکه یو شمېر عربي هېوادونه چې د عثماني امپراتورۍ برخه وې.
ب: دویمه ډله هغه هېوادونه وو، چې په نږدې راتلونکې کې د خپلواکۍ د ورکړې او د لومړنیو حقونو د خوندیتوب ژمنې ورسره شوې وې او همدارنګه پرېکړه شوې وه چې د مستعمرې په توګه به اداره کېږي. لکه: په ختیځې او لوېدیځې افریقا کې د المان مستعمرات.
ج: درېیمه ډله هغه هېوادونه وو، چې د سرپرست هېواد له لوري د خپلې خاورې په توګه اداره کېدل او د خپلواکۍ د ورکړې ژمنه ورسره نه وه شوې.

د ملتونو میثاق له مخې، د قیمومیت لاندې سیمو د ادارې د څرنګوالي او څارنې په موخه د کارپوهانو یو لس کسیز کمېسیون جوړ شوی و.
یاد کمېسیون ته دنده سپارل شوې وه، څو ددې ډول ځمکو په اړه ملتونو ټولنې ته راپور ورکړي.
په ۱۹۴۶ کال کې له جنوبي افریقا پرته، د ملتونو ټولنې تر سرپرستۍ لاندې ټولې سیمې، چې خپلواکي یې ترلاسه کړې نه وه، تر قیمومیت نظام لاندې راغلې.
تر قیمومیت لاندې سیمې د یوه ځانګړي هوکړه لیک له مخې چې اداره کوونکو هېوادونو چمتو او عمومي اسامبلې تصویب کړی و، د قیمومیت شورا تر واک لاندې راغلې. د قیمومیت لاندې سیمو د ادارې د څرنګوالي او څارنې مسؤلیت د امنیت شورا پر غاړه دی. امنیت شورا ددې ډول سیمو د اوسېدونکو شکایتونه څېړي او حل لارې ورته پیدا کوي.

۲- د قیمومیت نظام

د ملګرو ملتونو د منشور له مخې، قیمومیت شورا هغه نظارتي ارګان دی چې د دوه ډوله سیمو د څارنې مسؤلیت پرغاړه لري: ستراتېژیکې او غیر ستراتېژیکې سیمې.
پر غیر ستراتېژیکو سیمو څارنه د عمومي اسامبلې د پرېکړو تابع ده، په داسې حال کې چې د ستراتېژیکو سیمو څارنه د قیمومیت شورا مسؤلیت دی.
د یادونې ده، چې د ملګرو ملتونو قیمومیت شورا، د ملتونو ټولنې د سرپرستۍ نظام په پرتله یو پراخ جوړښت دی.
د منشور د ۷۷ مې مادې له مخې، د قیمومیت شورا د لاندې درې ډوله سیمو د ادارې مسؤلیت پرغاړه لري:
الف: هغه سیمې چې حاضر دمه تر سرپرستۍ لاندې دي.
ب: هغه سیمې چې ښایي له دویمې نړیوالې جګړې وروسته له یو شمېر هېوادونو څخه جلا شي.
ج: هغه ځمکې چې د اداره کوونکي هېواد له خوا قیمومیت شورا ته په داوطلبه توګه سپارل کېږي.
تر اوسه یوازې له (الف) او (ب) ګروپونو څخه سیمې د قیمومیت شورا تر واک لاندې راغلې دي.
د منشور ۷۷ مې مادې د ۲ مې فقرې له مخې، یوازینۍ سیمه چې خپلواکي یې ترلاسه کړې، هغه د ایتالیا سومالیا لنډ هېواد دی.
د یادې مادې درېیمه فقره هم په دې دلیل چې هېڅ یوه سیمه په خپله خوښه د قیمومیت نظام تر واک لاندې نه شي راتلای، تر اوسه یې عملي بېلګه ونه لیدل شوه.

نو ویلی شو، چې د ملتونو ټولنې د میثاق له مخې، د قیمومیت نظام یوازې د هغو سیمو د سرپرستۍ واک درلود، چې یادې ټولې سیمې په خپله خوښه د نوي نظام تر سرپرستۍ لاندې راغلې وې.
خو د جنوب لوېدیځې افریقا سیمې ور څخه استثنا وې او دغه سیمې چې د جنوبي افریقا له خوا اداره کېدې، په قیمومیت نظام کې له ورګډېدو څخه یې ډډه وکړه او خپله یې اداره کولې.
د سرپرستۍ لاندې سیمو د څارنې په موخه، د قیمومیت شورا جوړښت په لاندې ډول و:
۱- د قیمومیت لاندې سیمو ټول اداره کوونکي غړي؛
۲- د امنیت شورا دایمي غړي چې د قیمومیت لاندې سیمو د اداره کولو مسؤلیت پرغاړه نه لري.
۳- نور انتخابي غړي چې د قیمومیت لاندې سیمو د اداره کوونکو اوغیر اداره کوونکو هېوادونو ترمنځ د منځګړي په توګه ټاکل کېږي.
۱۹۲۸ کال، د قیمومیت شورا د فعالیتونو اوج و، چې (چین، فرانسه، شوروي اتحاد، استرالیا، برېټانیا، د امریکا متحده ایالات او نیو زیلند) د قیمومیت لاندې سیمو اداره کوونکي غړي وو.
په ۱۹۸۷ کال کې د امریکا په ګډون د امنیت شورا څلور دایمي غړي یوازېني اداره کوونکي دولتونه وو. خو چین په دې شورا کې برخه نه اخیسته.
د قیمومیت شورا دندې په دې توګه وې:
عمومي اسامبلې ته توصیه؛
د قیمومیت لاندې سیمو د اوسېدونکو د شکایتونو اورېدل؛
د کلنیو او ځانګړو رپوټونو برابرول او د قیمومیت لاندې ځمکو د څارنې او لیدنې په موخه سیمې ته د پلاوي لېږل.
د یادونې ده، چې د ستراتېژیکو سیمو په برخه کې د ملګرو ملتونو ټول مسؤلیتونه؛ له دې جملې د هوکړه لیک د شرایطو تصویبول، اصلاح او تعدیل، د امنیت شورا له خوا ترسره کېږي.
د منشور ۸۳ مې مادې له مخې یاده شورا همدغه راز د امنیتي مصلحتونو په پام کې نیولو او په قیمومیت پورې اړونده ترونونو په رعایتولو سره په اقتصادي، سیاسي، کلتوري او علمي برخو کې باید د قیمومیت شورا له همکارۍ او مرستې څخه استفاده وکړي.
دغه راز د منشور ۸۴ مې مادې له مخې اداره کوونکی مقام مکلف دی، ترڅو د قیمومیت لاندې سیمې د نړیوالې سولې او امنیت په ټینګښت کې په اغېزمن ډول وکاروي.
اداره کوونکی مقام په قیمومیت لاندې هېواد کې ښایي د امنیت شورا په وړاندې د خپلو ژمنو د عملي کولو، د خاورې دفاع، د عامه نظم ساتنه او د قانون ملاتړ په بدل کې، ددې سیمې له داوطلبې قوې، اسانتیاوو او نورو امتیازاتو څخه ګټه واخلي.
قیمومیت شورا د دغه ډول مسؤلیتونو د ترسره کولو په برخه کې د پام وړ لاسته راوړنې لرلې.

تر ۱۹۸۲ کاله پورې، يوولس سيمې چې تر قيموميت لاندې وې، لسو يې خپلواکي ترلاسه کړه او همدغه راز د ملګرو ملتونو تر څارنې لاندې د يوې ټولپوښتنې په ترڅ کې له ګاونډيو هېوادونو سره متحدې شوې. دا سيمې عبارت وې له:

د برېټانيا توګو لنډ (با غنا ۱۹۵۷) د فرانسې توګو لنډ (توګو، ۱۹۶۰) د فرانسې کامرون (کامرون، ۱۹۶۰) د ايټاليا سوماليا لنډ (۱۹۶۰) د برېټانيا کامرون (يوه برخه يې له نايجريا او بله برخه يې له کامرون سره وتړل شوه، ۱۹۶۱) (تانزانيا، ۱۹۶۱) (رووانډا بروندي، ۱۹۶۲) لويديځ ساوو (ساموا، ۱۹۶۲) (نايورو، ۱۹۶۸) او نيو ګيوينيا، ۱۹۷۵.

په ارام سمندرګي کې د پالايو ټاپو چې د امريکا متحده ايالتونو له خوا اداره کېده، په قيموميت شورا پورې اړونده وروستۍ سيمه وه، چې په ۱۹۹۴ کال کې د امنيت شورا د پرېکړې په ترڅ کې خپلواکه سيمه اعلان شوه.

په اوس وخت کې د قيموميت لاندې سيمې شتون نه لري، قيموميت شورا خپله کړنلاره بدله کړې او يوازې د اړتيا پرمهال غونډه کوي.

پنځمه برخه:

د ملګرو ملتونو فرعي څانګې

ملګري ملتونه د اصلي څانګو ترڅنګ، بېلابېلې فرعي څانګې هم لري، چې هره يوه يې په اصلي څانګو پورې تړلې دي.

د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې فرعي څانګې، د عمومي اسامبلې د پرېکړه ليک له مخې رامنځته کېږي، خو په ځينو مواردو کې عمومي اسامبلې له عمومي منشي څخه هم د فرعي څانګو د جوړېدو غوښتنه کړې ده.

په فرعي څانګو کې د غړيتوب مسئله ځيني وخت په پرېکړه ليک او ځيني وخت له پرېکړه ليک څخه جلا د عمومي اسامبلې له لوري ښېړل کېږي، خو ځيني وخت بيا د عمومي اسامبلې د مشر په توصيه يا د اصلي ارګانونو له لوري د غړو په توګه ټاکل کېږي. په ځينو مواردو کې چې د ارګانونو غړي د دولتونو پرځای په افرادو پورې تړلي وو، چې دغه پروسه بيا د ټاکنو په واسطه ترسره شوې ده.

دې مسئلې د ملګرو ملتونو د نړيوالو حقوقو کمېسيون او د ځينو نورو کمېټو او ارګانونو په برخه کې صحت درلود، خو په ملګرو ملتونو سازمان کې د چين د غړيتوب د ارزونې په اړه د جوړې شوې ځانګړې کمېټې يا د سوداګريزو حقوقو نړيوال کمېسيون (uncitral) په برخه کې چې غړي يې له غړو هېوادونو څخه ټاکل کېدل، د ازادو ټاکنو له طريقې څخه کار واخيستل شو.

ځیني فرعي ارګانونه یا بنسټونه په مستقل ډول کار کوي، چې له دې جملې د جزایي صلاحیت نړیواله کمېټه یا د ملګرو ملتونو ښوونیزه او څېړنیزه مؤسسه (unitar) د یادولو دي.

د ملګرو ملتونو څېړنیزه مؤسسه د یوې اړونده موضوع له څېړنې وروسته، خپل راپور عمومي اسامبلې، عمومي منشي او یا د ملګرو ملتونو یو اصلي ارګان ته وړاندې کوي.

د یادولو ده، د بې وسلې کولو کمېسیون، چې یو مستقل بنسټ دی، خپل راپور د غړو هېوادونو کنفرانس ته وړاندې کوي.

ځیني نور بیا په خپلو پرېکړو کې له استقلالیت څخه برخمن دي، لکه د فلسطین د اوربند څارنې سازمان او ځیني نور له دولتونو سره د مستقیمو خبرو اترو له واک څخه برخمن دي، لکه د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنری.

عمومي اسامبله د یونېسف په څېر ځیني خیریه ارګانونه لري، چې دغه ډول ارګانونه یو سکرتریت او د پلان او پالیسۍ جوړونې یو مدیره پلاوی لري.

عمومي اسامبله قضایي او حقوقي بنسټونه هم لري. لکه، د ملګرو ملتونو د اداري دعوو د څېړنې اداره او د نړیوالو حقوقو کمېسیون.

اوسنیو حالاتو ته په پام سره، د فرعي ارګانونو د تأسیس په اړه د عمومي اسامبلې اقدامات د یادولو دي. لکه د ملګرو ملتونو د تجارت او پراختیا کنفرانس، د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختیا سازمان، د ملګرو ملتونو د چاپېریال ساتنې پروګرام او د خوړو نړیواله شورا.

پورتني وروستي دوه سازمانونه، د کړنلارې او دندو له پلوه د فرعي ارګانونو او تخصصي سازمانونو ترمنځ قرار لري. نوموړي ارګانونه د بودیجې، سکرتریت او جلا ادارو په لرلو سره ځیني وخت له عمومي اسامبلې سره ستونزې رامنځته کوي.

دغه راز د اقتصادي او ټولنیزې شورا او تخصصي سازمانونو ترمنځ هم یو لړ ستونزې زېږوي. په هر حال، په عمومي اسامبلې پورې اړوند فرعي ارګانونه یوازې په هغه صورت کې رامنځته کېدای شي، چې واکونه یې د عمومي اسامبلې په چوکاټ کې تثبیت شوي وي. البته دلته موخه د عمومي اسامبلې صریح واکونه نه دي، بلکې ضمني واکونه دي.

د اداري محکمې جوړېدا، چې له پوره واک څخه برخمنه وه، د نړیوالې محکمې له لوري د تائید وړ وګرځېده او نړیوالې محکمې څرګنده کړې وه، چې عمومي اسامبله کولی شي ان ځان ته داسې یو قضایي ارګان تأسیس کړي، چې د الزامي پرېکړو واک او صلاحیت ولري.

د ملګرو ملتونو درې اصلي څانګې یا ارګانونه (عمومي اسامبله، امنیت شورا او ټولنیزه – اقتصادي شورا) بېلابېلې فرعي څانګې لري، خو پاتې درې نورې اصلي څانګې فرعي څانګې نه لري. د فرعي څانګو مهمې دندې او موخې به په جلا ډول په تفصیل سره وڅېړو.

د عمومي اسامبلې فرعي څانګې

عمومي اسامبله لاندې څوارلس فرعي ارګانونه لري:
- د نړیوالو حقوقو کمېسیون (ILC)
- د کډوالو عالي کمېشنري (UNHCR)
- د ملګرو ملتونو د تجارت او پراختیا کنفرانس (UNFDA)
- د ملګرو ملتونو د نفوسو صندوق (UNFPA)
- د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق (UNICEF)
- د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP)
- د ملګرو ملتونو د چاپېریال ساتنې پروګرام (UNEP)
- د ملګرو ملتونو د مخدره توکو د مخنیوي پروګرام (UNDCP)
- د ښځو د پرمختګ لپاره د ښوونې او څېړنې نړیواله مؤسسه (INSRRAN)
- د ملګرو ملتونو د غړو د اوسېدو مرکز (UNCHS)
- د ملګرو ملتونو پوهنتون (UNU)
- د ښځو لپاره د ملګرو ملتونو پراختیایي صندوق (UNIFEM)
- د ملګرو ملتونو تحقیقاتي او روزنیزه مؤسسه (UNITAR)
- د کډوالو لپاره د ملګرو ملتونو د مرستو دفتر (UNRWA)

۱- د نړیوالو حقوقو کمېسیون (INTERNATIONAL LAW COMISSION)

عمومي اسامبلې په ۱۹۴۷ کال کې د نړیوالو حقوقو د تدوین او پراختیا په موخه د نړیوالو حقوقو کمېسیون تاسیس کړ. دغه کمېسیون چې له ۳۴ پیاوړو حقوقپوهانو څخه جوړ شوی دی، د عمومي اسامبلې له خوا د هرو پنځو کلونو لپاره ټاکل کېږي. یاد کمېسیون هر کال یوځل کلنۍ غونډې دایروي.

د کمېسیون غړي د خپل هېواد استازیتوب نه کوي، بلکې د علمي وړتیا پر اساس ټاکل کېږي. د بین الملل حقوقو تدوین او پراختیا په دوو جلا طریقو سره د کمېسیون له خوا ترسره کېږي. د نړیوالو حقوقو تدریجي پراختیا د کمېسیون د مستقیمو وړاندیزونو او طرحو پراساس نه شي ترسره کېدای، بلکې په دې اړه طرحې او وړاندیزونه د عمومي اسامبلې له لوري کمېسیون ته وړاندې کېږي. خو د تدوین په برخه کې، کمېسیون صلاحیت لري، چې د بررسۍ او څېړنې په موخه موضوعات انتخاب کړي.

د یادونې ده، چې په دې اړه هم کمېسیون باید د عمومي اسامبلې غوښتنو ته لومړیتوب ورکړي. کمېسیون د پراختیا او تدوین لپاره له مشابې طریقې څخه کار اخلي او د هرې موضوع لپاره یو ځانګړی ریپورټر ټاکل کېږي.

د کار د ترسره کولو په موخه یوه مناسبه طرحه هم چمتو کېږي او له دولتونو څخه غوښتنه کېږي چې د مطرح شوې موضوع په اړه قوانین، فرمانونه، قضایي پرېکړې، تړونونه او ډیپلوماتیک مکتوبونه وړاندې کړي.
ځانګړی رپورټر، خپل راپور چمتو کوي چې له مخې یې کمېسیون مؤقتي طرحه تصویبوي او دا طرحه په کمېسیون کې د موضوع د سوابقو او د نظر اختلاف تضمینونکې او د وړاندیز شوې حل لارې بڼه لري.
مؤقتي طرحه د کمېسیون د سند په توګه خپرېږي او عمومي اسامبلې ته وړاندې کېږي. همدغه راز د نظر څرګندولو په موخه غړو هېوادونو ته هم لېږل کېږي.
یادو دولتونو ته یو کال وخت ورکول کېږي، څو د لېږل شوې طرحې له ارزولو او څېړلو وروسته په لیکلې بڼه خپل نظر کمېسیون ته وړاندې کړي.
ځانګړی رپورټر، ترلاسه شوي نظریات په شپږمه کمېټه کې تر بحث لاندې نیسي. همدارنګه په طرحه کې د بدلونونو په تړاو بل راپور هم کمېسیون ته تسلیموي.کمېسیون د وړاندې شویو نظریاتو له مخې وروستۍ طرحه چمتو کوي او د تصویب په موخه یې عمومي اسامبلې ته وړاندې کوي.
د نړیوالو حقوقو کمېسیون له جوړېدو راهیسې تر اوسه لاندې کنوانسیونونه تنظیم او چمتو کړي دي:
- د سمندري حقوقو په اړه د ژنیو څلورګونی کنوانسیون (۱۹۵۸)
- په تابعیت پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۶۱)
- د ډیپلوماتیکو اړیکو په اړه د ویانا کنوانسیون (۱۹۶۱)
- د کنسولي اړیکو په اړه د ویانا کنوانسیون (۱۹۶۳)
- د ځانګړي پلاوي په اړه کنوانسیون (۱۹۶۹)
- د معاهدو د حقوقو په اړه کنوانسیون (۱۹۶۹)
- د ډیپلوماتانو د قضایي مصؤنیت پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۷۳)
- له نړیوالو سازمانونو سره د اړیکو په اړه د دولتونو کنوانسیون، ویانا. (۱۹۷۵)
- د نړیوالو معاهداتو په اړه د ویانا کنوانسیون (۱۹۷۸)
- د نړیوالو سازمانونو او دولتونو ترمنځ د معاهدو تړلو کنوانسیون (۱۹۸۶)

۲- د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنري- UNHCR

له کډوالو څخه د ملاتړ په برخه کې هڅې په لومړي ځل د ملګرو ملتونو له خوا په ۱۹۲۱ کال کې ترسره شوې. د کډوالو لپاره د ملګرو ملتونو لومړی ګام د یوه عالي کمېشنر ټاکل و.

په لومړي سر کې د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې د (ملګرو ملتونو د مرستې او بيا رغونې اداره) جوړه شوه، وروسته په ۱۹۴۶ کال کې د (کډوالو نړيوال سازمان) چې د يادې ادارې چارې يې پر غاړه لرلې، رامنځته شو.
کلونه وروسته، په ۱۹۴۹ کال کې عمومي اسامبلې پرېکړه وکړه چې د کډوالو لپاره د ملګرو ملتونو عالي کمېشنر وټاکي.
په ۱۹۵۰ کال کې د ملګرو ملتونو عالي کمېشنرۍ د اساسنامې تر تصويب وروسته، دغې ادارې د ۱۹۵۱کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه رسماً خپل کار پيل کړ.
دغه اداره له هغو کډوالو سره مرسته کوي، چې د عالي کمېشنرۍ د اساسنامې مطابق په شرايطو برابر وي.
د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنرۍ همدغه راز پر هغو لارو چارو کار کوي، چې له مخې يې د کډوالو ستونزې حل او په خپله خوښه خپلو هېوادونو ته يې د ستنېدو زمينه برابره شي. د کمېشنرۍ د اساسنامې د لومړي فصل د درېيمې فقرې له مخې، ياد سازمان يوازې په بشري او ټولنيزو چارو کې غير سياسي فعاليتونه پرمخ وړي.
د اساسنامې د دويم فصل له مخې، د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنرۍ يوازې هغه کسان د کډوال (مهاجر) په توګه پېژني، چې د نژادي، مذهبي، قومي تاوتريخوالي او سياسي عقايدو له ويرې له خپل هېواد څخه بهر کډه شوي دي.
د ملګرو ملتونو د کډوالو عالي کمېشنرۍ دوه اصلي ارګانونه لري:
- عالي کمېشنر
- اجرايوي کمېټه
عالي کمېشنر: کمېشنر د عمومي منشي په توصيه او د عمومي اسامبلې په تائيد ټاکل کېږي.
عالي کمېشنر د اقتصادي او ټولنيزې شورا له لارې د عمومي اسامبلې په وړاندې مسؤليت لري.
د عالي کمېشنر د خدمت موده د عمومي منشي په وړانديز د عمومي اسامبلې له خوا ټاکل کېږي.
عالي کمېشنر هر کال د اقتصادي او ټولنيزې شورا له لارې خپل کلنی راپور عمومي اسامبلې ته وړاندې کوي.
اجرايوي کمېټه: د کډوالو د عالي کمېشنرۍ اجرايوي کمېټه ۴۳ غړي لري او غړي له هغو هېوادونو څخه ټاکل کېږي، چې د کډوالۍ په برخه کې همکاري او مرستې ته ځانګړې علاقه لري.
اجرايوي کمېټه هر کال د اکتوبر په مياشت کې غونډه کوي او د عالي کمېشنرۍ د بوديجې اړوند مسايل څېړي. اجرايوي کمېټه کولی شي د عالي کمېشنر په غوښتنه مشورتي نظر وړاندې کړي.
په عمومي ډول، اجرايوي کمېټه د عالي کمېشنرۍ پر کړنو او فعاليتونو څارنه کوي.

۳- د ملګرو ملتونو د سوداګرۍ او پراختيا کنفرانس- UNCTAD

د مخ پر ودې هېوادونو لېوالتيا ته په کتو سره د سوداګرۍ او پراختيا په موخه د يوه دايمي بنسټ جوړولو مسئله په لومړي ځل د ۱۹۶۰ لسيزې په لومړيو کې مطرح شوه.

وروسته له دې چې په ۱۹۶۲ کال کې د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنيزې شورا په يوه ځانګړې کنفرانس کې د نړيوالو سوداګريزو مسايلو د پراختيا په اړه ټينګار وکړ، د سوداګرۍ او پراختيا لومړنی کنفرانس د ۱۹۶۴ کال په مارچ او جون مياشتو کې په ژنيو کې جوړ شو.

دغه کنفرانس د (ملګرو ملتونو د سوداګرۍ او پراختيا کنفرانس) نوم غوره کړ او د عمومي اسامبلې د يوه فرعي رکن په توګه ومنل شو.

ياد کنفرانس د هېوادونو د اقتصادي ودې په موخه د نړيوالې سوداګرۍ د پراختيا او هڅونې په برخه کې فعاليت کوي.

انکټاډ (UNCTAD) د نړيوالو سودګريزو چارو د څارنې او د هېوادونو اقتصادي ودې په موخه يو لړ اصول او پاليسۍ وړاندې کوي او همدا راز د بېلابېلو هېوادونو اقتصادي نظامونو ته په کتو سره، د خپلې پاليسي د اجرا په موخه ځينې پېشنهادونه وړاندې کوي.

د نړيوالو تجارتي سازمانونو او مؤسسو د فعاليتونو پر همغږي کولو سربېره، انکټاډ په دې هڅه کې دی، ترڅو د ولسونو د اقتصادي ودې د پاليسيو په چارو کې د تجارتي فعاليتونو د همغږي کولو لپاره د سيمې يو اقتصادي مرکز اوسي.

د ملګرو ملتونو د سوداګرۍ او پراختيا کنفرانس جوړښت:

۱- کنفرانس: کنفرانس د انکټاډ تر ټولو مهم رکن دی، چې د عمومي اسامبلې په څېر له ټولو غړو دولتونو څخه جوړ شوی دی.

د کنفرانس عمومي غونډه هر درې يا څلور کاله وروسته د تجارت او پراختيا د پلاوي په توصيه د غړو هېوادونو د مشرانو، بهرنيو چارو او د اقتصاد وزيرانو په ګډون جوړېږي. په غونډه کې د غړو هېوادونو له خوا د نړيوالو تجارتي او اقتصادي مسايلو په اړه د وړانديزونو او نظرونو تر ارزونې او څېړنې وروسته د يوې دورې لپاره يوه عمومي کړنلاره تصويبېږي. د غونډې راپور، چې اعلاميې او پرېکړه ليکونه په کې شامل وي، عمومي اسامبلې ته وړاندې کېږي. د يادونې ده، چې د کنفرانس ټول غړي د يوې رايې حق لري.

۲- د سوداګرۍ او پراختيا پلاوی: د سوداګرۍ او پراختيا پلاوی د انکټاډ دايمي رکن دی، چې عادي ځانګړې غونډې په لاره اچوي.

د پلاوي عادي غونډې له معمول سره سم په کال کې يو وار ترسره کېږي، خو ځانګړې غونډې د اکثريت غړو، د عمومي اسامبلې او يا د کنفرانس په غوښتنه ترسره کېږي. همدغه راز د پلاوي

ځانګړې غونډه ښايي د کنفرانس د پنځو غړو او يا د اقتصادي او ټولنيزې شورا په غوښتنه جوړه شي.
پلاوی له پراخو واکونو څخه برخمن دی. کله چې د کنفرانس غونډې نه وي، پلاوی خپل ورسپارل شوې دنده اجرا کوي.
پلاوی همدغه راز د سپارښتنو، اعلاميو، پرېکړه ليکونو او د کنفرانس نورو تصميمونو د څارنې او پلي کېدا په موخه لازم اقدامات تر لاس لاندې نيسي. پلاوی همدغه راز د تجارت او پراختيا په برخه کې يو لړ مطالعې ترسره کوي او راپورونه چمتو کوي.
د ملګرو ملتونو له اقتصادي کمېسيونونو او نورو ادارو سره د اړيکو ټينګول هم د پلاوي دنده ده.
پلاوی د سوداګرۍ او پراختيا کنفرانس د غونډو د جوړولو تخنيکي او تدارکاتي مسؤليت پرغاړه لري او همدارنګه د غونډې وخت او مناسب ځای د ټاکلو په اړه لازمې مشورې وړاندې کوي.
پلاوی هر کال عمومي اسامبلې ته بايد خپل راپور وړاندې کړي او کنفرانس د خپلو فعاليتونو له جريان څخه خبر کړي. پلاوی کولی شي د خپلو کارونو د ترسره کولو په موخه فرعي څانګې جوړې کړي.
اصلي کمېټې او فرعي تشکيلات:
۱- د توکو کمېټه، ۲- د توليد شويو توکو کمېټه، ۳- د تجارت اړوند مالي او د نامعلومو توکو کمېټه، ۴- د بېړۍ چلونې کمېټه، ۵- د مهارتونو او د مخ پر ودې هېوادونو ترمنځ د اقتصادي همکاريو کمېټه.
نوموړې کمېټې د تجارت او پراختيا د پلاوي تر نظر لاندې فعاليت کوي او له معمول سره سم په کال کې يو وار غونډه کوي. خو ددغو کمېټو په کړنلاره کې د تعديل له امله چې په دولسمه غونډه کې ترسره شو، راغلي چې کمېټې به دوې عادي غونډې د تجارت او پراختيا کنفرانس له غونډې وروسته ترسره کوي او د کمېټو د غونډو نېټه د پلاوي له لوري ټاکل کېږي.
۳- سکرتريت: انکټاډ يو دايمي سکرتريت لري چې دملګرو ملتونو په سکرتريت کې موقعيت لري. سکرتريت کنفرانس ته لازم خدمتونه، پلاوی او فرعي تشکيلات وړاندې کوي. د سکرتريت په رأس کې د کنفرانس منشي قرار لري، چې هر څلور کاله وروسته د ملګرو ملتونو عمومي منشي په وړانديز او د عمومي اسامبلې په تائيد سره ټاکل کېږي.

۴- د نفوسو په چارو کې د ملګرو ملتونو صندوق- UNFPA

په ۱۹۶۵ کال کې د نفوسو په اړه د نړیوال کنفرانس د جوړېدو په ترڅ کې عمومي اسامبلې له اقتصادي او ټولنیزې شورا وغوښتل چې د ملګرو ملتونو د فرعي ارګانونو په مرسته د نفوسو د پراختیا او په اقتصادي ودې پورې اړوند مسایل مطالعه او وڅېړي.

په دې برخه کې لومړنی اقدام (د نفوسو د چارو د تنظیم په اړه د ملګرو ملتونو د مرستې صندوق) جوړول و، چې په ۱۹۶۷ کال کې د عمومي منشي له خوا جوړ شو.

په ۱۹۶۹ کال کې د عمومي منشي له خوا د دغه صندوق چارې د ملګرو ملتونو د بیارغونې پروګرام مشر ته وسپارل شوې او د (نفوسو د فعالیتونو لپاره د ملګرو ملتونو صندوق) په نوم ونومول شو.

خو د ۱۹۷۲ کال د ډسمبر په ۱۸ عمومي اسامبلې د صندوق چارې پر خپله غاړه واخیستې او د (ملګرو ملتونو د بیارغونې پروګرام شورا) یې د صندوق د اداره کوونکې رکن په توګه وټاکله.

په پای کې عمومي اسامبلې په ۱۹۸۷ کال کې نوموړی صندوق د (د ملګرو ملتونو د نفوسو صندوق) په نوم د خپل فرعي رکن په توګه ومانه.

اقتصادي او ټولنیزې شورا په ۱۹۷۳ کال کې د ملګرو ملتونو دنفوسو صندوق دندې په لاندې توګه وټاکلې:

- د نفوسو او کورنۍ په برخه کې په ملي، سیمه ییزه او نړیواله کچه د اړتیاوو پوره کولو په موخه د لازم میکانیزم رامنځته کول.
- په ملي او نړیواله کچه د ټولنیزو او اقتصادي اړتیاوو، د چاپېریال ساتنې او په نفوسو پورې اړونده مسایلو په اړه عامه پوهاوی.
- له هغو هېوادونو سره مرسته چې د نفوسو په برخه کې ستونزې لري.
- د ملګرو ملتونو په سازمان کې د نفوسو په برخه کې د پروګرامونو د پلي کولو رهبري.

د ملګرو ملتونو د نفوسو صندوق جوړښت:

۱- مشرتابه شورا: مشرتابه شورا د ملګرو ملتونو د نفوسو صندوق اداره کوونکی ارګان دی، چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا تر مشرۍ لاندې فعالیت کوي.

شورا د پالیسي جوړونې، د مالي امکاناتو برابرولو، د مالي مقرراتو ټاکلو او د کلنۍ بودیجې د تصویب مسؤلیت پر غاړه لري. شورا همدغه راز هر کال د خپلو فعالیتونو او د صندوق په اړه اقتصادي او ټولنیزې شورا ته راپور ورکوي.

۲- اجرایوي مدیریت: د ملګرو ملتونو عمومي منشي له مشرتابه شورا سره تر سلا مشورې وروسته، د صندوق لپاره اجرایوي مدیر ټاکي.

۵- د ملګرو ملتونو د ماشومانو صندوق- UNICEF

عمومي اسامبلې په ۱۹۴۶ کال کې د اقتصادي او ټولنیزې شورا په وړاندیز د دویمې نړیوالې جګړې له امله له جنګ ځپلو ماشومانو او تنکیو ځوانانو سره د بیړنیو مرستو په مقصد د مرستې نړیوال صندوق پرانیست. خو د ۱۹۵۰ کال په ډسمبر کې د عمومي اسامبلې د پریکړې له مخې، د مخ پر ودې هېوادونو له ماشومانو سره د لازمو مرستو په موخه یونیسف په خپل ماموریت کې بدلون راوست.

بالاخره عمومي اسامبلې د **۱۹۵۳** کال په اکتوبر کې پرېکړه وکړه، چې یونېسف د خپلې فرعي څانګې په توګه ومني.

د یونیسف جوړښت او څانګې:

۱- اجرایوي پلاوی: اجرایوي پلاوی له ۴۱ غړو څخه جوړ دی او دغه غړي د جغرافیوي وېش او مالي مرسته کوونکو ته په پام سره د اقتصادي او ټولنیزې شورا له لوري د یوې درې کلنې دورې لپاره ټاکل کېږي.

۲- سکرتریت: سکرتر د اجرایوي پلاوي په مشوره د عمومي منشي له خوا ټاکل کېږي. سکرتر د یونیسف اداري چارو او د اجرایوي پلاوي د پروګرامونو پرمخ بیولو مسؤلیت پر غاړه لري.

۳- سیمه ییز دفترونه: سیمه ییز دفترونه د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د یونیسف د پروګرامونو د پلي کولو مسؤلیت لري.

د یونیسف سیمه ییز دفترونه په لاندې سیمو کې موقعیت لري:

ختیځه او سویلي افریقا (نایروبي - کېنیا) لویدیځه او مرکزي افریقا (ابیجان- عاج ساحل) امریکایي هېوادونه او د کارایب حوزه (بوګاټا- کولمبیا) ختیځه اسیا او پاکستان (بنکاک- ټایلنډ) شمالي افریقا (عمان- اردن) سویلي اسیا (نوی ډیلی- هندوستان).

۶- د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام- UNDP

عمومي اسامبلې په **۱۹۶۵** کال کې د اقتصادي او ټولنیزې شورا په وړاندیز د (ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام) په نوم سازمان رامنځته کړ.

ددغه سازمان لګښت د ملګرو ملتونو د غړو له خوا په داوطلبه توګه ورکول کېږي. یاد سازمان د ۱۹۶۶ کال په جنوري کې رسماً په کار پیل وکړ. UNDP په ګڼو هېوادونو کې په بېلابېلو اقتصادي، کرنیزو، صنعتي، سوداګریزو، روغتیایي، کلتوري، ښوونیزو، کور جوړونې، ټرانسپورټ او مخابراتو په برخه کې فعالیتونه کوي.(۷۵)

د ملګرو ملتونو د پراختیایي پروګرام (UNDP) جوړښت:

۱- مشرتابه شورا: مشرتابه شورا اته څلوېښت غړي لري، چې د هرو دري کلونو لپاره د اقتصادي او ټولنیزې شورا له خوا ټاکل کېږي او د شورا غړي د جغرافیوي وېش پربنسټ په لاندې توګه ټاکل کېږي:
الف- مخ پر ودې هېوادونو ته ۲۷ څوکۍ ورکړل شوي چې له دې جملې ۱۱ افریقایي هېوادونو، ۹ څوکۍ اسیایي هېوادونو او ۷ څوکۍ د لاتیني امریکا هېوادونو ته ځانګړې شوې دي.
ب- پرمختللي هېوادونه ۲۱ څوکۍ ونډه لري چې ۱۷ څوکۍ لودیځې اروپا او ۴ خیتځې اروپا ته ورکړل شوې دي.
۲- اجرایوي مدیریت: عمومي منشي له مشرتابه شورا سره په مشوره او د عمومي اسامبلې په تائید د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام اجرایوي مدیر ټاکي.
۳- اړونده اداري: په UNDP پورې اړونده فرعي څانګې معمولاً د ځانګړو صندقونو تر نامه لاندې په بېلابېلو برخو کې فعالیتونه کوي، چې په دې ډول دي:
- د ملګرو ملتونو د پانګې د پراختیا صندوق(UN capital development fund)
- په وچه کې ایسار مخ پر ودې هېوادونو لپاره د ملګرو ملتونو ځانګړی صندوق. (UN fund for landlocked devolpping countries).
- د ملګرو ملتونو د ټیکنالوژۍ د پراختیا ځانګړی مؤقتي صندوق
- د نفوسو په چارو کې د ملګرو ملتونو صندوق
- د ښځو لپاره د ملګرو ملتونو پراختیایي صندوق
- د اشغال شویو هېوادونو لپاره د مرستو صندوق
- د طبیعي زېرمو د مطالعې او څېړنې صندوق
- د ازادي غوښتونکو غورځنګونو لپاره د ملګرو ملتونو د مرستې صندوق
- د هېوادونو ترمنځ د فني همکاریو په موخه نړیوالې ځانګړې کاري ډلې
- د ملګرو ملتونو د رضاکارانو مرکز

۷- د خوړو نړیوال پروګرام WFP

د غذایي مرستو په اړه د یوه بنسټ رامنځته کولو هڅې په لومړي ځل په ۱۹۳۰ کال کې پیل شوې. هغه مهال د ځینو هېوادونو کرنیز محصولات دومره زیات و، چې ان بازار ته د خرڅلاو له کچې هم زیات شوي وو او همدا لامل و، چې یو شمېر هېوادونو له بې وزلۍ او لوږې سره د مبارزې په موخه هڅې پیل کړې.
په همدې اساس د ۱۹۶۱ کال په نومبر میاشت کې د ملګرو ملتونو او د خوراکي توکو او کرنې نړیوال سازمان په مرسته د (خوړو نړیوال پروګرام) پیل شو.

د ملګرو ملتونو د خوړو نړیوال پروګرام (WFP) جوړښت او څانګې:

۱- د خوراکي مرستو د پروګرامونو او پلان جوړونې کمېټه: نوموړې کمېټه د مدیره پلاوي تر مشرۍ لاندې فعالیت کوي. کمېټه په کال کې دوه ځلي په خپل اصلي مرکز چې د ایټالیا په پلازمېنه روم کې موقعیت لري، غونډې جوړوي.

کمېټه همدغه راز دېرش غړي چې د اقتصادي او ټولنیزې شورا او د خوراکي توکو او کرنې نړیوال سازمان له خوا د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.

د دې کمېټې اصلي دنده، د خوړو نړیوال پروګرام د پراختیا او له کډوالو سره د بېړنیو مرستو په موخه د لازمو طرحو او پروګرامونو جوړول دي.

۲- اجرايوي مدیریت: د خوړو نړیوال پروګرام مشر د ملګرو ملتونو عمومي منشي او د خوراکي توکو او کرنې نړیوال سازمان د مشر له خوا د پنځو کلونو لپاره ټاکل کېږي.

د اجرايوي مدیر دنده د کمېټې د پروګرامونو څارل او پرمخ وړل دي.

۸- د ملګرو ملتونو د چاپېریال ساتنې پروګرام UNEP

په نړۍ کې د صنعت پرمختګ ته په پام سره، د شپېتمې میلادي لسیزې په لومړیو کې د چاپېریال ساتنې موضوع د نړیوالو مسایلو په سر کې راتله.

همدې ستونزې ته په کتو سره عمومي اسامبلې په ۱۹۶۸ کال کې په لومړي ځل د چاپېریال ساتنې نړیوال کنفرانس جوړ کړ.

وروسته په ۱۹۷۲ کال کې د سویډن په پلازمېنه سټاکلم کې د نږدې ۱۱۰ هېوادونو او ۱۲۰۰ برخه والو په ګډون یو ستر نړیوال کنفرانس تشکیل شو. د کنفرانس په پای کې د (بشر د چاپېریال ساتنې نړیواله اعلامیه) خپره شوه، چې د چاپېریال ساتنې په برخه کې لومړنۍ نړیواله بیانیه ګڼل کېږي.

په اعلامیه کې د هېوادونو ترمنځ د چاپېریال ساتنې په برخه کې د ټینګار ترڅنګ له ګډون کوونکو هېوادونو څخه وغوښتل شول چې د نړیوال چاپېریال ساتنې په موخه لازم اقدامات ترسره کړي او د نورو محیط ته له زیان اړولو دې په کلکه ډډه وشي.

په کنفرانس کې همدغه راز د ژوند د حفاظت او د هوا ککړتیا د مخنیوي په موخه په ۱۰۲ مو مادو کې یوه عملي کړنلاره تصویب شوه. له یاد کنفرانس وروسته په ۱۹۷۲ کال کې د ملګرو ملتونو د چاپېریال ساتنې سازمان رسماً پرانیستل شو. ددې سازمان مرکز په کېنیا کې دی.

د چاپېریال ساتنې د اداري جوړښت او څانګې:

۱- د حکامو شورا: دغه شورا له ۵۸ پنځوس غړو هېوادونو څخه جوړه شوې ده، چې د عمومي اسامبلې له خوا د درېو کلونو لپاره ټاکل کېږي او غړي یې جغرافیوي انډول ته په پام سره په دې توګه ټاکل کېږي:

افريقايي هېوادونه، ۱۲ غړي

اسيايي هېوادونه، ۱۳ غړي

ختيځې اروپا هېوادونه، ۶ غړي

لاتيني امريکا هېوادونه، ۱۰ غړي

لويديځه اروپا ، ۱۳ غړي

د چاپېريال ساتنې په برخه کې د نړيوالې همکارۍ پراختيا او په دې اړه د لازمو تدبيرونو، همغږۍ رامنځته کول او د بوديجې تصويب د حکامو شورا له اصلي دندو څخه دي.

شورا په کال کې يو ځل عمومي غونډه جوړوي او د اقتصادي او ټولنيزې شورا له لارې د چاپېريال ساتنې په برخه کې د ترسره شويو اقداماتو او پروګرامونو په اړه عمومي اسامبلې ته راپور وړاندې کوي.

۲- سکرتريت: د سکرتريت مشر د ملګرو ملتونو د چاپېريال ساتنې ادارې مشري پر غاړه لري. سکرتر، د ملګرو ملتونو د عمومي منشي په وړانديز د عمومي اسامبلې له خوا د څلورو کلونو لپاره ټاکل کېږي.

سکرتر موظف دی، چې د ساحلي سيمو د حفاظت، د هوا ککړتيا او اقليمي بدلونونو په اړه د هېوادونو طرحې او پروګرامونه حکامو شورا ته وړاندې کړي.

۳- د چاپېريال ساتنې صندوق: د چاپېريال ساتنې پروګرام د مالي اړتياوو د پوره کولو په موخه، د مرستو يو داوطلبه صندوق لري.

د صندوق پيسې د چاپېريال ساتنې کنفرانس او حکامو شورا له خوا د اړونده پروګرامونو د پلي کولو او تطبيق په برخه کې لګول کېږي.

د يادونې ده، چې صندوق د مالي سرچينې د يوې ځانګړې برخې په توګه رامنځته شوی، د چاپېريال ساتنې ادارې اصلي مالي سرچينه د ملګرو ملتونو له بوديجې څخه تأمينېږي.

د اقتصادي او ټولنيزې شورا فرعي څانګې

اقتصادي او ټولنيزه شورا پنځه فرعي څانګې لري:

د اروپا اقتصادي کمېسيون، د اسيا اقتصادي کمېسيون (پسفيک)، د لاتيني امريکا اقتصادي کمېسيون، د افريقا اقتصادي کمېسيون او د لويديځې اسيا اقتصادي کمېسيون.

دا کمېسيونونه د ملګرو ملتونو منشور د ۶۸ مې مادې پربنسټ جوړ شوي دي. د يادې مادې پراساس، اقتصادي او ټولنيزه شورا کولی شي چې د اقتصادي او ټولنيزو مسايلو او د بشري حقونو د ترويج په موخه د اړتيا وړ کمېسيونونه جوړ کړي.

د یادونې ده، چې د ځانګړو کمېسیونونو جوړول، له مخکې په سنفرانسیسکو کنفرانس کې نه و پېشبیني شوي، خو د اروپا بیارغونې چارو او د مخ پر ودې هېوادونو پرمختګ ته په پام سره، د یادو کمېسیونونو د جوړېدا په اړه پرېکړه وشوه.

۱- د اروپا اقتصادي کمېسیون: د اروپا اقتصادي کمېسیون د اقتصادي او ټولنیزې شورا لومړۍ فرعي څانګه وه، چې په ۱۹۴۷ کال کې رامنځته شوه.

دغه کمېسیون چې د امریکا متحده ایالتونو په هڅه رامنځته شو، د دویمې نړیوالې جګړې له امله د ویجاړې شوې اروپا بیارغونه یې د فعالیت اساسي موخه وه.

د اروپا اقتصادي کمېسیون په پیل کې اتلس غړي لرل، خو په ۱۹۷۰ لسیزه کې نور هېوادونه هم ور ګډ شول، چې او سمهال څلور دېرش غړي لري.

که څه هم له دویمې نړیوالې جګړې وروسته د اروپا بیارغونې لپاره یو مارشال پلان جوړ شو، خو دغه مارشال پلان یوازې د لویدیځې اروپا هېوادونو لپاره و.

د اروپا اقتصادي کمېسیون موخه د مارشال پلان برعکس، د ټولو اروپایي هېوادونو بیارغونه او اقتصادي پرمختګ دی.

یاد کمېسیون په دې برخه کې ډېرې هڅې کړې او غړو هېوادونو ته یې د اقتصادي پرمختګ او بیارغونې په برخه کې لازمې همکارۍ او مرستې کړې دي.

د اروپا اقتصادي کمېسیون بېلابېلې کاري کمېټې لري، لکه د ټرانسپورټ، صنعت او چاپېریال ساتنې کمېټه. کمېسیون هر کال د غړو هېوادونو د لوړ پوړو چارواکو په ګډون په جینوا کې غونډه کوي.

۲- د اسیا اقتصادي کمېسیون یا پسیفیک: د اسیا اقتصادي کمېسیون په ۱۹۷۴ کال کې جوړ شو او مرکز یې په بنکاک کې دی.

کمېسیون په پیل کې لس غړي لرل، خو حاضر دمه پنځه دېرش غړي لري. د اسیا اقتصادي کمېسیون د اسیایي هېوادونو د اقتصادي ودې او اقتصادي پروګرامونو د تنظیم په موخه جوړ شوی دی.

۳- د لاتیني امریکا اقتصادي کمېسیون: په ۱۹۴۸ کال کې په سنتیاګو کې رامنځته شو، چې موخه یې د اغېزمنو اقتصادي پروګرامونو پراختیا ده.

نوموړي کمېسیون د امریکا د همکارۍ مرکزي کمېټې په تشکیل او د لاتیني امریکا د ازادې سوداګرۍ سیمې په رامنځته کولو کې هم برخه لرله.

۴- د افریقا اقتصادي کمېسیون: ددې کمېسیون مقر په ادیس ابابا کې دی. دوه څلوېښت دایمي او شپږ ناظر غړي لري، چې ډېری غړي یې د ناپېیلي غورځنګ له هېوادونو څخه دي.

د افریقا اقتصادي کمېسیون فعالیتونه هم د نورو کمېسیونو په څېر د اقتصادي ودې پر پروګرامونو راڅرخي.
په ۱۹۷۳ کال کې د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنیزې شورا په غربي افریقا کې هم یو ځانګړی کمېسیون جوړ کړ.
۵- د لویدیځې اسیا اقتصادي کمېسیون: دغه کمېسیون په **۱۹۷۳** کال کې تشکیل شو.

د امنیت شورا فرعي څانګې

۱- سوله ساتی ماموریت: united nations peace keeping operations

د امنیت شورا مهم فرعي ارګان یا څانګه، نړیوال سوله ساتی ماموریت دی. د «سوله ساتنې» اصطلاح په لومړي ځل د ملتونو ټولنې د میثاق په ۱۰، ۱۱، **۱۵** او **۱۲** مو مادو کې وکارول شوه. په همدې لړ کې د نړیوال کړکېچ او بحران پرمهال د سولې د څارنې په موخه د «سولې څارونکی پلاوی» جوړ شو.
د ملتونو ټولنو د سولې څارونکي پلاوي ماموریتونه په لاندې ډول وو:
د المان اختلافات- لیتوانیا (۱۹۱۹- ۱۹۲۴)
د الند (aland) ټاپو وضعیت- ۱۹۲۰
د لیتوانیا او پولنډ شخړه (۱۹۲۰-۱۹۲۳)
د یونان او یوګوسلاویا ارضي اختلافات (۱۹۲۳)
د یونان او بلغارستان بحران (۱۹۲۵)
د چین او جاپان اختلاف او پر ایتوپیا د ایټالیا یرغل.
امنیت شورا د منشور د **۴۲** مې مادې له مخې کولی شي، یوازې د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په موخه له پوځي ځواک څخه کار واخلي او پوځي اقدام باید د منشور په **۴۳- ۴۷** مو مادو کې د پېشبیني شویو مواردو پر اساس ترسره شي.
د ملګرو ملتونو سوله ساتي ځواکونه په لاندې توګه عمل کوي:
- حقیقت موندنه او راپور چمتو کول
- د اوربند څارنه (**observation**): پر اوربند د څارنې پلاوي د ښکېلو غاړو ترمنځ د اوربند او غیر پوځي سیمې رامنځته کولو په موخه ګڼ شمېر ماموریتونه ترسره کړي دي.
نوموړی پلاوی امنیت شورا ته خپل راپور وړاندې کوي، ترڅو په سیمه کې د اړتیا وړ اقدامات ترسره شي.

- سرپرستي (**supervision**): د نظارتي مسؤلیت ترڅنګ، د نظارت پلاوي ته د سرپرستۍ یو لړ نور مسؤلیتونه هم ورکړل شوې دي. د ملګرو ملتونو سوله ساتي ځواکونه د ښکېلو غاړو ترمنځ له اوربند وروسته سیمه په لنډمهالې توګه په خپل ولکه کې اخلي او یرغلګر پوځونه له سیمې څخه باسي.

- د ځواکونو ترمنځ حایل (**separation of forces**): سوله ساتي ځواکونه ډېر ځله د وسلوالو ډلو ترمنځ د سپر په توګه ډېر اغېزمن تمام شوي دي.

دغه ځواکونه د ښکېلو وسلوالو ډلو ترمنځ بېلوالی رامنځته کوي او اوربند ته لار هواروي.

د سوله ساتو ځواکونو د عملیاتو حوزه ښايي له وسلوالو څخه تخلیه شوې یا حایل سیمې اوسي. لکه، د ترکیې او یونان ترمنځ د حایل سیمه رامنځته کول، د سینا پولې په اوږدو کې د ملګرو ملتونو د ځانګړو ځواکونو عملیاتي سیمه رامنځته کول.

د عامه نظم او قانون ساتنه: ددې ښه مثال، په کانګو کې د ملګرو ملتونو د سوله ساتو ځواکونو عملیات دي.

په کانګو کې د پوځ او بېلتون غوښتونکي غورځنګ ترمنځ د جګړې له امله په دغه هېواد کې وضعیت ډېر خراب شو، چې بالاخره امنیت شورا د عامه نظم او امنیت د ټینګښت په موخه دغه هېواد ته ځواکونه ولېږل.

- د سولې ټینګښت (**peace making**): د ملګرو ملتونو سوله ساتي ځواکونه له ۱۹۸۸ کال راهیسې د هېوادونو ترمنځ د سولې تړونونو په برخه کې د پام وړ هڅې کړې دي. سوله ساتو ځواکونو له دې مخکې یوازې د ښکېلو غاړو ترمنځ د اوربند رامنځته کولو په برخه کې رول لوبولی. په ټوله کې، سوله ساتي ځواکونه د هېوادونو ترمنځ د شخړې د هواري ترڅنګ د سولې په ټینګښت کې هم هڅه کوي.

نړیوال سوله ساتي ځواکونه یوازې د لاندنیو شرایطو پراساس کولی شي په پوځي مداخلې لاس پورې کړي:

۱- د یوه دولت له خوا له ملګرو ملتونو څخه د ځواکونو د لېږلو غوښتنه وشي.

۲- د ځواکونو لېږل باید د امنیت شورا د ټولو غړو په توافق او ملاتړ ترسره شي.

۳- په هغه سیمه کې چې سوله ساتي ځواکونه دېره کېږي، جګړه باید درول شوې وي.

۴- د ملګرو ملتونو غړي هېوادونه باید د پوځونو د مالي تجهیزاتي چارو د تأمین لپاره رضایت او چمتووالی ولري.

ملګرو ملتونو سازمان د جوړېدو له نېټې څخه تر ۲۰۰۸ کال پورې د نړیوالې سولې د امنیت د ټینګښت په موخه ۲۳ ځلې پوځي عملیات ترسره کړي دي او دغه سازمان تر ۲۰۰۷ کال پورې نږدې

سل زره پوځیان لرل چې ۱۰۱۷۳ د پاکستان، **۹۲۷۵** بنګله دېش، **۹۴۷۱** هندوستان او **۳۲۲۸** تنه د نېپال سرتېري وو.

۲- پوځي مرکزي کمېټه

د منشور د پنځه څلوېښتمې مادې له مخې د دې لپاره چې ملګري ملتونه د نړیوالې سولې د ټینګښت په موخه پوځي اقداماتو ته چمتو وي، غړي هېوادونه خپل ځواکونه باید نړیوال ماموریت ته چمتو وساتي.

د ملګرو ملتونو د پوځي عملیاتو څرنګوالی د منشور د **۴۳** مې مادې له مخې له امنیت شورا سره د غړو هېوادونو د هوکړه لیکونو پراساس د پوځي مرکزي کمېټې له خوا اجرا کېږي.

د یادونې ده چې امنیت شورا د قوې استعمال طرحه د پوځي مرکزي کمېټې په مرسته تنظیموي. (د منشور **۴۶** مه ماده).

د امنیت شورا پوځي کمېټه د شورا له دایمي غړو څخه جوړه ده.

که امنیت شورا لازمه وګڼي، چې له دایمي غړو پرته، نور غړي هم په کمېټه کې اغېزمن تمامېدای شي، کولی شي غوښتنه ترې وکړي څو پوځي کمېټې ته خپل یو استازی وروپېژني.

پوځي کمېټه د امنیت شورا په لارښونه د وسلوالو ځواکونو د رهبرۍ او تنظیم چارې پر غاړه لري.

که څه هم د ملګرو ملتونو منشور د پوځي عملیاتو مشري او اړونده چارې په ښکاره توګه د امنیت شورا پوځي مرکزي کمېټې ته سپارلي، خو کمېټې تر اوسه عملي اقدام نه دی کړی.

د ملګرو ملتونو سازمان له خوا د قوې استعمال تل د امریکا په مشرۍ د سترو قدرتونو له لوري ترسره شوی. ددې ښکاره مثال، په ۱۹۹۱ کال کې د متحده ایالتونو له خوا د کویټ د ازادولو عملیات وو.

په ملګرو ملتونو پورې اړوند تخصصي سازمانونه

الف: د تخصصي سازمانونو ځانګړتیاوې او پېژندنه:

۱- که څه هم د منشور په **۵۷** مه ماده کې د تخصصي سازمانونو په اړه هر اړخیز او منلی تعریف نه تر سترګو کېږي، خو په یاده ماده کې داسې راغلي: هغه نړیوالې تخصصي مؤسسې چې د څو اړخیزه هوکړه لیکونو پراساس په بېلابېلو اقتصادي، کلتوري، ټولنیزو، روغتیایي، علمي او نورو برخو کې فعالیت کوي او پراخ نړیوال مسؤلیتونه لري، د منشور د **۲۳** مې مادې پر اساس د ملګرو ملتونو له سازمان سره تړلي دي.

۲- هغه نړيوالې مؤسسې چې په ملګرو ملتونو پورې اړوند کېږي، له دې وروسته به د تخصصي مؤسسو په نوم ياديږي.
پورتني تعريف ته په کتو سره کولی شو چې د ملګرو ملتونو د تخصصي سازمانونو ټوليزې ځانګړتياوې داسې بيان کړو:

۱- هوکړه ليک:
د هوکړه ليک يا تړون لپاره اساسي شرط دا دی، چې هوکړه ليک بايد نړيواله بڼه ولري. يعنې تخصصي سازمان هغه بنسټ دی، چې د دولتونو ترمنځ د يوه هوکړه ليک پراساس رامنځته کېږي.
په پايله کې، ويلی شو چې د پورتني شرط د نشتوالي له امله، نه شو کولی نا دولتي نړيوال سازمانونه د تخصصي سازمانونو په ډله کې راولو.
د ملګرو ملتونو او تخصصي سازمانونو ترمنځ په تړون پورې اړونده چارې د منشور د **۶۳** مې مادې په لومړي بند کې ذکر شوې دي:
((د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنيزه شورا د منشور د **۵۷** مې مادې له مخې کولی شي چې له نړيوالو تخصصي مؤسسو سره هوکړه ليک لاسليک او هغه شرايط چې پراساس يې يادې مؤسسې له ملګرو ملتونو سره تړل کېږي، په ډاګه کړي. هوکړه بايد د عمومي اسامبلې له خوا تصويب شي)).
د منشور پورتنۍ مادې ته په پام سره، د ملګرو ملتونو سازمان او تخصصي سازمانونو ترمنځ اړيکه قراردادي بڼه لري، چې هر سازمان د يوه جلا تړون له مخې فعاليت کوي.
ملګري ملتونه يوازې د لاسليک شوي هوکړه ليک پراساس کولی شي چې د تخصصي سازمانونو پر فعاليتونو څارنه وکړي.
سره له دې چې د ملګرو ملتونو او تخصصي سازمانونو ترمنځ ځيني ګډې ځانګړتياوې تر سترګو کېږي، خو د دواړو سازمانونو ترمنځ لاسليک شوي هوکړه ليکونه د يوې واحدې نمونې څرګندويي نه شي کولای.
ډېری هوکړه ليکونه، په تېره بيا د ملګرو ملتونو او د کار نړيوال سازمان ترمنځ هوکړه ليک د يوه واحد موډل ښکارندويي کوي. خو مالي او پولي سازمانونو بيا داسې نه دي.
يادو سازمانونو د نورو په پرتله تر ډېره په خپلو چارو کې له استقلال څخه برخمن دي، چې دا استقلاليت په مالي او بوديجوي مسايلو کې د کتنې وړ دي، خو له دې سره سره، ډېری هوکړه ليکونه يو لړ ګډې ځانګړتياوې لري چې مهمې يې په لاندې ډول دي:

- د یوه تخصصي سازمان په توګه د سازمان پېژندنه؛ د مالي او پولي سازمانونو د استقلال د ماهیت پېژندنې په اړه هم ټینګار کېږي.
- د داوړو سازمانونو استازو له خوا د یو او بل په غونډو کې د ګډون حق؛
د یادونې ده، چې د دواړو سازمانونو استازي په غونډه کې یوازې ګډون کولی شي او د رایې ورکونې حق نه لري.
- اړونده ارګانونو ته د کار اجنډا وړاندیزکول؛
دواړه سازمانونه کولی شي، چې د ځینو مسایلو په اړه کاري اجنډاوې په ګډه سره یو بل ته پېشنهاد کړي. خو عمومي اسامبله له دې څخه مستثناء ده.
مثلاً، د (I.M.O) سازمان یوازې د ملګرو ملتونو د ټولنیزې او اقتصادي شورا په سازمان کې له دې حقه برخمن دی. همدغه راز نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق او مالي ټولنه ژمن دي، چې د ملګرو ملتونو له خوا وړاندیز شوې موضوع ته په خپله اجنډا کې ځای ورکړي.
- د عمومي اسامبلې یا اقتصادي او ټولنیزې شورا له لوري تخصصي سازمانونو ته د توصیه نامې وړاندې کول؛
د یادونې ده، چې پولي او مالي سازمانونو ته د توصیه نامې وړاندې کول له یادو سازمانونو سره تر سلا او مشورې وروسته ترسره کېږي. خو دا چې ملګري ملتونه، په داخلي چارو کې ددې ډول سازمانونو استقلالیت ته درناوی لري، ددې سازمانونو په چارو کې مداخله نه کوي.
- د تخصصي سازمانونو له خوا له عمومي اسامبلې او اقتصادي او ټولنیزې شورا سره مرسته او همکاري؛
- تخصصي سازمانونه د مشورتي رایې د غوښتنې حق لري؛
د یادونې ده، چې د پوستې نړیواله ټولنې له دې حق څخه مستثناء ده.
- او په پای کې تخصصي سازمانونه ژمن دي، چې په ځینو حالاتو کې خپل سیمه ییز دفترونه د ملګرو ملتونو په سیمه ییز دفترونو کې مدغم کړي. د یادونې ده، چې دې ډول هڅو تر دې دمه کومه مثبته پایله نه ده لرلې.
حاضر دمه نږدې شپاړس تخصصي سازمانونه له ملګرو ملتونو سره یو ځای شوي دي.
شپاړسم تخصصي سازمان چې پخوا د ملګرو ملتونو فرعي څانګه یا مؤسسه ګڼل کېده، د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختیا سازمان (یونیډو) دی.
په ۱۹۷۹ کال کې د نوموړي سازمان اساسنامه جوړه او په ۱۹۸۵ کال کې د اجرا وړ وګرځېده. په ۱۹۸۶ کال کې د یوه هوکړه لیک پر اساس د ملګرو ملتونو له سازمان سره یوځای شو.
دا چې د اټومي انرژۍ نړیوال اژانس په ملګرو ملتونو سازمان کې له یو ځانګړي وضعیت څخه برخمن دی او د ملګرو ملتونو تخصصي سازمان نه ګڼل کېږي، د یو څو ټکو یادونه اړینه ده.

د انرژۍ اتومي اژانس او د ملګرو ملتونو ترمنځ د هوکړه ليک په مقدمه کې راغلي، چې دواړو سازمانونو د چارو د اسانتيا په موخه د يوه اغېزمن ارتباطي مېکانيزم د جوړېدو په اړه هوکړه کړې ده. نو له همدې امله، د يادو دواړو سازمانونو حقوقي سرچينه په منشور کې ذکر شوې ده.
سربېره پر دې، د ملګرو ملتونو او د اتومي انرژۍ د نړيوال اژانس ترمنځ د لاسليک شوي هوکړه ليک د لومړۍ مادې په لومړۍ فقره کې د اتومي انرژۍ نړيوال اژانس، د ملګرو ملتونو تر څار لاندې مؤسسه ګڼل شوې ده، نه تخصصي سازمان.
د هوکړه ليک په لومړۍ ماده کې همدغه راز په خپلو چارو کې د نوموړي سازمان پر استقلاليت ټينګار شوی.

۲- په بېلابېلو برخو کې د پراخو نړيوالو مسؤليتونو لرل

د تخصصي سازمانونو يوه ځانګړنه داده، چې پراخ نړيوال مسؤليتونه لري. د نړيوالو مسؤليتونو له پراخوالي څخه دوه ډوله انګېرنې کېږي.
يوه ډله خلک د مسؤليتونو پراخوالی په جغرافيوي پراخوالي پورې تړي، خو ځيني نور يې بيا د دندو پراخوالی ګڼي.
د سنفرانسيسکو مقدماتي کمېسيون د اجرايوي کمېټې د راپور له مخې، د «پراخو مسؤليتونو» اصطلاح ظاهراً يو جغرافيوي مفهوم افاده کوي.
يعنې هغه نړيوال سازمانونه چې جهان شموله دي او د نړۍ بېلابېل هېوادونه په کې غړيتوب لري، له پراخو نړيوالو مسؤليتونو څخه برخمن دي.
خو هغه سازمانونه چې غړيتوب او فعاليت يې يوازې په يوې سيمې پورې محدود دي، مسؤليتونه يې سيمه ييزه بڼه لري.
د يادونې ده، چې د سنفرانسيسکو مقدماتي کمېسيون په خپل راپور کې له نړيوالو سازمانونو سره د ملګرو ملتونو سازمان اړيکه له پامه نه ده غورځولې، خو د «تخصصي سازمانونو» اصطلاح يې ورته نه ده کارولې.

ب- د تخصصي سازمانونو جوړښت او تشکيلات:

د تخصصي سازمانونو غړي (دولتونه) بايد د ملګرو ملتونو سازمان غړي نه وي، ځکه ځيني تخصصي سازمانونه د ملګرو ملتونو سازمان په پرتله کله ډېر او کله لږ غړي لري.
په ۱۹۴۶ کال کې د امريکا متحده ايالتونو وړانديز وکړ، چې د تخصصي سازمانونو مرکز دې نيويارک وټاکل شي. خو فرانسې له دې وړانديز سره مخالفت څرګند کړ او رد شو.
ټول تخصصي سازمانونو لږ تر لږه درې څانګې لري:
اسامبله (عمومي غونډه)
شورا (اجرايوي کمېټه)

سکرتریت (دارلانشاء)
عمومي غونډه یا اسامبله له غړو هېوادونو څخه جوړه ده، خو د اجرایوي کمېټې غړي د عمومي غونډې په پرتله لږ شمېر غړي لري او همدغه راز د کمېټې غړي ځیني وخت د دولتونو او ځیني وخت د ازادو اشخاصو له منځه، چې د مسلک او ظرفیت له مخې په دنده ګمارل کېږي او د کوم ځانګړي هېواد استازیتوب نه کوي، ټاکل کېږي.
سکرتریت له نړیوالو کارکوونکو څخه جوړ دی، چې د یوه سکرتر په مشرۍ فعالیت کوي.
د تخصصي سازمانونو کلنۍ بودیجې د نومړو سازمانونو د عمومي غونډې (اسامبلې) له خوا تصویبیږي.
سربېره پر دې، د منشور اولسمې مادې درییمې فقرې له مخې، عمومي اسامبله کولی شي، د یادو سازمونونو بودیجه وڅېړي او لازمې توصیې وړاندې کړي.
همدغه راز د منشور د ۶۳ مې مادې اقتصادي او ټولنیزې شورا ته ورته صلاحیت ورکړی، چې کولی شي د تخصصي سازمونونو بودیجه وڅېړي او ځینې سپارښتنې ورته وړاندې کړي.
خو لکه څنګه چې مخکې مو هم یادونه وکړه، پولي او مالي سازمانونه له دې قاعدې څخه مستثناء دي.
د ملګرو ملتونو او د پیسو نړیوال صندوق او د رغونې او پراختیا نړیوال بانک ترمنځ د لاسلیک شوي هوکړه لیک د ۱۰ مې مادې د ۳ فقرې له مخې، د ملګرو ملتونو سازمان ژمن دی چې د منشور د ۱۷ مې مادې د دریمې فقرې پراساس یاد سازمانونه به د کلنۍ بودیجې له پلوه یوازې د غړو پر مالي ونډې متکي نه وي.
یاد سازمانونه همدغه راز د بودیجې په چارو کې له بشپړ استقلالیت څخه برخمن دي.
د پورتنیو مقرراتو له مخې، نومړي سازمانونه په مالي او بودیجوي چارو کې کولی شي چې یوازې د ملګرو ملتونو سازمان په جریان کې کړي او بس.
ملګري ملتونه هم حق نه لري، چې د یادو سازمانونو بودیجوي مسایل وڅېړي یا په دې اړه سازمان ته توصیه وکړي.
تخصصي سازمانونه له هغو امتیازاتو او مصونیتونو څخه برخمن دي، چې د کوربه هېواد له خوا ورته ورکړل شوي دي.
له کوربه هېواد سره ددغو سازمانونو اړیکه د نړیوالو هوکړه لیکونو له مخې تنظیمېږي، چې د مقر ترون په نوم یادېږي. ددې ډول ترون مثال، له یونیسکو سازمان سره د فرانسې هېواد ترون دی. دغه ترون د ۱۹۵۴ کال په جولای میاشت کې لاسلیک شو.

ج- د تخصصي سازمانونو د پرېکړو حقوقي ارزښت

د تخصصي سازمانونو د فعاليتونو پراختيا ته په کتو، دا پوښتنه پيدا کېږي، چې ددې سازمانونو پرېکړې څومره حقوقي ارزښت لري او ايا دا پرېکړې د غړو ترمنځ د حقوقي ژمنو لامل کېداى شي او که نه؟

د يادو پوښتنو د ځواب په اړه بايد هغه ميتودونه او پرنسيپونه پيدا کړو، چې تخصصي سازمانونو د نړيوال حقوقي ژمنو په برخه کې ځان ته ټاکلي دي.

له موجوده پرنسيپونو څخه چې تخصصي سازمانونو ټاکلي، د کار نړيوال سازمان (ILO) پرنسيپ دى، چې د فردي انحصار له ځانګړنې څخه برخمن دى او يو شمېر نور سازمانونه هم دغه چاره ترسره کوي.

د کار نړيوال سازمان پرېکړې د کنفرانس د استازو په دوه ثلثه رايو ترسره کېږي. وروسته سند د کنفرانس د مشر له خوا لاسليک او د سازمان عمومي مشر يې تصديقوي.

خو د کنفرانس استازي نه شي کولاى، هر يو په انفرادي توګه سند لاسليک کړي.

که سازمان د کنوانسيون تر نامه لاندې يو سند چمتو کړي، د کنوانسيون متن بايد ټولو ګډونوالو ته اعلان شي.

له اعلان وروسته، د هېوادونو پلاوي د کنوانسيون متن خپلو صلاحيت لرونکو مراجعو ته وړاندې کوي. اړونده مرجع مکلفه ده، چې کنوانسيون د يوه داخلي قانون په چوکاټ کې ولسي جرګې ته د تصويب په موخه وړاندې کړي.

لېږل شوى پلاوى مکلف دى، چې کنوانسيون د يوه کال يا په ځينو استثنايي حالاتو کې د اتلس مياشتو په ترڅ کې د خپل هېواد صلاحيت لرونکي مقام ته وسپاري.

پلاوى همدغه راز مکلف دى، د کنوانسيون د تصويب په برخه کې څومره اقدامات چې ترسره شوي، په اړه يې د سازمان عمومي مدير ته معلومات ورکړي.

د هېوادونو له لوري د کنوانسيون تر تصويب وروسته، سازمان د کنوانسيون د پلي کېدا دوامداره څارنه کوي. دا څارنه په دوه ډوله ترسره کېږي:

۱- سازمان ته د غړو هېوادونو له خوا د کلني راپور له لارې؛

۲- د کنوانسيون سرغړونکو هېوادونو په اړه د شکايتونو د اورېدو له لارې؛

د يادونې ده، هغه دولتونه چې کنوانسيون يې نه دى تصويب کړى، سازمان بيا هم د کنوانسيون څارنه کوي.

د سازمان اجرايوي پلاوى، هر وخت چې لازمه وګڼي، کولى شي له نا غړو دولتونو څخه د هغوى د داخلي قوانينو د وضعيت او د کنوانسيون په وړاندې د يادو دولتونو د رويې په اړه معلومات وغواړي.

د کار نړیوال سازمان د تړون لاسلیکولو چارې، له نورو نړیوال تړونونو سره توپیر لري.
دا توپیر په لاندې ډول څرګندېږي:
۱- د کار نړیوال سازمان د کنوانسیون چمتوکولو او تنظیمولو د برخې کارکونکي یوازې د دولتونو استازي نه دي، بلکې د کارکوونکو او کارفرمایانو استازي هم د کنوانسیون په تنظیم او ترتیب کې برخه لري.
۲- د نړیوالو تړونونو د مسودې د لاسلیک حق د دولتونو استازو ته ورکړل شوی، خو د کار نړیوال سازمان کنفرانس ته لېږل شوي استازي د کنوانسیون د لاسلیک حق نه لري.
۳- د نړیوالو تړونونو د لاسلیک پرمهال دولتونو ته د ریزرف حق خوندي دی، خو د کار نړیوال سازمان غړې د کنوانسیون لاسلیک پرمهال نه شي کولی له دې حق څخه استفاده وکړي، چې لامل یې د تړونونو د تنظیم او چمتو کولو په اړه د تصمیم نیونې ډول دی.
دا چې د دولتونو استازي، کارګران او کارمشران د رایو په اتفاق کنوانسیونونه تصویبوي، نو له همدې امله ناشونې ده، چې د رایو دا اتفاق د یوه غړي له لوري د ریزرف حق څخه په استفادې زیانمن شي.
د یونیسکو سازمان په پرېکړو کې د کنوانسیون او توصیه نامې ترمنځ توپیر شته دی.
د یونیسکو کنوانسیونونه د رایو دوه پر درېیمه برخه او توصیه نامې د رایو په ساده اکثریت په تصویب رسېږي.
د یونیسکو سازمان د اساسنامې د ۴ مې مادې په ۴ مه فقره کې راغلي، غړي دولتونه مکلف دي چې د یوه کال په ترڅ کې لاسلیک شوی کنوانسیون د تصویب په موخه خپل صلاحیت لرونکي مقام (ولسي جرګې) ته وسپاري.
د کنوانسیون غړي هېوادونه همدغه راز مکلف دي، چې د کنوانسیون په برخه کې د ترسره شویو اقداماتو او لاسته راوړنو په اړه سازمان ته وخت پر وخت ګزارش وړاندې کړي.
د روغتیا نړیوال سازمان هم تر ډېره بریده یونیسکو ته ورته طرزالعمل لري، خو یوازې په دې توپیر چې غړي دولتونه باید د اتلس میاشتو په ترڅ کې کنوانسیون تصویب کړي. یونیسکو دا مهلت یو کال ټاکلی دی.
د روغتیا نړیوال سازمان په اساسنامه کې راغلي، که کوم هېواد په یاده موده کې کنوانسیون تصویب نه کړ، د نه تصویب په اړه یې باید د روغتیا نړیوال سازمان ته معلومات ورکړل شي.
غړي هېوادونه باید هر کال د کنوانسیون په برخه کې د ترسره شویو اقداماتو په اړه سازمان ته معلومات ورکړي.
دغه مصوبې الزامي بڼه لري، خو د مقننه ارګان له لوري د نه تصویب او د ریزرف حق په صورت کې الزامیت له لاسه ورکوي.

د روغتيا نړيوال سازمان د مقرراتو له مخې، ريزرف حق هغه وخت د اعتبار وړ دی، کله چې ددې سازمان د عمومي غونډې له خوا تائيد شي.
د يادونې وړ ده، هغه هېوادونه چې تازه د روغتيا نړيوال سازمان غړيتوب ترلاسه کوي، له غړيتوب څخه درې مياشتې وروسته کولی شي چې د ريزرف له حق څخه استفاده وکړي.
که څه هم د کرنيزو او خوراکي توکو سازمان په اساسنامه کې دا شرط نه دی ايښودل شوی چې غړي هېوادونه بايد لاسليک شوی کنوانسيون د خپل هېواد صلاحيت لرونکي مقام (پارلمان) ته د تصويب په موخه وړاندې کړي، خو د نورو سازمانونو په څېر غړي هېوادونه په دې مکلف ګڼي چې د کنوانسيون په برخه کې د ترسره شويو اقداماتو او لاسته راوړنو په اړه سازمان ته منظم او پر وخت راپور وړاندې کړي.
سربېره پر دې، غړي هېوادونه اړ دي چې د سازمان په غوښتنه د تغذيې او خوراکي توکو په برخه کې خپل داخلي قوانين او مقررات د سازمان په واک کې ورکړي.
د هوا پېژندنې نړيوال سازمان (WMO) پرېکړې د نورو تخصصي سازمانونو په پرتله له نسبي الزاميت څخه برخمنې دي.
د ياد سازمان د اساسنامې له مخې، غړي دولتونه بايد د کنګرې د پرېکړو د پلي کېدا په برخه کې جدي هڅې وکړي.
همدغه راز کنګره هم بايد د اساسنامې د ۷ مې مادې له مخې بېلابېل مقررات تصويب کړي يا غړو ته توصيه نامې صادرې کړي.
غړي هم مکلف دي، که چېرې د يادو مقرراتو پلي کول ورته ناشوني وي، له دلايلو سره بايد سازمان ته معلومات وړاندې کړي.
د قانون جوړونې مختلف ډولونه چې مخکې پرې بحث وشو، ټول د دولتونو د ټوليز تصميم د تقويې او د تخصصي سازمانونو د حقوقي پرېکړو د ارزښت لوړونې په موخه ترسره شوي دي.
که څه هم دا ډول پرنسيپونه او ميتودونه د معاهداتو د حقوقو له دې اصل سره په ټکر کې دي چې وايي: (هېڅ دولت په زور د تړون لاسليک ته نه شي اړ کېدای) خو له دې سره سره دغه کار د نړيوالو تخصصي سازمانونو د پرېکړو اجرايوي ضمانت په برخه کې يو مهم عامل ګڼل کېږي.

د- د ملګرو ملتونو د تخصصي سازمانونو پېژندنه

ملګري ملتونه ګڼ شمېر تخصصي سازمانونه لري، چې په بېلابېلو تعليمي، روزنيزو، مالي، روغتيايي او کرنيزو برخو کې فعاليت کوي.
دغه سازمانونه به لاندې په لنډ ډول تشريح کړو:

۱- د کار نړیوال سازمان- international labour law

په اروپا کې د صنعتي انقلاب یوه پایله دا وه، چې د ارزانه کاریګرو استثمار د صنعتکارانو په ګټه تمام شو.

کاریګر له ناوړه کاري شرایطو او نا مناسب روغتیایي وضعیت سره مخ وو، خو د نولسمې پېړۍ په لومړیو کې د کاریګرو په ژوند او کاري شرایطو کې ښه والی راغی.

انګلیسی عالم رابرټ اون (Robert owen) هغه لومړنی ټولنیز اصلاح غوښتونکی و، چې د کاریګرو د اړتیاوو او د هغوی په ژوند کې د بدلون په موخه د اخن کنفرانس ته دوه مهم وړاندیزونه وړاندې کړل.

رابرټ اون چې د کارګرو نړیوال غورځنګ لومړنی بنسټګر ګڼل کېږي، نه یوازې په ټوله نړۍ کې د کار عادلانه حقونو غوښتونکی و، بلکې د کارګرو ترمنځ د اقتصادي توکو د عادلانه وېش په برخه کې یې هم پوره هڅې کړې دي.

په همدې حال کې د لېګرانډ (legrand) په نوم یو بل کس هم له اروپایي هېوادونو ورته غوښتنه وکړه، ترڅو د کارګرو له حقونو څخه د ملاتړ په موخه عادلانه قوانین تصویب کړي.

همدغه راز په المان کې د واګنر او برنانټو په نومونو کسانو هم ورته عقیده لرله چې باید د کارګرو حقوق تأمین شي.

بله خوا په ۱۸۷۶ کال کې د کارګرو د حقوقو په اړه د سویس د ولسمشر په نوښت جوړ شوی نړیوال کنفرانس بې پایلې پای ته ورسېد.

خو په دویمه نړیواله کنګره کې چې د کارګرو ټولنو په کې د پام وړ نفوذ خپل کړی و، د کارګرو په اړه په کې ګڼ مسایل مطرح شول.

له څوارلسو کلونو څخه پر کم عمره ماشومانو کار کول منع اعلان شو، د کارګرو لپاره د ورځې اته ساعته کاري وخت وټاکل شو، په اونۍ کې یوه ورځ رخصتي اعلان شوه، شپې کار کول منع اعلان شو، بیمه او همدارنګه کارګرو ته د مناسبې اوجورې او معاش غوښتنه وشوه.

خو د المان دویم امپراتور ویلیم د سوسیالېستانو ددې مفکورې پر وړاندې د مبارزې په موخه د ۱۸۹۰ کال په فیبرورۍ میاشت کې د یوه نړیوال کنفرانس د جوړېدا غوښتنه وکړه.

د همدې کال په مارچ میاشت کې په لومړي ځل په برلین ښار کې د کار نړیوال کنفرانس تشکیل شو.

په یاد کنفرانس د هېوادونو پر استازو سربېره، د دولسو اروپایي هېوادونو د کارګرو او کارفرمایانو استازو هم برخه لرله.

په کنفرانس کې د کارګرو له حقونو څخه د ملاتړ په موخه نوي قوانین او اصول وټاکل شول.

له دې سره په يو وخت کې خصوصي ټولنو هم د کارګرو له حقونو څخه د ملاتړ په موخه ګټور اقدامات ترسره کړل.
په ۱۸۹۷ کال د اګست په مياشت کې په زوريخ او د همدې کال په سيپټمبر کې په بروکسل ښار کې دوه نړيوالې کنګرې جوړې شوې، چې د کارګرو ټولنو او يو شمېر اقتصاد پوهانو په کې برخه اخيستې وه.
د کنګرې په وروستۍ غونډه کې پرېکړه وشوه، چې په کارګرو پورې اړونده مسايلو ته د رسيدګۍ په موخه بايد يوه ټولنه جوړه شي.
ياده ټولنه چې بنسټ يې په کنګره کې کېښودل شو او د کار طرزالعمل يې په پاريس کې وټاکل شو، بالاخره په ۱۹۰۱ کال کې (له کارګرانو څخه دقانوني ملاتړ نړيواله ټولنه) په نوم د سويس په بال ښار کې رسماً پرانېستل شوه.
د دې ترڅنګ په ۱۸۹۷ کال کې د ټولنيزې بيمې نړيواله کمېټه هم د يادولو وړ ده.
د لومړۍ نړيوالې جګړې پرمهال، د ورسايلز سولې کنفرانس به د يو شمېر هېوادونو د استازو او کارګرو ټولنو په ګډون جوړېده.
ددې کنفرانس سياسي او ټولنيزې کمېټې، د ۱۹۱۹ کال په اپريل کې د کنفرانس عمومي غونډې ته د کار نړيوال کنفرانس جوړېدا طرحه وړاندې کړه.
د کار نړيوال سازمان د ملتونو ټولنې په چوکاټ کې په فعاليت پيل وکړ او مقر يې د سويس جينوا ښار وټاکل شو، چې کلنۍ غونډې به يې هم په همدې ښار کې جوړولې.
کوم هېواد به چې د ملتونو ټولنې غړيتوب ترلاسه کاوه، په عين وخت کې د کار نړيوال سازمان غړی هم ګڼل کېده. نوموړی سازمان د ملتونو ټولنې په پرتله له بشپړ استقلال څخه برخمن و.

۲- د ملکي هوايي چلند نړيواله اداره I.C.A.O

د الوتکې جوړونې صنعت او د هوايي ټرانسپورټ چټکې پراختيا ته په پام سره، د هېوادونو ترمنځ د همکارۍ او همغږۍ لپاره د يوه مرکز جوړېدا ته اړتيا وليدل شوه.
له دويمې نړيوالې جګړې وروسته، ملګرو ملتونو د ملکي هوايي چلند سازمان د جوړېدا موضوع تر بحث لاندې ونيوله.
امريکا په ۱۹۴۴ کال کې د دې سازمان د جوړېدو په موخه په شيکاګو کې يو مقدماتي کنفرانس جوړ کړ.
بالاخره د ۱۹۴۷ کال په اپرېل مياشت کې د ملکي هوايي چلند (international civil avation organization) سازمان په رسمي توګه پرانيستل شو او د کاناډا هېواد د غوښتنې پراساس ددې هېواد مونټريال ښار د نوموړي سازمان مقر وټاکل شو.

د شیکاګو له کنفراس څخه د ملکي هوایي چلند سازمان تر جوړېدو پورې، د (PICAO) په نوم یو لنډمهاله مشورتي سازمان هم جوړ شوی و.
د شیکاګو کنفرانس د تړون د ۴۴ مې مادې له مخې، د هوایي ټرانسپورټ مقرراتو ټاکل او پراختیا، د ملکي هوایي چلند سازمان اساسي موخې وټاکل شوې:
الف- سازمان مکلف دی، چې د الوتنو خوندیتوب تضمین کړي او د ملکي هوایي چلند خدمات ټولې نړۍ ته ورسوي.
ب- د الوتکې جوړونې طراحي او په سوله ییزو مقاصدو کې د هغه کارول باید وهڅول شي.
ج- د هوایي کرښو، هوایي ډګرونو او د رادار شبکو د پراختیا په موخه باید اقدامات ترسره شي.
د- د هوایي تګ راتګ په برخه کې سپرلۍ ته اسانتیاوې برابرول، د نظم رامنځته کول او د کرایې تنظیمول.
هـ- د نړیوالې هوانوردۍ په برخه کې د الوتنې د کچې لوړول.
د ملکي هوایي چلند د سازمان جوړښت:
۱- عمومي غونډه: عمومي غونډه لږ تر لږه په کال کې درې غونډې جوړوي، چې چارې یې د شورا له خوا پرمخ وړل کېږي.
په عمومي غونډه کې پرېکړې د رایو په اکثریت ترسره کېږي او هر غړی د یوې رایې حق لري.
د ملکي هوایي چلند سازمان په اقتصادي، حقوقي او د فني همکاریو په برخه کې د غړو ترمنځ د خبرو اترو زمینه برابروي او همدغه راز د راتلونکو پلانونو او پروګرامونو په اړه د سازمان غړو ته لازمې سپارښتنې او لارښوونې کوي.
۲- شورا: شورا له ۳۳ کسیز پلاوي څخه تشکیل شوې ده، چې د عمومي غونډې په وړاندې مسؤلیت لري. د شورا پلاوي د عمومي غونډې له خوا د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.
د شورا غړي تر ډېره د هغو هېوادونو استازي دي، چې په حمل او نقل کې فعاله ونډه ولري، د ټرانسپورټي وسایلو په برابرولو کې د پام وړ رول ولوبوي، هوایي تاسیسات او شبکې ولري او همدغه راز پراخې هوایي کرښې ولري.
شورا د فضایي حریم د کنټرول کمېسیون، د هوایي چلند کمېټه، د ګډو مرستو کمېټه، د هوایي چلند سرویسونه او د مالي چارو کمېټه او د سازمان د پالیسي جوړونې مسؤلیت پرغاړه لري.
د شورا یوه بله مهمه دنده، د نړیوالو سټنډرډونو ټاکل او د هغو اجرایوي روشونو پرمخ بیول دي، چې د (ANNEX) ضمیمې په نامه، د نړیوال هوایي چلند کنوانسیون په نوم خپرېږي.
شورا همدغه راز د نړیوال هوایي چلند د پراختیا په موخه لازم اقدامات ترسره کوي.

۳- د خوراکي توکو او کرنې سازمان F.A.O

دا سازمان په حقيقت کې د (کرنې نړيوالې مؤسسې) ځايناستی ګڼل کېږي.

د کرنې نړيوالې مؤسسې د ملتونو ټولنې د فعاليت پرمهال، د کار او روغتيا له نړيوالو سازمانونو سره د اطلاعاتو په راکړه ورکړه کې نږدې همکاري لرله.

دغې مؤسسې همدغه راز د نباتاتو په ساتنه او وده کې هم اغېزمنې هڅې ترسره کړې وې. خو د خوراکي توکو او کرنې سازمان (Food and agriculture organization) له جوړېدا وروسته، له نوموړې مؤسسې څخه د اروپا سيمه ييز دفتر په توګه کار واخيستل شو، چې بالاخره په ۱۹۴۸ کال کې په رسمي توګه رنګه او مسؤليت يې FAO ته وسپارل شو.

د FAO د تأسيس طرحه په لومړي ځل په ۱۹۴۳ کال په مې کې د امريکا ولسمشر فرانکلن روزولټ له خوا د خوراکي توکو او کرنې په مناسبت په جوړ شوي نړيوال کنفرانس کې چې د امريکا په ويرجينيا ايالت کې جوړ شوی و، وړاندې شوه.

په دغه کنفرانس کې چې نږدې ۳۴ هېوادونو برخه لرله، په نړۍ کې د بېوزلۍ او د لوږې پر وړاندې د مبارزې په موخه د يوه نړيوال سازمان د جوړېدو پر اړتيا خبرې وشوې.

د سازمان غړو د ۱۹۴۵ کال په اکتوبر کې د کاناډا په کيوبک ښار کې په لومړي ځل غونډه وکړه، چې په ترڅ کې يې د غړو هېوادونو له خوا د سازمان اساسنامه لاسليک شوه.

د اساسنامې له لاسليک وروسته د خوراکي توکو او کرنې نړيوال سازمان په رسمي ډول په فعاليت پيل وکړ.

د يادونې ده، چې ياد سازمان له دويمې نړيوالې جګړې وروسته، لومړنی تخصصي سازمان و چې جوړ شو.

د FAO سازمان موخه له نړيوال اقتصادي پرمختګ سره مرسته او د عامه هوساينې پراختيا ده.

دغه سازمان خپلو موخو ته د رسېدو لپاره خپل فعاليتونه په لاندې برخو کې متمرکز کړي دي:

۱- د خلکو د ژوند د سطحې لوړول، ۲- د توليد اصلاح او د خوراکي او کرنيزو محصولاتو وېش، ۳- په کليوالي سيمو کې پراختيايي پروژو پلي کول.

د خوراکي توکو او کرنې سازمان جوړښت:

۱- کنفرانس: کنفرانس د FAO تر ټولو لوړ ارګان دی، چې په کال کې يو ځل غونډه دايروي. اصلي او څارونکي غړي کولی شي کنفرانس ته خپل استازي ولېږي، خو يوازې اصلي غړي په کنفرانس کې درايې حق لري.

که کنفرانس لازمه وګڼي کولی شي، د هغو نړيوالو سازمانونو استازي، چې موخې او فعاليتونه يې د کنفرانس له فعاليتونو سره ورته والی لري، په غونډو کې د ګډون لپاره کنفرانس ته راوغواړي.

یاد سازمانونه به یوازې د څارونکي په توګه په کنفرانس کې ګډون کوي او د کنفرانس په پرېکړو کې د رایې ورکونې حق نه لري.
۲- شورا: شورا د سازمان اجرایوي ارګان دی، چې ۴۹ غړي لري. د شورا غړي د کنفرانس له خوا د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي.
شورا د کنفرانس له خوا د ورکړل شویو واکونو د پلي کولو مسؤلیت لري.
ددې شورا غړي پر اوه سیمه ییزو ډلو وېشل شوي دي، چې د لاندې وېش له مخې ورته څوکۍ ځانګړې شوي دي:
۱- عربي هېوادونه (۱۲ څوکۍ)
۲-د منځني ختیځ او اسیا هېوادونه (۹ څوکۍ)
۳-اروپایي هېوادونه (۱۰ څوکۍ)
۴-د لاتینې امریکا هېوادونه (۹ څوکۍ)
۵- د منځنۍ اسیا هېوادونه (۲ څوکۍ)
۶-د شمالي امریکا هېوادونه (۲ څوکۍ)
۷- د جنوب لوېدیځ ارام سمندرګي هېوادونه (۲ څوکۍ)

۳- منشي: د خوراکي توکو او کرنې سازمان منشي د سکرټریټ مشرتوب پر غاړه لري. منشي د کنفرانس له لوري د یوې دورې په مخه د شپږ کلونو لپاره ټاکل کېږي. د سازمان منشي د کنفرانس د توافق په صورت کې کولی شي، سیمه ییز دفترونه پرانیزي.

۴- د روغتیا نړیوال سازمان W.H.O

له دې سازمان څخه مخکې د روغتیا نړیوالې ادارې په نوم یو بل سازمان موجود و، چې د ملتونو ټولنې په چوکاټ کې یې فعالیت کاوه او مرکز یې د فرانسې په پاریس ښار کې و.
د ملګرو ملتونو سازمان د جوړېدا پرمهال، برازیل د سنفرانسیسکو په کنفرانس کې د یوه نړیوال روغتیایي سازمان د جوړېدا وړاندیز وکړ.
د نومړي هېواد دغه وړاندیز د یو شمېر هېوادونو له هرکلي سره مخ شو او بالاخره د ۱۹۴۶ کال په جون کې د جینیوا په ښار کې د روغتیا نړیوال کنفرانس جوړ شو.
په یاد کنفرانس کې د روغتیا نړیوال سازمان اساسنامه تصویب شوه او د ۱۹۴۷ کال په اپرېل کې د اجرا وړ وګرځېده.
د سازمان د اساسنامې د لومړۍ مادې له مخې، ددې سازمان موخه د نړۍ ټولو خلکو ته د روغتیایي اسانتیاوو برابرول دي.

د روغتيا نړيوال سازمان (WHO) جوړښت:
۱- اسامبله: د سازمان اسامبله (غونډه) له اصلي غړو، نادولتي سازمانونو او د نورو همکارو بين الدولي سازمونونو له استازو څخه جوړه ده.
له اصلي غړو پرته، نور غړي د څارونکي په توګه يوازې د اسامبلې په غونډو کې د ګډون حق لري. د اسامبلې دندې په لاندې ډول دي:
د سازمان د پاليسيو ټاکل، دوه کلن پروګرامونه، د سازمان بوديجې تصويبول، د سازمان د منشي ټاکل، د قرنطين په برخه کې د مقرراتو ټاکل، د روغتيايي طرحو جوړول، د ناروغيو د تشخيص او درمل جوړولو په برخه کې د معيارونو او سټنډردونو ټاکل.
د اسامبلې غونډې هر کال د مې په مياشت کې دايرېږي.
۲- اجرايوي پلاوی: اجرايوي پلاوی له ۳۱ غړو څخه جوړ شوی دی. دا غړي د خپلو هېوادونو استازي نه دي، بلکې له خپلو دولتونو څخه مستقل مسلکي کسان دي.
د اجرايوي پلاوي دندې په دې ډول دي:
د اسامبلې غونډو ته اجنډا ټاکل، د اسامبلې د پرېکړو پلي کول او اسامبلې ته مشوره ورکول.
۳- سکرتريت: منشي د سازمان د لوړ پوړي اداري چارواکي په توګه د سکرتريت په سر کې ځای لري. سکرتر د اجرايوي پلاوي په وړانديز د اسامبلې له لوري د پنځو کلونو لپاره ټاکل کېږي.
۴- سيمه ييز دفترونه: د روغتيا نړيوال سازمان شپږ سيمه ييز دفترونه لري، چې هر يو د يوې سيمه ييزې کمېټې او يو سيمه ييز دفتر لرونکی دی. هر سيمه ييز دفتر د يوه مشر له خوا اداره کېږي.
سيمه ييزې کمېټې له غړو هېوادونو او اړونده غړو (associated members) جوړې شوې دي.
سيمه ييز مديران د اجرايوي پلاوي له خوا د اړونده سيمه ييزې کمېټې له موافقې وروسته ټاکل کېږي.
مديران د سيمې له ځايي اوسېدونکو څخه ټاکل کېږي او د يوه اداري او مسلکي مقام په توګه د سيمه ييز دفتر په رأس کې قرار لري.
د روغتيا نړيوال سازمان سيمه ييز دفترونه په لاندې ډول دي:
۱- د ختيځې مديترانې سيمه ييز دفتر (سکندريه – مصر)
۲- د افريقا سيمه ييز دفتر (برازاويل – کانګو)
۳- د اروپا سيمه ييز دفتر (کوپنهاک- ډنمارک)
۴- د لوېديځ پسفيک سيمه ييز دفتر (مانيل- فلپين)
۵- د ختيځې او لوېديځې اسيا سيمه ييز دفتر (نوی ډيلی- هند)
۶- د امريکا سيمه ييز دفتر (واشنګټن ډي سي- امريکا)

۵- د ملګرو ملتونو علمي او فرهنګي سازمان UNESCO

په علمي او فرهنګي برخه کې د نړیوالو همکاریو په موخه هڅې په لومړي ځل په ۱۹۱۴ کال کې د هالنډ هېواد له خوا پیل شوې.

هالنډ په نړیواله کچه د علمي او فرهنګي فعالیتونو د همغږۍ او تنظیم لپاره د یوه نړیوال کنفرانس د رابللو تابیا ونیوله. ټاکل شوې وه، چې دا کنفرانس په ۱۹۱۴ کال کې جوړ شي، خو د لومړۍ نړیوالې جګړې له امله وځنډېد.

د ملتونو ټولنې له جوړېدا وروسته، فرانسې او بلجیم د ملتونو ټولنې په چوکاټ کې د عمومي اسامبلې او شورا د مشورتي ارګان په توګه د علمي همکاریو کمېسیون د جوړولو وړاندیز وکړ. کمېسیون په ۱۹۳۰ کال کې جوړ شو، چې یوه اجرایوي کمېټه یې لرله.

د دغه کمېسیون د ملاتړ او تقویې په موخه، فرانسې هم په ۱۹۲۴ کال کې د (علمي همکاریو نړیوالې مؤسسې) په نوم یو سازمان جوړ کړ، چې تر دویمې نړیوالې جګړې پورې یې خپل فعالیت ته دوام ورکړ، خو وروسته ړنګ شو.

په ۱۹۴۵ کال د جولای په دولسمه د متحده هېوادونو د پوهنې او زده کړو وزیرانو په لندن کې د یوه پرېکړه لیک په ترڅ کې د برېټانیا له حکومت څخه غوښتنه وکړه چې د علمي او فرهنګي سازمان د جوړېدا په موخه یو کنفرانس جوړ کړي.

د ملګرو ملتونو د علمي او فرهنګي کمېسیون (یونیسکو) د تأسیس په موخه د څلور څلوېښت هېوادونو په ګډون غونډه جوړه شوه، چې د ۱۹۴۵ کال په نومبر میاشت کې یې د سازمان د تأسیس سند یا تړون لاسلیک کړ.

یونیسکو په ۱۹۴۶ کال د ډیسمبر په میاشت کې د یوه تړون له مخې، د ملګرو ملتونو تخصصي سازمانونو په ډله کې راغی.

د یونیسکو سازمان د اساسنامې د لومړۍ مادې له مخې، ددغه سازمان موخه د ملتونو په ګډو هڅو په ټوله نړۍ کې د پوهنې، روزنې او فرهنګي چارو پراختیا، د سولې او امنیت په راوستو کې مرسته، د قانون حاکمیت، د عدالت تأمین، د خلکو له اساسي ازادیو او بشري حقونو څخه ملاتړ دی.

د یادونې وړ ده، چې د ملګرو ملتونو په منشور کې هم له توکمیز، مذهبي او جنسي توپیر پرته د نړۍ ټولو اتباعو ترمنځ پر برابري او مساواتو ټینګار شوی دی.

د یونیسکو سازمان جوړښت:

عمومي کنفرانس: عمومي کنفرانس د یونیسکو له غړو څخه جوړ شوی دی، چې د نورو سازمان د تصمیم نیونې مهم ارګان ګڼل کېږي.

عمومي کنفرانس د سازمان د تګلارې د ټاکلو او د بودیجې تصویب په موخه په هرو دوو کلونو کې یو ځل غونډه کوي.
په یونیسکو کې غړیتوب د اقتصادي او ټولنیزې شورا په توافق او د عمومي کنفرانس د غړو په دوه ثلثه رایو منل کېږي.
هر هغه هېواد چې غواړي د سازمان له غړیتوب څخه ووځي، یو کال مخکې باید سازمان ته خبر ورکړي.
د سترو قدرتونو په وړاندې د یونیسکو مستقلو سیاستونو له امله، امریکا په ۱۹۸۴، انګلیستان او سنګاپور په ۱۹۸۵ کال کې ددغه سازمان له غړیتوب څخه ووتل.
اجرایوي شورا: اجرایوي شورا له ۵۱ غړو څخه جوړې شوې ده، چې د عمومي کنفرانس له خوا د غړو هېوادونو له منځه ټاکل کېږي.
د یونیسکو په پخوانۍ او لومړۍ اساسنامه کې راغلي و، چې د اجرایوي شورا غړي د خپل هېواد استازي نه دي، بلکې د یونیسکو د عمومي کنفرانس په استازیتوب په شورا کې فعالیت کوي.
خو په ۱۹۵۴ کال کې د امریکا په غوښتنه په اساسنامه کې بدلون راغی او له دې وروسته د اجرایوي شورا غړي د خپل هېواد په استازیتوب په شورا کې برخه اخلي.
دې مسئلې ته باید د اندېښنې په ترڅ کې وواېو، ددې پر ځای چې د یونیسکو اجرایوي شورا د نړۍ د نامتو او وتلو عالمانو ځای وي، د یو شمېر هېوادونو د ببلابېلو ګټو قرباني شوې ده.
سکرتریت: د یونیسکو سکرتریت د یوه منشي له خوا اداره کېږي. سکرتریت چې شاو خوا ۲۵۰۰ نړیوال کارکوونکي لري د اجرایوي شورا په وړاندیز او د عمومي کنفرانس په تائید د شپږو کلونو لپاره ټاکل کېږي. منشي د سازمان د پروګرامونو د پلي کولو مسؤلیت پرغاړه لري. د یونیسکو سازمان مرکز په پاریس کې دی.
پر یادو څانګو سربېره، یونیسکو کولی شي په علمي، ښوونیزه او کلتوري برخه کې هم د یو شمېر هېوادونو، نادولتي سازمانونو او ممتازه محصلینو په ګډون کمېسیونونه جوړ کړي.
د یادونې ده، چې دغه سازمان سیمه ییز دفترونه او ملي کمېسیونونه هم لري.
د یونیسکو سیمه ییز دفترونه د سکرتریټ د یوې فرعي څانګې په توګه د مسؤلیتونو د وېش او کاري حجم د کموالي په موخه د اسیا په څلور ببلابېلو برخو کې جوړ شوي دي.
دغه سیمه ییز دفترونه په دې ډول دي:
د اسیا لپاره د بنکاک دفتر، د افریقا لپاره د ډاکار دفتر، د لاتینې امریکا لپاره د سنتیاګو دفتر او د عربي هېوادونو لپاره د بېروت دفتر.

ددې ترڅنګ چې سیمه ییز دفترونه په داخلي چارو کې خپلواک دي، په عین وخت کې د سازمان د سکرتریت تر څارنې لاندې فعالیت کوي.
سیمه ییز دفترونه د خپلو فعالیتونو د څرنګوالي او ورکړل شوي صلاحیت له مخې کولی شي، له اړتیا سره سم لاندې نورې څانګې یا دفترونه پرانېزي.
خو د یونسکو ملي کمېسیونونه یوازې په غړو هېوادونو کې جوړېدای شي. دا کمېسیونونه د یونیسکو سازمان او غړیو هېوادونو ترمنځ په فرهنګي، علمي او روزنیزو چارو کې د یوه ارتباطي پول حیثیت لري.
ملي کمېسیونونه همدغه راز په غړیو هېوادونو کې د خپل واک په دایره کې د سازمان د موخو او پروګرامونو د پلي کولو او همغږي کولو او ورسپارل شویو دندو د اجرا مسولیت پر غاړه لري.

۶- د پیسو نړیوال صندوق - I.M.F

په ۱۹۲۹ کال کې یوه ستر اقتصادي بحران د امریکا متحده ایالتونو تر څېلو وروسته، د لوېدیځ یو شمېر نورو پانګوال نظامونه هم تر خپل اغېز لاندې راوستل.
له همدې امله یو شمېر هېوادونو د پیسو نړیوال صندوق (International money fund) د جوړېدا په برخه کې هڅې پیل کړې.
په ۱۹۳۰ مه لسیزه او د دویمې نړیوالې جګړې پرمهال، یو شمېر هېوادونو د دې بحران د مخنیوي په موخه د خپلو پیسو په ارزښت کې کموالی راوست او په خپلو سوداګریزو چارو کې یې ځینې محدودیتونه وضعه کړل.
خو د دې وضعیت په مقابل کې نورو هېوادونو هم ورته اقدامات ترسره کړل، چې بالاخره دې کار پر نړیوال تجارت او اقتصاد منفي اغېز پرېښود او په نړیوال تجارت کې کموالی راغی او د بېکارۍ کچه لوړه شوه.
د دویمې ورانوونکې نړیوالې جګړې پرمهال د نړیوال تجارت او اقتصاد په اړه د ځینو مقرراتو او اصولو تدوین ته اړتیا ولیدل شوه. په همدې موخه د ۱۹۴۰ لسیزې په لومړیو کې د یوه باثباته پولي او مالي نظام د رامنځته کېدو په موخه جدي هڅې پیل شوې.
په ۱۹۴۴ کال د جون له لومړۍ نېټې څخه تر دوه ویشتمې پورې د څلور څلوېښت هېوادونو په ګډون د پیسو نړیوال صندوق د جوړېدا په موخه د امریکا په نیو همپشایر ایالت کې د برټون ووډز (Bertton woods) کنفرانس په لاره واچول شو.
د اساسنامې تر تصویب وروسته، چې نهه ویشت هېوادونو لاسلیک کړې وه، دغه سازمان په ۱۹۴۵ کال د ډیسمبر په اووه ویشتمه رسماً په فعالیت پیل وکړ.

د ۱۹۴۲ کال په مارچ کې د سازمان له لومړۍ پرانېستونکې غونډې يو کال وروسته، يعنې د ۱۹۴۷ کال په مارچ کې د سازمان مالي چارې عملاً پيل شوې.

د يادونې وړ ده، چې د سازمان پولي او مالي سيستم د لاندې څلورو وړانديز شويو طرحو له مخې جوړ شوی:

لومړۍ طرحه: دغه طرحه د (نړيوالې باثباته پولي ټولنې) تر عنوان لاندې د برېتانوي اقتصاد پوه او د انګليستان د ماليې وزارت سلاکار (جان کېنز) له خوا وړاندې جوړه شوې وه.

کېنز په دې باور و، چې سره زر د نړيوالې مالي پشتوانې (زېرمې) په توګه بايد ونه کارول شي، ځکه د هغه په وينا د نړيوالې سوداګرۍ پراختيا ته په پام سره، ويلی شو، چې د هېوادونو ترمنځ په پولي راکړه ورکړه کې د سرو زرو مقدار کافي نه دی او په پايله کې هغه هېوادونه چې سره زر نه لري، ښايي د يوه ناڅاپي اقتصادي تورم خوا ته لاړ شي.

کېنز همدغه راز فکر کاوه، چې د هېوادونو پولي سيستم بايد پر راکړه ورکړه، ملي عوايدو، د تجارت پر پراختيا او د نفوسو پر زياتوالي متکي وي، نه پر سرو زرو.

هغه پيسې چې کېنز د نړيوالې کرنسۍ په توګه وړانديز کړې وې، محاسبوي پيسې وې او د دې پيسو زياتوالی او کموالی په بشپړه توګه شونی و.

په داسې حال کې چې سرو زرو به انسانان د خپل ځان تابع ګرځول، کېنز پيسې او اثار د بشر په واک کې ورکول.

دويمه طرحه: دغه طرحه د امريکا د ماليې وزارت د مرستيال (هاري وايټ) له خوا د (د ملګرو ملتونو د پولي چارو د تثبيت نړيوال صندوق او ملګرو ملتونو د پراختيا او رغونې بانک) تر عنوان لاندې وړاندې شوه.

نوموړې د لومړۍ طرحې برعکس، سره زر يې په نړيوالو اړيکو کې يو اغېزمن عنصر وباله او په دې نظر و، چې بايد د طلا يو نړيوال پولي واحد رامنځته شي ترڅو د هغه له مخې پيسې وسنجول شي.

ياده طرحه له يو لړ بدلونونو وروسته د برېټون ووډز کنفرانس د ګډونوالو له خوا د تاييد وړ وګرځېده او طلا د پيسو نړيوال صندوق د مالي پشتوانې په توګه ومنل شوه.

خو امريکا له دويمې نړيوالې جګړې وروسته د يوازينې اقتصادي قدرت په توګه، له فرصت څخه ګټه پورته کړه او ډالر يې د پيسو نړيوال صندوق د پيشتوانې په توګه ومانه.

دريمه طرحه: فرانسې په ۱۹۴۳ کال د مې په مياشت کې د (پيسو نړيوال مناسبات) تر نامه لاندې خپله چمتو کړې طرحه وړاندې کړه.

کاناډا هم د ۱۹۴۳ کال په جولای کې (د اسعارو د تبادلې د نړيوالې ټولنې) تر عنوان لاندې طرحه جوړه کړې وه.

له پورتنیو څلورو طرحو څخه یوازې لومړی او دویمه طرحه یې تر بحث او څېړنې لاندې ونیول شوه. په همدې تړاو په ۱۹۴۳ کال کې د امریکا او انګلیستان د پلاویو له خوا بېلابېلې غونډې هم وشوې. بالاخره تر دوه کلونو (۱۹۴۴-۱۹۴۲) خبرو اترو او ناستو وروسته د پیسو نړیوال صندوق (IMF) د تأسیس ګډه اعلامیه چمتو شوه.
ددې سند د څېړنې په موخه په ۱۹۴۴ کال د جولای په ۲۴ د امریکا په اتلانتیک سیټي کې د شپاړسو هېوادونو په ګډون غونډه جوړه شوه.
په پای کې د پیسو نړیوال صندوق د اساسنامې لومړی مسوده چمتو او د Bertton woods په کنفرانس کې د ۴۴ هېوادونو له خوا لاسلیک شوه.
د پیسو نړیوال صندوق د لاندنیو موخو په اساس جوړ شوی:
۱- د پولي او مالي مسایلو په برخه کې د هېوادونو ترمنځ ګډې هڅې او همکاري.
۲- د اسعارو د نرخ په ثبات او د پولي مېکانیزم د ساتنې په برخه کې هلې ځلې.
۳- د نړیوالې سوداګرۍ د پراختیا په برخه کې د اسانتیاوو برابرول، د حقیقي عوایدو په زیاتوالي او د کاري فرصتونو برابرولو په برخه کې هڅې.
۴- د څو اړخیزې راکړه ورکړې سیستم په رامنځته کولو کې همکاري او د اسعارو په تبادله کې د محدودیتونو لرې کول.
سهام او د اخیستنې تسهیلات او د ځانګړې اخیستنې حق؛ دا دوه هغه موضوعات دي چې تفصیل ته اړتیا لري.
ونډه او د اخیستنې اسانتیاوې: د صندوق هر غړی خپله ونډه لري، چې د (اخیستنې ځانګړي حق) په نامه یادېږي.
د هر غړي ونډه، په صندوق کې د هغه له غړیتوب سره معادله ده او د صندوق د غړي ونډه د اخیستنې د ځانګړي حق له تخصیص څخه معلومېږي.
په (ای ایم اف) کې د غړو هېوادونو رول، د غړو هېوادونو له مالي ونډې سره مستقیمه اړیکه لري. یعنې هغه هېوادونه چې په صندوق کې تر نورو ډېره ونډه ولري، د صندوق په چارو کې یې رول تر نورو هغو برجسته دی.
د غړو هېوادونو ونډه په کال کې یو ځل بدلون مومي. د صندوق عمومي اسامبله چې د مشرتابه پلاوي په نامه هم یادېږي، په هرو پنځو کلونو کې د غړو هېوادونو ونډه څېړي او لازم بدلونونه په کې راولي. همدغه راز مشرتابه پلاوی کولی شي، د اړتیا پرمهال د هېوادونو مالي ونډه وڅېړي او لازم بدلونونه په کې رامنځته کړي.
د اخیستنې ځانګړی حق: د پیسو نړیوال صندوق د مقوم (قیمت لرونکو) توکو د زیاتوالي او لوړولو په موخه د اخیستنې د ځانګړي حق نړیوال پولي سیستم یې وضع کړی. له همدې لارې

غړي هېوادونه د نورو هېوادونو له مروجو پیسو څخه په استفادې سره کولی شي، د خپل تادیاتي بیلانس ستونزو په هوارولو کې ترې استفاده وکړي.
پر دې سربېره هغه غړي چې د ورکړې (تادیې) له ځواک څخه برخمن وي، کولی شي هغه هېوادونه چې د تادیې موازنه یې کمزورې ده، د اخیستنې ځانګړي حق د قبلولو په موخه باید د هغوی مروجې پیسې وټاکل شي.
په ۱۹۹۲ کال کې د اخیستنې ځانګړي حق لپاره د تخصیصي اعتبار مجموعه ۱۴۲ ملیارډه ډالره وه، چې دا تخصیص د هر غړي د ونډې د اعتبار پر اساس ټاکل شوی دی.
د پیسو نړیوال صندوق جوړښت:
۱- مشرتابه پلاوی: مشرتابه پلاوی د پیسو نړیوال صندوق تر ټولو لوړ تصمیم نیوونکی مقام دی چې له غړو هېوادونو څخه جوړ شوی دی.
د پیسو نړیوال صندوق کې غړي معمولاً د غړو هېوادونو مالیې وزیران او د مرکزي بانک رئیسان دي.
د مشرتابه پلاوي د دندې موده له مخکې ټاکل شوې ده او تر څو چې پر ځای یې بل کس نه وي معرفي شوی، خپل کار ته ادامه ورکوي. د مشرتابه پلاوي واکونه په لاندې ډول دي:
د نویو غړو منل، د ونډې ټاکل او د اخیستنې د ځانګړي حق تخصیص.
پاتې نور واکونه د مشرتابه پلاوي له خوا د صندوق اجرایوي پلاوي ته سپارل شوې دي.
د مشرتابه پلاوي غونډې د نږدې پنځلس غړو په غوښتنه یا لږ تر لږه د دوه ثلثه رایو پر اساس جوړېږي. دا غونډې د نړیوال بانک د مشرتابه پلاوي له غونډې سره هم مهاله په کال کې یو ځل دایرېږي. همدغه راز د پیسو نړیوال صندوق او نړیوال بانک غونډې دوه کاله سر په سر په امریکا کې او یو کال په نورو غړو هېوادونو کې جوړېږي.
۲- اجرایوي پلاوی: اجرایوي پلاوی له ۲۴ اجرایوي مدیرانو او یو تن عامل مدیر څخه جوړ شوی دی. یو شمېر مدیران انتصابي او یو شمېر نور بیا انتخابي دي. د امریکا، انګلیستان، جرمني، فرانسې او جاپان استازي انتصابي دي.
د یادونې ده، چې جاپان د پیسو په نړیوال صندوق کې تر ټولو زیاته مالي ونډه لري.
دا مدیران هم ترڅو چې پر ځای یې بل څوک نه وي معرفي شوی، خپل کار ته دوام ورکوي. پاتې نولس مدیران له بېلا بېلو ډلو څخه ټاکل کېږي، چې د کار موده یې له دوو کلونو زیاته نه ده.
لنډمهالې (موقته) کمېټه: دا کمېټه په لاندې برخو کې څېړنې کوي او راپور یې صندوق ته وړاندې کوي: د نړیوال پولي نظام لپاره د لازمو تعدیلاتو څرنګوالی، د هغو تصادفي اختلافونو څېړل چې نړیوال پولي نظام ورسره مخ کېږي او د اجرایوي پلاوي له خوا د وړاندیزونو څېړل.

د پراختیا کمېټه: دا کمېټه د مخ پر ودې او وروسته پاتې هېوادونو په اړه د مطالعې او ارزونې په موخه جوړه شوې ده. ددې کمېټې غړي په دې ډول دي: د پیسو نړیوال صندوق او نړیوال بانک مشرتابه پلاوي، وزیران او نور چارواکي چې د دوو کلونو په مخه ټاکل کېږي. د صندوق هر غړی هېواد یو تن اجرایوي مدیر لري او همدغه راز هغه ډلې چې په عمومي ډول یو تن اجرایوي پلاوی انتخابوي، کولی شي یو تن استازی او اووه تنه سلاکاران د پراختیا کمېټې ته ور وپېژني. د پراختیا کمېټې غونډې له لنډ مهالې کمېټې سره په هم مهاله ډول په هماغه ځای کې دایرېږي.

۷- د نړیوال بانک ډله – W.B.G

د نړیوال بانک ګروپ (world bank group) له درې مالي مؤسسو څخه، چې تقریباً ورته موخې لري، جوړ شوی دی.

دغه درې مؤسسې عبارت دي له: د بیارغونې او پراختیا بانک، د پراختیا نړیواله مؤسسه او نړیواله مالي مؤسسه.

الف: د بیارغونې او پراختیا بانک – I.B.R.D

د بیارغونې او پراختیا بانک (International bank for reconstration and development) په ۱۹۴۴ کال کې د پیسو نړیوال صندوق سره په یو وخت کې د برټون ووډز په کنفرانس کې تأسیس شو.

ددې بانک اساسنامه د همدغه کنفرانس ضمیمه ده او په ۱۹۴۶ کال کې یې په واشنګټن کې رسماً په فعالیت پیل وکړ.

د بانک موخه، مخ پر ودې هېوادونو ته د پور ورکول دي، ترڅو دغه هېوادونه د خپلې پراختیایي پروژې او پروګرامونه پرې پلي کړي.

دا پورونه د برېښنا، د اورګاډي پټلۍ، د ګازو نل لیکې، مخابراتو، کرنې، صنعت، د ځنګلو اوبه او د ښوونې او رزونې په برخو کې د پرژو پلي کولو او همدغه راز د نورو عمراني پروژو د پلي کولو په منظور ورکول کېږي.

د یادونې ده، یوازې د پیسو نړیوال صندوق غړي کولی شي چې د نړیوال بانک غړیتوب ترلاسه کړي. همدغه راز د پراختیا نړیوالې مؤسسې او مالي چارو نړیوالې مؤسسې غړیتوب ترلاسه کولو اساسي شرط په نړیوال بانک کې غړیتوب دی.

د بیارغونې او پراختیا د بانک جوړښت:

مشرتابه پلاوی: مشرتابه پلاوی له غړو هېوادونو څخه جوړ دی او په کال کې یو ځل غونډه دایروي. د بیارغونې او پراختیا بانک د اساسنامې له مخې، مشرتابه پلاوي ته پراخ واکونه ورکړل شوي دي:

د غړيتوب منلو صلاحيت، د ځانګړې ګټې تخصيص او د بانک د سهمي پانګې وېش.
د يادونې وړ ده، چې مشرتابه پلاوی کولی شي، د اړتيا پرمهال خپل ځيني واکونه مديره پلاوي ته وسپاري.
مديره پلاوی: مديره پلاوی پنځلس غړي چې له دې جملې شپږ غړي يې د بانک د مخکښو برخوالو (امريکا، انګليستان، جرمني، فرانسې، جاپان او هندوستان) له خوا ټاکل کېږي او پاتې نور د غړو هېوادونو له خوا ټاکل کېږي.
اجرايوي مديران د ټاکلو ضريبونو پراساس رايه ورکوي، يعنې د هر اجرايوي مدير رايه د هغو دولتونو د رايو د جمعې حاصل دی، چې په بانک کې د هغوی استازيتوب کوي.
د نړيوال بانک مشر هم د مديره پلاوي له خوا ټاکل کېږي.
د بانک مشر د خپلو ورسپارل شويو مسؤليتونو په رڼا کې د بانک د چارو مشري او د کارکوونکو د ټاکلو او لرې کولو مسؤليت پر غاړه لري.
د يادونې ده، چې د پور د ورکړې وړانديز يوازې د بانک مشر کولی شي.

ب: د نړيوالې پراختيا مؤسسه - I.D.A

دا مؤسسه (international development association) په نړيوال بانک پورې د يوې اړونده مؤسسې په توګه، د ۱۹۶۰ کال په جنوري کې د امريکا متحده ايالتونو په هڅو رامنځته شوه، چې موخه يې پرمخ ودې هېوادونو سره مرسته او همکاري ده.
دغه مؤسسه د پراختيايي طرحو د پلي کېدا په موخه له مخ پر ودې هېوادونو سره اوږد مهاله مرستې کوي. د نړيوالې پراختيا مؤسسه دوه ډوله غړي لري:
لومړی، پرمختللي صنعتي هېوادونه.
دويم، د منځنۍ کچې پرمختللي هېوادونه.
لومړۍ ډله هېوادونه خپله ټوله ونډه پر بدلېدونکې پيسو ورکوي او مؤسسه کولی شي چې يادې ټولې پيسې پور ته ځانګړې کړي. خو دويمه ډله هېوادونه د خپلې ونډې يو پر لسمه برخه پر بدلېدنکې پيسو او پاتې نور پر خپلو پيسو ورکوي.
د نړيوالې پراختيا مؤسسه نه شي کولای، چې د مربوطه هېواد له رضايت او اجازې پرته دغه پيسې پور ته ځانګړې کړي.
په هر حال، د نړيوالې پراختيا مؤسسې له خوا ځانګړي شوي پورونه، د بيارغونې او پراختيا نړيوال بانک په پرتله زيات د پور اخيستونکو هېوادونو په واک کې ورکول کېږي.

ج: نړيواله مالي مؤسسه – I.F.C

دا مؤسسه (intrernational finance corporation) هم له نړيوال بانک سره د يوې تړلې مؤسسې په توګه د ۱۹۵۵ کال د مې په ۲۵ نېټه رامنځته شوه.

نړيواله مالي مؤسسه هغه يوازينی بين المللي سازمان دی، چې موخه يې د خصوصي مؤسسو پراختيا او مرسته ده.

مالي مؤسسه همدغه راز د دې موخې د پرمخ بېولو په منظور د پراختيايي پرواګرامونو د پلي کېدا په موخه هېوادونو ته پور ورکوي.

نوموړې مؤسسه ډېر کله په خصوصي اقتصادي سازمانونو کې هم پانګونه کوي او د دې پانګونې له ګټې څخه خپل عوايد لاسته راوړي.

د دې لپاره چې نړيواله مالي مؤسسه د اقتصادي سازمانونو په داخلي چارو کې لاسوهنه ونه کړي، د سازمان په پرېکړو کې د رايې له حق څخه برخمنه ده.

۸ - د کرنې د پراختيا نړيوال صندوق- IFAD

د کرنې د پراختيا نړيوال صندوق په ۱۹۷۴ کال د خوړو نړيوال کنفرانس په وړانديز رامنځته شو.

ددغه سازمان اساسنامه په ۱۹۷۶ کال کې د ۹۱ هېوادونو له خوا په تصويب ورسېده او په ۱۹۷۷ کال د نومبر په ۳۰ د اجرا وړ وګرځېده او د همدې کال د ډيسمبر په يوولسمه يې رسماً په فعاليت پيل وکړ.

د آيفاډ موخه، د مخ پر ودې هېوادونو د کرنې د پراختيا په موخه له سرشاره منابعو څخه استفاده کول دي. له سرشاره منابعو څخه ګټه اخيستل، د ترجيحي شرايطو په پام کې نيولو سره صورت نيسي.

همدغه راز ددغه صندوق مسؤليت د خوراکي توکو د توليد اصلاح او وده ده. صندوق همدغه راز مسؤليت لري، ترڅو بې وزله وګړو سره د خوراکي توکو د مرستې په برخه کې ګام واخلي.

د کرنې د پراختيا نړيوال صندوق غړي په درې ډلو وېشل شوي دي:

لومړۍ ډله د اقتصادي همکاريو د پراختيا سازمان غړي (OECD)، دويمه ډله د نفتو صادرونکي هېوادونو سازمان غړي(OPEC) او درېيمه ډله مخ پر ودې هېوادونه دي.

هغه هېوادونه چې غواړي تازه له دې سازمان سره يوځای شي، د مشرتابه شورا له پرېکړې وروسته په سازمان کې غړيتوب ورکول کېږي.

جوړښت:

۱- مشرتابه شورا: مشرتابه شورا له غړو څخه تشکيله شوې ده، چې تر ټولو با صلاحيته مقام ګڼل کېږي.

د صندوق د تګلارې ټاکل، د اساسنامې اصلاح، د غړيتوب منل، د غړيتوب ځنډول او د غړو په ډلبندۍ کې بدلون د مشرتابه شورا له واکونو څخه دي.
۲-اجرايوي پلاوی: اجرايوي پلاوی د صندوق د اساسنامې يا هوکړه ليک له مخې په صندوق پورې د اړونده چارو د پلي کولو مسؤليت پر غاړه لري. اجرايوي پلاوی اتلس غړي لري.
د اجرايوي پلاوي د پرېکړو تائيد د حاضرو غړو درې ثلثه رايو ته اړتيا لري.
۳-د آيفاډ مشر: د کرنې پراختيا نړيوال صندوق مشر د سازمان تر ټولو لوړ پوړی چارواکی دی چې د مشرتابه شورا له لوري د يوې دورې په مخه د څلور کلونو لپاره ټاکل کېږي. آيفاډ د رايې اچونې له حق پرته د اجرايوي پلاوي مشرتوب پرغاړه لري.

۹- د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختيا سازمان- UNIDO

د ملګرو ملتونو نړيوال سازمان د جوړېدا پرمهال يو شمېر مخ پر ودې هېوادونه چې تازه د استعمار مرحله يې پای ته رسولې وه، تر ډېره لا د صنعتي کېدو پړاو ته نه و رسېدلي.
په صنعتي برخه کې د مرستې په موخه ملګرو ملتونو بېلابېل پروګرامونه تر لاس لاندې ونيول، چې له دې جملې په ۱۰۴۸ کال کې د « ملګرو ملتونو د مرستو پراختيايي پروګرام »، په ۱۹۵۸ کال کې د « ملګرو ملتونو ځانګړی صندوق» او په ۱۹۶۰ کال کې د «صنعتي ودې کمېټه» د يادولو دي.
دا چې دغو پروګرامونو د مخ پر ودې هېوادونو اړتياوو ته ځواب ونه شو ويلی، نو په ۱۹۶۷ کال کې د عمومي اسامبلې له خوا د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختيا سازمان (UNIDO) رامنځته شو.
د يونيډو په دويم کنفرانس کې چې په ۱۹۷۵ کال کې په پيرو هېواد کې جوړ شوی و، پرېکړه وشوه چې دغه سازمان د عمومي اسامبلې له فرعي ځانګې څخه تخصصي ته بايد ارتقاء وکړي.
په همدې موخه، ملګرو ملتونو په ۱۹۷۹ کال کې د يوې نوې اساسنامې د تنظيم او تدوين په موخه يو کنفرانس راوغوښت.
دغه اساسنامه چې د يونيډو سازمان د جوړېدو تضمين په کې شوی و، په ۱۹۷۹ کال د اپرېل په اتمه د يوه کنفرانس په ترڅ کې د نږدې ۷۰ هېوادونو له خوا تصويب او په ۱۹۸۵ کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه د اجرا وړ وګرځېده.
په همدې کال کې د ملګرو ملتونو او يونيډو سازمان ترمنځ د يوې هوکړې له مخې، يونيډو د ملګرو ملتونو د شپاړسم تخصصي سازمان په توګه ومنل شو.
د يونيډو سازمان د اساسنامې له مخې، ددغه سازمان د فعاليت اساسي موخه د صنعت پراختيا او وده ده.
د دغه سازمان فعاليتونه په دوه ډوله ترسره کېږي: په مستقله او په همغږې توګه.

مستقل فعالیتونه د تخنیک او د صنعتي کارپوهانو په تعلیم پورې د اړونده اطلاعاتو راټولول او لېږل دي.

ددې ترڅنګ یونیډو سازمان د یوه همغږي کوونکي مرکز په توګه د ملګرو ملتونو له نورو فرعي ارګانونو لکه د سوداګرۍ او پراختیا سازمان او سیمه ییز اقتصادي کمېسیونونو سره نږدې همکاري لري.

د ملګرو ملتونو د صنعتي پراختیا سازمان یا یونیډو جوړښت:

۱- عمومي کنفرانس: عمومي کنفرانس له ټولو غړو څخه تشکیل شوی دی چې هر دوه کاله وروسته یو ځل غونډه کوي.

د سازمان د عمومي تګلارې ټاکل او د هوکړه لیکونو تصویب، د عمومي کنفرانس له واکونو څخه دي. د عمومي کنفرانس لومړۍ غونډه په ۱۹۸۵ کال کې په ویانا کې جوړه شوه.

۲-مدیره پلاوی: مدیره پلاوی له نږدې درې پنځوس غړو څخه جوړ شوی دی، چې د جغرافیوي وېش اصل ته په پام سره د عمومي کنفرانس له خوا د څلور کلونو لپاره ټاکل کېږي.

د مدیره پلاوي اصلي دندې، د عمومي کنفرانس د مصوبو او پرېکړو د پلي کولو پر څرنګوالي څارنه ده.

۳-د پالیسۍ او بودیجې کمېټه: دغه کمېټه ۲۷ غړي لري چې د یونیډو عمومي کنفرانس له لوري د جغرافیوي وېش پر اساس د دوو کلونو لپاره ټاکل کېږي.

کمېټه همدغه راز د سازمان بودیجه او کاري پروګرامونه چمتو کوي او مدیره پلاوي ته یې سپاري او مدیره پلاوی له څېړنې او ارزونې وروسته د تصویب په موخه یې عمومي کنفرانس ته وړاندې کوي. دغه کمېټه په کال کې دوه ځلې غونډې دایروي.

د یادونې ده چې په ۱۹۹۰ کال کې د یونیډو سازمان کلنۍ عادي بودیجه ۱۵۷ میلیونه ډالره وه.

۴- سکرتریت: سکرتریت یو منشي، نایب منشي، مدیران او نور اداري کارکوونکي لري.

منشي د عمومي کنفرانس له خوا د څلور کلونو لپاره ټاکل کېږي او کولی شي چې د دویم ځل لپاره بیا وټاکل شي.

په نوي اقتصادي نظام کې د یونیډو د رول په اړه باید یادونه وکړو، چې دغه سازمان د مخ پر ودې هېوادونو په صنعتي کولو کې ځانګړی رول لوبوي.

همدغه راز مخ پر ودې هېوادونه هم په پام کې لري، چې د یونیډو سازمان له عمومي کنفرانس څخه د نوي نړیوال اقتصادي نظام په چوکاټ کې د صنعتي کولو د یوه چټک بهیر په توګه ترې استفاده وکړي.

د یونیډو په دویم کنفرانس چې په **۱۹۷۵** میلادي کال کې په لیما کې ترسره شو، د یوه پرېکړه لیک په ترڅ کې وپتېیل شوه چې د نړۍ په صنعتي تولیداتو کې د مخ پر ودې هېوادونو ونډه د کال **۲۵** سلنې ته لوړه شي.

ددې ترڅنګ، د بهرنیو شرکتونو د مصادرې حق او د لومړنیو موادو د کارتلونو پیاوړتیا غوښتنه هم وشوه. دغه راز پرېکړه وشوه چې د یونیډو په چوکاټ کې باید د مخ پر ودې او صنعتي هېوادونو ترمنځ باید یو مشورتي سیستم رامنځته شي.

د لیما اعلامیه یا پرېکړه لیک، که څه هم له اجرایوي ضمانت څخه برخمنه نه وه، خو د مخ پر ودې او صنعتي هېوادونو ترمنځ د اړیکو په پیاوړتیا او ټینګښت کې اغېزمن رول ولوباوه.

په ۱۹۸۰ زېږدیز کال کې د یونیډو په درېیم کنفرانس کې چې په نوي ډیلي کې جوړ شوی و، صنعتي هېوادونو د مخ پر ودې هېوادونو غوښتنې رد کړې.

د مخ پر ودې هېوادونو هغه وړاندیز چې غوښتل یې د صنعتي ودې او پراختیا په موخه د پیسو یو صندوق تأسیس کړي، د صنعتي هېوادونو له خوا ونه منل شو.

صنعتي هېوادونو استدلال کاوه، چې مخ پر ودې هېوادونه د خپل صنعتي ودې او پراختیا لپاره باید ترجیحي ګمرکي سیستم پیاوړی کړي او همدارنګه یونیډو سازمان باید د یوه همغږي صنعتي مرکز په توګه سمبال کړي.

۱۰- د هوا پېژندنې نړیوال سازمان – W.M.O

د هوا پېژندنې نړیوال سازمان (world meterological organization) د پخوانیو سازمانونو له جملې څخه دی، چې په ۱۸۷۸ کال کې د یو څو محدودو غړو له خوا تأسیس شوی و، خو په ۱۹۳۹ کال کې د یوه نړیوال سازمان په توګه ومنل شو.

دغه سازمان تر ډېر وخته د خپلو فعالیتونو او تشکیلاتو د پراختیا هڅه کوله، تر دې چې په ۱۹۴۷ کال کې د خپل دولسم کنفرانس په ترڅ کې چې په واشنګټن کې جوړ شوی و، د هوا پېژندنې نړیوال سازمان اساسنامه یې تصویب کړه او د ۱۹۵۰ کال د مارچ په ۳۲ مه د اجرا وړ وګرځېده.

د هوا پېژندنې سازمان مهم اهداف، د هواپېژندنې د خدمتونو وړاندې کولو په برخه کې د نړیوالې همکارۍ اسانتیا برابرول، د هوا پېژندنې اټکل، اوبه پېژندنه، د هواپېژندنې چټک اطلاعات، د هوا پېژندنې معیاري کول، د هوابازۍ په برخه کې د هواپېژندنې د چارو پیاوړتیا او ښېړۍ چلونه.

د هوا پېژندنې د سازمان جوړښت:

۱- د هوا پېژندنه نړيواله کنګره: کنګره د غړو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې ده، چې د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې تر حکم لاندې فعاليت کوي.

کنګره په هرو څلورو کلونو کې يو ځل غونډه کوي چې د سازمان عمومي پاليسي او کړنلاره په کې ټاکل کېږي.

د سازمان د منشي، مرستيالانو او د اجرايوي شورا د غړو ټاکل د کنګرې له مسؤليتونو څخه دي.

۲- اجرايوي شورا: اجرايوي شورا د سازمان اجرايوي ارګان ګڼل کېږي.

منشي، لومړی او دويم نايب منشي، د هواپېژندنې د سيمه ييزو ټولنو مشران او د غړيو هېوادونو شپږويشت سازمانونه د اجرايوي شورا غړي دي.

۳- د هواپېژندنې سيمه ييزې ټولنې: د هواپېژندنې سازمان د هوا پېژندنې شپږ ټولنې لري چې د کنګرې له خوا په اروپا، افريقا، اسيا، لاتينې امريکا، شمالي او مرکزي امريکا او د سمندرګي په جنوب ختيځ سيمو کې جوړ شوي دي.

يادې ټولنې د هواپېژندنې په برخه کې د فعاليتونو همغږي کولو او د اطلاعاتو د تبادلې په موخه رامنځته شوې دي.

۴- فني کمېسيون: WMO همدغه راز ۸ فني کمېسيونونه لري. دا کمېسيونونه د هوا پېژندنې په برخه کې مطالعات کوي او اجرايوي شورا او کنګرې ته لازمې سپارښتنې وړاندې کوي. فني کمېسيونونه په دې ډول دي:

د هوا پېژندنې کمېسيون

د هوانوردۍ کمېسيون

د کرنې کمېسيون

د سمندري چارو کمېسيون

د اوبو پېژندنې کمېسيون

د اقليم پېژندنې کمېسيون

د جوي علومو کمېسيون

۵- سکرتريت: د سکرتريت په رأس کې منشي قرار لري. منشي د کنګرې او اجرايوي شورا د غونډو مشري پر غاړه لري. سکرتريت په مجموع کې د هواپېژندنې په نړيوال سازمان پورې اړونده د ټولو سازمانونو ترمنځ د همغږۍ د يوه مرکز په توګه ګڼل کېږي.

۱۱- د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان – I.M.O

په نولسمه پېړۍ کې د نړیوالې سوداګرۍ پراختیا ته په پام سره، له سمندري ټرانزیټ څخه د استفادې اړتیا ولیدل شوه.
که څه هم د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې د سمندري ننبو او امنیت په برخه کې ځیني اقدامات ترسره شول، خو د سمندري حقونو په برخه کې منل شوي اصول او قواعد و نه ټاکل شول.
د ملګرو ملتونو سازمان تأسیس او د سمندري تجارت پراختیا ته په کتو سره د بېړۍ چلونې او سمندري ټرانزیټ په برخه کې د مقرراتو او قواعدو د تدوین په برخه کې هڅې دوه برابره شوې.
په همدې تړاو، د ۱۹۴۸ کال د مارچ په شپږمه د ملګرو ملتونو له خوا په جینیوا ښار کې د سمندري چارو کنفرانس په لاره واچول شو، په ترڅ کې یې د بېړۍ چلونې نړیوال مشورتي سازمان (IMCO) اساسنامه تصویب شوه.
د سازمان د تأسیس سند د ۱۹۵۸ کال په مارچ میاشت کې د ۲۱ هېوادونو له خوا تصویب شو او دغه سازمان په ۱۹۵۹ کال د جنورۍ په میاشت کې په رسمي ډول په فعالیت پیل کړ.
د ۱۹۷۵ کال په نومبر کې د یاد سازمان اسامبلې د یوه پرېکړه لیک په ترڅ کې د (بېړۍ چلونې نړیوال مشورتي سازمان) نوم په (د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان) بدل کړ.
د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان (I.M.O) اساسي موخې د بېړۍ چلونې په برخه کې د هېوادونو ترمنځ د همکاریو پراختیا، د اغېزمنو مقرراتو ټاکل، د ستونزو او محدودیتونو لرې کول او د غړو هېوادونو ترمنځ د اطلاعاتو د تبادلې په موخه د اسانتیاوو برابرول دي.
د بېړۍ چلونې نړیوال سازمان جوړښت:
۱- اسامبله: اسامبله له غړو هېوادونو، د ملګرو ملتونو له تخصصي اژانسونو او همدارنګه د هغو سازمانونو له استازو، چې له IMO سره یې هوکړه لیکونه لاسلیک کړي، جوړه شوې ده.
د اسامبلې په غونډه کې یوازې اصلي غړي د رایې ورکونې حق لري او نور غړي یوازې په غونډو کې د ګډون حق لري.
اسامبله دوه ډوله غونډې لري: عادي او فوق العاده.
عادي غونډې په کال کې یو ځل دایرېږي. خو فوق العاده غونډې د درې ثلثه غړو په غوښتنه د اړتیا پر مهال جوړېږي.
اسامبله د IMO د یوه عالي ارګان په توګه د قوانینو تصویب، مالي چارې او د اداري تګلارې د ټاکلو واکونه لري.
اسامبله همدغه راز د شورا د ګزارشونو څېړل، د بودیجې تصویب، د مالي چارو تنظیم، د اساسي پروګرامونو پلي کول او د فرعي کمېټو د جوړولو مسؤلیت هم پر غاړه لري.

۲- شورا: شورا د سازمان اداري او اجرايوي ارګان دی چې د سازمان رواني چارې پرمخ بيايي. د شورا غړي د اساملبې له لوري د دوو کلونو په مخه ټاکل کېږي. همدغه راز د شورا مشري د سازمان د مشر پر غاړه ده.
په حاضر وخت کې د اسامبلې د ۱۹۷۹ کال د پرېکړه ليک له مخې، شورا له ۳۲ غړو څخه جوړه شوې ده. دا غړي په درې ډلو وېشل شوي دي:
الف ډله: هغه هېوادونه دي چې د سمندري ټرانزيټ او تجارت په برخه کې تر ټولو زيات امکانات او ظرفيتونه لري. (۸ غړي)
ب- ډله: هغه هېوادونه دي، چې زيات واردات او صادرات لري. (۸ غړي)
ج – ډله: هغه ډله هېوادونه دي، چې د ازادو اوبو ته لاس رسی لري او د سمندري ټرانزيټ له درکه ډېره ګټه لاسته راوړي. (۱۲ غړي)
مختلفې کمېټې: ای ام او سازمان بېلابېلې کمېټې لري، چې په دې ډول دي:
د سمندري چارو د حفاظت کمېټه، د حقوقي چارو کمېټه، د سمندري چاپېريال ساتنې کمېټه او د تخنيکي همکاريو او اسانچارې کمېټه.
۳- سکرتريت: د بېړۍ چلونې د نړيوال سازمان د سکرتريت په رأس کې يو منشي قرار لري چې د اداري او اجرايوي چارو مسؤليت پر غاړه لري.

۱۲- د مخابراتو نړیواله ټولنه - I.T.U

د ارتباطي وسايلو پرمختګ ته په پام سره، د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې د سيم لرونکي مخابراتو ځای بې سيم مخابراتو ونيو.
دا چې له دې ارتباطي وسيلې څخه استفاده، په نړيواله کچه د يوشمېر هېوادونو موافقې ته اړتيا لرله، نو په همدې اساس د ځينو هېوادونو ترمنځ څو اړخيز تړونونه لاسليک شول.
په ۱۸۵۰ کال کې د اتريش تلګرافي ټولنه منځته راغله، چې ګڼ شمېر هېوادونو ورسره غړيتوب واخيست.
لږه موده وروسته د لوېديځې اروپا يو شمېر هېوادونو، لکه: هسپانيا، بلجيم، پرتګال، سويس او فرانسې هم په ورته اقدام لاس پورې کړ او د (باختري اروپايي ټولنه) يې رامنځته کړه.
د سيمه ييزو ټولنو په جوړېدا سره، د نړيوالو ټولنو د جوړېدا اړتيا وليدل شوه.
په همدې تړاو د ۱۸۶۵ کال په مې مياشت کې د ۲۰ هېوادونو په ګډون په پاريس کې د تلګراف لومړنۍ نړيواله ټولنه تأسيس شوه.
دغې ټولنې د تلګراف نړيوال کنوانسيون هم تصويب کړ.

همدغه راز د ۱۹۰۲ کال په نومبر کې د ۲۷ هېوادونو په ګډون د راډيو تلګراف لومړنی کنفرانس په برلين کې په لاره واچول شو، چې په ترڅ کې يې د راډيو تلګراف نړيوال کنوانسيون تصويب شو.
د نوموړي کنوانسيون پراساس، د سمندري ببړيو ترمنځ اړيکې او ارتباطات جبري وګرځول شوې.
له يادو دوو کنوانسيونونو نه وروسته يو بل کنوانسيون هم تصويب شو، چې د تلګراف نړيوال کنوانسيون او د راډيو تلګراف دواړه پخواني کنوانسيونونه په کې مدغم شول او د ۱۹۳۲ کال په ډسمبر کې د (مخابراتو نړيوال کنوانسيون) په نوم نوی کنوانسيون په تصويب ورسېد.
دا کنوانسيون د ۱۹۳۴ کال په جنورۍ کې د اجرا وړ وګرځېد.
د ياد کنوانسيون له مخې، د «مخابراتو نړيوالې ټولنې» د «تلګراف نړيوالې ټولنې» ځای ونيوه.
له دويمې نړيوالې جګړې وروسته په ۱۹۴۷ کال کې د اتلانتيک سيټي کنفرانس په مخابراتي مقرراتو کې د پام وړ بدلون راوست او دهغه تړون له مخې چې د مخابراتو نړيوالې ټولنې له ملګرو ملتونو سره لاسليک کړی و، د مخابراتو ټولنه د ملګرو ملتونو د يوه تخصصي سازمان په توګه ومنل شوه.
دغه تړون د ۱۹۴۹ کال په جنورۍ کې د اجرا وړ وګرځېد او د ۱۹۵۳ کال تر ډسمبر پورې نافذ پاتې شو. خو په ۱۹۵۲ کې د بوينس ايرس (ارجنټاين) په کنفرانس کې د مخابراتو د نړيوالې ټولنې په اساسنامه کې ځينې اصلاحات رامنځته شول، چې بالاخره په ۱۹۵۴ کال کې د اجرا وړ وګرځېده.
د يادونې ده، چې د مخابرتو نړيوالې ټولنې په کنوانسيون کې څو ځلي بدلونونه راغلي، چې په دې ډول دي: د جينيوا کنفرانس ۱۹۵۹، د مونټرې کنفرانس- ۱۹۲۵ او د مالاګا ټورمو لينوس کنفرانس – ۱۹۷۳.
د مخابراتو نړيواله دوه ډوله؛ عادي او اړونده غړي لري. نا غړي هېوادونه د اړونده غړو په نوم يادېږي.
د عادي او اړونده غړو حقوق او مسؤليتونه سره ورته دي. خو اړونده غړي په ټولنه کې د رايې ورکونې حق نه لري.
د ټولنې دندې عبارت دي له: د راډيويي فريکونسۍ ټاکل، د ټېلفوني مکالمو په بيو کې کموالی، په ټولو هېوادونو کې د مخابراتي خدمتونو د پراختيا هڅې او د مخابراتو په برخه کې مطالعه او تحقيق.
د مخابراتو نړيوالې ټولنې جوړښت:
۱- د تام الاختياره استازو کنفرانس: دغه کنفرانس د ټولنې تر ټولو عالي ارګان دی، چې په کنفرانس کې د خپلو هېوادونو با صلاحيته استازي دي او دغه استازي هر پنځه کاله وروسته يو ځل غونډه کوي.

د اداري شورا د غړو ټاکل، د شورا د ګزارشونو څېړل، د کارکوونکو د معاشونو ټاکل، له نورو سازمانونو سره پر هوکړه لیکونو بیاکتنه او څېړنه او د اساسنامې اصلاح، د یاد کنفرانس له واکونو څخه دي.

۲- اداري کنفرانسونه: دا کنفرانس معمولاً د تام الاختیاره استازو د کنفرانس پرمهال دایرېږي. پر مخابراتي مقرراتو څارنه او همدغه راز د فریکونسۍ نړیوالې کمېټې د غړو ټاکنه، ددې کنفرانس له مهمو دندو څخه دي.

د دې ترڅنګ، له اړتیا سره سم فوق العاده اداري کنفرانسونه هم دایرېدای شي.

۳- اداري شورا: دا ارګان په ۱۹۴۷ کال کې تأسیس شو. اداري شورا ۴۳ غړي چې د جغرافیوي وېش اصل ته په پام سره، د تام الاختیاره استازو کنفرانس له لوري د نړۍ له ټولو هېوادونو څخه په عادلانه ډول ټاکل کېږي.

همدغه راز اداري شورا په کال کې یو ځل غونډه کوي.

د شورا مهمې دندې په دې ډول دي: د ټولنې د فعالیتونو همغږي کول، د منشي او مرستیالانو ټاکل، د مقرراتو ټاکل، د کلنۍ بودیجې بررسي او تصویب، د معاشونو ټاکل، د کارکوونکو تقاعد او امتیازات او غونډې رابللو ته د کنفرانسونو جوړول.

۴- دایمي ارګان: د مخابراتو نړیواله ټولنه بېلابېل دایمي ارګانونه لري چې په دې ډول دي: سکرتریت، د فریکونسۍ د ثبت نړیوال پلاوی، د راډیو نړیواله مشورتي کمېټه، د ټلیفون او تلګراف نړیواله مشورتي کمېټه او د مخابراتو د پراختیا دفتر.

۱۳- د پوسټ نړیواله ټولنه – U.P.U

د پوستي تبادلاتو تاریخ اوومې میلادي پېړۍ ته رسېږي، خو هغه مهال دغه تبادلات لا د یوه منظم پوستي سازمان په چوکاټ کې نه و راغلي.

خو په نولسمه پېړۍ کې د ارتباطي وسایلو پراختیا او رامنځته کېدا ته په پام سره، منظم پوستي خدمات پیل شول او په دې برخه کې د یوشمېر هېوادونو ترمنځ تړونونه هم لاسلیک شول.

په ۱۸۴۰ کال کې په لومړي ځل انګلیستان له پوستي خدمتونو څخه استفاده وکړه، وروسته فرانسې هم په ۱۸۴۸ کال کې دغې چارې ته مخه کړه.

په ۱۸۶۸ کال کې د UPU منشي په وړاندیز، امریکا د شپاړسو هېوادونو په ګډون په پاریس کې د پوست لومړنی نړیوال کنفرانس پر لاره واچوه.

نوموړی کنفرانس په دې بریالی شو، چې د خلکو ترمنځ د اړیکې ټینګولو په موخه د پوست په برخه کې ځیني اصول رامنځته کړي.

دا اصول د پوست په برخه کې د نورو راتلونکو هوکړه لیکونو بنسټ وګرځېد.

د یادونې ده، چې یادو اصولو کومه الزامي بڼه نه لرله، بلکې ددغو اصولو ټاکل د اړیکو د تنظیم په برخه کې د ځینو اساسي ستونزو هوارول وو.
د پوست لومړنۍ کنګره په ۱۸۷۴ کال کې تشکیل شوه او دغه کنګره چې د سویس هېواد په بلنه او د شمالي المان کنفدراسیون د پوستي خدمتونو د مشر (فرېش فن سټېفن) له خوا جوړه شوې وه، (د پوست عمومي ټولنې) د جوړېدا سبب شوه.
د پوست عمومي ټولنې، ددویمې پوستي کنګرې د جوړېدا په ترڅ کې، چې په ۱۸۷۸ کال کې په پاریس کې جوړه شوه، د پوست نړیوالې ټولنې ته ارتقا وکړه.
خو د ملګرو ملتونو سازمان له جوړېدا وروسته په ۱۹۴۸ کال کې د پوست نړیوالې ټولنې او ملګرو ملتونو ترمنځ یو هوکړه لیک لاسلیک شو، چې له مخې یې دغه ټولنه په رسمي ډول د ملګرو ملتونو د تخصصي سازمان په توګه ومنل شوه.
د پوست نړیوالې ټولنې څانګې: د پوست نړیواله کنګره، اجرایوي شورا، د پوستي مطالعاتو مشورتي شورا او نړیوال دفتر.
۱- د پوست نړیواله کنګره: کنګره د سازمان د مهمې څانګې په توګه، دوه ډوله غونډې لري: عادي او ځانګړې غونډې.
عادي غونډې هر پنځه کاله وروسته دایرېږي. خو د اړتیا پرمهال او د اکثریت غړو د غوښتنې پراساس ځانګړې (فوق العاده) غونډې هم جوړېږي.
۲- اجرایوي شورا: اجرایوي شورا په کال کې یو ځل غونډه کوي.
د ټولنې پر فعالیتونو څارنه، د پوستي خدمتونو د کیفیت لپاره اغېزمن اقدامات، د کلنۍ بودیجې بررسي او تصویب، د کارکونکو ټاکل او ترفیع ورکول، د ټولنې د کلني فعالیتونو د ګزارش څېړل او تائید او همدغه راز د پستي مطالعاتو مشورتي شورا د کلني راپور څېړل، د اجرایوي شورا له مهمو دندو څخه دي.
۳- د پوستي مطالعاتو مشورتي شورا: دغه شورا له ۱۹۵۷ کال راهیسې فعالیت کوي او ۳۵ غړي لري چې په کال کې یو ځل غونډه جوړوي.
ددې شورا اصلي دنده، د تخنیکي او اقتصادي مسایلو په اړه مطالعه او څېړنه ده.
۴- نړیوال دفتر: دا دفتر د پوست نړیوالې ټولنې د سکرتریت په چوکاټ کې فعالیت کوي او د نړیوالو پوستي خدمتونو په برخه کې د اطلاعاتو همغږي کولو مسؤلیت پر غاړه لري.

۱۴- د معنوي مالکیت نړیوال سازمان - WIPO

د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې له معنوي مالکیت څخه د ملاتړ په موخه دوه مهم کنوانسیونونه تصویب شول.

په ۱۸۸۳ کال کې د پاریس کنوانسیون تصویب شو، چې له مخې یې (له معنوي ملکیت څخه د ملاتړ نړیوال ټولنه) جوړه شوه.
وروسته په ۱۸۸۶ کال کې له ادبي او هنري اثارو څخه د ملاتړ کنوانسیون تصویب شو، چې یاد کنوانسیون، له ادبي او هنري اثارو څخه د ملاتړ نړیوالې ټولنې د جوړېدا سبب شو. یاد شوي دوه سازمانونه د (پاریس ټولنه) او د (برن ټولنه) په نومونو یادېږي.
نوموړي کنوانسیونونو د معنوي ملکیت په برخه کې یو نړیوال چوکاټ رامنځته کړ، خو وروسته دغه دوه کړۍ په یو او بل کې مدغمې شوې، چې په بېلابېلو نومونو یې فعالیت کاوه او وروستۍ هغه یې د «له معنوي ملکیت څخه د ملاتړ نړیواله متحده دایره» وه.
خو د معنوي مالکیت نړیوال سازمان (world intellectual property organization) د سټاکلم کنوانسیون له مخې د ۱۹۶۷ په جولای کې تأسیس شو او د ۱۹۷۰ کال په اپرېل کې د اجرا وړ وګرځېد.
له معنوی ملکیت څخه د ملاتړ نړیواله متحده دایره اوس هم د پاریس او د برن ټولنو د غړو له خوا په قانوني ډول خپلو فعالیتونو ته دوام ورکوي.
د معنوي ملکیت نړیوال سازمان (WIPO) د ۱۹۷۴ کال د ډسمبر په اولسمه د ملګرو ملتونو د څوارلسم تخصصي سازمان په توګه ومنل شو.
د ویپو دندې:
له معنوي مالکیت څخه د ملاتړ په برخه کې اغېزمن اقدمات، د پاریس او برن د ټولنو د اداري دندو پرمخ بیول، د معنوي مالکیت په برخه کې د هوکړه لیکونو لاسلیکول او د معنوي مالکیت په اړه د معلوماتو خپرول او راټولول.
د معنوي مالکیت د سازمان جوړښت:
۱- عمومي اسامبله: عمومي اسامبله د غړو هېوادونو، د پاریس او برن ټولنو له استازو څخه جوړه شوې ده. عمومي اسامبله دوه ډوله، عادي او فوق العاده غونډې ترسره کوي.
عادي غونډې په کال کې یو ځل ترسره کېږي، خو ځانګړې یا فوق العاده غونډې د اړتیا پرمهال د غړو یو پر څلورمه برخه د غوښتنې او همدغه راز د همغږۍ کمېټې د غوښتنې پر اساس دایرېږي.
د سازمان د عادي بودیجې تصویب، د عمومي منشي د راپورنو څېړل، د نویو غړو منل او د سازمان په غونډو کې د څارونکو غړو ګډون، د معنوي مالکیت نړیوال سازمان د عمومي اسامبلې له مهمو دندو څخه دي.
۲- کنفرانس: کنفرانس، د پاریس او برن ټولنې د غړو په ګډون، د ویپو له ټولو غړو څخه جوړ شوی دی.

د دوه کلنې بوديجې تصويب او له هېوادونو سره حقوقي مرستې، د کنفرانس له واکونو څخه دي.
د کنفرانس غونډې د عمومي اسامبلې له غونډې سره په ورته وخت کې د جينيوا په ښار کې دايرېږي.
۳- د همغږۍ کمېټه: د همغږۍ کمېټې غړي د ويپو سازمان له غړو څخه دي، چې په عين وخت کې د پاريس ټولنې اجرايوي کمېټې غړيتوب هم لري.
کمېټه ۴۷ غړي لري چې د عمومي اسامبلې له خوا د دوو کلونو لپاره ټاکل کېږي.
مشورتي کمېټه د مالي او اداري چارو په اړه د سازمان ټولو ارګانونو ته مشوره ورکوي.
۴- نړيوال دفتر: دا دفتر چې په اصل کې د سازمان سکرتريت ګڼل کېږي، له معنوي ملکيت څخه د ملاتړ نړيوالې متحده ادارې ځای يې ونيو.
عمومي مدير د يوې شپږ کلنې دورې په مخه ټاکل کېږي.

۱۵- د سوداګرۍ نړيوال سازمان – W.T.O

د اتلانتيک تړون چې په ۱۹۴۱ کال کې د روزولټ او چرچيل ترمنځ لاسليک شو، يوه موخه يې د سوداګرۍ نړيوال عادلانه سيسټم رامنځته کول وو.
د سوداګرۍ سيسټم په اړه د انګليستان، امريکا او کاناډا ترمنځ خبرو چې د دويمې نړيوالې جګړې پرمهال پيل شوې وې، له جګړې وروسته يې هم دوام وکړ.
بالاخره امريکا د ۱۹۴۵ کال په ډسمبر کې د نړيوال اقتصادي نظام په اړه (د نړيوالې سوداګرۍ پراختيا) يوه طرحه وړاندې کړه.
د ملګرو ملتونو اقتصادي او ټولنيزې شورا هم په ۱۹۴۶ کال کې د اقتصادي مسايلو د څېړنې او مطالعې په اړه يو کنفرانس په لاره واچوه.
بالاخره په ۱۹۴۷ کال کې په يو وخت کې د جينيوا په ښار کې دوه بېلابېل کنفرانسونه پيل شول. له يادو کنفرانسونو څخه په يوه کې چې د همدې کال د اپرېل له لسمې څخه د اګست تر دوه ويشتمې نېټې پورې داير شوی و، د نړيوالې سوداګرۍ سازمان د جوړېدا طرحه په کې چمتو شوه.
دويم کنفرانس چې د اپرېل له لسمې څخه د اکتوبر تر دېرشمې يې دوام وکړ، د ګمرکي معافيت او مزاياوو په اړه په کې خبرې وشوې.
د لومړي کنفرانس موخه د سوداګرۍ نړيوال سازمان جوړېدل و، خو د يو شمېر مخ پر ودې هېوادونو د مخالفت له امله له ناکامۍ سره مخ شو.
د دغه مخالفت اصلي لامل دا و، چې سترو صنعتي هېوادونو د نوموړي سازمان په چوکاټ کې غوښتل څو په نړيوال تجارت کې له پراخو ازاديو څخه برخمن شي.

خو وروسته دویم کنفرانس چې د بحث موضوع یې ګمرکي مسایل و، په بریالیتوب سره پای ته ورسېد او په یاد کنفرانس کې پرېکړه وشوه، ترڅو چې د سوداګرۍ نړیوال سازمان جوړ شوی نه وي، د هېوادونو ترمنځ باید د ګمرکي مسایلو په اړه څو اړخیزه هوکړه لیکونه لاسلیک شي.

په همدې اساس، د ۱۹۴۷ کال د اکتوبر په دېرشمه د شاوخوا ۲۳ هېوادونو ترمنځ د تعرفې او تجارت عمومي هوکړه لیک(general agreement on tariff and trade) لاسلیک شو.

دغه هوکړه لیک چې د ۱۹۴۸ کال د جنورۍ له لومړۍ نېټې څخه د اجرا وړ وګرځېد، د تجارت نړیوال قانون په توګه ومنل شو چې ۳۷ مادې، یو شمېر سریزې او ۷ ضمیمې لري.

د هوکړه لیک مهم موضوعات په دې توګه دي:

۱- پرته له تبعیض څخه یوه نړیوال تجارتي نظام ته لاسرسی
۲- د غړو هېوادونو د وګړو د ژوند د سطحې لوړول
۳- د نړیوال تجارت د پراختیا له لارې د کاري ظرفیتونو او امکاناتو رامنځته کول
۴- د واقعي عوایدو او اغېزمنې تقاضا د سطحو لوړول
۵- له نړیوالو سرچینو څخه ګټه اخیستنه
۶- د تولیداتو په کچه کې ډېروالی او د اجناسو نړیوال تجارت
۷- د نړیوال تجارت د پراختیا په برخه کې د ستونزو او خنډونو لرې کول

پورتنیو موخو ته د رسېدو په منظور (GATT) لاندې اصول باید په پام کې ونیسي:

۱- د کاملة الوداد **(most favord nation clause)** او د نه تبعیض اصل:

ددې اصل له مخې که چېرې یو هېواد د سازمان یوه غړي ته څه خاص تجارتي امتیاز او یا د تعرفې په برخه کې تنزیل ومني، نو دا امتیاز باید عام شموله وي یعنې د سازمان ټولو غړو ته باید ومنل شي.

باید یادونه وکړو، چې دغه اصل یوه استثناء هم لري، چې هغه د غړو ترمنځ د اقتصادي اتحادیو جوړښت دی.

د سوداګرۍ نړیوال سازمان یو شمېر غړي ښایي له اروپایي ټولنې یا نفتا سره هم غړیتوب ولري. په دې صورت کې همدغه غړي کولی شي چې په خپل منځ کې یو بل ته ځانګړې تعرفې او تجارتي امتیازات ومني.

ځکه چې د سوداګرۍ نړیوال سازمان نورې ټولنې او سازمانونه په رسمیت پېژني او له هغوی سره د اړیکو او راکړې ورکړې په برخه کې محدودیتونه نه لري.

۲- د مکررو خبراترو له لارې د ګمرکي تعرفو کمول او پلي کول
۳- د مقداري محدودیتونو مخنیوی
۴- د صادراتي مقرراتو او قواعدو تنظیمول

د (GATT) تړون له پلي کېدا څخه تر اوسه (۱۹۴۸) د نړيوال تجارت په برخه کې ګڼ شمېر مذاکرات ترسره شوي دي.

د ورستي ځل مذاکرات چې (the uruguay ground) په نوم يادېږي، په ۱۹۸۲ کې پيل شول او له اووه کاله پرله پسې خبرو اترو وروسته د نړيوالې سوداګرۍ په اړه په کې مهمه پرېکړه وشوه.

دا پرېکړه هماغه د تجارت نړيوال سازمان جوړول و، چې د تعرفې او تجارت عمومي هوکړه ليک (GATT) ځای يې ونيوه.

د تجارت نړيوال سازمان جوړښت:

۱- د وزيرانو کنفرانس: د وزيرانو کنفرانس د تجارت نړيوال سازمان تر ټولو عالي ارګان دی، چې د غړو هېوادونو د سوداګرۍ وزيرانو څخه جوړېږي.

د وزيرانو کنفرانس په هرو دوو کلونو کې يو وار غونډه جوړوي.

د نوموړي کنفرانس لومړنۍ غونډه په ۱۹۹۲ کال په سينګاپور هېواد کې جوړه شوه.

د سازمان منشي او د هغه د صلاحيتونو ټاکل، د کنفرانس له واکونو څخه دي.

۱- عمومي شورا:عمومي شورا د وزيرانو له کنفرانس وروسته دويم لوی ارګان دی او د غړيو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې ده.

د ورځنيو مسايلو او د سازمان د کړنو او چلند په اړه سلا- مشوره د عمومي شورا له واکونو څخه دي.

عمومي شورا همدغه راز د اختلافونو د حل ارګان او د تجارتي کړنلارې د ارزونې مسؤليتونه هم پرغاړه لري او ددغو مسؤليتونو د ترسره کولو په موخه غونډې جوړوي.

عمومي شورا د سوداګرۍ نړيوال سازمان او نورو نړيوالو سازمانونو ترمنځ د اړيکو ټينګولو او همکارۍ مسؤليت هم پرغاړه لري او همدغه راز د سازمان دکلنۍ بوديجې د تصويبولو او د غړيتوب ونډې پورې د اړونده چارو د تنظيم مسؤليت لري.

۳. د شخړو د حل ځانګه: دغه ځانګه د غړو هېوادونو ترمنځ د اختلافاتو د هواري اولازمې مشورې لپاره ځانګړې پلاوی ګوماري. ټول غړي هېوادونه مکلف دي ترڅو د دغه ارګان پريکړوته درناوی وکړي او ويې مني.

۴. د تجارتي کړنلارو او شوراګانو د ارزونې ځانګه: ددې ارګان دندې په دې ډول دي:

دتګلارو ارزونه، د تجارتي ميکانيزم دطرزالعمل ارزونه اونورې اړوندې چارې.

۵. تخصصي شورا: د تجارت نړيوال سازمان بېلابېلې شوراګانې لري لکه: د تجارتي توکو شورا، د خدماتو شورا، دمعنوي مالکيت د حقوقو تجارتي شورا.

۶. تخصصي کمیټې: دوزیرانو کنفرانس کولی شي چې د اړتیا پرمهال ځانګړې کمیټې رامنځته کړي. لکه دتجارت اوپراختیا کمېټه، د تادیاتي بیلانس کمېټه، دبودیجې کمېټه، د مالي اوتشکیلاتي چارو کمېټه.

۷- سکرتریت: د سکرتریت په رأس کې یو منشي قرار لري چې د وزیرانو کنفرانس له خوا ټاکل کېږي.

۱۲- د اټومي انرژۍ نړیوال سازمان - I.A.E.A

د اټومي انرژۍ نړیوال سازمان د جوړېدا وړاندیز په لومړي ځل په **۱۹۵۳** کال کې د امریکا د وخت ولسمشر ایزنهاور له خوا عمومي اسامبلې ته وړاندې شو.

په همدې اساس عمومي اسامبلې په **۱۹۵۴** کال کې د (سوله ییز اټومي پروګرام) په نوم یو پرېکړه لیک تصویب کړ.

د اټومي انرژۍ سازمان د جوړېدا په لړ کې په **۱۹۵۶** کال کې د اتیا هېوادونو په ګډون یو کنفرانس جوړ شو، چې په ترځ کې یې د سازمان اساسنامه تصویب شوه. د **۲۰۰۷** کال تر مارچ میاشتې پورې دغه سازمان **۱۴۴** غړي لرل.

په **۱۹۵۶** کال کې د اټومي انرژۍ او د ملګرو ملتونو سازمان ترمنځ د یوه هوکړه لیک له مخې نوموړی سازمان د یوه خپلواک بنسټ په توګه ومنل شو.

سازمان د خپلو فعالیتونو په اړه عمومي اسامبلې ته خپل کلنی راپور وړاندې کوي او دغه راز له نورو تخصصي سازمانونو سره نږدې اړیکې لري.

د اټومي انرژۍ نړیوال اژانس موخې:

۱- د سوله ییزې اټومي انرژۍ په برخه کې د علمي مطالعاتو او څېړنې له پراختیا سره مرسته او هڅونه.

۲- په سوله ییزو مقاصدو کې د اټومي انرژۍ د کارولو په موخه لازمې توصیې او د اسانتیاوو برابرول.

۳- له اټومي انرژۍ څخه د استفادې په برخه کې د نویو علمي او فني بدلونونو په اړه خبرول او معلومات.

د اټومي انرژۍ نړیوال سازمان درې څانګې لري: عمومي کنفرانس، د حکامو پلاوی او سکرتریت.

د اټومي انرژۍ نړیوال اژانس جوړښت:

۱- عمومي کنفرانس: عمومي کنفرانس له غړو هېوادونو څخه جوړ شوی دی، چې په کال کې یو ځل خپله عادي غونډه دایروي.

عمومي کنفرانس همدغه راز د سازمان عالي ارګان او تصميم نيوونکې مرجع ده.

د حاکم پلاوي يا د اکثريت غړو هېوادونو د غوښتنې پراساس فوق العاده يا ځانګړې غونډې هم دايرېداى شي.

په کنفرانس کې پرېکړې د رايو په اکثريت ترسره کېږي، خو د مالي مسايلو، د اساسنامې تعديل او له غړيتوب څخه د وتلو په اړه پرېکړه په دوه پر درې برخه رايو ترسره کېږي.

د کنفرانس اساسي دندې په دې توګه دي:

۱- د مالي او اداري مسايلو په اړه پرېکړې،

۲- د حاکم پلاوي ټاکل،

۳- د حاکم پلاوي د کلني راپور څېړنه،

۴- د حاکم پلاوي او منشي له خوا د وړاندې شوې بوديجې تصويبول،

۵- د اساسنامې اصلاح او تعديل،

۶- د نوي غړيتوب منل،

۷- د څلور کلونو په مخه د سازمان د منشي ټاکل،

۸- د ملګرو ملتونو سازمان ته د اټومي انرژۍ د نړيوال اژانس د ګزارشونو چمتو کول او تائيد.

۲- حاکم پلاوى: ۱۹۸۴ کال کې دغه پلاوي ۳۵ غړي لري چې پر دوو انتخابي او انتصابي ډلو وېشل شوي دي:

الف- انتصابي غړي: د اژانس د اساسنامې د ۶ مې مادې له مخې، له پرمختللو هېوادونو څخه هر کال بايد ۱۳ غړي حاکم پلاوي ته ورو پېژندل شي.

ب- انتخابي غړي: عمومي کنفرانس له غړو هېوادونو څخه ۲۱ تنه حاکم پلاوي ته د غړيتوب په موخه د دوو کلونو لپاره ټاکي.

حاکم پلاوى خپل فعاليتونه د عمومي کنفرانس تر لارښوونې لاندې ترسره کوي.

پلاوى د اړتيا پرمهال غونډې دايروي او هر غړى د يوې رايې حق لري.

له مالي مسايلو پرته چې دوه ثلثه رايو ته اړتيا لري، د نورو مسايلو په اړه پرېکړې د رايو په ساده اکثريت ترسره کېږي.

۳- سکرتريت: د سکرتريت يا دارلانشاء مشري د منشي پر غاړه ده. عمومي منشي د حاکم پلاوي په وړانديز او د عمومي کنفرانس په تائيد د يوې څلورکلنې دورې لپاره ټاکل کېږي.

درېيمه برخه

سيمه ييز سازمانونه

لومړی څپرکی

سیمه ییز سازمانونه

سیمه ییز سازمانونه په لاندې درېو ډلو وېشل شوي دي:
اروپايي سازمانونه
اسيايي او افريقايي سازمانونه
امريکايي سازمانونه

لومړۍ برخه:

اروپايي سازمانونه

د اروپا په لويه وچه او اتلانتيک حوزه کې ګڼ شمېر سازمانونه شته، چې د فعاليتونو له پلوه پر سياسي، اقتصادي او نظامي برخو وېشل شوي دي.
د اروپا مهم اقتصادي سازمانونه په دې ډول دي:
۱- د اروپا د اقتصادي همکاريو سازمان (O.E.C.E)
۲- د اقتصادي پراختيا د همکاريو سازمان
۳- د اروپايي ټولنې د ازادې راکړې ورکړې ټولنه
۴- د ډبرو سکرو او پولادو اروپايي ټولنه
۵- اروپايي ټولنه (مخکې له دې د اروپا اقتصادي ټولنې په نوم يادېده)
۶- د اروپا مهم سياسي سازمان (اروپايي شورا)
همدغه راز د اروپا او اتلانتيک سياسي او نظامي سازمانونه، د لويديځې اروپا ټولنه، د شمالي اتلانيتک تړون (ناټو) او د وارسا سازمان څخه عبارت دي.
که څه هم په اروپا کې د شمېر له مخې ګڼ سازمانونه فعاليت کوي، خو موږ به دلته يوازې د يو څو مهمو سازمانونو پر پېژندنې اکتفا وکړو.

۱- د اروپا لپاره د ملګرو ملتونو اقتصادي کمېسیون

دا کمېسیون له دویمې نړیوالې جګړې وروسته په **۱۹۴۶** کال کې د اروپا د بیارغونې په موخه د امریکا متحده ایالتونو په وړاندیز جوړ شو.

ددې کمېسیون د جوړېدا اساسي موخه، د هغو مؤسسو همغږي کول وو، چې د دویمې نړیوالې جګړې پرمهال او له جګړې وروسته د متفقو هېوادونو له خوا جوړې شوې وې.

۲- د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان OECE

د اروپا لپاره د ملګرو ملتونو د اقتصادي کمېسیون له جوړېدا وروسته په **۱۹۴۸** کال کې د ختیځې او لویدیځې اروپا هېوادونو په ګډون، چې یونان او ترکیه هم په کې شامل وو، د اروپا د اقتصادي همکاریو د سازمان بنسټ کېښودل شو.

دا سازمان په حقیقت کې د اروپا مارشال پلان پر اساس رامنځته شو.

مارشال په **۱۹۴۷** کال کې د هاروارډ په پوهنتون کې د خپلې وینا پرمهال څرګنده کړه، چې د امریکا متحده ایالات غواړي له اروپا سره مرسته او همکاري وکړي، خو په دې شرط چې اروپایي هېوادونه هم باید د خپلې اقتصادي ودې په موخه په ګډه پروګرامونه او طرحې جوړې کړي.

د یاد پلان د اجرا په موخه د **۱۹۴۸** کال په اپرېل کې د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان د بنسټ ډبره کېښودل شوه.

د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان دنده، په غړو هېوادونو کې د مارشال پلان له مرستو څارنه، د غړو هېوادونو اقتصادي وده او خپل منځي همکاریو ته هڅول وو.

انګلستان، جرمني، فرانسه، ایټالیا، هسپانیا، بلجیم، سویس، ډنمارک، ناروې، لوګزامبورګ، ایرلنډ، ایسلنډ، پرتګال، سویډن، هالنډ، یونان، اتریش او ترکیه د اروپا اقتصادي همکاریو د سازمان غړي دي.

سازمان یوه شورا لرله چې د غړو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې وه. همدغه راز یوه اجرایوي کمېټه یې لرله چې له اووه غړو او یوه منشي څخه جوړه شوې وه.

د اروپا اقتصادي همکاریو سازمان چې د اروپایي هېوادونو ترمنځ د وحدت اساس ګڼل کېږي، په اقتصادي او سیاسي برخو کې د پام وړ کارونه ترسره کړي دي.

د اروپا اقتصادي همکاریو سازمان پر اقتصادي اړخ سربېره، په **۱۹۴۸** کال کې د بروکسل او په **۱۹۴۹** کال د اتلانتیک تړونونو د لاسلیک په پایله کې نظامي بڼه هم خپله کړه چې د امریکا او کاناډا په یو ځایوالي سره یې د فعالیتونو لمن له اروپا څخه بهر وغځېده.

د یادونې ده، چې د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان په قلمرو کې یو شمېر نور سازمانونه لکه د اروپا د ورکړې ټولنه، د تولید اروپايي اژانس او د اټومي انرژۍ اروپايي اژانس هم جوړ شوي دي. خو په ۱۹۶۱ کال کې د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان ځای د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان ونیو، چې لاندې به یې په تفصیل سره وڅېړو.

۳- د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان OCDE

دا سازمان په **۱۹۵۹** کال کې د امریکا، فرانسې، المان او برېټانیا له خوا د یوې ګډې اعلامیې پر اساس را منځته شو.

په یاده اعلامیه کې راغلي و، چې د لوېدیځ ستر صنعتي هېوادونه باید خپل ټول پام دوو مسلو ته واړوي: لومړی هغه هېوادونه چې له اقتصادي پلوه یې لږه وده کړې او دویمه مسئله د سوداګریزو اړیکو پراختیا وه.

دغه سازمان نه یوازې په نړۍ او سیمه کې د نویو سیاستونو یو مهم عامل ګڼل کېږي، بلکې یو بشپړ اروپايي سازمان هم نه شو ورته ویلی. ځکه پر ۱۸ اصلي اروپايي غړو سربېره، په ۱۹۶۰ کال کې امریکا او کاناډا هم ددې سازمان غړي شول.

همدغه راز جاپان په ۱۹۶۴، فنلنډ په **۱۹۶۹**، استرالیا په ۱۹۷۱ او نوی زیلانډ په **۱۹۷۳** کال کې د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان غړیتوب خپل کړ. وروسته یوګوسلاویا هم غړیتوب واخیست.

د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان په چوکاټ کې دوه مهم بنسټونه جوړ شوي دي: د انرژۍ نړیوال اژانس او د مالي مرستو صندوق.

د انرژۍ نړیوال اژانس: دغه اژانس په حقیقت کې په **۱۹۷۴** کال کې د نفتو نړیوال بحران سره د مبارزې په موخه جوړ شو.

د اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان یو شمېر هېوادونه د اژانس غړي دي. پر ټولو غړو هېوادونو غړیتوب منل اجباري نه دي.

د مالي مرستو صندوق: دا صندوق د سازمان د ټولو غړو په ګډون په **۱۹۷۵** کال کې تأسیس شو. ددې بنسټ اساسي موخه د غړو هېوادونو د پورونو ورکړه ده ترڅو د تادیاتي موازنې په برخه کې له ستونزو سره مخ نه شي.

۴- د اروپا د ازادۍ راکړې ورکړې ټولنه

د اروپا د اقتصادي همکاریو سازمان له خوا د مارشال پلان له تطبیق وروسته، ددغه سازمان د غړو هېوادونو ترمنځ د اقتصادي او سوداګریزو اړیکو د پراختیا لپاره جدي هڅې پیل شوې، چې د سازمان یو شمېر غړو د (ازادې راکړې ورکړې ټولنې) د جوړېدا طرحه وړاندې کړه.
خو یو شمېر نورو بیا د دې ډول ټولنې له جوړېدو سره مخالف وو.
په همدې اساس، اووه اروپایي هېوادونو په ۱۹۵۹ کال کې د سویډن په سټاکهلم کې د یوې غونډې په ترڅ کې د ازادې راکړې ورکړې ټولنې پر جوړېدا سلا وکړه.
د ټولنې غړو هېوادونو (انګلستان، اتریش، پرتګال، ډنمارک، سویډن، سویس او ناورې) د ۱۹۵۹ کال په نومبر کې د ټولنې بنسټلیک لاسلیک او د همدې کال په مې میاشت کې د اجرا وړ وګرځېد.
د یادونې ده، چې په ۱۹۷۳ کال کې انګلستان او ډنمارک د اروپایي ټولنې د غړیتوب له ترلاسه کولو وروسته له ټولنې ووتل. خو دوه نور هېوادونه، فنلنډ او ایسلنډ له ټولنې سره یو ځای شول.
د ازادې راکړې ورکړې حوزه، د ګمرکي سیمو یوه مجموعه ده.
په دې حوزه کې په نړیوال تجارت پورې اړوند محدودیتونه له منځه وړل شوي دي.
له ۱۹۶۷ کال راهیسې د ازادې راکړې ورکړې د غړو هېوادونو ترمنځ ګمرکي محدودیتونه له منځه تللي او په خپل منځ کې په ازاده توګه تجارت ترسره کوي.

۵- د متقابلې اقتصادي همکاریو شورا COMECON

شوروي اتحاد د (اقتصادي پراختیا او همکارۍ سازمان) په مقابل کې د لوېدیځې اروپا سوسیالیستي هېوادونو ترمنځ د اقتصادي او سوداګریزو اړیکو د پراختیا په موخه په ۱۹۴۸ کال کې د متقابلې اقتصادي همکاریو شورا (کامکون) جوړه کړه. نوموړې شورا په پیل کې پرته له کوم رسمي هوکړه لیک څخه، د غړو هېوادونو ترمنځ د یوې ګډې اعلامیې پر اساس رامنځته شوه. خو په ۱۹۵۹ کال کې د شورا په دولسمه ناسته کې د سازمان بنسټلیک تصویب او په ۱۹۶۰ کال کې د اجرا وړ وګرځېد.
د کامکون لومړني غړي شوروي، بلغاریا، پولنډ، رومانیا، چکسلواکیا او د هنګري هېوادونه وو. البانیا په ۱۹۴۹ او ختیځ المان په ۱۹۵۰ کال کې ددې سازمان غړیتوب واخیست. خو البانیا په ۱۹۶۱ کال کې له سازمان څخه بېرته ووته. همدغه راز یوه موده وروسته منګولیا، ویتنام، کیوبا او یوګوسلاویا د متقابلې اقتصادي همکاریو شورا غړیتوب ترلاسه کړ.

په ۱۹۹۰ کال کې د متقابلې اقتصادي همکاريو شورا په پنځه څلوېښتمه غونډه کې د سوسياليستي هېوادونو د اقتصادي سازمان پر بدلون خبرې وشوې او ټولو غړو هېوادونو پرېکړه وکړه چې د متقابلې اقتصادي همکاريو شورا پر موجوده جوړښت بايد له سره کتنه وشي.
په ۱۹۹۱ کال کې د کامکون اجرايوي کمېټې د غړو هېوادونو د مشرانو په ګډون په مسکو ښار کې غونډه وکړه او د (نړيوالو اقتصادي همکاريو سازمان) په نوم يې د يوه نوي سازمان بنسټليک لاسليک کړ او د متقابلې اقتصادي همکاريو شورا ځايناستی شو.
د مسکو په غونډه کې شوروي، بلغاريا، چکسلواکيا، رومانيا، کيوبا، پولنډ، هنګري، منګوليا او د ويتنام هېوادونو مشرانو برخه اخيستې وه.

۶- د اروپا شورا

د ۱۹۴۶ او ۱۹۴۷ کلونو ترمنځ په اروپا کې بېلابېل سياسي خوځښتونه رامنځته شول، چې په دې لړ کې د فدرالي اروپا ټولنه، د اروپايي ليګ ډله، د اروپايي متحده هېوادونو سوسياليستي غورځنګ او د اروپا د يووالي ليبراليست غورځنګ د يادولو وړ دي.
دغو سازمانونو په ۱۹۴۸ کال په لاهای ښار کې کنګره جوړه کړه چې اوسمهال د اروپايي شورا (کنګرې) په نوم يادېږي.
په ياده کنګره کې يوه ګډه اعلاميه تصويب شوه چې څلور مهم اصول په کې بيان شوي دي:
۱- د اروپا متحد کول، ۲- د بشري حقونو دميثاق تصويب، ۳- د اروپايي محکمې جوړول ۳- د پارلماني اسامبلې (غونډې) جوړول
د لاهای کنګرې د پرېکړو پراساس د اروپا شورا تأسيس شوه او په ۱۹۴۹ کال کې د دې شورا بنسټليک په لندن ښار کې د غړو هېوادونو له خوا لاسليک شو.
که څه هم په پيل کې د سازمان د واکونو پر سر د انګلستان، فرانسې او بلجيم ترمنځ د نظر اختلاف و، خو وروسته ستونزه حل شوه او په ۱۹۴۹ کال کې د لسو غړو (فرانسه، ايرلنډ، بلجيم، ډنمارک، ايټاليا، لوګزامبورګ، هالنډ، ناروې، سوېډن او انګلستان) له خوا د اروپا د شورا اساسنامه لاسليک شوه.
وروسته يونان ۱۹۴۹، ترکيه ۱۹۵۰، المان فدرالي جمهوري ۱۹۵۱، اتريش ۱۹۵۶، ايسلنډ ۱۹۵۷، قبرس ۱۹۶۱، سويس ۱۹۶۳، مالټ ۱۹۶۵، پرتګال ۱۹۷۶، هسپانيا ۱۹۷۷، لېختن شتاين ۱۹۷۸، سن مارينو ۱۹۸۸ او فنلنډ په ۱۹۸۹ کال کې له دې شورا سره يوځای شول.
د يادونې وړ ده، چې په ياده شورا کې واتيکان۱ او اسراييل۲ څارونکي غړي لري.
د اروپا شورا درې څانګې لري: د وزيرانو کمېټه، پارلماني غونډه، سکرتريت.

باید یادونه وکړو، چې د اروپا شورا داخلي جوړښت د نړیوالو سازمان له داخلي جوړښت سره بشپړ توپیر لري.
په زیاتره نړیوالو سازمانونو کې شورا او اسامبله د یوه ډیپلوماتیک کنفرانس بڼه لري چې د هېوادونو استازي په کې برخه اخلي او دا استازي له خپلو مربوطه هېوادونو څخه دستور اخلي.
خو د اروپایي شورا د وزیرانو کمېټه او غونډه (اسامبله) د نړیوالو سازمانونو له اسامبلې او شورا سره ښکاره توپیر لري، ځکه یوازې د وزیرانو شورا عادي جوړښت لري او اسامبله د غړو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې ده.
۱- د وزیرانو کمېټه: د وزیرانو کمېټه د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو څخه جوړه شوې ده چې یو کلاسیک ډیپلوماتیک مقام ګڼل کېږي.
د وزیرانو کمېټې پرېکړې الزامي بڼه نه لري. خو د غړو هېوادونو له خوا تر تصویب وروسته لازمي دي.
۲- پارلماني اسامبله: پارلماني اسامبله د شورا مشورتي ارګان دی. دا چې د پارلماني اسامبلې غړي نه د دولتونو او نه د ولس استازي دي، یعنې د غړو هېوادونو دغه استازي د خپلو ولسونو له لوري د اروپا پارلمان ته ټاکل شوي نه دي، نو له همدې امله هغه اصول چې د اسبامبلې استازو ته ټاکل شوي، دا دي چې اسامبلې ته باید د غړو هېوادونو له مقننه مجلسونو څخه استازي وټاکل شي.
په پارلماني اسامبله کې د څوکیو ونډه د هر هېواد د استازو د شمېر په تناسب ټاکل کېږي.
په اسامبله کې د څوکیو وېش د برابرۍ پر ډیپلوماتیک اصل نه دی ولاړ، بلکې دا وېش تر ډېره سیاسي برېښې چې نړیوال قدرتونه په کې زیاته برخه لري. وېش په لاندې ډول دی:
فرانسه، المان، برېټانیا او ایټالیا هر یوه ته ۱۸ څوکۍ.
هسپانیا ۱۲ څوکۍ.
ترکیه ۱۰ څوکۍ.
بلجیم، پورتګال، یونان او هالنډ هر یوه ته ۷ څوکۍ.
اتریش، سویډن او سویس هره یوه ته ۶ څوکۍ.
ډنمارک او ناورې ته ۴ څوکۍ.
آیرلنډ ۳ څوکۍ.
ایسلنډ، قبرس، لوګزامبورګ، مالتا او لیختن شټاین ته ۳ څوکۍ.
او سن مارینو ته ۲ څوکۍ ځانګړې شوې دي.
۳- سکرتریت: د اروپایي شورا سکرتریت له یوه منشي، دوه مرستیالانو او له یو شمېر نړیوالو کارکوونکو څخه جوړ شوی دی.

د شورا له خوا ترسره شوي مهم فعالیتونه:
په ۱۹۵۰ کال کې د بشري حقونو اروپايي تړون، په ۱۹۵۱ کال کې د اروپا د کرنيزې ټولنې جوړول، په ۱۹۵۷ کال کې د اختلافونو د سوله ییز حل تړون، په ۱۹۶۱ کال کې د اروپا د ټولنیز منشور تصویبول، په ۱۹۵۵ او ۱۹۷۷ کلونو کې د ترهګرۍ ضد مبارزې په برخه کې د ډوبلين او ستراسبورګ تړونونه، په ۱۹۸۷ کال کې د شکنجې، جزاګانو او غیر انساني کړنو د مخنیوي تړون، په ۱۹۸۵ کال کې د معماري اثارو د ملاتړ تړون لاسلیک او په ۱۹۸۶ کال کې د نادولتي نړیوالو سازمانونو د حقوقي شخصیت پېژندنې تړون لاسلیکول د شورا له مهمو فعالیتونو څخه دي.

۷- د ډبرو سکرو او پولادو اروپايي ټولنه

له دویمې نړیوالې جګړې وروسته د المان او فرانسې ترمنځ همکاریو او همدا راز د اروپا په پرمختګ کې د دغو دوو هېوادونو لېوالتیا ته په پام سره، په ۱۹۵۰ کال کې د فرانسې له خوا د شیومن (schumann) په نوم یوه طرحه جوړه شوه، چې له مخې یې د ډبرو سکرو او پولادو له درکه لاسته راغلي محصولات به د یوه ګډ پلاوي په واک کې ورکوي.
یاده طرحه د یو شمېر اروپايي هېوادونو د پام وړ وګرځېده او د همدې کال په جون میاشت کې د لوېدیځ المان، ایټالیا، فرانسې، بلجیم، هالنډ او لوګزامبورګ هېوادونو په ګډون د طرحې د ارزونې په موخه یو نړیوال کنفرانس جوړ شو.
له لس میاشتو خبرو اترو وروسته (د ډبرو سکرو او پولادو اروپايي ټولنې) د تړون مسوده چمتو او د ۱۹۵۲ کال د اپرېل په اتلسمه د غړو هېوادونو له خوا تصویب شو.
د يادې ټولنې د جوړېدا اساسي موخه د غړو هېوادونو ترمنځ د یوه ګډ بازار رامنځته کول و. دا چې د ګډ بازار د جوړولو شرط دا و، چې د غړو هېوادونو اقتصاد باید زیانمن نه شي، نو په همدې اساس بازار په تدریج سره له منځه لاړ.
ګډ بازار په لاندنیو اصولو ولاړ و:
۱- ګمرکي معافیت ۲- د توکو د ګردش د کمې محدودیت ۳- د تبعیضي مقرراتو د ټاکلو مخنیوی ۴- مالي مرستې او د دولتونو مالي ملاتړ.
د ډبرو سکرو او پولادو ټولنې مهم رکن (لوړ پوړی پلاوی) یا (ګډ عالي ارګان) دی، چې نهه غړي لري.
د یادونې وړ ده چې د ټولنې لګښت د ډبرو سکرو او پولادو له عوایدو څخه تأمینېږي.
د غړو هېوادونو ملي پارلمانونه یوې غونډې ته ۷۸ استازي لېږي.

خصوصي اشخاص او دولتونه کولی شي د خپلو ستونزو او حقوقي مسايلو په اړه د ټولنې محکمې ته مراجعه وکړي.
د يادې ټولنې جوړول په حقيقت کې د اروپا د يووالي لومړنی نښه ګڼل کېږي.

۸- اروپايي ټولنه

د اروپايي ټولنې د جوړېدو بهير: که څه هم د اروپايي اتحاد د جوړېدو په اړه ځيني مؤرخين وايي، چې ان د روم امپراتورۍ پرمهال هم دا ډول فکر موجود و، خو په دې برخه کې لومړنۍ عملي هڅه په ۱۸۱۵ کال کې مقدس اتحاد (Holy aliance) ګڼل کېږي.
په نولسمه پېړۍ کې هم د يو شمېر پوهانو له خوا د اروپا د يووالي موضوع ډېره مطرح وه او په همدې ترڅ کې د اروپايي هېوادونو ترمنځ د سوداګريزې راکړې ورکړې په برخه کې يو شمېر تړونونه او هوکړه ليکونه هم لاسليک شول چې له دې جملې په ۱۸۲۰ کال کې د انګلستان او فرانسې ترمنځ د ازادې راکړې ورکړې تړون د يادولو دی.
له لومړۍ نړيوالې جګړې وروسته دا ډول تړونونه د اقتصادي ټولنو په چوکاټ کې ترسره کېدل. په همدې لړ کې د ګمرکي چارو د همغږۍ په موخه په ۱۹۲۱ کال کې د بلجيم – لوګزامبورګ اقتصادي ټولنه رامنځته شوه.
په ۱۹۴۴کال کې د هالنډ په يو ځای کېدا سره، دغه ټولنه د بنلوکس په نوم ياده او د پخوانۍ ټولنې ځايناستې شوه.
خو له دويمې نړيوالې جګړې وروسته د اروپا جنګ ځپلي وضعيت او د شوروي په مشرۍ سوسياليستي خوځښتونو د يوې منظمې اروپايي ټولنې جوړېدا ته لار پرانيسته او دغه پلان يې يقيني کړ.
بالاخره همدې موخې ته درسېدو په منظور په نظامي برخه کې د شمالي اتلانتيک تړون يا ناټو سازمان جوړ شو. همدغه راز په اقتصادي او سياسي برخو کې د اروپا د اقتصادي همکاريو سازمان او د اروپا شورا رامنځته شول.
په ۱۹۴۵ کال کې د سويډن، فنلنډ او ناروې په نوښت د سکانډيناوي په نوم ټولنه جوړه شوه چې له مخې يې د کار قوه په دې ټولنه کې ازاده وګڼل شوه.
په ۱۹۴۷ کال کې د انګلستان لومړي وزير چرچيل المان او فرانسه د اروپا يووالي ته وهڅول او ټول اروپايي هېوادونه يې په دې برخه کې همکارۍ ته را وبلل.
د شيومن پلان (schumann plane) پراساس د اروپايي هېوادونو ترمنځ خبرې اترې پيل شوې.

په **۱۹۵۱** کال کې د بلجيم، لوګزامبورګ، هالنډ، فرانسې او ایټالیا په ګډون د ډبرو سکرو او پولادو د اروپايي ټولنې تړون لاسليک شو، چې دا کار د اروپا د یووالي په لور لومړنی ګام وبلل شو.

د **۱۹۵۵** کال په جون کې د لوېديځې اروپا د ډبرو سکرو او پولادو ټولنې د غړو هېوادونو د بهرنيو چارو وزيرانو په هغه کنفرانس چې په مسينا (messina) کې جوړ شوی و، د اروپا د بشپړ یووالي په موخه يو پرېکړه ليک تصويب کړ او همدغه راز يوې ځانګړې کمېټې ته دنده وسپارل شوه ترڅو د اروپا ګډ بازار او اټومي بنسټ د جوړېدا په اړه يوه طرحه چمتو کړي.

ځانګړې کمېټې د يوه کال په ترڅ کې تر دقيقې ارزونې وروسته طرحه چمتو او په **۱۹۵۶** کال کې يې اړونده مرجع ته وسپارله.

د لوېديځې اروپا د ډبرو سکرو او پولادو ټولنې د غړو هېوادونو د بهرنيو چارو وزيرانو په **۱۹۵۶** کال کې په خپله غونډه کې هغه اصول چې ځانګړې کمېټې چمتو کړي وو، د يادو دوه ټولنو په تړون کې د پيل نقطې په توګه وپېژندل شوه.

نوموړې طرحه د کار په موخه په بروکسل کې نړيوالې کمېټې ته وړاندې شوه او يادې کمېټې بالاخره د **۱۹۵۷** کال په مارچ کې طرحه بشپړه او د شپږو هېوادونو، لوېديځ المان، فرانسه، ايټاليا، بلجيم، لوګزامبورګ او هالنډ له خوا تر تصويب وروسته د **۱۹۵۸** کال په جنورۍ کې د اجرا وړ وګرځېده.

د لومړي تړون له مخې د (اټومي انرژۍ اروپايي) ټولنه تأسيس شوه.

د دې سازمان د جوړېدا اساسي موخه د هېوادونو ترمنځ د معلوماتو د تبادلې، اټومي انرژۍ او د راډيو اکټيو صنعت په برخو کې د اسانتياوو برابرول وو.

دويم تړون چې «د روم تړون» په نوم يادېږي او له لومړي تړون وروسته چې د ايټاليا په پلازمېنه روم کې لاسليک شو، له مخې يې اروپايي ټولنه رامنځته شوه. ياد تړون **۶** څپرکي، **۲۴۸** مادې، **۳** ضميمې او **۳۰** پروتوکولونه لري.

د اروپا اقتصادي ټولنې له تأسيس وروسته په سياسي، اقتصادي او نظامي برخو کې د اروپايي ټولنې د جوړېدا په موخه غړو هېوادونو خپلې هڅې چټکې کړې.

په همدې لړ کې د **۱۹۹۱** کال د ډسمبر په لسمه د هالنډ په ماسټريخت کې د اروپايي هېوادونو په ګډون د يوه کنفرانس په ترڅ کې د اروپايي ټولنې تړون (treaty of european union) لاسليک شو او د **۱۹۹۳** کال د نومبر په لومړۍ د اجرا وړ وګرځېد. د دې تړون ډېره برخه د روم له تړون څخه، چې په **۱۹۵۷** کال کې لاسليک شو، اخيستل شوې ده.

د ماسټريخت په تړون کې د اروپا اقتصادي ټولنې اساسي موخې داسې بيان شوې دي:

۱- د اروپا دوامداره اقتصادي او ټولنیز پرمختګ، اقتصادي یووالی او د ګډ پولي واحد رامنځته کول؛
۲- د ګډ بهرني سیاست او امنیت له لارې د نړیوال هویت خپلول؛
۳- د ګډ تابعیت پر اساس د غړو هېوادونو د اتباعو له حقوقو او ګټو ملاتړ او ساتنه؛
۴- د عدلي او قضایي جوړښت په برخه کې نږدې همکاري؛

د اروپایي ټولنې موخې:

د روم تړون د دویمې مادې له مخې د اروپایي ټولنې اهداف په دې ډول بیان شوي دي:
۱- د ګډ بازار رامنځته کول
۲- د سوداګرۍ په برخه کې د یوې ګډې پالیسۍ ټاکل
۳- د غړو هېوادونو ترمنځ ازاد تګ راتګ
۴- د کرنې په برخه کې د یوې ګډې پالیسۍ ټاکل
۵- د لېږد رالېږد په برخه کې د یوې ګډې پالیسۍ ټاکل
۶- د ګډ بازار د پرمختګ په موخه د غړو هېوادونو د قوانینو همغږي کول
۷- د کارګرانو د ژوند د کچې لوړولو په موخه د اروپا د پانګې اچونې مرستندویه صندوق جوړول.
۸- د ټولنې د اقتصادي ودې په موخه د پانګونې لپاره د یوه اروپایي بانک جوړول
۹- د اقتصادي پالیسیو همغږي کول او په غړو هېوادونو کې د تادیاتي بیلانس ساتل
۱۰- په بازار کې د سالم رقابت د تضمین په موخه د یوه سیستم رامنځته کول
په **۱۹۹۵** کال کې اروپایي ټولنې ته د اتریش، فنلنډ او سویډن په راتګ سره د ټولو غړو ترمنځ د شنګن (schengen) تړون لاسلیک شو.
د **۱۹۹۵** کال د شنګن تړون له مخې چې د اووه هېوادونو ترمنځ لاسلیک شو، د غړو هېوادونو ترمنځ په ازاد تګ راتګ هوکړه وشوه او ژمنه یې وکړه چې پرته له کوم خنډ څخه د خپلو خلکو پر مخ به داخلي پولې خلاصې پرېږدي.
وروسته نور هېوادونه هم له دې تړون سره یو ځای شول او په **۲۰۰۸** کال کې شنګن تړون **۱۵** غړي لرل.
اتریش، بلجیم، ډنمارک، فنلنډ، فرانسه، المان، ایټالیا، یونان، لوګزامبورګ، هالنډ، ناروې، ایسلنډ، پرتګال، هسپانیا او سویډن د یاد تړون رسمي غړي دي. له ناروې او ایسلنډ پرته، نور ټول د اروپایي ټولنې غړي دي.

اورپايي ټولنې دغه راز په ۱۹۹۷ کال کې د امسټردام تړون له مخې لاندې موضوعات خپل لومړيتوبونه وټاکل:
۱- کار او وګړيز (اتباعو) حقوق باید د ټولنې د کار په سر کې راشي.
۲- د پانګونې، توکو، خدمتونو او تګ راتګ په برخه کې د خلاصې پولې وروستي خنډونه له منځه تللي دي او په عین وخت کې باید د امنیت ټینګښت لا ډېره پاملرنه وشي.
۳- اروپا باید په نړیوالو کې تر ډېره ځان دخیل کړي.
۴- نویو پرمختګونو ته پام سره د ټولنې جوړښت باید اغېزمن او سم شي.
له ۱۹۹۸ کال وروسته او د بلجیم په لاکن ښار کې د اروپايي ټولنې له سرمشریزې او دغه راز په ۱۹۹۹ کال کې د هلسنګي له غونډې وروسته یو ځل بیا د اروپايي ټولنې د پراختیا هڅې پیل شوې او د یوه ځانګړې غونډې په ترڅ کې چې په ۱۹۹۸ کال کې په لندن کې جوړه شوه، له ټولنې سره د نویو ۱۲ غړو د یوځای کېدو په اړه خبرې اترې پیل شوې.
له یادې ناستې وروسته او د ماسټریخت تړون د ټاکلي مهالوېش له مخې، په ۱۹۹۹ کال کې پولي او اقتصادي ټولنه بشپړه شوه او یورو د اروپا پولي واحد وټاکل شو او د ۲۰۰۲ کال په جنورۍ کې په ټولو غړو هېوادونو کې دود شوه.
د امسټردام تړون پاتې موضوعات په ۲۰۰۰ میلادي کال کې د نایس په غونډه کې وڅېړل شول او د دې غونډې موخه د نویو غړو لپاره د ټولنې په جوړښت کې اصلاحات وو.
د nice تړون مهم موضوعات په لاندې توګه وو:
۱- د نویو موضوعاتو په اړه په ټولنه کې د رايې اچونې په ډول کې بدلون
۲- د اروپا پارلمان د غړو په شمېر کې بدلون
۳- د کمېشنرانو په شمېر کې بدلون او د اروپايي کمېسیون مشر د واک ډېرول.
په ۲۰۰۴ کال کې د پولنډ، هنګري، چک، سلواکیا، سلوانیا، استوانیا، لېتوانیا، قبرس، مالتا او په ۲۰۰۷ کال کې د رومانیا او بلغاریا په غړیتوب سره، د اروپايي ټولنې غړي ۲۷ هېوادونو ته ورسېدل.
د ۲۰۰۱ کال په ډسمبر کې د اروپايي ټولنې د غړو هېوادونو مشرانو د یوې غونډې په ترڅ کې د اروپا اساسي قانون اسامبله تأسیس کړه او دې اسامبلې په ۲۰۰۲ کال کې د والري ژېسکارډ ستن په مشرۍ په کار پیل وکړ.
د اروپا د اساسي قانون سند له ډېرو هلو ځلو وروسته په ۲۰۰۴ کال کې د ۲۵ غړو هېوادونو د مشرانو له خوا لاسلیک شو، چې ټولنې ته یې نوی رنګ ورکاوه.
خو د فرانسې او هالنډ خلکو د یوې ټولپوښتنې په ترڅ کې دغه سند ته منفي رایه ورکړه او له دې سره ټولنه له یوه سیاسي بحران سره مخ شوه او د اروپا اساسي قانون د اجرا وړ ونه ګرځېد.

خو جرمني په ۲۰۰۷ کال کې چې د ټولنې مشري يې پر غاړه وه، د ټولنې د مشروعيت بحران او ړنګېدو د مخنيوي په موخه يو لړ اقدامات ترسره کړل او د همدې کال په ډسمبر مياشت کې، چې پرتګال د ټولنې مشري کوله، د ۲۷ غړو هېوادونو له خوا د «لېزبون تړون» لاسليک شو.
د اروپا اساسي قانون په حقيقت کې هغه سند و، چې د اروپايي ټولنه ټول تړونونه او هوکړه ليکونه يې په ځان کې رانغاړل.
د اروپا اساسي قانون مهم موضوعات په دې توګه وو:
۱- اروپايي ټولنه د حقوقي هويت لرونکې ده او ځانګړی بيرغ، ملي سرود او ولسمشر لري. ولسمشر د يوې دوې کلنې دورې لپاره ټاکل کېږي او د دويم ځل انتخاب چانس هم لري.
۲- د اروپا په اساسي قانون کې اروپايي پارلمان ته د قانون جوړونې او د بوديجې د تنظيم په برخه کې ډېر واک ورکړل شوی و.
۳- د اساسي قانون له مخې د اروپايي ټولنې لپاره د بهرنيو چارو وزير ټاکل شوی و او د بهرنيو چارو وزير د پخوانيو تشکيلاتو (د بهرنيو اړيکو کمېشنر او د اروپا د بهرني سياست او امنيت عالي استازي) ځای نيوه. د بهرنيو چارو وزير په عين وخت کې د اروپايي کمېسيون مرستيال او د شورا غړی و، چې د اروپايي ټولنې د ډيپلوماتيکو فعاليتونو د همغږي کولو استازی ګڼل کېده.
۴- په اروپايي شورا کې وړانديزونه او طرحې به د ۵۰+۵ رايو چې د ټولې اروپايي ټولنې د ۶۵ سلنه وګړو استازيتوب وکړای شي، تصويبېږي.
۵- د اروپايي شورا مشر د پارلمان له خوا ټاکل کېږي.
۶- له ټولنې څخه په خپله خوښه د غړو وتل په پام کې نيول شوي وو.
خو د لېزبون په تړون کې د پورتني سند ځيني موارد بدل شو، چې مهم بدلونونه په دې توګه دي:
۱- د اروپا واحد بيرغ او ملي سرود رد شو.
۲- د ملي دولتونو د حاکميت او موقف پر لوړولو ټينګار وشو او په تړون کې د هغو موضوعاتو له راړولو څخه ډډه وشوه، چې حساسيت پاروونکي وو.
۳- د اروپايي ټولنې او ملي پارلمانونو د واک پر ډېرولو ټينګار وشو.
۴- په سياسي مسايلو کې د کوچنيو هېوادونو رول زيات شو.
۵- د اروپايي ولس عامه افکارو ته ډېره پاملرنه وشوه او د ټولنې په مهمو پرېکړو کې د هغوی ور ګډول د نظر اخيستل اړين وګڼل شول.

د اروپايي ټولنې څانگې

۱- د وزیرانو شورا
۲- اروپایي کمېسیون
۳- اروپايي پارلمان
۴- اروپایي شورا
۵- اروپایي محکمه
۶- د اروپا مرکزي بانک
۷- د محاسبې څانگه

۱- د وزیرانو شورا (coucile of ministers)

د وزیرانو شورا د ۲۷ غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو څخه جوړه شوې ده، چې د قوانینو د تصویب مسؤلیت لري. شورا په هرو شپږو میاشتو کې یو ځل د یوه غړي هېواد د بهرنیو چارو د وزیر په مشرۍ چې د شورا دوره یې مشري پرغاړه لري، غونډې کوي.
شورا په حقیقت کی د ټولنې تر ټولو لوړ تصمیم نیونکی ارگان. شورا قانوني مسودې او طرحې څېړي او د تصویب په صورت کې د ټولنې لپاره د مقرراتو او قوانینو په توگه منل کېږي.
د ټولنې د تړون یا ژمنلیک د ۳۲ مې مادې له مخې، وزیرانو شورا مکلفه ده چې د تړون له مخې خپلې دندې او مسؤلیتونه ترسره کړي.
وزیرانو شورا د گمرکي یووالي د ټینگښت او د گډو سوداگریزو او کرنیزو پالیسیو د جوړولو په برخه کې مهم رول ترسره کړی دی.
شورا همدغه راز د ټولنې د بهرني سیاست د پلي کولو مسؤلیت هم پرغاړه لري او له پارلمان سره په مشوره کولی شي چې له نړیوالو سازمانونو سره هوکړه لیکونه او تړونونه لاسلیک کړي.

۲- اروپايي کمېسیون (European commission)

کمېسیون د اروپايي ټولنې د کابینې حیثیت لري او د اجرائیه قوې په څېر د وزیرانو شورا پر مصوبو څارنه کوي او همدا راز خپل وړاندیزونه د تائید لپاره وزیرانو شورا ته لېږي.
کمېسیون همدغه راز د شورا د پرېکړو د پلي کولو په اړه لازم تدابیر نیسي.
د کمېسیون غړي په کمېسیون کې د دندې د اجرا پرمهال د خپل هېواد گټې نه، بلکې د ټولې اروپا گټې په پام کې نیسي او په خپلو پرېکړو کې پوره استقلالیت لري.
د کمېسیون مشر او پنځه مرستیالان یې د وزیرانو شورا په وړاندیز او د پارلمان په تائید د څلورو کلونو لپاره ټاکل کېږي، خو غړي یې د خپلو هېوادونو له خوا ټاکل کېږي.

که چېرې کوم هېواد له قانون څخه سرغړونه وکړي، کمېسیون کولی شي د سرغړونکي هېواد پر خلاف په اروپایي محکمه کې دعوا اقامه کړي.
د کمېسیون غړي نه شي کولی، چې د خپلې تصدۍ په موده کې نورې دندې هم ترسره کړي او د پارلمان په وړاندې مسؤلیت لري.
د اروپا کمېسیون **۲۷** غړو څخه جوړ شوی دی او ټاکل شوې ده چې په راتلونکې کې دغه شمېر راکم شي.
تر **۲۰۰۵** کال پورې د اروپایي ټولنې سترو هېوادونو (جرمني، فرانسې، انګلستان، ایټالیا او هسپانیا) هر یوه په کمېسیون کې دوه کمېشنران لرل.
په **۱۹۹۵** کال کې کمېسیون **۱۷** کمېشنران لرل، خو له یادې نېټې وروسته په **۲۰۰۵** کال د غړو له زیاتوالي او ځینو بدلونونو له مخې دغه شمېر **۲۷** ته ورسېد.
اروپایي ټولنې په ۲۰۰۰ کال کې د یوې غونډې په ترڅ کې پرېکړه وکړه، چې په **۲۰۰۵** کال کې د سترو هېوادونو دوه کمېشنران باید لرې شي او هر غړی اړ دی چې په کمېسیون کې یوازې ۱ استازی ولري. په یاده غونډه کې دغه راز پرېکړه وشوه چې د کمېسیون د غړو په اړه به په راتلونکې کې غور وشي.
د نایس تړون له مخې د کمېسیون مشر د شورا له خوا د رایو په غوڅ اکثریت ټاکل کېږي او د نوموړې دندې او واکونه د کمېشنرانو له عزل او نصب سره زیاتوالی مومي.
دغه راز په لېزبون تړون کې پرېکړه وشوه چې تر ۲۰۱۴ کال پورې هر غړی هېواد به یو کمېشنر ولري او د کمېسیون د کار هره دوره پنځه کاله وټاکل شوه.
کمېسیون په اونۍ کې یو ځل غونډه کوي او خپل اړونده چارې او فعالیتونه څېړي او بنایي د وړاندیزونو تصویب، د سیاسي طرحو نهایي کول او د سیاسي لومړیتوبونو مشخصول یې د غونډې اصلي موضوعات وي.
یاد کمېسیون ۲۰ زره کاري پرسونل لري چې د اروپایي ټولنې تر ټولو ستر اجرائیوي ارګان ګڼل کېږي.
کمېسیون له شورا سره نږدې همکاري او اړیکې لري او د شورا سره په ځینو مسایلو کې په همغږي توګه کار کوي.
د لېزبون په تړون کې دغه راز پرېکړه وشوه چې د پارلمان د څوکیو شمېر به ۷۵۰ ته لوړ شي چې په دې اساس کوچنیو هېوادونو ته حداقل ۲۰ څوکۍ او ګڼ نفوسه هېوادونو ته حداکثر **۹۲** څوکۍ باید ځانګړې شي.
د لېزبون په تړون کې د پارلمان واکونه ډېر شول او پرېکړه وشوه چې د ګډ تصمیم له مخې به د اروپایي قوانینو **۹۵** سلنه د پارلمان له خوا ترسره کېږي.

۳- اروپايي پارلمان – European parliament

پارلمان په اروپايي ټولنه کې د مقنني قوي رول لري چې د قوانينو د جوړولو په اړه نظر او مشوره او د ټولنې پر فعاليتونو د څارنې دنده پرغاړه لري.

تر ۱۹۷۹ کال پورې د اروپايي پارلمان استازي د غړو هېوادونو د ملي پارلمانونو له خوا ټاکل کېدل. خو له همدې کال وروسته د غړو هېوادونو له خوا د مستقيمو رايو له لارې ټاکل کېږي.

اروپايي ټولنه اوسمهال ۲۷ غړي لري او له ۷۸۵ استازو څخه جوړ شوی دی چې دغه استازي د هر غړي هېواد د وګړو په تناسب ټاکل کېږي.

په اروپايي ټولنه کې پارلماني ډلې هم شتون لري او يادې پارلماني ډلې د مليت له مخې نه، بلکې د ګډو سياسي نظرياتو پربنسټ جوړېږي. لکه د مختلفو غړو هېوادونو سوسيال ډيموکراتان په خپلو کې پارلماني ګروپ جوړوي او ګډې موخې پرمخ بيايي.

د پارلمان مرکز: د اروپا پارلمان ځانګړی ځای نه لري، بلکې سکرتريت يې په لوګزامبورګ، غونډې يې د فرانسې په ستراسبورګ او د کمېسيون غونډې يې په بروکسل کې ترسره کېږي.

د اروپايي پارلمان اصلي دندې:

۱- د قانون جوړونې په اړه مشوره او نظر ورکول

۲- د ټولنې، په ځانګړې توګه د کمېسيون او شورا پر فعاليتونو څارنه

۳- د اروپايي ټولنې د بېلابېلو څانګو د بوديجې تصويبول: پارلمان د شورا له لوري د وړاندې شوې بوديجې د تصويب او رد صلاحيت لري.

د ۴۵ ورځو په اوږدو کې د تصويب يا نه تصويب په صورت کې، بوديجه تصويب شوې ګڼل کېږي.

پارلمان صلاحيت لري چې له شورا او کميسيون څخه د هغوی د فعاليتونو په اړه توضيح غواړي او يا د سياسي ابتکار غوښتنه ترې وکړي. پارلمان همدغه راز صلاحيت لري، چې کمېسيون استيضاح او سلب اعتماد کړي.

د يادونې ده چې پارلمان د تقنين واک نه لري، بلکې دا د کمېسيون واک دی.

۴- اروپايي شورا – European council

د روم په تړون کې ددې شورا جوړېدل شامل نه و، خو وروسته د اړتيا پراساس د غړو هېوادونو په ضمني توافق رامنځته شوه.

د وزيرانو شورا د ټولنې تر ټولو عالي مرجع ګڼل کېږي چې مهمې سياسي پرېکړې په کې کېږي.

د ټولنې د هوکړه لیکونو څېړل، د بهرني سیاست ټاکل او د ټولنې پراختیا د شورا له واکونو څخه دي. شورا همدغه راز په اروپا کې د بشري حقونو د وضعیت ارزونې، د شخصي ازادیو او ډیموکراسۍ تأمینولو مسؤلیت لري.
اروپایي شورا د غړو هېوادونو له مشرانو څخه جوړېږي. شورا د هغه هېواد په بلنه چې اروپایي ټولنې مشري پرغاړه لري، جوړېږي. د اروپایي کمېسیون مشر هم د شورا غړیتوب لري.
د اروپایي شورا لومړنۍ رسمي غونډه د **۱۹۷۵** کال په مارچ کې د ایرلنډ په دوبلین ښار کې جوړه شوه. په **۱۹۸۷** کال کې د (اروپا واحد سند) تړون لاسلیک شو او د اروپایي شورا په نوم د اروپایي ټولنې اصلي رکن په توګه را څرګند شو.
سیاسي کمېټه هم د شورا یوه اړونده څانګه ده چې د بهرنیو چارو وزیرانو سره د پرېکړو په برخه کې مرسته کوي.
اروپایي ټولنې په **۱۹۹۷** کال کې د امسټردام تړون له مخې د ټولنې د بهرني سیاست، امنیت او ډیپلوماتیک ماموریت د لا پیاوړتیا او سمون په موخه د (بهرنۍ پالیسۍ او ګډ امنیت استازي) په نوم نوی مقام رامنځته کړ او په **۱۹۹۹** کال کې د المان په کولن ښار کې د یوې غونډې په ترڅ کې د ناټو د وخت منشي او دهسپانیا د بهرنیو چارو پخوانی وزیر خاوېر سولانا د اروپایي ټولنې د ګډ بهرني سیاست او امنیت د استازي په توګه وټاکل شو.
د لېزبون تړون د بدلونونو پر اساس، د ګډ امنیتي او بهرني سیاست استازي او د بهرنیو اړیکو د کمېشنر دندې سره مدغم شوې دي او استازی په عین وخت کې د بهرنیو اړیکو د شورا مسولیت هم پرغاړه لري.
په شورا کې پرېکړې د یوې موضوع ماهیت او ارزښت ته په کتو، د مختلفو طریقو له مخې صورت نیسي.
اوسمهال یو شمېر مهم موضوعات چې د هېوادونو په ملي ګټو پورې اړه لري، لکه د بهرنۍ، دفاعي، امنیتي، مالي او ګمرکي سیاستونه د اجماع په ډول د غوڅ اکثریت رایو پر اساس ترسره کېږي او هغه مسایل چې کم ارزښته دي، د ساده اکثریت له مخې پرې تصمیم نیول کېږي.
د موجوده مېکانیزم له مخې، یوه طرحه د تصویب لپاره له **۳۴۵** مجموعي رایو څخه **۲۵۵** موافقو رایو ته اړتیا لري ترڅو یاده طرحه تصویب شي.
په **۲۰۰۸** کال کې په شورا کې د هر غړي هېواد د رایو شمېر په لاندې توګه وو:
- جرمني، فرانسه، ایټالیا او انګلستان **۲۹** رایې
- هسپانیا او پولنډ **۲۷** رایې
- رومانیا **۱۴** رایې
- هالنډ **۱۳** رایې

- بلجيم، چک، يونان، هنګري او پورتګال ۱۲ رايې
- اتريش، بلغاريا او سويډن ۱۰ رايې
- ډنمارک، ايرلنډ، لېتوانيا، سلواکيا او فنلنډ ۷ رايې
- استونيا، قبرس، لتونيا، لوګزامبورګ او سلوانيا ۴ رايې
- مالتا ۴ رايې

۵- اروپايي محکمه- court of justic

محکمه د اروپايي ټولنې قضايي ارګان دی او ۲۷ غړي لري چې دنده يې له اروپايي قوانينو څخه د سرغړونکو هېوادونو د دوسيو څېړل او تعقيبول دي. محکمه همدغه راز د اتحاديې دغړو هيوادونو ترمنځ او د نورو غړو هېوادونو او اتحاديې ترمنځ شخړو ته رسيدګي کوي. دغړو هېوادونو محکمې کولی شي له اړتيا سره سم له دې محکمې څخه مشوره او د ابهام پر وخت دقوانينو په هکله تفسير وغواړي.

ماسترېخت تړون په اروپايي محکمه کې بدلونونه را نه وستل، خو د امستردام تړون له مخې په محکمه کې ځيني بدلونونه رامنځته شول.

د محکمې مشر د پټو رايو او غوڅ اکثريت له مخې د قاضيانو له خوا د درې کلونو لپاره ټاکل کېږي او بيا ځلي هم کولی شي ځان دې پوست ته نوماند کړي.

د محکمې مقر په لوګزامبوک هېواد کې دی.

۶- د محاسبې څانګه

د محاسبې څانګه چې د اروپايي ټولنې د حقوقي نظام يوه برخه ګڼل کېږي، چې د ماسترېخت تړون پر اساس رامنځته شوه او په ۱۹۹۲ کال کې يې رسماً په کار پيل وکړ.

ياده څانګه د ټولنې د مالي چارو په برخه کې فعاليت کوي او ۱۵ غړي لري.

د محاسبې څانګې اصلي دنده د ټولنې د عوايدو او لګښتونو څېړل دي. ياده څانګه په اروپا کې د مالي وجدان په نوم هم مشهوره ده.

د اروپا مرکزي بانک

د اروپا د مرکزي بانک د غړو هېوادونو د مرکزي بانکونو مشرانو، مديره پلاوي او عمومي شورا څخه تشکيل شوی دی.

د اروپا مرکزي بانک اصلي دنده د غړو هېوادونو د اسعارو د بيو تثبيتول، د ټولنې پولي او مالي سياست ټاکل او پلي کول، مالي عملياتي لارښوونې، غړو هېوادونو د رسمي زېرمو اداره او د مقدار ټاکل، د غړو هېوادونو د ورکړې سيستم لوړول او پراختيا او د بيو د ثبات ساتل دي.

په ۱۹۹۸ کال کې د اروپا د مرکزي بانک تأسيس په حقيقت کې د اروپا اقتصادي او پولي بهير اساسي پړاو کې ګڼل کېږي. دغه د جرمني په فرانکفورټ ښار کې موقعيت لري.

۹- د شمالي اتلانتيک تړون سازمان (ناټو) North atlantic treaty organization

له دويمې نړيوالې جګړې وروسته د ګډ امنيتي سيستم او دفاعي اتحاد په برخه کې لومړنی تړون د فرانسې، انګلستان، بلجيم، هالنډ او لوګزامبورګ ترمنځ په ۱۹۴۸ کال کې د مارچ په ۱۷ لاسليک شو، چې د بروکسل تړون په نوم ياديږي.
د همدې کال په نيمايي کې د بروکسل تړون غړو له امريکا او کاناډا سره په دې اړه خبرې وکړې ترڅو د بروکسل تړون سره يوځای شي.
په پايله کې د بروکسل تړون پخوانيو پنځو غړو امريکا، کاناډا، ايټاليا، ناروې، ډنمارک، ايسلنډ او پرتګال ترمنځ په ۱۹۴۹ کال د اپريل په څلورمه د شمالي اتلانتيک (ناټو) تړون لاسليک شو.
ترکيه او يونان په ۱۹۵۲، لوېديځ المان په ۱۹۵۵ او هسپانيا په ۱۹۸۲ کال کې له ناټو سره يوځای شول، چې له دې سره د ناټو سازمان د غړو شمېر ۱۲ هېوادونو ته ورسېد.
دا راز په ۱۹۹۹ کال کې د چک، هنګري او پولنډ په يوځای کېدو سره د ناټو سرحد تر اوسپنيزو دېوالونو ورسېد او بالاخره د ۷ پخوانيو کمونيستي هېوادونو (بلغاريا، رومانيا، استونيا، لېتوانيا، سلواکيا او سلونيا) په يوځای کېدو سره د ناټو غړو هېوادونو شمېر ۲۲ ته لوړ شو.
د ناټو سازمان اصلي موخې: د امنيتي ګواښونو پر وړاندې ګډه دفاع، دلوېديځ بلاک همغږي کول، د کمونيستي ايډيالوژۍ د نفوذ مخنيوی او د شوروي د پراختيا غوښتونکو سياستونو مخنيوی.
د ناټو تړون په ۱۴ مادو کې چمتو شوی دی.
ناټو د ملګرو ملتونو منشور د ۵۱ مې مادې څخه په الهام اخيستو، د نړيوالې سولې او امنيت د ټينګښت په برخه کې هڅې او لازم اقدامات کوي.
بله خوا د ناټو تړون په ۵ مه ماده کې راغلي دي، چې د ناټو پر هر غړي هېواد بريد، پر ټولو غړو د بريد په معنا دی او ټول غړي په دفاع مکلف ګرځول شوي دي.
ناټو سازمان درې اصلي څانګې لري:
د شمالي اتلانتيک شورا: د شمالي اتلانتيک شورا د ناټو سازمان اصلي رکن دی چې د ۲۲ غړو هېوادونو له استازو څخه جوړه شوې ده او مرکز يې په بلجيم کې دی.
ياده شورا د دوه ډوله چارواکو په کچه غونډې کوي:
لومړی د وزيرانو شورا غونډې دي او دويمه غونډه يې د دايمي استازو په کچه ده.

د نړيوالو سياسي او امنيتي مسايلو په اړه خبرې اترې، د نړيوالو سياستونو څېړل او د سازمان د سياسي کړښو او تګلارو ټاکل، د وزيرانو شورا له واکونو څخه دي.

د مهمو مسايلو په اړه د ناټو دريځ په ډاګه کول او د اتلانتيک حوزې څخه بهر د پوځي عملياتو منظوري هم د وزيرانو شورا له صلاحيتونو څخه دي.

د وزيرانو شورا او دايمي استازو په شتون سربېره، د شمالي اتلانتيک شورا په سياسي، اقتصادي او فرهنګي برخو کې يو شمېر کاري کمېټې هم لري.

له دې جملې د دفاعي ستراتېژۍ کمېټه او د اټومي پاليسۍ جوړونې ډله د يادولو دي، چې هر يو په ترتيب سره د دفاعي ستراتېژۍ جوړونې او د اټومي چارو د تنظيم په برخه کې فعاليت کوي.

د اټومي پاليسۍ جوړونې ډله يو مشورتي پلاوی دی چې د دفاعي پاليسيو په برخه کې د اټومي انرژۍ د ارزښت او رول په اړه شورا ته مشوره ورکوي.

يادې کمېټې چې عالي کمېټې ګڼل کېږي، د غړو هېوادونو دايمي استازي يا دفاع وزيران په کې غړيتوب لري.

۲- سکرتريت: د ناټو سکرتريت په بروکسل ښار کې موقعيت لري چې په رأس کې يې عمومي منشي دی او منشي د سازمان استازيتوب کوي.

عمومي منشي د پرېکړو پرمهال د لارښوونې مسوليت پرغاړه لري او دغه راز منشي کولی شي د تصميم نيونکي پلاويو ترمنځ د ستونزو او اختلافونو د حل په موخه منځګړی رول ادا کړي.

عمومي منشي همدغه راز د ناټو سازمان د اداري مقاماتو په سر کې ځای لري.

۳- پوځي کمېټه: پوځي کمېټه د ناټو سازمان تر ټولو عالي پوځي مقام دی چې د غړو هېوادونو د پوځ له لوی درستيزوالو څخه جوړه شوې ده.

ياده کمېټه غړو هېوادونو څخه د دفاع په موخه د غړو هېوادونو مشرانو ته د ناټو د ستراتېژۍ او اړتياوو په اړه توصيه کوي.

کمېټه همدغه راز د اجرائيوي طرحو د وړاندې کولو او د پوځي عملياتو د پراختيا مسؤليت هم پر غاړه لري.

ياده کمېټه دشمالي اتلانتيک شورا تر مستقيمې قوماندې لاندې فعاليت کوي او د دفاعي پاليسۍ جوړونې کمېټې او د اټومي پرواګرام ډلې سره نږدې همکاري لري او همدا راز د ستراتېژيکو طرحو او پلانونو د جوړونې په برخه کې پوځي کمېټې ته د اړتيا وړ کارپوهان او ماهرين په واک کې ورکوي.

د اروپا متحده قوماندانۍ، د اتلانتيک متحده قوماندانۍ او د امريکا او کاناډا د پاليسۍ جوړونې ډله هم د ناټو په پوځي کمېټه کې شاملې برخې دي.

همدا راز یاده کمېټه څو نورې فرعي کمېټې هم لري. لکه د سیاسي چارو کمېټه، د سمندري همکاریو کمېټه، د هوایي دفاع کمېټه، د پوځي دفاع کمېټه او د علمي چارو کمېټه.
د امریکا متحده ایالتونو په ۱۹۶۰ لسیزه کې د (انعطاف منونکې غبرګون) په نوم خپله نوې ستراتېژي اعلان کړه چې له مخې یې له اروپایي هېوادونو څخه ددغه هېواد پوځي ملاتړ او همکاري محدوده شوه. یاده ستراتېژي د مایک نامارا د طرحې له مخې جوړه شوه.
فرانسه د امریکا ددې ستراتېژۍ په غبرګون کې په ۱۹۶۶ کال کې د ناټو پوځي کمېټې څخه ووتله او همدارنګه له خپل هېواد څخه یې د ټولو بهرنیو ځواکونو د ژر تر ژره وتلو غوښتنه وکړه. خو له دې سره سره بیا هم، فرانسې په سیاسي او امنیتي برخو کې د ناټو سازمان سره خپلو همکاریو ته دوام ورکړی دی.

ختیځ لور ته د ناټو پرمختګ او د رول بدلون

د شوروي اتحاد او وارسا تړون په ړنګېدو سره، د ناټو موجودیت او اړتیا تر پوښتنې لاندې راغی. که څه هم ډېری خلکو د ناټو د منځه تلو فکر کاوه، خو دغه سازمان د نوي تعریف او نویو موخو په ټاکلو سره خپل موجودیت وساته او ددې ترڅنګ یې له خپلو ټاکلو پولو څخه هاخوا د پراختیا هڅې هم پیل کړې.
ناټو نویو نړیوالو شرایطو ته په پام سره او له نویو امنیتي ګواښونو او ننګونو سره د مبارزې په برخه کې لکه تروریزم، راډیکالیزم، مخدره توکي، عام وژنه، د بشري حقونو ملاتړ، د ډلیزو وژنو د وسلو مخنیوی، قومي او نژادي اختلافونه، سازمان شوي جرمونه، غیر قانوني کډوالي او د نورو مسایلو په اړه د خپلو فعالیتونو نوی تعریف وړاندې کړی او د خپلو فعالیتونو لمن یې له اتلانتیک څخه بهر د نړۍ نورو برخو ته هم غځولې ده.
دغو بدلونونو د ناټو د کار ماهیت بدل کړ او ناټو ته نوی ماموریت ور په غاړه شو چې له دې جملې کولی شو د ډیموکراسۍ تحقق، د نړیوالې سولې ټینګښت، بشردوستانه فعالیتونه او د مدیریت د بحران کنټرول ته اشاره وکړو.
د ناټو د پراختیا یو بل لامل هم د هغو نیمګړتیاوو پایله ده، چې د ملګرو ملتونو د منشور د اجرائیوي ضمانت د نشتوالي له امله رامنځته شوې دي.
د ملګرو ملتونو د منشور د اووم څپرکي له مخې اقدامات تل له ستونزو او کشمکشونو سره مخ شوي دي، چې له همدې امله د ملګرو ملتونو سازمان اړ دی ترڅو د خپل یوه پوځي مټ او ملاتړي په توګه د نړیوالې سولې او امنیت په ټینګښت کې د ناټو رول او اړتیا ته غاړه کېږدي.
ختیځ لور ته د ناټو د پرمختګ مهم اهداف:
- په ختیځه اروپا کې د امنیت او ثبات ټینګول

- د نوي رول ادا او له ترون څخه د زياتو مسوليتونو ترسره كول
- د سيمه ييزو او نړيوالو بحرانونو د مديريت كنترول
- د سازمان د امنيتي حوزې پراختيا او د يوه زبرځواک په توګه د ناټو په څنګ کې د روسيې مهاررول او مخنيوی

ختيځ لور ته د ناټو د پرمختګ په برخه کې، ياد سازمان د سيمه ييزې همکارۍ د پراختيا په موخه خپلو ګاونډيو او له اتلانتيک حوزې څخه بهر له نورو هېوادونو سره ګډې طرحې او پلانونه په لاره اچولي دي، چې مهم يې په لاندې ډول دي:

- د سولې ګډه طرحه (partnership for peace): ددې طرحې له مخې د ناټو غړو او نورو هېوادونو ترمنځ د همکاريو د لا پراختيا په موخه پر دوه اړخيزه اړيکو ټينګار شوی دی.

ياده طرحه له ۱۹۹۴ کال راهيسې پلي شوې ده او د طرحې هر برخه وال کولی شي چې په ناټو کې خپل ګډون لا پراخ کړي.

دا پروګرام د اروپا- اتلانتيک ګډې شورا د عملياتي رکن په توګه دنده ترسره کوي.

هغه هېوادونه چې په دې پروګرام کې برخه لري: روسيه، اوکراين، بلاروس، تاجکستان، ازربايجان، ارمنستان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرغېزستان، ګرجستان، مولداويا، البانيا، کرواشيا، مقدونيا، مونټي نګرو، بوسنيا، سربستان، اتريش، سويډن، سويس، فنلنډ او ايرلنډ، چې ټولټال ۲۳ هېوادونه په کې شامل دي.

- د اروپا اتلانتيک د مشارکت شورا (Euro- atlantic partnership): په ختيځه اروپا او د ناټو غړو هېوادونو په پولو کې د امنيت او ثبات او د ناټو ۲۲ اصلي غړو او د طرحې د برخه والو ترمنځ د همغږۍ او مشورې په موخه د اروپا- اتلانتيک د مشارکت شورا جوړه شوې ده.

يادې شورا تر ۱۹۹۷ کال پورې د شمالي اتلانتيک د همکارۍ شورا (North atlantic cooperation council) په نوم فعاليت کاوه.

- د مديترانې خبرې (Mediterranian dialogue): ددې پروګرام له مخې د ناټو او د ۷ مديترانه يي هېوادونو لکه الجزاير، مصر، ټونس، مراکش، موريتانيا، اردن او اسرايلو ترمنځ د اړيکو ساتل دي، چې دغه بهير له ۱۹۹۴ کال څخه پيل شوی دی.

- د روسيې – ناټو شورا: روسيې او ناټو د هوکړې له مخې په ۱۹۹۷ کال کې ژمنه وکړه چې په سيمه او نړۍ کې د امن او ثبات او د ګډو ګټو د تحقق لپاره به دوه اړخيزه همکاري پراخه کړي.

په همدې موخه د روسيې – ناټو شورا جوړه شوه چې د ناټو او روسيې ترمنځ يې په اړيکو کې نوی باب پرانيست.

په ناټو کې د غړيتوب منلو پړاوونه **Intensified dialogue**

هغه هېوادونه چې غواړي د ناټو غړیتوب خپل کړي، لومړی باید له ناټو سره د تودو خبرو پړاو تېر کړي او له دې پروسې وروسته، نوماند هېواد ته بشپړ غړیتوب ورکول کېږي.
اوکراین او ګرجستان اوسمهال (۲۰۱۲) د تودو خبرو په پړاو کې دي او بشپړ غړیتوب يې نه دی ترلاسه کړی.
د انفرادي مشارکت د اقداماتو پلان Individval partnership action palns
ناټو په ۲۰۰۲ کال کې د پراګ په غونډه کې هغو هېوادونو سره د اړیکو او همکاریو یو مېکانیزم رامنځته کړ، چې په راتلونکي کې ناټو ته اغېزمن تمامېدای شي او ددې سازمان احتمالي غړي دي.
په یاد پلان کې هغه هېوادونه هم شامل دي چې نه غواړي د ناټو غړي شي، خو په ډیپلوماتیکو لارو چارو مکلف ګرځول شوي دي.
ددې پلان برخوال ګرجستان، اذربایجان، ارمنستان، بوسنیا، هرزګوینیا مونتېګرو، قزاقستان او مولداویا هېوادونه دي، چې دغه هېوادونه د مشارکت پلان په چوکاټ کې کولی شي ناټو سره اړیکې وساتي.

د ناټو نوی ستراتېژيک مفهوم

په ۱۹۹۹ کال کې د واشنګټن په سرمشریزه غونډه کې چې د ناټو د تأسیس له پنځه پنځوسمې کلیزې سره برابره وه، د کوزوو او بالکان ناورین، د ناټو پراختیا او د ناټو نوی ستراتېژيک مهفوم د غونډې د بحث موضوعات وو.
د ناټو نوي پوځي دوکتورین چې له مخې يې د دغه سازمان نوی ستراتېژيک مفهوم تصویب شو، د MC/400/2 رسمي سند په نوم وپېژندل شو او د ناټو لپاره يې درې اساسي لومړیتوبونه وټاکل:
د ناټو د اساسي موخو او امنیتي مسؤلیتونو مشخصول؛
د ډله ییزو وژنو د وسلو محدودول؛
د سولې لپاره ګډې هڅې؛

د ۲۰۰۱ کال د سیپټمبر له یولسمې وروسته د ناټو بدلونونه؛

د ۲۰۰۱ کال د سیپټمبر په ۱۱ د امریکا د نیویارک پر سوداګریز مرکز تر برید یوه ورځ وروسته ناټو په بروکسل کې بېړنۍ غونډه وکړه او پر امریکا يې دا تروریستي برید وغانده.
په یاده غونډه کې د لومړي ځل لپاره د شمالي اتلانتیک تړون د ۵ مې مادې له مخې چې د ناټو پر یوه غړي برید د سازمان پر ټولو غړو د برید په معنا بلل شوی او له تروریزم سره د مبارزې په موخه، پرېکړه وشوه چې د برید غچ به اخلي او القاعده به ځپي.

په افغانستان کې د ایساف په چوکاټ کې د ناټو حضور؛ په ۲۰۰۰ زېږدیز کال کې د ناټو د چټک غبرګون د ځواکونو جوړول؛ د امنیت شورا د **۱۵۴۲** نمبر پرېکړه لیک له مخې د عراق د امنیتي ځواکونو روزنه؛ په قطر او بحرین کې د ناټو د عامه اړیکو د دفتر پرانیستل او د سوډان دارفور سیمې ته د ناټو ځواکونو لېږل؛ د ۲۰۰۱ کال د سیپټمبر له یوولسمې وروسته د ناټو مهم فعالیتونه او بدلونونه دي چې له یوه پوځي سازمان څخه یوه نړیوال امنیتي سازمان ته د ناټو د بدلون ښکارندویي کوي.

دویمه برخه:

اسیایي او افریقایي سازمانونه

۱: د اېکو د اقتصادي همکاریو سازمان ECO

د اقتصادي همکاریو له سازمان یا (اېکو) څخه مخکې د سیمه ییزې پراختیا سازمان (RCD) فعالیت کاوه.

د سیمه ییزې پراختیا سازمان په **۱۹۶۴** کال کې د ترکیې، پاکستان او ایران په ګډون په استانبول ښار کې جوړ شو.

په یاد کنفرانس کې دریواړو هېوادونو د سیمه ییزې پراختیا، سولې او ثبات په برخه کې پر سیمه ییزې همکارۍ ټینګار وکړ.

د کنفرانس په پای کې یو پرېکړه لیک خپور شو چې مهم ټکي یې په لاندې ډول وو:

۱- د غړو هېوادونو ترمنځ د سوداګریزو تړونونو له لارې د ازادې راکړې ورکړې اسانتیا برابرول

۲- د غړو هېوادونو ترمنځ د همکارۍ په موخه د سوداګرۍ خونو جوړول

۳- په سیمه ییزه کچه د هوایي چلند پراختیا

۴- د بېړۍ چلونې د چارو پراختیا

۵- د توریزم پراختیا

۶- د ګډو اقتصادي او صنعتي طرحو جوړول

د سیمه ییزې پراختیا سازمان (RCD) شپږ اصلي څانګې او اووه فرعي کمېټې لرلې. اصلي څانګې عبارت وې له:

۱- د وزیرانو شورا ۲- د پالیسۍ جوړونې شورا ۳- د همغږۍ کمېټه**۴**- فني کمېټې **۵**- د قایم مقام شورا **۶**- سکرتریت.

فرعي کمېټه:

۱- د سوداګرۍ چارو کمېټه
۲- د نفتي او صنعتي چارو کمېټه
۳- د کرنیزو چارو کمېټه
۴- د فني همکاریو او اداري علومو کمېټه
۵- د توریزم او اطلاعاتو کمېټه
۶- د کلتوري چارو کمېټه
۷- د لېږد رالېږد کمېټه

د (ار سي ډي) د کړنو په اړه باید ووایو، لکه څنګه چې غړو هېوادونو د څو اړخیزه توافقاتو پر اساس ژمنه کړې وه، څومره چې لازمه وه د سوداګریزې راکړې ورکړې کچه لوړه نه شوه بلکې ډېره کمه وه چې بالاخره دغه چاره یوازې تر سوداګریزو اړیکو پورې محدوده پاتې شوه.
یاد سازمان د صنعتي او کرنیزو پروژو د پلي کېدا په پړتله، په سیاسي، فرهنګي، روغتیایي او علمي برخو کې ډېرې لاسته راوړنې لرلې.
که څه هم (آر سي ډي) سازمان په ۱۳۵۹ هجري شمي کال کې رنګ شو، خو د پاکستان، ایران او ترکیې ترمنځ همکاري په خپل حال پاتې شوه ،چې د بېلابېلو سیاسي او اقتصادي دلایلو له امله دغه همکاري نوره هم پراخه شوه.
د (سي آر ډي) سازمان تر رنګېدا وروسته، په ۱۳۶۳ کال د ترکیې، پاکستان او ایران له خوا د اقتصادي همکاریو سازمان(ECO) تأسیس شو.
په لومړیو کې په سازمان کې د غړو ترمنځ اړیکې د بهرنیو چارو د مرستیالانو په کچه وې، خو په ۱۹۷۶ کال کې دغه اړیکې د یوه پروتوکول له مخې د بهرنیو چارو وزیرانو کچې ته لوړې شوې.
د اېکو سازمان لومړنۍ سرمشریزه غونډه په ۱۹۹۲ کال په تهران کې جوړه شوه. یاده غونډه له ډېر ارزښت څخه برخمنه وه، ځکه د مرکزي اسیا یو شمېر هېوادونه چې تازه خپلواک شوي وو، له دې سازمان سره یو ځای شول.
د تهران غونډې مهمې پرېکړې:
۱- د اېکو سازمان پراختیا او پیاوړتیا
۲- د ازربایجان، ترکمنستان، تاجکستان، ازبکستان او قرغېزستان غړیتوب
۳- د جمو کشمیر خلکو له حقونو څخه دفاع
۴- د افغانستان د شخړې سیاسي حل لاره
د ژباړن یادښت: په پورتني مطلب کې د افغانستان هغې شخړې ته اشارې شوې، چې په ۹۰ یمه میلادي لسیزه کې له افغانستان څخه د شوروي پوځونو له وتو او د ډاکټر نجیب الله د واکمنۍ تر رنګېدو وروسته د جهادي تنظیمونو ترمنځ د کورنۍ جګړې له امله رامنځته شوې وه.

۵- د غړو ترمنځ د سوداګرۍ په برخه کې اسانتیاوې
۶- د کرنې، انرژۍ، صنعت او د ټرانسپورټ پراختیا
دویمه سرمشریزه غونډه په ۱۹۹۳ کال کې د لسو غړو هېوادونو په ګډون د ترکیې په پلازمېنه استانبول جوړه شوه.
د سوداګرۍ، انرژۍ، کرنې، توریزم او چاپېریال ساتنې پراختیا او همدغه راز د غړو هېوادونو له خوا د اسلامي بانک د جوړېدا ملاتړ او له نورو سازمانونو سره نږدې اړیکې؛ ددغې غونډې د بحث مهم موضوعات وو.
درېیمه غونډه په ۱۹۹۳ کال د پاکستان په پلازمینې اسلام اباد کې پر لاره واچول شوه.
د غونډې پایله:
۱- په ترکیه کې د تجارت او پراختیا بانک پرانیستل
۲- د اېکو بیمې شرکت جوړول
۳- د تجارتي ټرانزیټ تړون لاسلیکول
۴- د اېکو د فرهنګي ځانګې جوړول
۵- د اېکو د علمي ځانګې جوړول
۶- د ملګرو ملتونو د پراختیا (UNDP) او د مخدره توکو د مخنیوي (UNCDP) سازمانونو د هوکړه لیکونو لاسلیکول
۷- د سازمان د غړو هېوادونو ترمنځ د ویزې په ورکړه کې د اسانتیا رامنځته کول
څلورمه غونډه په ۱۹۹۶ کال کې په ترکمنستان کې جوړه شوې وه.
پنځمه غونډه په ۱۹۹۸ کال کې د قزاقستان په الماتا کې جوړه شوه چې په ترڅ کې یې د اېکو سازمان د بنوونیزې مؤسسې منشور په کې لاسلیک شو.
شپږمه غونډه په ۲۰۰۰ کال کې په تهران کې جوړه شوه او غړو هېوادونو یو ځل په خپلو کې پر اقتصادي، علمي، کلتوري او سیاسي همکاریو ټینکار وکړ.
اوومه غونډه په ۲۰۰۴ کال کې د تاجکستان په پلازمېنه دوشنبې کې جوړه شوه چې له مخې یې د اېکو د ازادې سوداګرۍ د سیمې جوړولو هوکړه لیک لاسلیک شو.
اتمه غونډه په ۲۰۰۶ کال کې د ازربایجان په پلازمېنه باکو کې جوړه شوه. په دې غونډه کې هم غړو هېوادونو یو ځل بیا په بېلابېلو برخو کې پر همکاریو ټینګار وکړ.
د اېکو سازمان جوړښت:
افغانستان په ۱۳۷۱کال کې د دغه سازمان غړیتوب ترلاسه کړ. د اېکو اوسني غړي عبارت دي له: افغانستان، ایران، پاکستان، ترکیه، تاجکستان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرغزستان او اذربایجان.

۱- د وزیرانو شورا (د سازمان تر ټولو عالي ارګان) ۲- قایم مقامه شورا ۳- د پلان او پالیسۍ جوړونې شورا ۴- فني کومېټې (تجارتي، صنعتي، تخنیکي، د ټرانسپورټ، اړیکو، کرنې، علمي، فرهنګي او د انرژۍ کمېټې). ۵- سکرتریت.

۲- افریقایي ټولنه African union

افریقایي ټولنه په ۲۰۰۱ کال کې د افریقا د یووالي سازمان او د افریقا اقتصادي ټولنې د یوځای کېدو په پایله کې رامنځته شوه. د یادې ټولنې مرکز د ایتوپیا په پلازمېنې ادیس بابا کې موقعیت لري.

د افریقایي ټولنې تاریخ د افریقایي دولتونو ټولنې ته ورګرځي چې په پیل کې د یوه کنفرانس په کچه وه او دغه کنفرانس د غنا د وخت ولسمشر قوام نکرومه په نوبت په ۱۹۲۰ لسیزه کې جوړ شوی و.

له دې وروسته د افریقا د یووالي په موخه بل ګام په ۱۹۶۳ کال کې د ایتوپیا د وخت ولسمشر هایله سلاسي په هڅو د افریقا د یووالي ټولنې جوړول و.

د یاد سازمان د جوړېدو اصلي موخه له افریقایي ولس څخه ملاتړ او د هغوی سیاسي ازادي وه، چې دا مهال لا د اروپایي هېوادونو د استعمار او ښکېلاک په بند کې وو.

دغه راز د افریقا د یووالي ټولنې بله موخه، پر یوه سیاسي مرکز د ټولو افریقایي هېوادونو راټولول او متحد کول وو.

په ۲۰۰۲ کال کې د افریقا د یووالي سازمان پر اساسنامې له سره کتنه وشوه او په همدې کال کې د یوې غونډې په ترځ کې چې د سویلي افریقا په دوربان ښار کې جوړه شوې وه، د همدې سازمان او د افریقا د اقتصادي ټولنې د اتحاد په پایله کې افریقایي ټولنه تأسیس شوه.

دغه ټولنه له مراکش پرته ۵۳ افریقایي غړي هېوادونه لري.

افریقایي ټولنه په لاندې پنځه اصولو ولاړه ده:

۱- د غړو هېوادونو بشپړه برابري

۲- د نورو په کورنیو چارو کې نه لاسوهنه

۳- د افریقایي هېوادونو ټاکلو پولو ته درناوی او نه بدلون

۴- د خبرو، منځګړیتوب او جوړجاړي له لارې د افریقایي هېوادونو ترمنځ د ستونزو سوله ییز حل

۵- د افریقایي هېوادونو لپاره د سیمه ییزو ځانګړنو ټاکل او د همکارۍ په موخه د سیمه ییزو جوړښتونو رامنځته کول.

دغه ټولنه د خپلو اوږد مهاله پلانونو په لړ کې په پام کې لري چې د افرو (Afro) په نوم ګډ افریقایي پولي واحد او د افریقا له لویې وچې څخه د دفاع په موخه ځانګړی پوځ جوړ کړي.
د افریقایي ټولنې جوړښت:
۱- مشرتابه شورا: د ټولنې تر ټولو ستر رکن دی چې په کال کې یو ځل غونډه کوي.
تر دې مهاله نهه کنفرانسونه جوړ شوي دي:
- د دوربان کنفرانس- سویلي افریقا(۲۰۰۲)
- ماپوټو- موزامبیک (۲۰۰۳)
- ادیس بابا- ایتوپیا (۲۰۰۴)
- ابوجا –نیجریا (۲۰۰۵)
- سیرت –لیبیا (۲۰۰۵)
- خرطوم – سوډان (۲۰۰۶)
- بانجول –ګامبیا (۲۰۰۶)
- ادیس بابا- ایتوپیا (۲۰۰۷)
- اکراغنا (۲۰۰۷)
دې ټولنې تر اوسه دوه ځلې ځانګړې غونډې هم جوړې کړې دي، چې لومړۍ غونډه یې په افریقا کې د بې وزلۍ د له منځه وړلو په موخه په ۲۰۰۴ کال په لیبیا کې جوړه شوې وه.
دویمه غونډه یې د اصلاحاتو په موخه په ۲۰۰۵ کال په ایتوپیا کې جوړه شوه.
۲- د وزیرانو شورا: دغه شورا د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو څخه جوړه شوې ده چې په کال کې دوه ځلې غونډه کوي.
د شورا اصلي دنده د مشرتابه کنفرانس لپاره د بحث وړ موضوعاتو په ګوته کول او په ډاګه کول دي او دغه راز د مشرتابه کنفرانس د پرېکړو پلي کول او د افریقایي هېوادونو ترمنځ د ستونزو او شخړو سوله ییز حل هم د وزیرانو شورا له واکونو څخه دي.
۳- سکرتریت: سکرتریت په سر کې یو منشي لري او منشي د ټولنې د اداري چارو مشري پرغاړه لري.
ټاکل شوې چې افریقایي ټولنه په راتلونکي کې خپل تشکیلات پراخ کړي او یو شمېر نورې ځانګې هم جوړې کړي چې دغه ځانګې په لاندې توګه اټکل شوې دي:
۱- افریقایي پارلمان
۲- د افریقایي ټولنې اسامبله
۳- د افریقایي ټولنې کمېسیون
۴- افریقایي محکمه

۵- اجرایوي شورا
۶- د استازو کمېټه
۷- د سولې او امنیت شورا
۸- اقتصادي، ټولنیزه او فرهنګي شورا
۹- فني او تخصصي کمېټه
۱۰- مالي مؤسسې
۱۱- د بشري حقونو مؤسسې

د شا نګهای د همکارۍ سازمان shanghai cooperation organization

شانګهای سازمان په ۲۰۰۱ کال کې د چین، روسیې، قزاقستان، قرغېزستان، ازبکستان او تاجکستان هېوادونو له خوا د ګډو امنیتي، اقتصادي او فرهنګي همکاریو په موخه جوړ شوی دی.

شانګهای سازمان په حقیقت کې د (شانګهای **۵** ډلې) ترکیب دی، چې په **۱۹۹۲** کال کې د چین، روسیې، قزاقستان، قرغېزستان او تاجکستان ترمنځ د خپل منځي باور د پیاوړتیا په موخه د یوه تړون له مخې رامنځته شوې وه.

یادو هېوادونو په **۱۹۹۷** کال کې په مسکو کې بله غونډه وکړه چې په ترڅ کې یې په سرحدي پولو کې د پوځیانو د کمولو په موخه یو هوکړه لیک لاسلیک کړ.

خو په ۲۰۰۱ کال کې له دې تړون سره د ازبکستان په یوځای کېدو سره د شانګهای د همکارۍ سازمان په نوم ونومول شو.

چین، روسیه، تاجکستان، ازبکستان، قزاقستان او قرغېزستان د شانګهای تړون اصلي او بنسټګر غړي دي او افغانستان، هند، ایران، پاکستان او منګولیا څارونکی غړیتوب لري.

افغانستان په ۲۰۱۲ کال کې د شانګهای څارونکی غړی شو، افغانستان ته د غړیتوب له ورکړې وروسته د چین د بهرنیو چارو وزارت وویل چې د افغانستان امنیت او ثبات د سیمې لپاره مهم دی او تمه ده چې افغانستان به د ناظر غړیتوب په ترلاسه کولو سره په سیمه کې د امنیت او ثبات لپاره خپلې هلې ځلې ګړندۍ کړي.

د شانګهای سازمان موخې:
۱- په سیاسي، اقتصادي، سوداګریزو او پوځي چارو کې د همکارۍ پیاوړتیا
۲- د غیر قانوني کړنو، تروریزم، بېلتون پالنې او د غیر قانوني کډوالۍ پرورانديې ګډه مبارزه
۳- د هېوادونو واکمنۍ ته درناوی
۴- د بالسټیک ضد توغندیو تړون ته درناوی

۵- د سيمې امنيت

دغه سازمان دوه ډوله جوړښت لري، چې لومړى يې د سازمان د غونډو مېکانيزم دى او بل دايمي ځانګې دي لکه:

۱- د دولتونو د مشرانو شورا (لومړي وزيران)

۲- د بهرنيو چارو وزيرانو شورا

۳- د ملي اژانسونو د مشرانو غونډه (تر اوسه د شانګهاى سازمان د دفاع، اقتصاد، سوداګرۍ، ټرانسپورټ او فرهنګ وزيرانو او د امنيتي چارواکو لکه کورنيو چارو وزيرانو، لوى څارنوالان او د غړو هېوادونو مرستندويه سازمانونو مشرانو غونډې ترسره شوې دي).

۴- ملي همغږۍ کوونکې شورا

۵- سکرتريت

۶- د ترهګرۍ پر وړاندې د مبارزې سيمه ييز مرکز

چين او روسيه د تړون مهم او برجسته غړي دي او پر نړۍ کې د امريکا د نفوذ مخنيوى د سازمان اساسي موخه ده.

د شانګهاى سازمان سياسي دريځونه، لکه په ۲۰۰۵ کال کې د يوه ټاکلي مهالوېش له مخې د شانګهاى له غړو هېوادونو څخه د امريکايي ځواکونو د وتلو غوښتنه او د ترهګرۍ ضد ګډو پوځي تمرينات سبب شوي، چې دغه سازمان د ختيځ ناټو په نوم ياد شي.

د سوېلي اسيا د سيمه ييزې همکارۍ سازمان (سارک)

South asia association for regional cooperation

د سوېلي اسيا د سيمه ييزې همکارۍ سازمان د جوړېدو وړانديز په ۱۹۷۰ لسيزه کې د بنګله دېش د ولسمشر ضيانور رحمان له خوا وشو.

د بنګله دېش دغه وړانديز په ۱۹۸۳ کال کې د کولمبو په غونډه کې د هند، پاکستان او سريلانکا له هرکلي سره مخ شو.

د همدې کال په اګست مياشت کې د نوي ډيلي په سرمشريزه کې د بنګله دېش، سريلانکا، هند، پاکستان، نيپال، مالديف او بوتان هېوادونو له خوا د سارک سازمان د جوړېدو اعلاميه لاسليک شوه او غړو هېوادونو هوکړه وکړه چې په لاندې پنځو برخو کې به ګډه همکاري کوي:

۱- دکرنې او کليوالو سيمو پراختيا، ۲- اړيکې، علم، ټکنالوژي او هوا پېژندنه

۳- خلکو ته روغتيايي خدمات ۴- ټرانسپورټ ۵- د انساني سرچينو لوړول.

افغانستان په ۲۰۰۵ کال کې د سارک سازمان څارونکى غړى شو او په ۲۰۰۷ کال کې يې بشپړ غړيتوب ترلاسه کړ.

امریکا په ۲۰۰۵ او چین په ۲۰۰۷ کال کې او دغه راز جاپان، سویلي کوریا او اروپایي ټولنه هم په سارک کې څارونکي غړي شول.
د سارک سازمان جوړښت ډېر ساده دی او یوازې د غړو هېوادونو د مشرانو او بهرنیو چارو وزیرانو په کچه یو کنفرانس او همدا راز یو سکرتریت لري، چې د نیپال په کټمندو ښار کې دی.
د سارک سازمان په اولسمه سرمشریزه کې د غړو هېوادونو ترمنځ یو هوکړه لیک لاسلیک شو، چې له مخې یې په سیمه کې په ګمرکي تعرفو کې کموالی راغی.
همدا راز د سارک په دولسمه سرمشریزه کې چې په ۲۰۰۴ کال په اسلام اباد کې جوړه شوې وه، د سویلي اسیا د ازادې سوداګرۍ تړون (سفټا) لاسلیک شو او په ۲۰۰۷ کال کې د اجرا وړ وګرځېد.
په ۲۰۰۵ کال کې غړو هېوادونو د یوه پولي صندوق پر جوړولو هم هوکړه وکړه او د صندوق د چارو د پرمخ بیولو لپاره د یوې ځانګړې مالي ځانګې د جوړولو وړاندیز وشو.
دغه راز په ۲۰۰۵ کال کې غړو هېوادونو هوکړه وکړه چې د ۲۰۱۵ کال ترپایه د سارک د غړو هېوادونو ټول صادرات به په ګمرکي معافیت کې شامل کړي.
د سارک د غړو هېوادونو په مخ کې پرتې ننګونې:
۱- جمو او کشمیر پر سر د هند او پاکستان ترینګلې اړیکې
۲- د هند او بنګله دېش ترمنځ د کینک رود د اوبو د وېش پر سر ستونزه
۳- د تامیل پړانګانو د بېلتون پاله غورځنګ پر سر د هند او سریلانکا ستونزه
۴- د نفوسو زیاتوالی، اقتصادي کمزوري او د منابعو نشتوالی
۵- په سازمان کې د رایې اچونې ډول چې د رایو په اتفاق ترسره کېږي او دغه چاره د سازمان پرېکړې له خنډ سره مخ کوي.

د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنه (ASEAN)

Asociation of southeast asia nations

دغه ټولنه د مالیزیا، فلپین، اندونیزیا، تایلنډ او سنګاپور هېوادونو له خوا د ۱۹۶۷ کال د اګست په اتمه د تایلند په بنکاک ښار کې پرانېستل شوه.
وروسته بروني دارالسلام په ۱۹۸۴ کال کې، ویتنام په ۱۹۹۵، لاووس او میانمار په ۱۹۹۷ کال او کامبوج په ۱۹۹۹ کال کې له دې ټولنې سره یو ځای شول.
د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې موخې د بنکاک په اعلامیه کې داسې بیان شوې دي:
د ګډو همکاریو پراختیا او په اقتصادي، ټولنیزو، فرهنګي، فني او څېړنیزو برخو کې متقابلې مرستې.

په یاده اعلامیه کې د چاپېریال ساتنې او د بشري حقونو او ډیموکراسۍ د تحقق په برخه کې د غړو هېوادونو ترمنځ پر همکارۍ هم ټینګار شوی دی.
یاده ټولنه د دولتي تشکیلاتو او د یو لړ غیر انتفاعي تشکیلاتو لرونکې ده.
په دولتي تشکیلاتو کې یې د دولتونو د مشرانو او بهرنیو چارو وزیرانو غونډې شاملې دي.
د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنه ځیني کاري کمېټې هم لري.
د **Asean** غونډې: د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې سرمشریزې غونډې په کال کې یو ځل په یوه غړي هېواد کې جوړېږي او پر سیمه ییزو موضوعاتو خبرې اترې کوي. غونډې معمولاً درې ورځې وخت نیسي او د کار طرزلعمل یې داسې دی چې غړي هېوادونه لومړی د مشرانو په کچه یوه غونډه جوړوي او وروسته دغه مشران د ټولنې د سیمه ییزې اسامبلې د بهرنیو چارو له وزیرانو سره ګډه غونډه جوړوي.
د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې سیمه ییزه مجمع: دغه مجمع په ۱۹۹۴ کال کې له ۲۷ غړو هېوادونو څخه جوړه شوې ده، چې لس یې په خپله د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې غړي دي او پاتې نور یې د بنګله دېش، کاناډا، چین، امریکا، اروپایي ټولنه، هند، جاپان، سویلي کوریا، شمالي کوریا، منګولیا، پاکستان، نوی زیلاند، روسیه، ختیځ تیمور، پاپواګوینیا او سریلانکا دي.
د یادې مجمع اساسي موخه د اسیایي او پاسفیک هېوادونو ترمنځ په بېلابېلو برخو کې د همکاریو پراختیا ده.
د اروپا- اسیا غونډه: د اروپایي ټولنې او د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې ترمنځ د غیر رسمي خبرو یو بهیر دی، چې په ۱۹۹۶ کال کې پیل شوی دی.
اېشن (**Asean**) جمع درې: دا د اېشین ټولنې د غړو او د چین، جاپان او جنوبي کوریا د هېوادونو ترمنځ غونډه ده چې د خپل منځي اړیکو د پراختیا په موخه ترسره کېږي او د اېشین جمع درې غونډې په نوم یادېږي.
د اېشین- روسیې غونډه (**Asean – Russia summit**): د اېشین ټولنې مشرانو او روسیې ترمنځ هر کال یو ځل غونډه دایرېږي چې د بېلابېلو موضوعاتو په اړه په کې بحث کېږي. ټاکل شوې ده چې د امریکا متحده ایالتونو سره هم دې ته ورته یو پلان عملي شي.
د ختیځې اسیا غونډه (**East asia summit**): یوه بشپړه اسیایي غونډه ده چې د ختیځې اسیا او د اېشین سیمې د شپاړسو هېوادونو له خوا په کال کې یو ځل جوړېږي.
روسیې په ۲۰۰۵ کال کې دې غونډې ته د ګډون وړاندیز وکړ او اوسمهال څارونکی غړیتوب لري.
دا غونډه په کال کې یو ځل د اېشین له سرمشریزې وروسته دایرېږي.

د اپشین سر ناسته (Asean cer meeting): د اپشین د غړو هېوادونو او استرالیا او نوي زیلنډ ترمنځ خبرې د اپشین – سر ناستې په نوم یادېږي.

د اپشین د ازادې سوداګرۍ سیمه (افتا)

د اپشین ټولنې د غړو ترمنځ د تجارتي او ګمرکي تعارفو د له منځه وړلو په موخه په ۱۹۹۲ کال کې د سینګاپور تړون لاسلیک شو.

خو د سویل ختیځې اسیا د ملتونو ټولنې غړو د تړون ځیني مادې ونه منلې او یوازې یوه برخه یې ومنله.

د اپشین د خلاصې فضا تړون Asean open sky agreement

دغه طرحه چې د اپشین د غړو هېوادونو ترمنځ د ازاد هوایي تګ راتګ په موخه وړاندې شوې وه، د غړو هېوادونو د ټرانسپورټ وزیرانو له خوا په ۲۰۰۳ کال کې د میانمار په غونډه کې لاسلیک شو او په ۲۰۰۹ کال کې د اجرا وړ وګرځېد.

د یاد تړون له مخې لومړی یوازې د غړو هېوادونو د پلازمېنو د ښارونو ترمنځ ازاد هوایي تګ راتګ ته اجازه ورکړل شوې وه، خو له ۲۰۱۵ څخه وروسته نور ښارونه هم په کې راځي.

د فارس خلیج د همکارۍ شورا Persian gulf coopertation council

د فارس خلیج د همکارۍ شورا د شپږو خلیج هېوادونو عربستان، کویټ، قطر، بحرین، عمان او متحده عربي اماراتو له خوا په ۱۹۸۰ کال کې د طایف کنفرانس په څنډه کې د یوې غیر رسمي ناستې په ترځ کې یې بنسټ کېښودل شو.

د فارس خلیج د همکارۍ شورا موخې:

- د داخلي نا امنیو په وړاندې د غړو متقابله همکاري او مرسته
- د بهرنیو ګواښونو پر وړاندې د غړو ګډه همکاري او مرسته
- په فارس خلیج کې د امنیت د ټینګښت لپاره هلې ځلې
- د غړو هېوادونو په بهرني سیاست کې همغږي
- د غړو هېوادونو په دفاعي سیاست کې همغږي
- اقتصادي همکارۍ
- د غړو ترمنځ د ګډ بازار رامنځته کول
- په صنعتي چارو کې همغږي
- په ټولنیزو او فرهنګي چارو کې همکاري

۱- عالي شورا: عالي شورا د شپږو غړو هېوادونو له مشرانو څخه جوړه ده چې په کال کې دوه ځلې غونډه کوي. شورا یو کمېسیون لري چې د ستونزو او اختلافونو د حل په موخه فعالیت کوي.
۲- د وزیرانو شورا: د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو تشکیل شوې ده، چې په هرو درېو میاشتو کې یو ځل غونډه کوي. د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو څخه پرته، نور وزیران هم کولی شي په غونډو کې برخه واخلي.
۳- سکرتریت: د سکرتریت په رأس کې منشي ځای لري او مرکز یې د سعودي عربستان په پلازمېنه ریاض کې دی.
۴- تخصصي کمېسیونونه: د فارس خلیج د همکارۍ شورا بېلابېل تخصصي کمېسیونونه لري چې مهم یې په دې توګه دي: د اقتصادي او ټولنیزې پالیسۍ جوړونې کمېسیون، د مالي، اقتصادي او سوداګرۍ د همغږۍ کمېسیون، د صنعتي همکاریو کمېسیون، د نفتي پالیسو کمېسیون او د فرهنګي او ټولنیزو پالیسو کمېسیون.
که څه هم د فارس خلیج د همکارۍ شورا د جوړېدو اصلي موخه د غړو ترمنځ اقتصادي همکاري ده، خو د سیمې امنیت او ثبات د دې شورا له مهمو لومړیتوبونو څخه دي.
په ۱۹۸۱ کال کې د شورا د غړو ترمنځ د اقتصادي همکاریو یو هوکړه لیک لاسلیک شو چې د ګمرکي محدودیتونو لرې کول، ګډه بهرنۍ سوداګري او د نفتي او صنعتي پالیسۍ همغږي کول د یاد هوکړه لیک اصلي موضوعات دي.
د بهرنیو امنیتي ګواښونو پر وړاندې د دیارلس زره کسیز چټک غبرګون ځواکونو جوړول، د فارس خلیج د همکارۍ شورا له مهمو هڅو څخه ګڼل کېږي.

د ګډو ګټو خپلواک هېوادونه Commonwealth of independent

د شوروي اتحاد له ړنګېدو وروسته روسیې، اوکراین او بلاروس په ۱۹۹۱ کال کې د بلاروس په برېسټ ښار کې د دغه سازمان هوکړه لیک لاسلیک کړ او اعلان یې وکړ چې دا یوه نوې ټولنه ده، چې د پخواني شوروي اتحاد د جمهوریتونو په ګډون ټول هېوادونه کولی شي چې د دې ټولنې غړي شي.
د ۱۹۹۱ کال د ډسمبر په ۲۱ د پخواني شوروي اتحاد د نهو هېوادونو مشرانو (روسیې، اوکراین، بلاروس، تاجکستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغېزستان، ارمنستان او ترکمنستان) د قزاقستان په الماتا ښار کې د ګډو ګټو خپلواکو هېوادونو منشور لاسلیک کړ، چې په لومړي سر کې دغه تړون په دو- فاکتو ډول په تصویب ورسېد.
په یاد تړون کې راغلي، چې ټول غړي هېوادونه د خپلواک او د ملي واکمنۍ لرونکي دي.

ایستونیا، لاتویا او لېتوانیا په ټولنه کې له غړیتوب څخه ډډه وکړه، خو ازربایجان او ګرجستان په ۱۹۹۳ کال او مولداویا په ۱۹۹۴ کال کې له تړون سره یو ځای شول.

د ګډو ګټو د خپلواکو هېوادونو د سازمان جوړښت:

د دولتونو د مشرانو شورا، د بهرنیو چارو د وزیرانو شورا، د دفاع وزیرانو شورا، د سرحدي ځواکونو د قوماندانانو شورا، اقتصادي شورا، د غړو هېوادونو د دایمي استازو شورا، اجرایوي کمېټه او د پوځي همکاریو د همغږۍ مرکز چې د ګډو ګټو خپلواکو هېوادونو د وسلوالو ځواکونو د لویې قوماندانۍ په توګه په ۱۹۹۲ کال کې جوړ شوی دی.

د بین المجالس غونډه چې د یوه مشورتي بنسټ په توګه په ۱۹۹۲ کال کې د غړو هېوادونو د پارلمانونو له استازو جوړې شوې ده، په کال کې دوه ځلي د روسیې په سنټ پیټرزبورګ کې غونډه کوي.

د بین المجالس غونډه همدغه راز په حقوقي، اقتصادي او مالي، سیاسي، ټولنیز، بشري حقوق، چاپېریال ساتنې او طبیعي زېرمو، امنیتي، دفاعي، فرهنګي، علمي او اطلاعاتي برخو دایمي کمېسیونونه لري.

ددې سازمان سکرتریت په بلاروس هېواد کې موقعیت لري چې یو اجرایوي منشي یې په رأس کې قرار لري او منشي د ټولو اداري چارو مسؤلیت پر غاړه لري.

د غړو هېوادونو ترمنځ د اقتصادي همکاریو په موخه بېلابېل اژانسونه هم جوړ شوي دي.

د ۲۰۰۳ او ۲۰۰۵ کلونو ترمنځ په درې غړو هېوادونو (ګرجستان، اوکراین او قرغېزستان) کې د رنګینو انقلابونو په پایله کې لوېدیځ پلوه مشران واک ته ورسېدل، چې د ګډو ګټو خپلواکو هېوادونو سازمان یې له جدي ستونزو سره مخ کړ.

ګرجستان په ۲۰۰۶ کال کې د سازمان د دفاع وزیرانو له شورا څخه ووت. دغه راز ترکمنستان هم په ۲۰۰۵ کال کې خپل غړیتوب دویمي کچې (associate member) ته راټیټ کړ.

د ګډو ګټو خپلواکو هېوادونو ګډ امنیتي تړون CIS security treaty

ګډ امنیتي تړون د روسیې، ارمنستان، تاجکستان، ازبکستان، قرغېزستان او قزاقستان ترمنځ په ۱۹۹۲ کال په مې میاشت کې د ازبکستان په پلازمېنه تاشکند کې لاسلیک شو.

دغه تړون چې د پنځو کلونو لپاره لاسلیک شوی و، په ۱۹۹۹ کال کې یو ځل بیا د روسیې، بلاروس، تاجکستان، ارمنستان، قرغېزستان او قزاقستان له خوا د نورو پنځو کلونو لپاره تمدید شو او ځیني اصلاحات هم په کې راوستل شول. خو ازربایجان، ازبکستان او ګرجستان تړون تمدید نه کړ او له تړون څخه ووتل.

په ۲۰۰۲ کال کې د تړون په دريېم ځل تمديد کولو سره د غه تړون د ګډ امنيتي تړون سازمان تر کچې پراختيا وموندە. ازبکستان په ۲۰۰۶ کال کې بېرته له تړون سره يو ځای شو.

د اسيا – پاسفيک د اقتصادي همکاريو سازمان

Asia – pacific economic coopertation

په ۱۹۸۹ کال کې د استراليا لومړي وزير بای هوک د اسيا- پاسفيک په سيمه کې د اغېزمنو اقتصادي همکاريو غوښتنه وکړه.

په همدې اړه د استراليا، کاناډا، امريکا متحده ايالتونو، جاپان، سويلي کوريا، فلپين، اندونيزيا، ماليزيا، تايلنډ، سنګاپور، بروني دارلسلام او د نيو زيلند د بهرنيو چارو وزيرانو په استراليا کې د (اسيا- پاسفيک د اقتصادي همکاريو سازمان) بنسټ کېښود.

چين او هانګ کانګ په ۱۹۹۱، مکسيکو او نوی پاپو اګوينيا په ۱۹۹۳، چيلي په ۱۹۹۴، پيرو، روسيه او ويتنام په ۱۹۹۸ کال کې د دې سازمان غړي شول.

اپېک سازمان په کال کې يو ځل په سينګاپور کې سرمشريزه غونډه دايروي او د غونډې ګډونوال د کوربه هېواد له دود سره سم د ياد هېواد ملي جامې اغوندي.

د اپېک لومړنۍ غونډه په ۱۹۹۳ کال کې په واشنګټن کې جوړه شوه او په دې غونډه کې د سوداګريزو او ګمرکي محدوديتونو د کمولو په اړه بحث وشو.

د ۱۹۹۴ کال په سرمشريزه کې چې د اندونيزيا په بوګور کې جوړه شوې وه، د (بوګور اهدافو) په نوم د اپېک سازمان موخې په کې وټاکل شوې چې د سيمې اقتصادي ښېرازي، د ازادې پانګونې او سوداګرۍ په مټ د اقتصادي همکاريو پراختيا، اقتصادي اصلاحات او تر ۲۰۱۰ کاله پورې د صنعتي اقتصاد او تر ۲۰۲۰ کال پورې د مخ پر ودې اقتصاد لپاره د اسيا – پاسفيک په سيمه کې ۵ سلنې څخه تر صفر کچې ته د تعرفو رسول؛ د اپېک سازمان له يادو موخو څخه دي.

په ۲۰۰۱ کال کې د اپېک سازمان په سرمشريزه کې چې د چين په شانګهای کې جوړه شوې وه، د امريکا له لوري د شانګهای په نوم د هوکړه ليک طرحه چې د اسيا- پاسفيک د اقتصادي همکاريو سازمان د ازادو بازارونو په رامنځته کولو، اصلاحاتو او ظرفيت لوړونې په اړه په کې ټينګار شوی و، د غړو له لوري ومنل شو. همدا راز غړو هېوادونو د ياد هوکړه ليک د يوې برخې په توګه ژمنه وکړه چې د شفافيت معيارونه به پياوړي او پلي کړي.

دا راز د اسيا- پاسفيک په سيمه کې د راتلونکو ۵۰ کلونو په لړ کې د سوداګريزو معاملو په لګښتونو کې په ۵۰ سلنه کموالي او د ازادې سوداګرۍ د چارو پر پراختيا هم هوکړه وشوه.

د ۲۰۰۴ کال په سرمشریزه کې چې د چیلي په سانتیاګو ښار کې جوړه شوې وه، د ترهګرۍ ضد مبارزې، تجارت، د پراختیا او د ازادې سوداګرۍ د هوکړه لیکونو پر ارزونې خبرې وشوې.
د یادونې ده، چې د چین د فشارونو له امله، تایوان نه شي کولی چې د (چین جمهوریت) یا (تایوان) نوم ځان ته وکاروي او دغه هېواد په اپېک سازمان کې باید د چین تیپه په نوم یاد شي.
له همدې امله د چین ولسمشر ځیني وخت د سازمان په سرمشریزه کې برخه نه اخلي او غونډې ته خپل د اقتصاد وزیر لېږي.
هندوستان هم په ۲۰۰۷ کال کې د اسیا- پاسفیک د اقتصادي همکاریو سازمان ته د غړیتوب وړاندیز کړی دی.

درېیمه برخه:

امریکایي سازمانونه

د امریکا په لویه وچه کې یوازېنی سازمان چې فعالیتونه یې تر لوېې وچې پورې محدود دي، د امریکایي هېوادونو سازمان (پان امریکانیزم) دی. د امریکایي سازمانونو د فعالیتونو ساحه معلومه او محدوده ده.
له همدې امله امریکایي سازمانونه په څلورو برخو وېشل شوي دي:
۱- د امریکایي هېوادونو سازمان
۲- د مرکزي امریکا د هېوادونو کنفرانس
۳- د لاتینې امریکا هېوادونو کنفرانس
۴- د کارابین حوزې د هېوادونو کنفرانس

د امریکایي هېوادونو کنفرانس

د امریکا لوېې وچې د پیوستون په موخه هلې ځلې اوږده تاریخي سابقه لري. سیمون بولیوار چې د نولسمې پېړۍ په لومړیو کې د لوېې کولمبیا (اکوادور، پانامې، کولمبیا، وینزویلا) مشري کوله، له یو شمېر هېوادونو سره د استازو جرګې د جوړېدا په موخه دوه اړخیزه تړونونه لاسلیک کړل چې د امریکایي هېوادونو په ګډون د یوه کنفدراسیون د جوړېدو یادونه په کې شوې وه.
د استازو جرګه په ۱۸۲۲ کال په پانامې هېواد کې جوړه شوه، خو د انګلستان له لوري د یو لړ سیاسي فشارونو له امله دغه جرګه له ماتې سره مخ شوه. خو له دې سره سره بیا هم د امریکایي سازمانونو د جوړېدا هڅې روانې وې او په همدې موخه په ۱۸۴۷ او ۱۸۶۴ کلونو کې د پیرو هېواد په نوبت دوې کنګرې جوړې شوې.

په لومړۍ کنګره کې د کنفدرال نظام د جوړېدا په اړه وړاندیز شوی و چې د غړو هېوادونو حاکمیت په کې محدود شوی و.
دویم تړون د سولې د ټینګښت په اړه او وروستی تړون د امریکایي هېوادونو ترمنځ د یووالي په موخه لاسلیک شول.
خو دغه تړونونه یوازې د کاغذ پر مخ پاتې شول او هېڅکله یې عملي بڼه خپله نه کړه.
د سیمون بولیوار د طرحې د عملي کولو لپاره، د جېمز بلین په نوم د امریکا متحده ایالتو یو چارواکي نوموړې طرحه تر بیا کتنې لاندې ونیوله.
بلین په ۱۸۸۹ کال په واشنګټن کې د یو شمېر امریکایي هېوادونو په ګډون یو کنفرانس جوړ کړ او په دې بریالی شو چې د امریکایي هېوادونو کنفدراسیون رامنځته کړي.
دې کنفدراسیون په پیل کې منظم جوړښت نه درلود او فعالیتونه یې یوازې د امریکایي جمهوریتونو تجارتي دفتر پورې محدود وو.
کنفدراسیون همدغه راز ګڼ شمېر کنفرانسونه پر لاره واچول او په نهم کنفرانس چې په ۱۹۴۸ کال د کولمبیا په بوګاتا کې جوړ شوی و، د امریکایي هېوادونو د سازمان منشور په کې تصویب شو.
د بوګاتا منشور له مخې د امریکایي هېوادونو د ټولنې په جوړښت کې بدلون راغی او د امریکایي هېوادونو سازمان بڼه یې غوره کړه.
منشور چې ۱۱۲ مادې او یوه مقدمه لرله، د ۱۹۵۱ کال د ډسمبر په ۱۳ د اجرا وړ وګرځېد. خو دا منشور د امریکایي هېوادونو د سازمان په دویم کنفرانس کې چې په ۱۹۶۵ کال په ریډیو جینیریو کې جوړ شوی و، د سازمان په سیاسي او اقتصادي برخو کې د بدلون په موخه په منشور کې ځینې اصلاحات رامنځته شول.
د منشور دویم ځل اصلاح په ۱۹۸۵کال د کولمبیا په کارتجنا کې ترسره شول، چې د دې اصلاح له مخې د سازمان منشي ته د ملګرو ملتونو د منشي په څېر پراخ واکونه ورکړل شول.
د یادې اصلاحیې له مخې همدغه راز د هغو خپلواکو سیمو په اړه چې ټاکل شوې وه استقلال ترلاسه کړي، د غړیتوب لپاره ورته ځینې مقررات وټاکل شول.

د مرکزي امریکا د هېوادونو سازمان

د مرکزي امریکا سازمان غړي هېوادونه (کاستاریکا، ګواتیمالا، نیکاراګوا، هاندوراس او السلوادار) تر ۱۸۲۱ کال پورې د هسپانیا مستعمره وو چې د ګواتیمالا اماراتو په نوم یادېدل.
دا مستعمره هېوادونه په ۱۸۲۳ کال کې د (مرکزي متحده ایالتو) په نوم په یوه فدرال نظام کې مدغم شول.
دا نظام تر هغه په خپل ځای پاتې شو، ترڅو چې په ۱۸۳۸ کال یاد هېوادونه خپلواک شول.

خو تر خپلواکۍ وروسته هم د مرکزي امریکا د هېوادونو ترمنځ د یووالي په موخه هڅې روانې وې چې له دې جملې د ۱۹۰۷ کال د واشنګټن تړون د یادولو دی.
یاد تړون د مرکزي امریکا هېوادونو ترمنځ د یوه کنفدراسیون د جوړېدا په منظور لاسلیک شوی و او بالاخره لس کاله وروسته رنګ شو.
په ۱۹۵۱ کال کې د مرکزي امریکا د پنځو هېوادونو له خوا د سن سلوادور منشور لاسلیک شو چې د یادو هېوادونو ترمنځ د وحدت د ټینګښت په برخه کې یو اغېزمن اقدام و. خو په ۱۹۶۲ کال کې د همدې هېوادونو ترمنځ د السلوادور منشور بل نوی تړون لاسلیک شو، چې د مرکزي امریکا هېوادونو د سازمان اساس ګڼل کېږي او تر ډېره د بوګاتا له منشور څخه یې الهام اخیستی دی.
د مرکزي امریکا هېوادونو سازمان اصلي څانګې:
۱- د ولسمشرانو شورا، ۲- د بهرنیو چارو د وزیرانو کنفرانس، ۳- اقتصادي شورا، ۴- مرکزي دفتر، ۵- سکرتریت.
د سازمان تر ټولو مهمه څانګه د بهرنیو چارو د وزیرانو کنفرانس دی، چې په کال کې یو ځل غونډه کوي او پرېکړې یې هم د رایو په یووالي ترسره کېږي.
اقتصادي شورا په ۱۹۵۸ کال په هاندوراس هېواد کې د یوې غونډې په ترځ کې د (مرکزي امریکا ګډ بازار) بنسټ کېښود.
د مرکزي اسیا د ګډ بازار د پرانیستلو تړون د هاندوراس، نیکاراګوا، السلوادور او ګواتیمالا ترمنځ لاسلیک شو. وروسته کاستاریکا هم په ۱۹۶۲ کال کې له دې تړون سره یو ځای شوه.
ددې تړون موخه د غړو هېوادونو ترمنځ د ملي اقتصاد یووالی، د یوه پراخ اقتصادي بازار رامنځته کول، د تولید وده، سوداګریزه راکړه ورکړه او د غړو هېوادونو د ولسونو د ژوند د کچې لوړول دي.
د مرکزي امریکا ګډ بازار تر ۱۹۶۹ کال پورې چې د (فوټبال جګړې) بحراني کال په نوم یادېده، د مخ پر ودې هېوادونو ترمنځ یوه بریالۍ ټولنه وه چې ډېرې لاسته راوړنې یې لرلې.
د فوټبال جګړه چې د هاندوراس او السلوادور ترمنځ رامنځته شوې وه، د مرکزي امریکا د ګډ بازار د له منځه تلو سبب شوه چې په پایله کې هاندوراس له دې تړون څخه ووت.
د یادونې وړ ده، چې له ۱۹۷۲ کال وروسته د مرکزي امریکا هېوادونو سازمان د غړو هېوادونو ترمنځ د اقتصادي اړیکو د پیاوړتیا لپاره ډېرې هڅې شوي دي او دغه هڅې د (مرکزي امریکا د اقتصادي او ټولنیزې شورا) د جوړېدا سبب شوې دي.

د لاتینې امریکا د هېوادونو سازمان

د لاتینې امریکا هېوادونو ترمنځ ګډو فرهنګي، اقتصادي او سیاسي اړیکو ته په پام او په سیمه کې د امریکا متحده ایالتو اقتصادي قدرت پر وړاندې د مبارزې په موخه په اقتصادي برخه کې ګڼ شمېر سازمانونه رامنځته کړي دي. لکه: د لاتینې امریکا د ازادې سوداګرۍ ټولنه، د انډین ډله، د لاتینې امریکا اقتصادي ټولنه.

الف- د لاتینې امریکا د ازادې سوداګرۍ ټولنه

دا ټولنه دملګرو ملتونو د اقتصادي کمېسیون د ملاتړ پر اساس په ۱۹۶۰ کال کې د (مونټیا ویډیو) تړون له مخې تأسیس شوه.

د ټولنې غړي عبارت دي له: یوروګوای، برازیل، ارجنټاین، پاراګوای، پیرو، چیلي، مکزیک، کولمبیا، اکوادور، وینزویلا او بولیویا.

په نوموړي تړون کې د غړو هېوادونو اقتصادي ستونزو ته یو لړ شرایط په پام کې نیول شوي چې د (تأمین شرایطو) په نوم یادېږي.

ددې شرایطو له مخې کله چې کوم غړی هېواد له اقتصادي ستونزو، له دې جملې د بودیجې له کسر سره مخ شي، د غړو هېوادونو په خوښه کولی شي چې په ازاد تجارت پورې اړونده مقررات په مؤقت ډول وځنډوي.

په ۱۹۶۹ کال د غړو هېوادونو له خوا د کاراکاس کنفرانس جوړ شو چې په ترځ کې یې د (مونټیا ویډیو) په تړون کې ځیني اصلاحات رامنځته شول. خو دغه تړون د غړو هېوادونو ترمنځ د یو لړ ستونزو له امله ونه شو کړای، چې د تجارت ازاده سیمه جوړه کړي.

وروسته له دې چې د یادو هېوادونو له خوا دا هڅې له ناکامۍ سره مخ شوې، په ۱۹۸۰ کال کې یې یوه اقتصادي ټولنه جوړه کړه.

د دې ټولنې د جوړولو هدف د ګمرکي مالیې له منځه وړل و. دغه ټولنه د لاندنیو درې کوچنیو ټولنو له یوځای کېدا څخه جوړه شوې ده:

د وروسته پاتې هېوادونو ټولنه (اکوادور، پارا ګوای)

د منځنۍ کچه پرمختللي هېوادونه (کولمبیا، چیلي، پیرو، یوروګوای)

او پرمختللي هېوادونه (ارجنټاین، مکسیکو، برازیل)

ب- اندین (Andin) ډله: د اندین هوکړه لیک د یوه سیمه ییز تړون په توګه د لاتینې امریکا د ازاد تجارت په چوکاټ کې په ۱۹۶۹ کال د بولیویا، چیلي، اکوادور، کولمبیا او پیرو هېوادونو ترمنځ لاسلیک شو.

وینزویلا په ۱۹۷۳ کال کې له دې تړون سره یو ځای شوه. خو چیلي د ګمرکي مالیاتو له معافیت او د پانګې اچونې په برخه کې له ځینو مقرراتو سره د مخالفت له امله په ۱۹۷۶ کال کې له تړون څخه ووت.

اندین تړون په خپل جوړښت کې یو کمېسیون لري چې د ټولو غړو هېوادونو له استازو څخه جوړ شوی دی.

اداري شورا ددغه سازمان بله څانګه ده چې له درې غړو څخه جوړه شوې ده او دنده یې په تړون پورې د اړونده فني چارو څېړل او کمېسیون ته د کاري پلانونو جوړول دي. پر دې سربېره اداري شورا د سکرتریت دنده هم پر غاړه لري.

په یاد تړون کې راغلي، چې غړي هېوادونه په خپلو کې ګمرکي مالیې معاف کوي او د تجارت په وړاندې د شته خنډونو په له منځه وړو کې هڅې کوي.

ج- د لاتیني امریکا اقتصادي ټولنه: دا چې تر ۱۹۸۰ کال پورې د لاتیني امریکا د ازادې سوداګرۍ تړون د اعتبار نېټه په ختمېدو وه، په ۱۹۸۰ کال ددې ټولنې په نولسمه غونډه کې پرېکړه وشوه چې باید دې ته ورته بل نوی سازمان جوړ شي.

بالاخره د ۱۹۸۰ کال په اګست کې د دولسو هېوادونو (ارجنټاین، اکوادور، یوروګوای، برازیل، بولیویا، پیرو، پاراګوای، چیلي، کولمبیا، مکسیکو، نیکاراګوا او وینزویلا) ترمنځ د لاتیني امریکا اقتصادي ټولنې تړون لاسلیک شو. یاد تړون په ۱۹۸۱ کال کې د اجرا وړ وګرځېد.

ددې ټولنې اصلي موخه د لاتیني امریکا هېوادونو ترمنځ د ګډ اقتصادي بازار رامنځته کول و.

د کارابین حوزې د هېوادونو سازمان

کله چې د کارابین حوزې هېوادونو خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه، نو د سیمه ییزو سازمانونو په چوکاټ کې یې ګډو همکاریو ته مخه کړه. د کارابین حوزې د هېوادونو سازمان په دې ډول دي:

- د کارابین هېوادونو د راکړې ورکړې ټولنه
- د کارابین ګډ بازار
- د کارابین د ختیځو هېوادونو سازمان

الف- د کارابین د ازادې سوداګرۍ ټولنه carabean free trade association

دغه ټولنه د ۱۹۶۸ کال د مې په لومړۍ نېټه د باربادوس، بلیز، ټرینیډاډ، جامیکا، ګراناډا، جورټاون، انتیګوا، انګویلا، دومینکا، سنټ لوسیا، سنټ کیس او مونټا سرات هېوادونو له خوا د یوه تړون پر اساس رامنځته شوه.

د یاد تړون له مخې د غړو هېوادونو ترمنځ ګمرکي پولې له منځه یوړل شوې او همدغه راز د اقتصادي فعالیتونو د همغږۍ په موخه د یوه سیمه ییز بانک پر جوړولو، د هوایي چلند په برخه کې د همغږۍ په رامنځته کولو او د ګډو صنعتي پروګرامونو پر جوړولو ټینګار وشو.

ب- د کارابین ګډ بازار

د ګډ بازار تړون په ۱۹۷۲ کال کې د باربادوس، ټرینیډاډ، جامیکا او ګویان هېوادونو ترمنځ لاسلیک شو.
ددې ټولنې هدف د غړو هېوادونو ترمنځ د ازادې سوداګرۍ په موخه د یوه ګډ بازار رامنځته کول و. ددې ټولنې ترڅنګ د پراختیا بانک په نوم یوه مؤسسه هم فعالیت کوي چې په ۱۹۷۳ کال کې جوړه شوې ده.

ج- د ختیځ کارابین د هېوادونو سازمان

د ختیځ کارابین د اووه کوچنیو هېوادونو (انتیګوا، دومینیکا، سنټ کیټس، سنټ لوشیا، سنټ وینسنټ، ګراناډا او مونټیا سرات) له خوا په ۱۹۸۱ کال کې یو تړون لاسلیک شو چې له مخې یې د ختیځ کارابین هېوادونو سازمان جوړ شو. ددې سازمان موخه د ختیځ کارابین هېوادونو اقتصادي وده او پراختیا ده.

د شمالي امریکا د ازادې سوداګرۍ تړون (نفټا)
North America free trade agreement

د شمالي امریکا د ازادې سوداګرۍ تړون د امریکا او کاناډا ترمنځ د ازادې سوداګرۍ تړون زېږنده ده چې په ۱۹۸۸ کال کې د دواړو هېوادونو ترمنځ لاسلیک او په ۱۹۸۹ کال کې د اجرا وړ وګرځېد.
مکسیکو هم په ۱۹۹۲ کال کې تر یو لړ خبرو اترو وروسته ددغه تړون غړی شو.
د نفټا تړون له مخې د امریکا، کاناډا او مکسیکو ترمنځ د سوداګرۍ او پانګونې په برخه کې ټول محدودیتونه به د ۱۵ کلونو په اوږدو کې له منځه ځي.
د امریکا او مکسیکو ترمنځ ډېری سوداګریزې تعرفې په چټکۍ سره له منځه تللې دي او مکسیکو په کاناډا او امریکا کې پانګونې ته مخه کړه او په دې لار کې ډېر خنډونه هم له منځه تللي دي. خو البته په مکسیکو کې د نفتو، په کاناډا کې د فرهنګي محصولاتو او په امریکا کې د هوایي ټرانسپورټ او راډیویي اړیکو په برخه کې د پانګونې ستونزې پر ځای پاتې دي. د نفټا سازمان مرکز د کاناډا په اوتاوا ښار کې دی.

د نفتا د غړو هېوادونو په ۲۰۰۰ کال کې د ټرانسپورټ په برخه کې بار وړونکو موټرو ته د ازاد تګ راتګ اجازه ورکړه.
یاد سازمان په ۱۹۹۴ کال کې چیلي هېواد ته په تړون کې د غړیتوب لپاره رسمي بلنلیک ولېږه، خو د امریکا د کانګرېس د مخالفت له امله دغه خبرې وځنډېدې.
په ۱۹۹۸ کال کې د ۳۴ امریکایي هېوادونو مشرانو په چیلي کې د یوې غونډې په ترڅ کې هوکړه وکړه چې د امریکا د ازادې سوداګرۍ تړون (فتا) په اړه دې د خبرو اترو بهیر پیل شي.

د جنوب ګډ بازار (مرکو سور – merco sur)

د مرکوسور تړون په ۱۹۹۱ کال کې د ارجنټاین، برازیل، پاراګوای او یوروګوای ترمنځ لاسلیک شو. ددې تړون اساسي موخه د یوې ګډې بهرنۍ تعرفې ټاکلو، د توکو ازاد لېږد رالېږد، د ګډې سوداګریزې پالیسۍ جوړولو او د لویو اقتصادي پالیسیو د همغږۍ په واسطه د غړو ترمنځ اقتصادي یووالی دی.
د (اوروپېټرو) پروتوکول له مخې چې په ۱۹۹۴ کال کې لاسلیک شو، مرکوسور سازمان کولی شي چې له نورو هېوادونو او نړیوالو سازمانونو سره هم هوکړه لیکونه لاسلیک کړي.
برازیل، ارجنټاین، پاراګوای او یوروګوای د مرکوسور لومړني او بنسټګر غړي دي، چیلي او بولیویا په ۱۹۹۶ او وینزویلا په ۲۰۰۵ کال کې له دغه سازمان سره غړي شول.
د جنوب د ګډ بازار څانګې:
د ګډ بازار شورا، د ګډ بازار ډله، سوداګریزو چارو کمېسیون، د پارلماني چارو ګډ کمېسیون، اقتصادي او ټولنیز کمېسیون او سکرتریت.
شورا ددغه سازمان تر ټولو لوی رکن دی چې د سازمان د مهمو پرېکړو واک لري.
د ګډ بازار ډله د سازمان اجرایوي څانګه ده.
د سوداګریزو چارو کمېسیون د ګډو سوداګریزو پالیسیو د پلي کولو او پر بهرنیو تعرفو د څارنې مسؤلیت لري او په سوداګریزه برخه کې د غړو ترمنځ د شخړو پرمهال د برازیلین پروتوکول ته مراجعه کوي.
پارلماني کمېسیون د غړو هېوادونو د پارلمان له استازو څخه جوړ شوی دی، چې د غړو هېوادونو د داخلي قوانینو د همغږۍ مسؤلیت پر غاړه لري.
اقتصادي او ټولنیز مشورتي بنسټ د تجارتي ټولنو له استازو او د کارګرو ټولنو څخه جوړ شوی دی چې مرکوسور سازمان ته په اړونده چارو کې مشوره ورکوي.
سکرتریت د سازمان د منشي له خوا اداره کېږي او مرکز یې د یوروګوای په مونټېوید او ښار کې دی.

دويم څپرکی

له سيمې ها خوا سازمانونه

په دې څپرکي کې به د هغو دوو سازمانونو په اړه بحث وکړو، چې فعاليتونه يې يوازې تر يوې ټاکلې سيمې پورې محدود نه دي، بلکې له سيمې هاخوا پراخې موخې لري.
دا دوه سازمانونه د ناپېيلي غورځنګ نړيوال سازمان او د اسلامي هېوادونو کنفرانس دي.

ناپېيلی غورځنګ

له دويمې نړيوالې جګړې وروسته امريکا او شوروي په يوه نوې سړه جګړه کې سره ښکېل شول. د سړې جګړې پرمهال نړۍ پر دوو سياسي قطبونو يا ډلو ووېشل شوه.
لومړۍ ډله چې لوېديځ بلاک يې باله د امريکا په مشرۍ پانګوال نظامونه وو او دويمه ډله د شوروي اتحاد په مشرۍ د سوسياليستي هېوادونو بلاک و.
خو د درېيمې نړۍ يو شمېر هېوادونه چې له يادو دوو سيالو قطبونو څخه جلا او لرې وو، په نړيوالو اړيکو کې ناپېيلی سياست غوره کړ.
د درېيمې نړۍ هېوادونه په دې هڅه کې شول چې د ختيځ سوسياليستي او د لويديځ کپټاليستي بلاګونو د پراختيايي سياستونو پر وړاندې يوه همغږې جبهه جوړه کړي ترڅو د ناپېيلي سياست له مخې په خپل اړيکو کې انډول وساتي.
په همدې اساس په ۱۹۵۵ کال د اپرېل په اتلسمه د هند، مصر، يوګوسلاويا او اندونيزيا په نوښت د باندونګ په کنفرانس کې د ناپېيلو هېوادونو د غورځنګ بنسټ کېښودل شو.
د دې سازمان اصلي بنسټګر د هند جواهر لعل نهرو، د مصر جمال عبدالناصر، د يوګوسلاويا مارشال ټيټو او د اندونيزيا مشراحمد سوکارنو وو. ددې سياسي مشرانو ګډې ځانګړنې دا وې، چې څلور واړو د استعمار ضد موخې لرلې او په دې لاره کې يې بې سارې او اوږده مبارزه کړې وه.
د باندونګ په کنفرانس کې شاوخوا ۲۹ هېوادونو برخه اخيستې وه چې ډېری يې مخ پر ودې اسيايي او افريقايي هېوادونه وو.

د ناپیيلي غورځنګ پنځه اصول چې د پانچاشیلا په نوم یادېږي او د جواهر لعل نهرو له خوا کنفرانس ته وړاندیز شوي وو، د کنفرانس په پرېکړه لیک ومنل شول. د ناپیيلي غورځنګ پنځه ګوني اصول په لاندې ډول دي:

۱- د دولتونو ځکمنۍ بشپړتیا او ملي واکمنۍ ته درناوی
۲- تېری نه کول
۳- د هېوادونو په کورنیو چارو کې له لاسوهنو ډډه کول
۴- د ټولو هېوادونو ترمنځ برابري
۵- سوله ییز ژوند

د ناپیيلي غورځنګ داخلي جوړښت:

۱- سرمشریزه غونډه: د ناپیيلي غورځنګ سرمشریزه په هرو درې کلونو کې یوځل د یوه غړي هېواد په پلازمېنه کې دایرېږي.

۲- د غونډې مشرتوب: د غونډې مشرتوب لکه په نورو سازمانونو کې منشي ته ورته جوړښت دی. کله چې د ناپیيلي غورځنګ سرمشریزه په یوه غړي هېواد کې جوړه شي، د کوربه هېواد د بهرنیو چارو وزیر تر راتلونکې بلې غونډې پورې د درې کلونو لپاره د مشر په توګه ټاکل کېږي. د بهرنیو چارو وزیر له بدلېدو سره، دا واک نوي وزیر ته انتقالېږي.

۳- د وزیرانو کنفرانس: دا کنفرانس د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په ګډون په کال کې یو ځل جوړېږي. د اړتیا پرمهال فوق العاده غونډې هم جوړولی شي.

۴- د همغږۍ دفتر: د همغږۍ دفتر غړي د بهرنیو چارو وزیران یا د غړو هېوادونو ځانګړي استازي دي. د همغږۍ دفتر دنده په سیاسي او اقتصادي برخو کې د غړو هېوادونو د علاقې وړ موضوعاتو څېړل او ارزول دي او همدا راز په غړیتوب پورې اړونده چارو تنظیمول دي.

۵- د همغږۍ کمېټې: د سرمشریزې غونډې پرمهال په بېلابېلو اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي برخو کې د پروګرامونو او پرېکړو د همغږۍ په موخه د غړو هېوادونو ترمنځ کاري کمېټې جوړېږي. کمېټې د موضوعاتو تر څېړنې وروسته خپل راپور عمومي غونډې ته وړاندې کوي.

کاري کمېټې د لاندنیو مسایلو په اړه جوړېږي:

- خام توکي
- سوداګري
- پولي او مالي همکاري
- کب نیونه
- لېږد رالېږد
- عمومي مؤسسې

- روغتیا
- علمي او فني پرمختګ
- د انساني سرچینو لوړول او پراختیا
- په رغنیزو او پراختیایي چارو کې د ښځو ونډه
- اطلاعات او تحقیقات
- توریزم
- د ناپېیلي هېوادونو د اطلاعاتو مرکز
- له اټومي پروګرام څخه سوله ییز استفاده
- سپورټ

۶- په نیویارک کې د بهرنیو چارو د وزیرانو کلنۍ غونډه: د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې د کلنۍ غونډې په حاشیه کې د ناپېیلي غورځنګ هېوادونه په خپلو کې سره ناسته کوي. دغه هېوادونه د نړیوالو مسایلو په اړه د یوه ګډ دریځ په رامنځته کولو خبرې او سلا مشورې کوي. د ناپېیلي هېوادونو غورځنګ دېرش کلنې تجربې ته په کتو، که څه هم دغه سازمان د دربیمې نړۍ د سیاسي او اقتصادي ګټو په خوندي کولو کې اغېزمن رول ترسره کړی، خو د ځینو نیمګړتیاوو له کبله یې ونه شو کړای چې خپلو اساسي موخو ته ورسېږي. هغه عوامل چې د ناپېیلي غورځنګ نیمګړتیاوې په ګوته کوي دا دي:

۱- د غورځنګ غړي له نامتجانسه دولتونو څخه ټاکل کېدل، چې حتما به له یوه قطب سره تړلي وو.

۲- د سازمان پرېکړې د رایو په اتفاق ترسره کېږي او د یوه غړي مخالفت د پرېکړې د رد سبب ګرځي.

۳- له حقوقي پلوه د سازمان پرېکړې اجرایوي ضمانت نه لري او یوازېنی ملاتړ یې نړیوال عمومي افکار دي.

۴- له سیاسي پلوه د ناپېیلي غورځنګ هېوادونو په منځ کې د سترو قدرتونو (امریکا، انګلستان، چین او روسیې) سیاسي نفوذ د غورځنګ یو شمېر غړي سره په خپلو کې پاشلي دي.

۵- په سازمان کې دننه غړي په مختلفو ډلو وېشل شوي، لکه د عربي هېوادونو ډله، د افریقایي هېوادونو ډله او نور، چې دا کار د غړو ترمنځ د نظرونو د اختلاف سبب شوی دی.

د اسلامي هېوادونو کنفرانس

د اسلامي هېوادونو کنفرانس د عربو د جګړې په پایله کې د سعودي عربستان په نوښت په ۱۹۶۹ کال کې په مراکش کې جوړ شو. دغه سازمان تر ۱۹۹۸ کال پورې **۵۵** غړي لرل چې ټول اسلامي هېوادونه وو.

خو پر افغانستان د شوروي د پوځي یرغل او د مصر له خوا له اسرائیلو سره د ډیوېډ کمپ تړون له امله په دغه سازمان کې د یادو دوو هېوادونو غړیتوب ځنډول شوی وو. د کنفرانس په څلورمه سرمشریزه کې مصر ته بېرته د ګډون بلنه ورکړل شوه.

همدا راز په ۱۹۸۹ کال کې د دغه سازمان د بهرنیو چارو وزیرانو په اتلسمه غونډه کې پرېکړه وشوه چې د افغانستان غړیتوب دې د دغه هېواد د مجاهدینو ایتلافي حکومت ته ورکړل شي.

د اسلامي هېوادونو کنفرانس موخې:

د اسلامي هېوادونو ترمنځ همغږي او پیوستون، په اقتصادي، اجتماعي او علمي برخو کې د اسلامي هېوادونو ترمنځ همکاري، - د هر نژادي تبعیض او استعمار پرضد مبارزه، - د نړیوالې سولې او امنیت د ټینګښت په برخه کې هڅې، - د مقدسو ځایونو د ساتنې په اړه ګډې هڅې او د فلسطینیانو له حقونو او ازادیو څخه ملاتړ او د فلسطین ازادول.

د اسلامي هېوادونو د کنفرانس داخلي جوړښت:

۱- د اسلامي هېوادونو د مشرانو غونډه: د اسلامي هېوادونو د کنفرانس سرمشریزه په غیر منظم ډول څو کاله وروسته د یوه غړي هېواد په پلازمېنه کې دایرېږي.

د سازمان له جوړېدو تر ۱۹۹۷ کال پورې اووه سرمشریزې جوړې شوې وې.

د رباط غونډه (۱۹۶۹)

د لاهور غونډه (۱۹۷۴)

د طایف غونډه (۱۹۸۱)

د کازابلانکا غونډه (۱۹۸۴)

د کویټ غونډه (۱۹۸۷)

د ډاکا غونډه (۱۹۹۱)

د کازابلانکا غونډه (۱۹۹۴)

د تهران غونډه (۱۹۹۷)

د دوحې غونډه (۲۰۰۰)

مالیزیا (۲۰۰۳)

۲- د بهرنیو چارو د وزیرانو کنفرانس: دا د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو کنفرانس دی چې په کال کې یو ځل غونډه کوي. د اړتیا پرمهال کولی شي چې فوق العاده غونډې هم را وغواړي.

۳- سکرتریت: سکرتریت د سازمان د اداري چارو په رأس کې قرار لري او د سکرتریت لپاره منشي د غړو هېوادونو له خوا د رایو په اکثریت ټاکل کېږي.
د منشي د کار موده په لومړي سر کې دوه کاله او بیرته د تمدید وړ هم وه، خو وروسته دغه موده څلور کاله وټاکل شوه.
۴- نړیواله اسلامي محکمه: د اسلامي هېوادونو د همکارۍ سازمان محکمه په ۱۹۸۷ کال د سازمان په پنځمه سرمشریزه غونډه کې چې په کویټ کې جوړه شوې وه، تأسیس شوه.
په یاده غونډه کې د منشور ۳ ماده اصلاح شوه چې له مخې نړیواله محکمه د اسلامي هېوادونو سازمان د څلورم ارګان په توګه وټاکل شوه.
محکمه اووه قاضیان لري چې د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو د وزیرانو له خوا د څلورو کلونو په مخه ټاکل کېږي.
پر دې سربېره سازمان څلور نورې څانګې هم لري:
۱- فرعي څانګې: د سوداګرۍ د پراختیا اسلامي مرکز (دارالبیضاء)، د اسلامي تاریخ، فرهنګ او هنرونو د مطالعې او څېړنې مرکز، د ټکنالوجۍ او پراختیا اسلامي مؤسسه.
۲- تخصصي څانګې: د اسلامي پراختیا بانک، علمي، فرهنګي او روزنیز اسلامي سازمان، د نړیوالو اسلامي خبري اژانسونو سازمان.
۳- اړونده څانګې: د اسلامي پلازمېنو او ښارونو سازمان، د اسلامي بانکونو نړیواله ټولنه، د سوداګرۍ نړیواله خونه.
۴- تخصصي کمېټې: د قدس کمېټه، د تبلیغاتو او فرهنګي چارو کمېټه.

د G8 هېوادونو ډله

د جي اته هېوادونو بنسټ په لومړي ځل په ۱۹۷۳ کال د امریکا متحده ایالتونو، انګلستان، فرانسې او لوېدیځ المان له خوا کېښودل شو.
هغه مهال د یادو څلورو هېوادونو د اقتصاد وزیرانو د اقتصادي ستونزو، په تېره بیا د بېکارۍ او د نفتو په بازار کې د بې ثباتۍ له امله د راولاړو شویو ستونزو د حل په موخه په واشنګټن کې د سپینې ماڼۍ په کتابتون کې غونډه وکړه.
د څلورو هېوادونو ډله چې په کتابتون هم مشهوره وه، د اقتصادي بحران د حل او د خپل قدرت د تثبیت په موخه ډېرې هڅې وکړې.
دغه ډله په ۱۹۷۵ کال کې د جاپان او ایټالیا په یوځای کېدو سره، د G6 هېوادونو ډلې په نوم ونومول شوه.

په **۱۹۷۶** کال کې کاناډا هم د امریکا په هڅو د سترو صنعتي هېوادونو له دې اتحاد سره یو ځای شو، چې له دې سره د G7 هیوادونو پر ډلې بدله شوه.
د شوروي اتحاد له ړنګېدو وروسته په **۱۹۹۸** کال کې روسیه هم له دې ډلې سره یو ځای شوه او بالاخره د G8 هېوادونو په نوم ونومول شوه.
د یادونې ده چې روسیه د جي اته هېوادونو د مالیې وزیرانو په غونډه کې د ګډون حق نه لري، ځکه د روسیې اقتصاد د نورو غړو په پرتله تر اوسه نا برابره دی او دې کچې ته نه دی رسېدلی چې د نورو غړو په څېر په اقتصادي مسایلو کې له مساوي حق څخه برخمنه شي.
له **۲۰۰۵** کال وروسته چین هم په دې ډله کې د څارونکي غړي په توګه ومنل شو.
یاد بنسټ په لومړي سر کې د غړو هېوادونو په اقتصادي سیاستونو کې د همغږۍ او ارزونې په موخه جوړ شوی و، خو له ۱۹۷۰ لسیزې وروسته یې د فعالیتونو لمن پراخه شوه او د اقتصادي مسایلو ترڅنګ، سیاسي او امنیتي موضوعات یې هم د کار په اجنډا کې شامل دي.
د اتو سترو صنعتي هېوادونو ډله د مهمو نړیوالو مسایلو، لکه پرمختللو او مخ پر ودې هېوادونو سره د اړیکو د څرنګوالي، نړیوال امنیت، اټومي وسلو، د اقلیم بدلون، له افریقا او د نړۍ بې وزلو هېوادونو سره مرستې، داخلي ناورینونه لکه بېکاري، په منځني ختیځ کې سوله او نړیوالې ترهګرۍ په اړه خپل دریځ څرګندوي.
د جي اته هېوادونو ډله اجرایوي او تقنیني بنسټ نه دی، خو غړي هېوادونه یې د خپل اقتصادي او نظامي قدرت له امله کولی شي چې په نړیوالو مسایلو اغېز وشندي.
دغه هېوادونه چې د نړۍ د پانګوال نظام د ټینګښت په اړه هر کال غونډه کوي، د نړۍ نږدې ۷۰ سلنه اقتصاد په خپل لاس کې لري او پر نورو اقتصادي سازمانونو لکه نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق او پر ناټو د نفوذ خپلولو له لارې هڅه کوي چې نړیوال مسایل او بدلونونه په خپل ګټه راوڅرخوي.
د روسیې په ګډون د اووه سترو پرمختللو صنعتي هېوادونو مشران چې هر کال په هغه هېواد کې د غونډې دوره یې مشري پر غاړه لري، غونډه جوړوي.
د اروپایي کمېسیون مشر او د هغه هېواد مشر چې هېواد یې د اروپایي ټولنې دوره یې مشري پر غاړه لري، کولی شي د ټولنې په استازیتوب د G8 هېوادونو په غونډه کې ګډون وکړي. خو په سیاسي مسایلو کې د ګډون حق نه لري.
دې ډلې تر ۲۰۰۸ کال پورې ۳۸ غونډې کړې دي چې لومړنۍ رسمي غونډه یې په **۱۹۷۵** کال په نومبر میاشت کې د فرانسې په رامبویه کې ترسره شوه او دېرشمه غونډه یې په ۲۰۰۷ کال کې په المان کې او ۳۴ غونډه یې د ۲۰۰۸ کال په جولای کې د جاپان په پلازمېنه توکیو کې جوړه شوې وه.

همدا راز دې ډلې د هستوي امنیت په اړه په ۱۹۹۲ کال په روسیه کې یوه ځانګړې غونډه هم ترسره کړې ده.
د G8 هیوادونو سرمشریزې غونډې د کوربه توب ترتیب په دې ډول دی: فرانسه، امریکا، انګلستان، روسیه، جاپان، ایټالیا او کاناډا.

د D8 هېوادونو ډله

د دې اته هېوادونو د ډلې جوړولو وړاندیز د ترکیې د پخواني لومړي وزیر او د رفاه اسلامپاله ګوند مشر نجم الدین اربکان له خوا وشو.
دغه سازمان په ۱۹۹۷ کال کې د ترکیې، ایران، پاکستان، بنګله دېش، اندونیزیا، مالیزیا، نایجریا او مصر ترمنځ د اقتصادي همکاریو د پیاوړتیا او د G8 هېوادونو له ډلې سره د خبرو په موخه جوړ شو.
د دې ډلې اساسي موخې: په نړیوال اقتصاد کې د مخ پر ودې هېوادونو د موقف لوړول او پیاوړې کول، په سوداګریزو اړیکو کې د نویو فرصتونو رامنځته کول، په نړیواله کچه په پرېکړو کې د مشارکت پراخول، د غړو هېوادونو د ولسونو د ژوند د سطحې لوړول، اقتصادي او ټولنیزه پراختیا د لاندې اصولو له مخې: د شخړې پر ځای سوله، د مخامخ کېدو پر ځای خبرې، د استعمار پر ځای همکاري، د دوه ګوني چلند پر ځای عدالت، د تبعیض پر ځای برابري او د ظلم پر ځای ولسواکي.
جوړښت او تشکیلات:
الف- سرمشریزه غونډه: د غړو هېوادونو له ولسمشرانو او لومړي وزیرانو څخه په هرو دوو کلونو کې یو ځل جوړېږي.
تر ۲۰۰۸ کال پورې د دې اته ډلې غړو شپږ غونډې ترسره کړې دي.
لومړنۍ سرمشریزه په ۱۹۹۷ کال په استانبول کې جوړه شوې وه، چې په دې غونډه کې رسماً د سازمان موجودیت اعلان شو.
دویمه غونډه د بنګله دېش په ډاکا کې جوړه شوه او په دې غونډه کې د نړیوالو بدلونو د څېړلو ترڅنګ، د نړیوالو مالي بدلونونو او د جنوبي اسیا په هېوادونو کې د اقتصادي بحران په اړه بحث وشو.
پنځمه غونډه په ۲۰۰۷ کال په اندونیزیا کې جوړه شوه چې په ترڅ کې یې د غړو هېوادونو ترمنځ د ترجیحي سوداګرۍ او ګمرکي همکاریو دوه تړونونه لاسلیک شول.
ب- د وزیرانو شورا: دا شورا د اتو غړو هېوادونو د بهرنیو چارو له وزیرانو څخه جوړه شوې ده، چې د مهمو سیاسي مسایلو په اړه پرېکړې کوي.

نوموړې شورا تر اوسه نهه رسمي او ځلور غیر رسمي غونډې ترسره کړې دي.
ج- د لوړ پوړو چارواکو کمېسیون: د D8 هېوادونو په چوکاټ کې همکاري او همفکري په ټولو نړیوالو برخو کې شامل دي.
په لومړۍ سرمشریزه کې لاندې کاري ډلې مشخصې شوې او هر غړي ته یو مسؤلیت وسپارل شو.
۱- د اطلاعاتو او اړیکو کاري ډله (ایران)
۲- د صنعتي چارو او چاپېریال ساتنې کاري ډله (ترکیه)
۳- د سوداګریزو چارو کاري ډله (مصر). دغه کاري ډله په لاندې برخو کې همکاري کوي:
د بازار موندنې او د نړیوالې سوداګرۍ شرکت جوړول، د سوداګریزو معلوماتو د مرکز جوړول، د بېړۍ چلونې په برخه کې همکاري، بانکي همکاري، ګمرکي همکاري، د غړو هېوادونو سوداګرو ته د ویزې د ورکړې اسانتیا برابرول.
۴- مالي چارې، بانکداري او د خصوصي کولو کاري ډله (مالیزیا)
۵- د بې وزلۍ له منځه وړلو او انساني سرچینو کاري ډله (اندونیزیا)
۶- د کرنیزو چارو کاري ډله (پاکستان)
۷- د کلیوالي سیمو پراختیا کاري ډله (بنګله دېش)
۸- د انرژۍ کاري ډله (نایجریا)
د- سکرتریت: د سکرتریت چارې اوسمهال په ډېره محدوده توګه د همغږۍ مرکز په نوم په یوه دفتر کې ترسره کېږي چې په استانبول کې موقعیت لري، خو ټاکل شوې ده چې دغه تشکیل پراخ او منظم شي.

د نفتو د صادروونکو هېوادونو سازمان (اوپک)
Organization petroleum exporting countries (OPEC)

اوپک سازمان په ۱۹۶۰ کال د سپټمبر په څوارلسمه د بغداد په کنفرانس کې د عربستان، کویټ، عراق، ایران او وینزویلا ترمنځ د یوه پرېکړه لیک په لاسلیکولو سره تأسیس شو.
لس ورځې وروسته یعنې د سپټمبر په ۲۴ د یادو پنځو نفت لرونکو هېوادونو ترمنځ بل پرېکړه لیک هم لاسلیک شو چې له مخې یې د سازمان موخې او تګلاره په کې څرګند شوي وو.
یاد دوه پرېکړه لیکونه په حقیقت کې د اوپک سازمان د تأسیس سندونه ګڼل کېږي.
قطر په ۱۹۶۱، لیبیا او اندونیزیا په ۱۹۶۲ او متحده عربي امارات په ۱۹۶۷ کال کې د اوپک سازمان غړیتوب ترلاسه کړ.

الجزایر په ۱۹۶۹، نایجریا، اکوادور او ګابن هېوادونه هم د اویایمې لسیزې په لومړیو کې د سازمان غړي شول. خو اکوادور په ۱۹۹۲ او ګابن په ۱۹۹۲ کال کې له اوپک سازمان څخه ووتل. خو اکوادور بېرته په ۲۰۰۷ کال کې د غړیتوب وړاندیز وکړ.

اوپک تر ۲۰۰۸ کال پورې دیارلس غړي لرل: الجزایر، انګولا، اندونیزیا، ایران، عراق، کویټ، یمن، نایجریا، قطر، سعودي عربستان، متحده عربي امارات او وینزویلا.

د اوپک سازمان د اساسنامې په دویمه ماده کې د سازمان موخې داسې بیان شوې دي:

الف: د دې سازمان د جوړېدو اصلي موخه د غړو هېوادونو ترمنځ همغږي، په نفتي تګلاره کې یووالی او همدا راز په غوره توګه د عامه او فردي ګټو تحقق دی.

ب: سازمان په نړیوالو بازارونو کې د نفتو د بیې د تثبیت په موخه له ټولو ممکنه لارو څخه په استفادې احتمالي زیانونه پېشبیني او حل لارې به ورته ومومي.

ج: د نفتو د تولیدوونکو هېوادونو د ولسونو عامه مصالح، تولیدوونکو هېوادونو ته د ثابتو عوایدو د تضمین اړتیا، د نفتو منظمه او کافي عرضه او د نفتو په سوداګرۍ کې د یوه شفاف سیستم رامنځته کولو ته به تل پاملرنه کېږي.

هغه هېوادونه چې د پام وړ خالص نفت صادروي او د اوپک سازمان غړو هېوادونو سره ورته ګټې ولري، د رسمي غړو د رایو په اکثریت (3/4) او د ټولو بنسټګرو غړو په موافقه کولی شي چې د سازمان غړیتوب ترلاسه کړي.

د اوپک سازمان مرکز د اتریش په پلازمېنه ویانا کې دی او رسمي ژبه یې انګلیسي ده.

د اوپک جوړښت او څانګې:

۱- کنفرانس: د سازمان تر ټولو لوړ رکن دی او د ټولو غړو له استازو پلاویو څخه جوړ شوی دی، چې هر استازی پلاوی په کنفرانس کې یو یا دوه استازي لري.

کنفرانس دغه راز ځیني سلاکاران او څارونکي هم لري. که استازی پلاوی له یوه څخه زیاتو غړو څخه جوړ شوی وي، یوازې یو کس باید د مشر په توګه کنفرانس ته ور وپېژندل شي.

هر استازی پلاوی اړ دی چې د کنفرانس په غونډو کې برخه واخلي او د غونډو ټاکلی نصاب د حاضرو درې ثلثه غړو شتون دی.

کنفرانس په کال کې دوې عادي غونډې لري او د اړتیا پرمهال ځانګړې غونډې هم دایرولای شي.

عادي غونډې د سازمان په مقر ویانا کې جوړېږي او په نورو غړو هېوادونو کې هم جوړېدای شي.

د کنفرانس دندې:

- د سازمان د تګلارې او پالیسۍ ټاکل او ددغو پالیسیو د پلي کولو لارې چارې،
- د نوي غړیتوب - د وړاندیز څېړل
- د عامل پلاوي د رپوټونو تصویب

- د سازمان د بودیجې تصویب
- غونډو ته بلنه
- د غونډې د وخت او ځای ټاکل
- په اساسنامه کې اصلاحات
- د عمومي مشر غوره کول (په انتصابي ډول)
- د عمومي منشي د مرستیال غوره کول
- د عامل پلاوي د مشر او مرستیال غوره کول او نور.

۲- عامل پلاوی: د کنفرانس د تړونونو او پروګرامونو پلي کول، د عمومي منشي د کاري راپور څېړل او تائید، د سازمان اړونده موضوعاتو په اړه د راپور چمتو کول، د سازمان د بودیجې چمتو کول، د نایب منشي ټاکل او د غونډو د اجنډا تصویبول د عامل پلاوي له صلاحیتونو څخه دي.

۳- سکرتریت: د سکرتریت په رأس کې عمومي منشي قرار لري، چې له حقوقي پلوه د سازمان مشروع استازی او د سکرتریت مشر ګڼل کېږي. منشي د عامل پلاوي له لارښونو سره سم د سازمان چارې اداره کوي.

عمومي منشي د وزیرانو کنفرانس له لوري د یوې درې کلنې دورې لپاره ټاکل کېږي او د دویم ځل لپاره هم ځان نوملی شي.

سکرتریت له پنځو څانګو څخه جوړ شوی دی: ۱- اداري څانګه ۲- اقتصادي څانګه ۳- حقوقي څانګه ۴- اطلاعاتي او تخنیکي څانګه ۵- د احصایې څانګه چې د نفتو د تولیدوونکو هېوادونو ارقام او احصایه راټولوي.

عربي هېوادونو په ۱۹۶۸ کال کې اوپک ته ورته د (OAPEC) یا د نفتو صادرونکي عربي هېوادونو سازمان تأسیس کړ.

عربستان، کویټ، لیبیا، عربي متحده امارات، الجزایر، عراق، قطر، بحرین، سوریه او مصر د او. اې. پک سازمان غړي دي.

عربي ټولنه Arab league

د عربي هېوادونو ټولنه په ۱۹۴۵ کال د مارچ په ۲۲ د مصر په هڅو رامنځته شوه.

د مصر له خوا د عربي ټولنې د جوړېدو طرحه، د عربي هېوادونو په لومړۍ غونډه کې د عربستان، مصر، عراق، سوریې، لبنان او اردن له خوا لاسلیک شوه.

په عربي ټولنه کې ټول هغه عربي هېوادونه شامل دي چې له دویمې نړیوالې جګړې وروسته خپلواک شول.

یاده ټولنه اوسمهال ۲۲ غړي لري، چې په اسیا او افریقا کې پراته ټول عربي هېوادونو په کې شامل دي.
د عرب لیګ غړي په دې توګه دي: مصر، عربستان، عراق، سوریه، اردن، لبنان، الجزایر، کویټ، قطر، بحرین، عربي متحده امارات، عمان، سوډان، لیبیا، سومالیا، ټونس، مراکش، موریتانیا، کومور، جیبوټي او د فلسطین د ازادۍ غورځنګ.
د عرب لیګ د جوړېدو اساسي موخه د عربي هېوادونو یووالی او په سیاسي، اقتصادي، فرهنګي، ټولنیزه، روغتیایي، مخابراتي - معلوماتي او قضایي برخو کې د خپل منځي همکاریو پیاوړي کول دي.
همدا راز د سیاسي فعالیتونو همغږي کول، د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ او د غړو هېوادونو د ګټو ساتنه او دفاع هم د عربي ټولنې له موخو څخه دي.
د ټولنې غړو په ۱۹۵۰ کال کې ناټو ته ورته په خپلو کې یو دفاعي تړون هم لاسلیک کړ.
په کلتوري برخه کې په ۱۹۴۷ کال کې د عربي ټولنې د غړو ترمنځ د یوه تړون له مخې د یو علمي کنفرانس جوړول او د محصلینو او استادانو ترمنځ اړیکې د ټولنې له موخو څخه ګڼل کېږي.
دغه ټولنه په اقتصادي برخه کې هم مهم فعالیتونه ترسره کړي دي، چې له دې جملې د عرب پراختیایي بانک جوړول، د عربي سمندري شرکت پرانیستل، د عربو د نفتو د نل لیکې شرکت جوړول او اقتصادي–مالي کمېسیون جوړول د یادولو دي.
په ۱۹۵۳ کال کې د سوداګریزې راکړه ورکړې په برخه کې د غړو ترمنځ یو تړون هم لاسلیک شو.

د عربي ټولنې څانګې:
۱- شورا: شورا د ټولنو له ټولو غړو څخه جوړه شوې ده او هر غړی په شورا کې د یوې رایې حق لري.
شورا په هرو دوو کلونو کې یو ځل غونډه جوړوي.
شورا پراخې دندې او واکونه لري او کولی شي د دوو غړو په غوښتنه د یوې موضوع په اړه پرېکړه لیک خپور کړي.
د ټولنې د بودیجې تصویب، د ټولنې د عادي چارو پرمخ بیول، د غړو ترمنځ د اختلافونو په حل کې منځګړیتوب او له نورو نړیوالو سازمانونو سره د ټولنې د فعالیتونو همغږي کول د ټولنې له واکونو څخه دي.
۲- د ګډې دفاع شورا: د ګډې دفاع شورا د غړو هېوادونو د دفاع او بهرنیو چارو له وزیرانو څخه جوړه شوې ده چې په ۱۹۵۰ کال کې د اقتصادي همکارۍ تړون د یوې برخې په توګه رامنځته شوه.
دغه شورا د ګډې دفاعي ستراتېژۍ او په پوځي برخو کې د طرحو د جوړولو مسولیت لري.
شورا په کال کې یو ځل خپلې عادي غونډې دایروي او د اړتیا پرمهال بېړنۍ غونډې هم کوي.

۳- اقتصادي شورا: اقتصادي شورا هم د ګډې دفاع او اقتصادي تړون له مخې رامنځته شوې ده او د ټولنې عمومي شورا په وړاندې مسؤلیت لري.
یاده شورا د غړو ترمنځ د اقتصادي همکاریو او پراختیایي چارو د پیاوړتیا او همغږۍ په برخه کې فعالیت کوي.
اقتصادي شورا همدغه راز په سیمه کې د امنیت او ثبات په موخه د منابعو د بسیج کولو مسؤلیت هم پرغاړه لري. یاده شورا په کال کې یو ځل غونډه کوي او د رایو په ساده اکثریت پرېکړې کوي.
د عربي ټولنې مالي لګښت د بډایو او د نفتو صادروونکو غړو هېوادونو لکه عربستان، کویټ او متحده عربي اماراتو له خوا ورکول کېږي.
بې وزله او د لږ نفوس لرونکي غړي هېوادونه، لکه لیبیا، مصر، اردن، سوریه، الجزایر، لبنان او عراق د عرب لیګ نږدې **۳۵** سلنه لګښت ورکوي.
۴- اختصاصي کمېسیونونه: د عرب لیګ کمېسیونونه په بېلابېلو سیاسي، اقتصادي، فرهنګي، روغتیایي، مخابراتو او په قضایي چارو کې فعالیت کوي.
شورا په **۱۹۴۶** کال کې د غړو هېوادونو ترمنځ د سیاسي همکاریو د لا همغږۍ په موخه یوه سیاسي کمېټه جوړه کړه.
۵- سکرتریت: سکرتریت یا دارلانشاء له یوه منشي، نایب منشي او اداري کارکوونکو څخه جوړ شوی دی، چې مرکز یې د مصر په پلازمېنه قاهره کې دی. خو د یادونې ده چې د مصر او اسرائیلو ترمنځ د کمپ ډېوډ تړون له امله ، د عرب لیګ سکرتریت له مصر څخه تونس ته ولېږدول شو چې په ۱۹۹۱ کال کې د مصر او عربي هېوادونو ترمنځ د اړیکو په بېرته عادي کېدو سره د سکرتریت دفتر قاهرې ته ولېږدول شو.
سکرتریت په سیاسي، اقتصادي، فرهنګي، حقوقي، مطبوعاتي، څېړنیزو، اداري، مالي او ټولنیزو چارو او د فلسطین د مسئلې په اړه ځیني څانګې هم لري.
عربي ټولنه له تأسیس څخه تر دې دمه له ځینو سیاسي ننګونو سره مخ ده، چې ښه بېلګه یې د عراق او فلسطین مسایل دي.

پای
۴/۸/۱۳۹۱
کابل- افغانستان

اخځونه

۱- باوت، د.وي. د نړيوالو بنسټونو حقوق، د هومن اعرابي ژباړه، (تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۳، ص۱۱).

۲- ميرعباسي، سيدباقر، نړيوال سازمانونه، درسي لکچر، د تهران پوهنتون، ۱۳۷۱،ص **۳۵**.

۳- هماغه اثر، ص۳۰.

۴- هماغه اثر، ص۳۱.

۵- صدر، جواد، ديپلوماتيک او قونسولي حقوق، دويم چاپ، (تهران: د تهران پوهنتون، ۱۳۷۱، ص ۷۷.

6- in C.CSASZ,paul,international organization, headquarters, Encyclopedia of international law,1983 north- holland, amsterdam,p.132

7- Rep of I.L.C to the G.A, p.312, Draft article 12.

۸- معين زاده، عباس، نوي ديپلوماتيک حقوق، (تهران: د نړيوالو او سياسي مطالعاتو دفتر، ۱۳۷۲)، ص۱۱۲.

9- ROUSSEAU, ch, Driot internatoinal public, paris, Dalloz,1974,p.120.

۱۰- ابي صعب، جورج، د نړيوالو سازمانونو مفهوم، (تهران: علمي او فرهنګي انتشارات،۱۳۷۳.) ص **۳۵**.

۱۱- هماغه اثر، ص۸۰.

۱۲- هماغه

۱۳- ضيايي، بيګدلي، محمدرضا، نړيوال عمومي حقوق، شپږم چاپ، (تهران: د ګنج دانش کتابتون، ۱۳۷۱)، ص **۲۵۲**.

۱۴- ګوهر پي، محمد، نړيوال بهرنۍ پانګونه اچونه د ودې په حال کې، سياسي اطلاعات- اقتصادي، شمېره ۱۰۳-۱۰۴.

۱۵- د اقتصادي او ټولنيزې شورا (XLIV) ۱۲۹۲ نمبر پرېکړه ليک، نېټه ۱۹۲۸- ۲۳ مى.

۱۲- ګنجي، منوچهر، د ملګروملتونو سازمان په تيوري کې، (تهران، جيبي کتابونه، **۱۳۵۲**).

۱۷-د اقتصادي او ټولنيزې شورا (XLIV) نمبر پرېکړه ليک، د مى ۲۳ مه، ۱۹۲۸.

۱۸- کلییار، کلاډ البر، نړیوال سازمانونه له پیله تر اوسه، د هدایت الله فلسفي ژباړه او څېړنه (تهران، فاخته نشرات، ۱۳۷۱).
۱۹- علي میرسعید قاضي، د ملګرو ملتونو د عمومي منشي ژوندلیک او د هغه سیاسي فعالیتونه. دویم چاپ، تهران. د نړیوالو او سیاسي مطالعاتو دفتر، **۱۳۸۵**.
۲۰- ملګرو ملتونو سازمان، د ملګرو ملتونو سازمان لاربنود، د ملګرو ملتونو د لومړیو **۲۵** کلونو د فعالیتونو بشپړه تشریح، د منصور فراسیون ژباړه. (تهران، **۱۳۵۴**).
۲۱- نیاکي، جعفر، د نړیوالو سازمانونو حقوق، لومړی جلد، (تهران).
۲۲- فریدون زند فرد، ایران او ملتونو ټولنه، **۱۳۷۷** کال.
۲۳- us department of state, bulletin .vol x1,april 1945
۲۴- سید داوود اقایي، ایران او نړیوال سازمانونه.
۲۵- rousseay Charles, driot international public.vol.2,paris.1974
۲۶- colliard, claude- albert,instuitions des relations internationlales,paris 1985.
۲۷- senate committee on expenditures in the executive department united states relations with international organization,1948.
۲۸- باوټ، ډي، وي. د نړیوالو بنسټونو حقوق، د هومن اعرابي ژباړه (تهران، انتشارات اطلات، ۱۳۷۳).
۲۹-امیر حسین نیا، د عمومي اسامبلې د **۲۰۰۵** کال د عمومي غونډې ورستی سند، وستی که د اصلاحاتو دوام؟
۳۰- میرعباسي، سیدباقر، نړیوال سازمانونه، درسي لکچر، د تهران پوهنتون.
۳۱- مصفا، نسرین او نور، په نړیوالو حقوقو کې د تجاوز مفهوم (تهران: مرکز اطلاعات عالی بین المللی)
۳۲- فلسفي، هدایت الله، امنیت شورا او نړیواله سوله، حقوقي څېړنیزه مجله، د شهید بهشتي پوهنتون، اتمه ګڼه، **۱۳۶۹** کال.
۳۳- ثقفي عامري، ناصر، د ملګرو ملتونو سازمان، د نړیوالې سولې او امنیت ساتنې مسولیت. (تهران: د نړیوالو او سیاسي مطالعاتو دفتر، ۱۳۷۰).
۳۴- open ended working group on the question of equitable represention and increase in the membership of the security council and other matters related to the security.
۳۵- rechard hiscoks, the security council, new York. 1973

مل برخې

لومړی مل برخه:

د ملګرو ملتونو غړي هېوادونه

A	
Afghanistan	19-11-1946
Albania	14-12-1955
Algeria	08-10-1962
Andorra	28-07-1993
Angola	01-12-1976
Antigua and Barbuda	11-11-1981
Argentina	24-10-1945
Armenia	02-03-1992
Australia	01-11-1945
Austria	14-12-1955
Azerbaijan	02-03-1992
B	
Bahamas	18-09-1973
Bahrain	21-09-1971
Bangladesh	17-09-1974
Barbados	09-12-1966
Belarus	24-10-1945
Belgium	27-12-1945
Belize	25-09-1981
Benin	20-09-1960
Bhutan	21-09-1971
Bolivia (Plurinational State of)	14-11-1945
Bosnia and Herzegovina	22-05-1992
Botswana	17-10-1966
Brazil	24-10-1945
Brunei Darussalam	21-09-1984
Bulgaria	14-12-1955
Burkina Faso	20-09-1960
Burundi	18-09-1962
C	
Cambodia	14-12-1955
Cameroon	20-09-1960
Canada	09-11-1945
Cape Verde	16-09-1975
Central African Republic	20-09-1960
Chad	20-09-1960
Chile	24-10-1945
China	24-10-1945
Colombia	05-11-1945
Comoros	12-11-1975
Congo	20-09-1960
Costa Rica	02-11-1945
Côte D'Ivoire	20-09-1960
Croatia	22-05-1992
Cuba	24-10-1945
Cyprus	20-09-1960
Czech Republic	19-01-1993
D	
Democratic People's Republic of Korea	17-09-1991
Democratic Republic of the Congo	20-09-1960
Denmark	24-10-1945
Djibouti	20-09-1977
Dominica	18-12-1978
Dominican Republic	24-10-1945
E	
Ecuador	21-12-1945
Egypt	24-10-1945
El Salvador	24-10-1945
Equatorial Guinea	12-11-1968
Eritrea	28-05-1993
Estonia	17-09-1991
Ethiopia	13-11-1945
F	
Fiji	13-10-1970
Finland	14-12-1955
France	24-10-1945

G	
Gabon	20-09-1960
Gambia	21-09-1965
Georgia	31-07-1992
Germany	18-09-1973
Ghana	08-03-1957
Greece	25-10-1945
Grenada	17-09-1974
Guatemala	21-11-1945
Guinea	12-12-1958
Guinea Bissau	17-09-1974
Guyana	20-09-1966
H	
Haiti	24-10-1945
Honduras	17-12-1945
Hungary	14-12-1955
I	
Iceland	19-11-1946
India	30-10-1945
Indonesia	28-09-1950
Iran (Islamic Republic of)	24-10-1945
Iraq	21-12-1945
Ireland	14-12-1955
Israel	11-05-1949
Italy	14-12-1955
J	
Jamaica	18-09-1962
Japan	18-12-1956
Jordan	14-12-1955
K	
Kazakhstan	02-03-1992
Kenya	16-12-1963
Kiribati	14-09-1999
Kuwait	14-05-1963
Kyrgyzstan	02-03-1992
L	
Lao People's Democratic Republic	14-12-1955
Latvia	17-09-1991
Lebanon	24-10-1945
Lesotho	17-10-1966
Liberia	02-11-1945
Libya	14-12-1955
Liechtenstein	18-09-1990
Lithuania	17-09-1991
Luxembourg	24-10-1945
M	
Madagascar	20-09-1960
Malawi	01-12-1964
Malaysia	17-09-1957
Maldives	21-09-1965
Mali	28-09-1960
Malta	01-12-1964
Marshall Islands	17-09-1991
Mauritania	27-10-1961
Mauritius	24-04-1968
Mexico	07-11-1945
Micronesia (Federated States of)	17-09-1991
Monaco	28-05-1993
Mongolia	27-10-1961
Montenegro	28-06-2006
Morocco	12-11-1956
Mozambique	16-09-1975
Myanmar	19-04-1948
N	
Namibia	23-04-1990
Nauru	14-09-1999
Nepal	14-12-1955
Netherlands	10-12-1945
New Zealand	24-10-1945
Nicaragua	24-10-1945
Niger	20-09-1960
Nigeria	07-10-1960
Norway	27-11-1945
O	
Oman	07-10-1971
P	
Pakistan	30-09-1947
Palau	15-12-1994
Panama	13-11-1945
Papua New Guinea	10-10-1975
Paraguay	24-10-1945
Peru	31-10-1945
Philippines	24-10-1945
Poland	24-10-1945
Portugal	14-12-1955
Q	
Qatar	21-09-1971
R	
Republic of Korea	17-09-1991
Republic of Moldova	02-03-1992
Romania	14-12-1955

Russian Federation	24-10-1945
Rwanda	18-09-1962
S	
Saint Kitts and Nevis	23-09-1983
Saint Lucia	18-09-1979
Saint Vincent and the Grenadines	16-09-1980
Samoa	15-12-1976
San Marino	02-03-1992
Sao Tome and Principe	16-09-1975
Saudi Arabia	24-10-1945
Senegal	28-09-1960
Serbia	01-11-2000
Seychelles	21-09-1976
Sierra Leone	27-09-1961
Singapore	21-09-1965
Slovakia	19-01-1993
Slovenia	22-05-1992
Solomon Islands	19-09-1978
Somalia	20-09-1960
South Africa	07-11-1945
South Sudan	14-07-2011
Spain	4-12-1955
Sri Lanka	14-12-1955
Sudan	12-11-1956
Suriname	04-12-1975
Swaziland	24-09-1968
Sweden	19-11-1946
Switzerland	10-09-2002
Syrian Arab Republic	24-10-1945
T	
Tajikistan	02-03-1992
Thailand	16-12-1946
The former Yugoslav Republic of Macedonia	08-04-1993
Timor-Leste	27-09-2002
Togo	20-09-1960
Tonga	14-09-1999
Trinidad and Tobago	18-09-1962
Tunisia	12-11-1956
Turkey	24-10-1945
Turkmenistan	02-03-1992
Tuvalu	05-09-2000
U	
Uganda	25-10-1962
Ukraine	24-10-1945
United Arab Emirates	09-12-1971
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	24-10-1945
United Republic of Tanzania	14-12-1961
United States of America	24-10-1945
Uruguay	18-12-1945
Uzbekistan	02-03-1992
V	
Vanuatu	15-09-1981
Venezuela (Bolivarian Republic of)	15-11-1945
Viet Nam	20-09-1977
Y	
Yemen	30-09-1947
Z	
Zambia	01-12-1964
Zimbabwe	25-08-1980

دویمه مل برخه:

د ملګرو ملتونو اړوند لنډیزونه

ABSIE	American Broadcasting Station In Europe
ACHR	Asian Coalition for Housing Rights
ADB	Asian Development Bank
AFEJ	Asian Forum of Environmental Journalists
AFNORTH	Allied Forces Northern Europe
ANC	African National Commission
ANC	All Nations Club
AP 2000	United Nations Development Programme Asia-Pacific 2000 conference

APDC	Asia and Pacific Development Centre
APEC	Asia Pacific Economic Conference
APTF	Asia Pacific Task Force
ASEAN	Association of South-East Asian Nations
BUUNSA	Bond University United Nations Student Association
CARM	Computer Assisted Radio Monitoring
CHR	Commission on Human Rights
CHRE	Centre for Human Rights
CSTF	Civil Society Task Force
CSW	Commission on the Status of Women
CUNP	Centre for United Nations Peacekeeping
ECA	Economic Commission for Africa
ECE	Economic Commission for Europe
ECLA	Economic Committee of Latin America
ECOSCO	Economic and Social Council
EDF	European Development Fund
EDHR	European Declaration of Human Rights
EGL	English as a Global Language
G8	Group of 8
GA	General Assembly
GAM	General Assembly Meeting
GAP	Genocide Awareness Program
GOV	Government
HIC	Habitat International Coalition
HQ	United Nations Headquarters, New York
IOM	International Organization for Migration
MONUA	United Nations Observer Mission in Angola
MUN	Model United Nations
MUN-FW	Model United Nations - Far West
MUNFW	Model United Nations - Far West
NGO	Non Governmental Organization
ROISAP	UNESCO Regional Observatory of the Information Society in Asia Pacific
RTO	Research and Technology Organization
SITE	Search For International Terrorist Entities
SUBIR	USAID Sustainable Use of Biological Resources Program
UDF	United Democratic Front in South Africa
UIE	UNESCO Institute for Education
UN	United Nations
UN WSIS	United Nations World Summit on the Information Society
UN-HABITAT	United Nations Human Settlements Programme
UN/CEFACT	United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business
UN/ISDR	United Nations Agency Secretariat of the International Strategy for Disaster Reduction
UNAE	United Nations Arms Embargoes
UNAG	United Nations Association of Georgia
UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV/ Acquired Immune Deficiency Syndrome
UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

UNAMA	United Nations Assistance Mission in Afghanistan
UNAMID	United Nations African Mission In Darfur
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNASG	United Nations Agency for Sustainable Growth
UNAVEM II	United Nations Angola Verification Mission II
UNBA	United Nations Board of Auditors
UNCDF	United Nations Capital Development Fund
UNCHR	United Nations Commission on Human Rights
UNCITRAL	United Nations Commission on International TRAde Law
UNCT	United Nations Country Team
UNDEF	United Nations Democracy Fund
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNDP	United Nations Development Program
UNDSS	United Nations Department of Safety and Security
UNECA	United Nations Economic Commission for Africa
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Program
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization
UNF	United Nations Foundation
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNFDAC	United Nations Fund for Drug Abuse Control
UNFICYP	United Nations Force in Cyprus
UNFPA	United Nations Fund for Population Activities
UNFPA	United Nations Population Fund
UNGASS	United Nations General Assembly Special Session
UNGASS	United Nations General Assmbly
UNGC	United Nations Genocide Convention
UNGC	United Nations Global Compact
UNHCHR	United Nations High Commissioner for Human Rights
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNHRC	United Nations Human Rights Council
UNIC	United Nations Information Centre
UNICEF	United Nations Children’s Fund
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNIDIR	United Nations Institute for Disarmament Research
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UNIPTF	United Nations International Police Task Force
UNIS	United Nations Information Service
UNIS	United Nations International School
UNIT	United Nations Intelligence Taskforce
UNITAR	United Nations Institute For Training And Research
UNITY	United Nations In The Youth
UNNGLS	United Nations Non- Governmental Liaison Service
UNO	United Nations Observer
UNO	United Nations Organization

UNOPS	The United Nations Office for Project Services
UNOSOM	United Nations Operation in Somalia
UNP	United Nations Police
UNPA	United Nations Postal Administration
UNPAAERD	United Nations Program of Action for African Economic Recovery and Development
UNPD	United National Party for Development
UNPD	United Nations Population Division
UNPD	United Nations Procurement Division
UNPF	United Nations Peace Forces
UNPROFOR	United Nations Protection Force
UNRRA	United Nations Rehabilitation and Relief Administration
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
UNRRO	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency
UNSA	United Nations Student Association
UNSC	United Nations Security Council
UNSC	United Nations Space Command
UNSC	United Nations Special Corps
UNSCO	United Nations Special Coordinator
UNSF	United Nations Security Forces
UNSF	United Nations Special Fund
UNT	United Nation Troops
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
UNU	United Nations University
UNV	United Nations Volunteers
UNWCC	United Nations War Crimes Commission
UNWFP	United Nations World Food Programme
UNWRA	United Nations Relief and Works Agency
UNYU	United Nations Youth Unit
USAID	United States Agency for International Development
USFU	United States Fund for UNICEF
USFV	United States Forces, Vietnam
USN	United States Navy
UU-UNO	Unitarian Universalist United Nations Office
WFP	United Nations World Food Programme
WFP	World Food Program
WHO	World Health Association
WHO	World Health Organization
WLD	World
WZ	War Zone
WZ	West Zone
YP	Yearly Plan

دریمه مل برخه:
نړیوالې ورځې

FEBRUARY

4 February	World Cancer Day [WHO]
13 February	World Radio Day [UNESCO]
20 February	World Day of Social Justice
21 February	International Mother Language Day [UNESCO]

MARCH

8 March	International Women's Day
20 March	International Day of Happiness
21 March	International Day for the Elimination of Racial Discrimination
21 March	World Poetry Day [UNESCO]
21 March	International Day of Nowruz
21 March	World Down Syndrome Day
21 March	International Day of Forests and the Tree
22 March	World Water Day
23 March	World Meteorological Day [WMO]
24 March	World Tuberculosis Day [WHO]
24 March	International Day for the Right to the Truth concerning Gross Human Rights Violations and for the Dignity of Victims
25 March	International Day of Remembrance of the Victims of Slavery and the Transatlantic Slave Trade
25 March	International Day of Solidarity with Detained and Missing Staff Members

APRIL

2 April	World Autism Awareness Day
4 April	International Day for Mine Awareness and Assistance in Mine Action
7 April	Day of Remembrance of the Victims of the Rwanda Genocide
7 April	World Health Day [WHO]
12 April	International Day of Human Space Flight
22 April	International Mother Earth Day
23 April	World Book and Copyright Day [UNESCO]
25 April	World Malaria Day [WHO]
26 April	World Intellectual Property Day [WIPO]
28 April	World Day for Safety and Health at Work [ILO]
29 April	Day of Remembrance for all Victims of Chemical Warfare
30 April	International Jazz Day

MAY

3 May	World Press Freedom Day
5 May	Day of Vesak
8-9 May	Time of Remembrance and Reconciliation for Those Who Lost Their Lives during the Second World War
12-13 May	World Migratory Bird Day [UNEP]
15 May	International Day of Families

17 May	World Telecommunication and Information Society Day [ITU]
21 May	World Day for Cultural Diversity for Dialogue and Development
22 May	International Day for Biological Diversity
29 May	International Day of UN Peacekeepers
31 May	World No-Tobacco Day [WHO]
JUNE	
1 June	Global Day of Parents
4 June	International Day of Innocent Children Victims of Aggression
5 June	World Environment Day [UNEP]
8 June	World Oceans Day
12 June	World Day Against Child Labour [ILO]
14 June	World Blood Donor Day [WHO]
15 June	World Elder Abuse Awareness Day
17 June	World Day to Combat Desertification and Drought
20 June	World Refugee Day
23 June	United Nations Public Service Day
23 June	International Widow’s Day
25 June	Day of the Seafarer [IMO]
26 June	International Day against Drug Abuse and Illicit Trafficking
26 June	United Nations International Day in Support of Victims of Torture
JULY	
7 July	International Day of Cooperatives
11 July	World Population Day
18 July	Nelson Mandela International Day
28 July	World Hepatitis Day [WHO]
30 July	International Day of Friendship
AUGUST	
9 August	International Day of the World's Indigenous People
12 August	International Youth Day
19 August	World Humanitarian Day
23 August	International Day for the Remembrance of the Slave Trade and Its Abolition [UNESCO]
29 August	International Day against Nuclear Tests
30 August	International Day of the Victims of Enforced Disappearances
SEPTEMBER	
5 September	International Day of Charity
8 September	International Literacy Day [UNESCO]
10 September	World Suicide Prevention Day [WHO]
12 September	United Nations Day for South-South Cooperation
15 September	International Day of Democracy
16 September	International Day for the Preservation of the Ozone Layer
21 September	International Day of Peace
27 September	World Tourism Day [UNWTO]
27 September	World Maritime Day [IMO]
28 September	World Rabies Day [WHO]
29 September	World Heart Day [WHO]

OCTOBER	
1 October	World Habitat Day
1 October	International Day of Older Persons
2 October	International Day of Non-Violence
5 October	World Teachers’ Day [UNESCO]
9 October	World Post Day
10 October	World Mental Health Day [WHO]
11 October	International Day of the Girl Child
11 October	World Sight Day [WHO]
13 October	International Day for Disaster Reduction
15 October	International Day of Rural Women
16 October	World Food Day [FAO]
17 October	International Day for the Eradication of Poverty
24 October	United Nations Day
24 October	World Development Information Day
27 October	World Day for Audiovisual Heritage [UNESCO]
NOVEMBER	
6 November	International Day for Preventing the Exploitation of the Environment in War and Armed Conflict
10 November	World Science Day for Peace and Development[UNESCO]
12 November	World Pneumonia Day [WHO]
14 November	World Diabetes Day [WHO]
15 November	World Philosophy Day [UNESCO]
16 November	International Day for Tolerance
16 November	World Chronic Obstructive Pulmonary Disease Day[WHO]
18 November	World Day of Remembrance for Road Traffic Victims[WHO]
20 November	Universal Children’s Day
20 November	Africa Industrialization Day
21 November	World Television Day
25 November	International Day for the Elimination of Violence against Women
29 November	International Day of Solidarity with the Palestinian People
DECEMBER	
1 December	World AIDS Day
2 December	International Day for the Abolition of Slavery
3 December	International Day of Persons with Disabilities
5 December	International Volunteer Day for Economic and Social Development
7 December	International Civil Aviation Day [ICAO]
9 December	International Anti-Corruption Day
10 December	Human Rights Day
11 December	International Mountain Day
18 December	International Migrants Day
20 December	International Human Solidarity Day

خلورمه مل برخه:

نړیوالې لسیزې

2014–2024 United Nations Decade of Sustainable Energy for All

2011–2020 Third International Decade for the Eradication of Colonialism United Nations Decade on Biodiversity Decade of Action for Road Safety

2010–2020 United Nations Decade for Deserts and the Fight against Desertification

2008–2017 Second United Nations Decade for the Eradication of Poverty

2006–2016 Decade of Recovery and Sustainable Development of the Affected Regions (third decade after the Chernobyl disaster)

2005–2015 International Decade for Action, “Water for Life”

2005–2014 United Nations Decade of Education for Sustainable Development Second International Decade of the World’s Indigenous People

2003–2012 United Nations Literacy Decade: Education for All

2001–2010 International Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World Decade to Roll Back Malaria in Developing Countries, Particularly in Africa Second International Decade for the Eradication of Colonialism

1997–2006 Decade for The Eradication for Poverty

1995–2004 Decade for Human Rights Education

1994–2004 Decade of the World's Indigenous People

1993–2003 Third Decade to Combat Racism and Racial Discrimination

1991–2000 Second Industrial Development Decade for Africa Second Transport and Communications Decade in Africa United Nations Decade Against Drug Abuse Fourth United Nations Development Decade

1990–2000 International Decade for the Eradification of Colonialism

1990–1999 United Nations Decade of International Law International Decade for Natural Disaster Reduction

1988–1997 World Decade for Cultural Development

1983–1993 Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination

1983–1992 United Nations Decade for Disabled Persons

1981–1990 International Drinking Water Supply and Sanitation Decade Third United Nations Development Decade

1980–1990 Second Disarmament Decade

1980S Industrial Development Decade for Africa

1978–1988 Transport and Communications Decade for Africa

1976–1985 United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace

1973–1983 Decade to Combat Racism and Racial Discrimination

1971–1980 Second United Nations Development Decade

1970S Disarmament Decade

1960–1970 United Nations Development Decade